ÉLETRE SZÜLETTÜNK

ALEKSZANDR ANDREJEV

ÉLETRE SZÜLETTÜNK

REGÉNY

ZRÍNYI KIADÓ

BUDAPEST, 1960

A regény eredeti címe

ОЧЕНЬ ХОЧЕТСЯ ЖИТЬ

Военное Издательство Министерства Обороны СССР
Москва — 1959

Fordította

NIKODÉMUSZ ELLI

ELSŐ RÉSZ

ISMERJÜK ÚTJÁT A GYÖTRETTETÉSNEK,
Ó, ÉN OROSZHONOM!
(BLOK)

1

A kijevi pályaudvar peronján a tárt ajtajú, poros teherkocsi-szerelvény mellett vadonatúj ingzubbonyba és sapkába öltözött katonák futkostak föl s alá. Oly önfeledt izgalom áradt belőlük, mintha csak valahová a kék ég és ragyogó napsütés honába indulnának nyaralni. Utolsó pénzükön mindent felvásároltak, ami még kapható volt a jóformán üres restiben. Zajos csoportokba verődtek a kocsik előtt, úgy itták a sört papírpohárból és a kimért portói bort, amit csobolyókban és hasas üvegekben hoztak nekik a lányok. Az üvegeket a fiúk a kerekek közé vágták, hangos csörrenéssel törtek össze a síneken. Ami eddig volt — véget ért: forgószél támadt, elsöpörte a kristálypalotákat, amiket az ifjú álmodozás teremtett, szétszakította a sorsokat, amelyeket örökre egybeforrasztani látszott a szeretet, mint útiport, könnyedén elfújta a kicsinyes emberi megbántottságokat, civódásokat, féltékenységet és hazug fogadkozást. Mindez mögöttük maradt. Előttük pedig nem volt más, csak a robbanások felszaggatta föld, bolyongás a háború útjain, harc a halállal. Háború!...

Egy katona futott el a kocsink előtt, megbotlott egy göröngyben, kezéből vékony szeletke sajt pottyant a földre. Elkáromkodta magát, és dühösen odább rúgta a kis aszfaltgöröngyöt. Az egyenest a lábam elé röpült. Sztojunyin hadnagy fölemelte, tenyerén tartogatta, aztán letört belőle egy darabkát; szomorkás, zavart mosoly játszott az arcán.

— Elviszem magammal... Ha nagyon elfog a vágy az

otthon után, kezébe veszi az ember ezt a kis göröngyöt, s azonnal megcsapja az ismerős, otthoni benzinszag. Moszkva ez is, ez a göröngy...

Megértettem Sztojunyin hadnagyot. Egy órával ezelőtt, amikor kiléptem a metróból, egy pillanatra megálltam a kék-eres márványlapokkal borított oszlopok mellett. Hűvösségük kellemesen simított végig arcomon. Búcsúztam Moszkvától, mindattól, amit úgy szerettem benne, s ami olyan szent volt nekem. Életemnél drágább lett ez a föld, ahol felnevelkedtem.

A kiegészítő parancsnokságon engem is, mint sok más önként jelentkezőt, háromhónapos tiszti tanfolyamra vezényeltek. De még a tanfolyam bevégzése előtt felavattak bennünket, amiből megérthettük, hogy a fronton sokkal bonyolultabb a helyzet, mint gondoltuk. Harcászattanárunk, Versztov alezredes, középkorú, komor, ritkán mosolygó, jólelkű ember, búcsúzóul azt mondta:

— Nem sokáig tanulhatták a haditudományt, parancsnok elvtársak — mély szomorúsággal nézett végig rajtunk, oly délceg és oly tapasztalatlan fiatal tiszteken. — A tanulást a németekkel vívott harcokban folytatják majd: az ellenség a leghozzáértőbb és legkíméletlenebb tanítómester. Minél hamarább túl lesznek rajta, annál jobb. Az ellenség harcmodorában a harckocsik elsöprő támadása a legfélelmetesebb. Az önök feladata az, hogy megtanuljanak szembeszállni velük és megsemmisítsék harckocsijaikat, elvágják őket a gyalogságtól. Még egy tanácsot adok önöknek: ne szakadjanak el a földtől sem a szó szoros, sem átvitt értelmében. Jól ássák be magukat. Ez megvéd a harckocsiktól, a tüzérségi tűztől, de még légitámadástól is... Hát akkor sok szerencsét!...

Indulás előtt még egyszer hazafutottam a Tagankára. Társbérlőnk, Pavla Alekszejevna úgy fogadott, mint közeli hozzátartozóját; az egyenruhám nagyon felkavarta.

— Azt mondják, a fasiszták töméntelenül sokan vannak. Állítólag már Szmolenszket is elfoglalták, és most Moszkva felé törnek. Tankokkal... Mi lesz velünk, Mityenka?... — Elsírta magát.

Nem válaszoltam neki, bementem a lakrészünkbe.

Milyen nyomasztóak és szomorúak is a szobák, ha sokáig nem laknak bennük. Mindent belep az egyhangú, szürke por... A citromfák levelei elsárgultak, régóta nem öntözték őket.

Pavla Alekszejevna bejött mögöttem a szobába és leült az egyik szék sarkára.

— Mityenka, itt járt Tonya férje, Andrej, nagyon sajnálta, hogy nem talált itthon senkit maguk közül. Szanja barátod is benézett, katonaruhában volt, bizonyára ő is bevonult... Meg egy nagyon szép lány is keresett, hogy is mondta? Irina. Szomorúnak látszott. Itt álldogált egy darabig, kisujjával babrálta az ajkát, aztán elment...

Mennyi kérdést, gondolatot és érzést váltottak ki bennem Pavla Alekszejevnának e hozzám oly közel álló emberekre vonatkozó sietős szavai. Andrej Karavanov vadászrepülő — Tonya testvérem férje — azóta már javában harcol a Leningrád és Minszk fölött keringő dögkeselyükkel. Nyikitáról és Nyináról Pavla Alekszejevna semmit sem mondott. A sors, mintha csak szándékosan történt volna, éppen e súlyos események előtt szórt szét bennünket. Miért kellett Nyikitának Nyina után mennie, valahova Belorussziába, vagy Szmolenszk vidékére? Már régen Moszkvában kellene lenniük, tíz nap alatt gyalog is ide érhettek volna. Ezek szerint ottragadtak valahol... Nyikita kovács, igazán mindent kibír, bármilyen körülmények közé sodorja is a háború. De Nyina?... Mi lesz vele, ezzel a gyönge, finom kezű, naiv kislánnyal! Talán már fogságba is esett, a németek kezére került? Képzeletem megalázó képek sorát rajzolta elém, szívemet fájdalom szorította, tehetetlen vagyok, nem tudok Nyinán segíteni, nem tudom megmenteni.

Ezzel a nyugtalansággal szívemben távoztam hazulról. Senki sem kísért ki az állomásra.

A mozdony éles, elnyújtott füttye ostorként vágott végig szívemen. A kocsi megrándult, majd megállt, aztán megint nekilendült és kelletlenül, lassan megindult. A katonák nem tudtak elszakadni a lányok ajkától — a csókok

hosszú, bánatos sóhajra emlékeztettek. Messze elmaradtak a könnyes női arcok, felvillantak s meg-meglibbentek a szélben a búcsút intő kendők.

Egy hirtelenszőke, gyöngyöző homlokú legény még mindig lent táncolt, nehéz bakancsa sarkával óriás igyekezettel verte ki a kopogóst. Kis csoport vette körül, tapsolta neki a taktust. A kocsikból lekiáltottak:

— Hét, te táncos lábú! A nagy táncolásban még lemaradsz a háborúról!

A hirtelenszőke fiú bevárta a kocsinkat, az ajtónyíláshoz ugrott, először katonasapkáját dobta fel — valaki ügyesen elkapta —, aztán maga is felkapaszkodott; egyszerre több, biztonságot jelentő kéz kapott utána.

Elmaradt mögöttünk a peron; raktárak, rendetlen összevisszaságban veszteglő kocsik mellett húzott el a vonatunk. Mögöttem valaki felkiáltott:

— Ne felejts el bennünket, Moszkva!

A széles ajtónyílást elzáró keresztgerendára támaszkodva álldogáltam. A kerekek kattogásának ütemére futott egyre messzibb a moszkvai táj. Vajon visszatérünk-e?... Egész múltamat, mindent, amit valaha átéltem, egyszerre meleg örömteli fény ragyogta be, mintha örökre vesztettem volna el. Eszembe jutott, hogy egyszer gyermekkoromban, mikor a száraz krumpliszárból és árvaganéból rakott tűz mellett éjszaka a mezőn aludtam, a többiek arcomhoz tartottak egy csomó égő vattát, amit a saját kiskabátomból téptek ki; éles, szívemig nyilalló fájdalom riasztott fel. Az is eszembe jutott, hogy egyszer Leontyij Sirokov és Szerdobinszkij sündisznót rakott a párnám alá, és én ráfeküdtem... Események, tettek, gyakran ostoba és bántó ugratások összefüggéstelen töredékeit emelte ki az emlékezet a múlt homályából — mindez szomorkás mosolyra indított. A múlt szorosan a hátam mögé állt, de a jövőt csak sejtettem. Lelkemet erő feszítette, olyan életvágy buzgott bennem, hogy makacsul hittem: kibírok minden nélkülözést, leküzdöm a leküzdhetetlent, elviselek minden bajt; mindent, csak nem elpusztulni. Most gondoltam először a halálra, és szívemet elszorította a félelem. Lehetséges, hogy

soha többé nem látom a napot, Moszkvát, a Volgát? És édesanyám, Tonya, Nyina... Szerettem volna vadul, tiltakozva felkiáltani!

Úgy éreztem, mindenkinek, aki velem együtt utazik ezen a vonaton, épp ilyen félelem szorítja össze a szívét. Hátrafordultam. A szőke, barna, vidám fiatal fiúk hetyke nemtörődömséggel hajtották fel a maradék portóit — az izgalom, amit a frontra indulás váltott ki, változatlanul tartott — és ez a „vigyen el az ördög mindent!" hangulat akaratlanul is rám ragadt. Halkan, együtt énekeltem a hirtelenszőke táncossal és kórusvezetővel: „Szép Katyusa kiballag a partra, áll a parti meredek fölött"... Vonatunk megállás nélkül száguldott el az állomások mellett, vadul füttyentett a vasúti átjáróknál, az átható, szívet tépő hangok visszaverődtek, majd elhaltak a zöldellő nyírfaligetekben. Dübörgő vonatunkat jókívánsággal teli, szomorú anyai szemek kísérték...

Malojaroszlavecben egy front felől jövő szerelvény mellett álltunk meg.

Kocsink kitárt ajtaján betekintett a háború véres arca. A szemközti vonat kocsijában, a földön, fapriccsek mellett, szalmazsákokon, sűrűn egymás mellett feküdtek a sebesültek. A kocsi homályos mélyében gézkötések világos foltjai és két-három kihegyesedett állú arc fehérlett. Az ajtóban, a földön, meztelen lábát kifelé lógatva, egy katona ült, fejét, jobbszemét kötés borította. A kötésen alvadt vér fekete foltjai. A katona épen maradt, fátyolos szeme fénytelenül, közömbösen, fáradtan tekintett rám. Ajka fölötti ezüstpihés ráncokban keserűség és fájdalom rejtőzött.

— Mi újság odakint? — kérdezte valaki közülünk csendesen, bizonytalanul.

A priccsről egy sovány, magas fiú emelkedett fel, egész meztelen felsőtestét, pontosan a géppuskaheveder átlós vonalában, kötés borította. A kötés a bal vállán volt a legvastagabb és leggondosabb. Naptól egészen feketére sült, beesett arcán és mélyen ülő szemében borongós árnyak bújkáltak.

— Csak menj ki, majd megtudod — felelte komoran, de

ahogy végignézett az elcsendesedett fiúkon, akikből csak úgy áradt a bizalom, és még oly frissek és pihentek voltak, elmosolyodott, kivillantak nagy fehér fogai, és barátságosan megnyugtatott bennünket: — Semmi baj, fiúk, ne csüggedjetek. Legfontosabb a terephez való alkalmazkodás, no meg. hogy mindig lehajolva járjatok. Látjátok, én elfelejtettem lehajolni, ezért aztán jól belém is martak...

A hirtelenszőke táncos előrefurakodott az ajtóhoz, és hangosan, hetykén odavágta:

— Eszünkben sincs elcsüggedni, ne ijesztgess bennünket! — majd hirtelen éleset füttyentett, és kapatos hangoskodással rákezdte: „Hej cimborák, de jó, de jó is, cimborák, élni. A mi atamánunkkal csuda víg az élet!..."

Senki nem énekelt vele.

A bekötözött vállú katona végignézett sebesült bajtársain, elfintorította arcát, majd elítélően kiköpött, és egy cigarettát kért. Egyszerre többen is nyújtottak feléje nyitott cigarettadobozt. A mindaddig teljesen érzéketlenül üldögélő fiú az ajtóban egyszerre csak megszólalt, mintha hangosan gondolkodna:

„Vajon látok-e még ezzel a szemmel, vagy nem?" ... látszott rajta, hogy folyton ez a kérdés gyötri.

A két szerelvény közötti keskeny úton egy fehérköpenyes nő jött felénk határozott léptekkel, gondterhelten. Két idős, bajuszos, egészségügyi katona sietett a nyomában, rövid, szakácskabátra emlékeztető zsíros köpenyben. Egyikük hordágyat hozott a vállán.

— Ide jöjjön, nővérke! — kiáltott oda a bekötött vállú katona. — Itt vannak! — majd felém fordult és megmagyarázta: — amíg jöttünk, ketten meghaltak: egyik a mellén sebesült meg, a másiknak haslövése volt.

Amint hozzánk értek, az egészségügyiek letették a kerék mellé a hordágyat és öreges ügyefogyottsággal felkapaszkodtak a kocsira. Egy perc múlva odahozták az ajtóhoz a sápadt, vértelen arcú elesett katonát, szinte gyerek volt még.

Nem láttam, hogy emelték le a kocsiról s hogy tették a hordágyra: kocsink megrándult, a szerelvény indult. A

mozdony füttye most komoran, tompán hangzott, mintha berekedt volna, csüggedést árasztott ránk. A katonák némán figyelték, hogy úsznak el mellettük a zöldellő erdők, a fák hol felfutottak egy kis emelkedésre, hogy ott magasodjanak a fejünk fölött, s eltakarják a kék égen úszó fehér fellegeket, hol meg a mélybe ereszkedtek és csak a déli verőfényben fürdő hegyes fenyőcsúcsokat láthattuk.

Estefelé Roszlavl állomáson túl, vonatunk, mely eddig a legnagyobb sebességgel száguldott, hirtelen megtorpant. Megcsikordultak a síneken megcsúszó kerekek. Kiégett féksaruk fémes bűze áradt felénk. Zörögve, csörömpölve hullottak a földre a csajkák és alumínium-bögrék. Sokan nem tudták megtartani egyensúlyukat. Én bevertem fejemet az ajtófélfába. A mozdony szakadozottan, nyugtalanítóan fütyült. Két egészen közeli, hatalmas robbanás remegtette meg kocsinkat. Savanykás lőporfüst-szag terjengett a levegőben. Rögtön megértettük, mi történt: légitámadás! Egyesek zavartan és kérdőn összenéztek, mások az ajtóhoz futottak, felpillantottak az égre, szerették volna megállapítani, honnan fenyeget a veszély? Az ijedtség fehér púderrel hintette be az arcokat.

Néhány percnyi megtorpanás után a mozdony hajtókarjai újra vad iramba kezdtek hatalmas gőzfelhők között, és roppant erőfeszítéssel száguldott előre a vonat. De mintegy háromszáz méternyi út után megint megállt. A szomszédos kocsiban megkongatták a fellógatott síndarabot: riasztottak. A szakadozott, átható, fémes hang kizúdította az embereket a földre. Leugráltak a kocsikról, legurultak a töltés oldalán, és eltűntek a fűben.

A vasútvonaltól jó messzire futottam, egy bokrokkal gyéren benőtt helyre, és hasravágtam magam a naptól átmelegedett, illatos fűben. De a kíváncsiság — vajon hova esnek a bombák? — legyőzte félelmemet. Körülnéztem. Két repülőgép közeledett felénk fenyegető lassúsággal — szárnyukon sárga keresztek — és hallatlan biztonsággal csaptak le szerelvényünkre a mozdony irányából, amely tehetetlenül, megadóan állt a magas töltésen, mintha csak sorsa beteljesedését várná. Fehér gőzsugarakat eregetett,

félénken lélegzett. A legelső és legutolsó kocsi tetején golyószórós katonák ültek.

Szemem előtt felrebbent egy kis pillangó, oly könnyed és örömteli volt, hogy belesajdult a szívem. Ráröppent egy fiatal kis tölgy levélkéjére, összecsukta fekete bársony pöttyös, szivárványszínű szárnyacskáit, majd megint kiterjesztette. A hirtelen felhangzó lövöldözés ijesztette meg. A géppuskairányzó nem bírta tovább a feszültséget, leadott egy sorozatot, bár a repülőgépek még messze voltak. De most elértek a megfelelő pontra és mint valami láthatatlan meredek hegyről, hirtelen egymás után a mélybe csúsztak. Szárnyaik alól fekete bombák oldódtak ki. Úgy éreztem, egyenest rám zuhannak, s arcomat megint a fűbe rejtettem. A repülőgépek üvöltő hangja valahol a lapockáim között fúródott belém.

Feldübörgött a föld, csak úgy süvítettek a repeszdarabok, kemény földgöröngyök hullottak a hátamra; valahová közvetlen közelembe csapódhatott be a bomba. „Megúsztam" — gondoltam örömmel s már fel is akartam kelni, de ekkor újabb robbanás következett, rendkívül erős, hatalmasat csattanó és ez még szorosabban a földhöz lapított.

Ekkor már nem hallatszott többé a repülőgépek üvöltő hangja, s megint csend lett körülöttem, felemeltem a fejemet és a szerelvény felé néztem. A legutolsó kocsiból puszta forgács maradt, az utána következő lobogó lánggal égett, füst és porfelhő terjengett a vasútvonal fölött, elfátyolozta a vörösen alábukó napot. A repülőgépek elszálltak. A katonák bizonytalanul emelkedtek fel a földről; lassan indultak meg a vonat felé, döbbenten nézték a katasztrófa színhelyét. Az égő fa ropogásán át halk nyögés ütötte meg a fülemet.

— Hadnagy elvtárs, segítsen felállni — kért a hirtelenszőke táncos; egy bokor alatt ült, arcát eltorzította a fájdalom, a lábát nézte: bal lábikráján a lábtekercset átitatta, megfeketítette a vér. Lehajoltam hozzá, átölelte a nyakamat, könnyedén ráállt egészséges lábára és vállamra támaszkodva, bicegve, megindult mellettem. „No, te egy időre kitáncoltad magadat" — gondoltam, miközben oldal-

ról elnéztem a fiú megsápadt, pisze orrú profilját. Mintha csak kitalálta volna, mi jár az eszemben, gondtalanul odavetette:

— Semmi az egész, ebcsont beforr!...

A kocsik mellett a vonat parancsnoka futott, egy középkorú, pocakos alezredes — tartalékos tiszt lehetett. Mögötte két vasutas sietett az égő kocsikhoz. Mikor az alezredes meglátott, egy pillanatra megtorpant, s odakiáltott nekem:

— Minden sebesültet egy kocsira! Ott majd ellátják őket!

Már jöttek is segítségemre az egészségügyiek.

A vasutasok megpróbálták lekapcsolni az égő kocsit, de a tűztől nem tudták megközelíteni. Erre a vonat parancsnoka utasította őket, hogy három kocsit kapcsoljanak le: valóban a tűz hamarosan átterjedt a harmadik kocsira is. A kocsik vasvázát kisiklatták, hogy ne akadályozzák a közlekedést.

Összeszedtük, felraktuk sebesültjeinket — az utolsó kocsin elhelyezett golyószórósainkat nem találtuk meg — és szerelvényünk máris száguldott tovább, csak gyorsan, gyorsan érjünk ki már a frontra!

Az éjszaka folyamán a nyugtalanság és a veszély érzete még jobban megerősödött. Tüzek vörös visszfénye vonta be az eget, mintha vér ömlene onnan vastag sugárban. Hirtelen úgy tűnt: tüzes földön repülünk át! Körös-körül eláradt a vad lángfolyam a látóhatár széléig. Gabonatáblák égtek. A kolhozok lakói felgyújtották a beérett búza- és rozsföldeket, mielőtt megindultak volna az ország belsejébe.

Az éjszakai tűz ijesztő fényében tisztán kirajzolódtak a batyukkal, gyerekekkel megrakott, végtelen szekérsorok. Emberek és kimerült állatok hosszú sora vonult az úton. Volt valami égetően fájdalmas és ősi ezekben a szekérkaravánokban. Mintha századok homályából bukkantak volna elő — ilyen lehetett a tatárjárás, a lengyeldúlás és francia háború; az emberek elhagyták megszokott fészküket, otthonukat.

Szerelvényünk másnap gyakran és sokáig vesztegelt, bár egyre közelebb kúszott a fronthoz. Várta, mikor javítják meg a bombák-felszaggatta síneket. Éjszakára egy Orsa előtti szétbombázott kis állomásra értünk. A tanfolyamot végzetteket — hatan jöttünk az alegységek parancsnoki állományának kiegészítésére — az ezred kiküldöttje, egy fürge, rekedt hangú százados vette át; a sötétségben nem lehetett jól kivenni arcvonásait. Miért, miért nem, de egyenként megtapogatott bennünket, szoros kis csoportba lökdösött össze mindannyiunkat, majd barátságtalanul odavetette:

— Kövessenek. — De meg se moccant. Mi sem mozdultunk. A százados a tüzek irányába nézett, idáig hallatszott a föld tompa, elnyújtott nyögése — lövedékek csapódtak be — s ingerülten adta ki a parancsot: — Vizsgálják meg a fegyvereiket! — Amikor megtudta, hogy nincs fegyverünk, váratlanul harsány, megvető kacagásra fakadt. — Hát mit képzelnek maguk, ökölharcot vívni jöttek ide?!... Nézze meg az ember! Ördög tudja, miféle katonákat küldenek ide!... — Ezzel sarkon fordult, és megindult a sötétben.

Az állomás előtt leállított egy teherautót. Fölmásztunk a különböző ládákkal zsúfolt kocsi tetejére. A gépkocsi a kis erdő szélén döcögött előre, óvatosan tapogatta az utat, nagyokat zöttyent a keréknyomokon és gödrökön, egy óra múlva beért Rogozska faluba, és hozzásimult egy sötét kis utcában álló ház kerítéséhez. A százados leugrott a sofőr mellől, felszaladt a ház tornácára és eltűnt a feketén tátongó ajtónyílásban. Mi föntmaradtunk a kocsin, vártunk.

A sötétben az utca szélén és a házak között, hangtalan árnyékként mozogtak az emberek, lovakat fogtak be, szekerekre rakodtak, autók búgtak. A falu alsó végén egy kutya keservesen vonítva ugatta a tüzek visszfényét. A pitvarban gyerek sírt, egy asszony álmos, rimánkodó hangon nyugtatgatta.

Néhány perc múlva a százados visszatért és változatlanul komoran, megsemmisítő gúnnyal mutatott be bennünket a vele együtt kilépő törzsparancsnoknak:

— Hát tessék, őrnagy elvtárs, itt vannak, oly tiszták, akár az újszülött csecsemők. De hogy puskával tudnak-e bánni, azt nem tudom.

— Jókor érkeztek: holnap már nem találtak volna itt bennünket. Visszavonulunk. — Az őrnagy nyugtalannak és rendkívül fáradtnak látszott. — Hogy hívják? — kérdezte tőlem s egy csöppet félrehajtotta ősz fejét, mintha attól félne, nem hallja meg a választ.

„Most dől el a sorsom!" — futott át agyamon és egy lépést tettem feléje.

— Rakityin hadnagy.

— Megbirkózik egy századdal?

Töprengésre, habozásra nem volt idő.

— Igenis, őrnagy elvtárs.

A törzsparancsnok a századoshoz fordult.

— Rakityin hadnagyot ossza be Szuvorovhoz, a harmadik századba.

Odább léptem, átadtam helyemet a következőnek...

2

Az ezredtörzs még az éjszaka folyamán útra kelt. A csapatok kivonulása azonnal rányomta letörülhetetlen bélyegét a falura: kietlenné, sorsára hagyottá vált, mintha felkészült volna a nagy és elkerülhetetlen változásra... Az asszonyok kiszállingóztak az utcára, és bánatos, szemrehányó tekintettel néztek a távozók után. Egy-egy erős és közeli becsapódás után a csatazaj irányába fordultak, valamit suttogtak maguk elé, majd sóhajtozva keresztet vetettek, és bezavarták a gyerekeket a hideg, nyirkos pincékbe. Az udvarokon nyugtalanul bőgtek az állatok. A kutyák behúzott farokkal húzódtak közelebb a házakhoz, megérezték a veszélyt. Csak az izgága kakasok nem törődtek semmivel, gondtalanul, hetykén kukorékoltak, örültek a beköszöntő új reggelnek. A hajnali hűvös tisztaságban még jobban érződött a közeledő sorscsapás fuvallata — az

égés és lőporfüst szaga még fojtogatóbb, még elszomorítóbb lett, és ahol tompán és lustán, hol pedig sűrűn, szabálytalan időközökben ismétlődő robbanások éles csattanással tépték a földet.

Nem akaródzott a faluban megvárni az összekötőt, így hát Sztojunyin hadnaggyal együtt kimentünk az útra, a bevált szabályt tartva szem előtt: tarts mindig nyugat felé, s kiérsz a tűzvonalba. Sztojunyin hadnagy elővette térképtáskájából a térképet. Tempósan tanulmányozta, különös elégedettséggel, fontoskodva húzta végig középső ujját a zöld jeleken, vonalakon, igyekezett meghatározni a zászlóalj tartózkodási helyét meg a mienket. Sztojunyin nagyon szerette a katonai fegyelmet, a rendet, a katonás magatartást; édesapja tényleges tiszt volt, ezredes, Pszkov alatt harcolt. A hadnagy jól szabott egyenruhája tartós anyagból készült, ragyogó borjúbőrcsizmáját mintha lábára öntötték volna, ingzubbonyát sárga, nyikorgó bőröv és szíjak egész szereléke fonta át. Vállán keresztbevetett szíjon oldaltáska, derékszíján térképtáska, mellén vadonatúj tokban távcső lógott. Ez az ünnepélyes tiszta, fiatal, szinte a törékenységig karcsú termetű Sztojunyin, ahogy a félelem vagy nyugtalanság minden árnyéka nélkül gondtalanul mosolygott a világba, azt a gondolatot keltette az emberben, hogy randevúra készül valahová a parkba, nem pedig harcba megy.

— Azt hiszem, hadnagy elvtárs — mondotta Sztojunyin, s felnézett a térképről —, nekünk ebbe az irányba kell tartanunk, ezen az úton át — látja ott azt a kis erdőt? — A hadnagy mindenkit magázott. — A térképen itt húzódik... Azon túl kell lennie a Fomin-háznak...

Valahol közvetlen közelünkben folytak a harcok, de a legelső vonalakhoz vezető utak mégis döbbenetesen néptelenek voltak, mintha az alegységeket teljesen a sors kényekedvére hagyták volna. Ez a nyugalom vihar előtti csendre emlékeztetett. A felkelő nap sugarai vörös pókhálóval szőtték be a fák csúcsait. Sztojunyin csizmájának fénye elhomályosodott, belepte az út pora. Két fegyver és sapka nélküli sebesült vöröskatona tűnt fel az úton: a segélyhely

felé vánszorogtak. Kérdésünkre, merre van Szuvorov százados zászlóalja, szó nélkül megfordultak, arra, ahonnan éppen csak most szabadultak meg szinte félholtan. Egyikük arcát teljesen eltorzította a tébolyult félelem és elkeseredés. Hozzánk rohant; közvetlenül az arcom előtt megláttam szörnyű, rémülettől kimeredt szemét.

— Ne menjetek oda, fiúk! — hadarta, és ép kezével megragadta mellemet. — A halálba mentek! — Végsőkig feszített idegei nem bírták tovább, leült az útra, és dühében, tehetetlenségében, önmaga és iránt unk érzett sajnálatában heves zokogásra fakadt. — Nincs se töltény, se lövedék... Acélfalnak — puszta kézzel...

Zokogott, és úgy éreztem, tüzes parazsat szór a szívembe. Felsegítettem a földről.

— Nyugodj meg — mondtam neki komoran. — Egyszerűen csak nagyon elfáradtál.

— Elfáradtam... — ismételte keserűen és megbántottan a katona. — Hallod-e, hadnagy elvtárs! Visszamenjek veletek? — Annyi elszántság volt ebben a kérdésben, hogy a legcsekélyebb határozatlanságunkra valóban visszafordult volna...

Lágyan, s együttérzéssel feleltem neki:

— Igyekezz eljutni a segélyhelyre, pajtás...

A katona szó nélkül megfordult, megrántotta bajtársa zubbonyújját, és kelletlenül tovább indult. Hirtelen elfogott a nyugtalanság, türelmetlenség — úgy éreztem, nélkülünk ott a zászlóaljnál valami jóvátehetetlenül szörnyű dolog történik...

— Siessünk — mondtam Sztojunyinnak, és megszaporáztam a lépteimet.

A hadnagy változatlanul derűsnek és nyugodtnak látszott, mintha ez a találkozás a sebesült katonákkal semmiféle hatást sem tett volna rá. Valamit válaszolt, de hogy mit, nem értettem: egészen alacsonyan, szinte a fenyők hegyes csúcsát súrolva, tébolyult üvöltéssel német bombavetők húztak el fölöttünk. Mikor az üvöltés elült, szekérzörgést hallottunk a hátunk mögül. Visszanéztünk: egy kétfogatú vágtatott felénk, a bakon zilált külsejű, por-

lepte kocsis állt, és irgalmatlanul ostorozta a tajtékos lovakat. Észre se vette integetésünket, hogy álljon meg, gyorsan földobtuk köpenyünket és zsákunkat a szekérre, és futtában felugrottunk rá. Rögtön megértettük, miért nem kímélte a lovakat: katonák élete és halála függött tőle — töltényekkel teli ládákat és néhány fekete kenyeret vitt.

Szekerünket hamarosan, négy lövedékekkel megrakott, port kavaró, vadul dudáló gépkocsi hagyta le.

— A tüzéreknek viszik! — kiáltotta reménykedve a kocsis, felénk fordulva, majd megint végigvágott a lovakon.

Az erdő, különösen az erdő széle szemmel láthatólag megelevenedett. Tüzérségi fogatok gördültek át az úton, az útjukba kerülő fákat földre lapító harckocsik kúsztak elő, fonnyadt, elszáradt ágakkal álcázták őket, mozgó csőszkunyhónak tetszettek; égnek meredő lövegcsövek bukkantak elő, amelyeket koszorúként öveztek az álcázó zöld levelek. Itt is, ott is figyelő, elszánt nyugalommal tevékenykedő katonák tűntek fel — mindenre készen álltak a siker legkisebb reménye nélkül. „Ilyenek a legszörnyűbb megpróbáltatásokat átélt emberek az élet és halál határmezsgyéjén" — gondoltam magamban nem minden büszkeség nélkül, s akaratlanul is hozzájuk soroltam magamat. Megpróbáltam elképzelni jövőbe vezető utamat, de semmit sem tudtam tisztán kivenni: minden kaotikus összevisszaságban kavargott, mindent tüzek fényétől vöröslő füst takart, amelyből csak homályosan rajzolódtak ki kisebb-nagyobb csoportok, s közöttük én is, elevenen, amint túléltem a rengeteg veszedelmet és bajt...

A hajtó megállította a lovakat.

— Szuvorov századost ott találják a legszélső házakon túl, a kis fészer mellett. Nekem itt van dolgom. — Majd amikor lekászálódtunk a szekérről, rosszat sejtve hozzáfűzte: — Miért nem lőnek a fasiszták? — úgy látszik, jól tudta, mi szokta követni az ilyen csendet.

Elhagytuk az erdő szélét és a mezőn keresztül, toronyirányt megindultunk a legszélső házak felé. Az erdő fölé langymeleget lehelt a felkelő nap, körös-körül derűs kék

távlatok nyíltak meg előttünk. Tőlünk balra, a látóhatár szélén, hegyes szögben a sárga búzamezőbe ékelődve, komoran s titokzatosan sötétlett az erdő, — kitaláltuk, hogy ott bújik az ellenség. Az erdő és a házak között széles horhos húzódott, benne kiszáradt patakmeder. Az előretörő ellenség elől visszahúzódó zászlóalj ennek a horhosnak magas partján vetette meg a lábát, sietve lövészárkokat, géppuskafészkeket és lövészgödröket ásott. A nehéz hernyótalpaktól felszántott zöldellő mélyedésben kilőtt harckocsik feketéllettek, körülöttük nagy összevisszaságban sötét foltok — bizonyára elesett katonák, akiket nem tudtak összeszedni.

Sztojunyin hadnagy a buckák között, a fűben meglátott egy szál huzalt, amely a veteményes kerteken át, egy kis közbe vezetett. Befordultunk egy ház mellett, és rábukkantunk a fészerre, amiről a hajtó beszélt. — Oldalait vesszőből fonták, tetején öregségtől megfeketedett, összepréselődött zsúpfedél. A fészer mellett hattyúfehér, felnyergelt hátasló topogott nyugtalanul; egy nyaláb friss fű fölé hajolt, ajkával lustán válogatta és jóízűen ropogtatta a gyönge szálacskákat. Közelében gondosan öltözött, pompás sarkantyús csizmát viselő, jó kiállású, feszes tartású tisztet láttunk meg — Szuvorov századost. Volt benne valami színpadiasan mesterkélt. Az ember úgy érezte, mintha valami jól ismert könyv lapjáról, vagy egy derűs huszár-kalandokkal teli színdarabból lépett volna elő. Mindjárt lemegy a függöny, s akkor rögtön egész másnak fog látszani: egyszerűnek és nyugtalannak, mint a többiek, de a függöny nem ment le, s mi továbbra is olyannak láthattuk Szuvorovot, amilyen volt, mesterkélten hetykének, mindent megkövetelőnek. Egy őrvezető állt előtte, túlzott igyekezettel húzva ki magát. Zömök, pisze orrú, hihetetlenül huncut képű katona, napszítta, vöröses, kurta ingzubbonyban, melynek ujja csuklóig ért, derekán a ráncokat heveder fogta össze, nadrágja kitérdelt, sapkája nem tudta betakarni hatalmas, domború homlokú fejét, csodával határos módon ült meg a fejebúbján.

— Félsz a haláltól? — kérdezte Szuvorov százados szi-

gorúan pattogva, és lovaglóostorával türelmetlenül csapkodta csizmaszárát.

— A halál nem az anyósom — nem sokat teketóriázik. Egyszer megöleli az embert, máris befellegzett! — felelt rá szaporán, határozottan az őrvezető, tekintetét a százados arcára szegezte, és ravaszkás szemtelenséggel somolygott hozzá.

— No és mellébeszélés nélkül?

— Igenis, százados elvtárs, félek!

— Derék fiú vagy! — dicsérte meg Szuvorov. — Csak az ostobák s a hencegők nem félnek. Én is félek. — A három sor gerendával megerősített fedezékre mutatott, melynek széle már beomlott. — De általában nem gondolok a halálra.

— Nagyon jól teszi százados elvtárs — helyeselt az őrvezető. — Elég csak rágondolni, máris megjelenik az aljas, s úgy szájon csókol, mint a parancsolat. Gyengéden megölelget...

— Elmehet, őrvezető elvtárs — vágta el a mondatot hirtelen Szuvorov.

Az őrvezető ügyefogyottan valahová a füle mögé emelte sütőlapát nagyságú tenyerét, és odébb ment.

A százados hirtelen megfordult. Tekintete szinte mellbevágott; nagy, világos szeme csak úgy sütött az arcából; éles, villogó tekintetében eszeveszett vakmerőség égett. A zászlóaljparancsnokot félelmet nem ismerő bátorságáért szerették: a harc legkritikusabb pillanatában jelent meg a katonák között, s mindig rendbehozta a helyzetet. Szinte hittek abban, hogy varázserő védi.

„Nem fogja a golyó, pedig csak úgy rajzanak körülötte, de nem merik megérinteni... Különben már százszor is elesett volna, hisz olyan vakmerő..."

Jelentkeztünk. Szuvorov sapkája széléhez emelte kezét, összecsapta a bokáját, sarkantyúja megpendült.

— Miért vágnak ilyen savanyú képet, hadnagyok? — kérdezte, és vad vidámsággal fürkészett bennünket. — Elfáradtak? „A katona legyen mindig egészséges, bátor, határozott és vidám"... parancsolta Szuvorov. — Elmoso-

lyodott, kivillantak egyenletes gyöngy fogai, majd hozzátette: — természetesen nem én, hanem a nagy hadvezér.

Most értettem csak meg, hogy a zászlóaljparancsnok fejében fellengzős, nagy szavak, idegen gondolatok kósza foszlányai kavarognak; ezek tartják ilyen természetellenes állapotban.

— Ugyan mitől lennénk „vidámak"? — kérdeztem elégedetlenül.

Szuvorov csodálkozva vonta fel szemöldökét.

— A németek hamarosan támadnak! — mondotta szenvedélyesen, és lovaglóostorával idegesen megcsapkodta csizmája szárát. — Előgördülnek abból az erdőből, és falként merednek elénk!... Hát nem lelkesítő pillanat ez? Tegnap hatszor támadtak ránk, és mi mind a hatszor visszavetettük őket! — szeme egyre jobban izzott, fogait úgy összeszorította, hogy arcán két mélyedés támadt. — Teljes magasságukban felegyenesedve támadtak, ropogott a géppisztolyuk, mi pedig csak úgy kaszáltuk őket!... Magam sem tudom, hány ilyen támadást éltem át; egyenest a határszélről jövök. Talán szívem sincs már, izzó dühcsomó van a helyén, s ez úgy éget. Magam jószántából sohasem vonultam vissza, nem engedi a Szuvorov-név becsülete. Minden egyes alkalommal úgy kellett megparancsolniuk, hogy vonuljak vissza! És mi visszavonulunk, mert fogalmunk sincs a hadviselésről.

Sztojunyin halkan, de határozottan mondott ellent:

— A finn háborúban bebizonyítottuk, hogyan tudunk harcolni. Olyan erődítményt semmisítettünk meg...

Szuvorov százados félbeszakította, ujját ajkára tette, szeme ijedten kikerekedett.

— Pszt... Ezt soha ne mondja többé, hadnagy elvtárs, ha nem akar nevetségessé válni. Egy egész esztendőn át vonultam vissza a karéliai pergőtűz elől — a lelkem odafagyott a bordáimhoz. „Megsemmisítettünk!" — egy pillanatra elhallgatott, égő tekintete szembe fúródott. — Hadnagy elvtárs, maga nem volt ott a karéliai földszoroson? Valahol már találkoztunk, olyan ismerős az arca... — Még egy ideig fürkészett, aztán megint Sztojunyinhoz for-

dult: — Nem tudtunk harcolni, hadnagy elvtárs. Most tanuljuk ezt a mesterséget. A németek keservesen kioktatnak bennünket. Hanem a leckét nagyszerűen megtanuljuk — segít benne a gyűlölet. — S mintha eszébe jutott volna valami, lovaglóostorával végigvágott csizmája szárán. — Képzeljék el, hogyan kezdődött... a mai napig nem hagy nyugodni — mondotta keserűen... — A háború kitörése előtti éjszakán a hadosztálytörzsnél, a breszti körzetben állomásoztunk, én voltam a hadosztályügyeletes; egy átszökött lengyel rendkívül fontos hírt hozott: reggel a németek megtámadnak bennünket. Azonnal felhívtam telefonon a hadosztályparancsnokot a lakásán; az ezredes rettentően méltatlankodott, amiért felébresztettem. Azt mondta, hogy a lengyel vagy provokátor, vagy őrült. És hajnalban megkezdődött!... El tudják képzelni, hogy ért bennünket a támadás?... — A százados komoran húzta össze szemét, arcán még élesebben rajzolódtak ki a bemélyedések. — De most már nem vagyunk azok, akik két héttel ezelőtt voltunk. Most már minden egyes katonám professzor! És hamarosan akadémikus lesz! — Szuvorov hirtelen felém fordult. — Nehogy arra számítson, hadnagy elvtárs, hogy kétszáz emberből álló századot kap. Nincsenek annyian, ott maradtak a belorusz mezőkön s erdőkben. Csak ötvenet kap. De minden egyes katona tízzel ér föl. És hadfelszerelésben se reménykedjen. Azt a vitézség helyettesíti. A katonák az elesett hitleristákról szedik le a géppisztolyokat életük kockáztatásával... Nyikiforov! — kiáltott a zászlóaljparancsnok. A katona a fészer mellett egy gerendán üldögélt az őrvezető társaságában, most felugrott, és odafutott a századoshoz. — Hozzon egy géppisztolyt! — Nyikiforov eltűnt a fedezékben, majd hamarosan megjelent kezében egy német géppisztollyal. Szuvorov elvette tőle és átnyújtotta nekem. — Tessék, hadnagy elvtárs, itt a fegyvere. — Majd újra nagyot kiáltott: — Csertihanov őrvezető! — Az őrvezető előtte termett, és megint valahová a füle mögé emelte kezét. — Vezesse el Rakityin hadnagyot a harmadik századhoz. Maradjon mellette, szolgálja hűséggel, becsülettel!

— Igenis! — harsogta Csertihanov, de rögtön halkan, ravaszkás mosollyal megkérdezte: — Sancho Panzaként? — s felém fordította hámló bőrű, krumpli orrú széles arcát, ravaszul, bizalmaskodva rámvillantotta mosolygó szemét, mintegy bocsánatot kérve a szigorú és a — véleménye szerint kissé csodabogár századosért.

Szuvorov nem hallotta meg az őrvezető gúnyos kérdését, Sztojunyinhoz fordult:

— Maga pedig, hadnagy, itt marad a zászlóaljnál: a törzsparancsnokom tegnap harcképtelenné vált.

— Értettem! — felelte Sztojunyin, és gondterhelten körülnézett, mint aki azt mondja, elég soká elhúzódott már ez az ismerkedés, itt az ideje, hogy dologhoz lássunk.

Szuvorov figyelmeztette:

— A zászlóalj felkészült a harcra. Éjszaka magam ellenőriztem mindent. Az összeköttetés rendben. Lőszert kaptunk. Igaz, elég keveset. Állandóan fojtogat bennünket a töltényhiány. — Órájára pillantott, és mosolyogva megállapította: — Most reggeliznek a fasiszták. Kegyeskednek elkölteni a kávéjukat...

Ebben a percben az erdő mögül német repülőgépek bukkantak elő. Hármas alakzatban repültek — első, második, harmadik kötelék — lassan, nagy hozzáértéssel, ráérősen szálltak, mint hogyha súlyos terhük lehúzná őket. Szuvorov százados elsápadt, és hirtelen elfátyolosodott hangon kiadta a parancsot:

— Fedezékbe! Nyikiforov, vidd a lovat a fészerbe! — és eltűnt a gerendafödém alatt. Sztojunyin követte.

Én nem mozdultam, Csertihanov őrvezető is ott maradt mellettem. A repülőgépek az utánpótlási vonal bombázására repültek, ügyet sem vetettek ránk. Szuvorov kinézett a fedezékből.

— Rakityin hadnagy, azonnal a fedezékbe! — világos szeme megint szinte sütött az arcából, és fémesen csillogott; nyersen odavágta nekem, amikor bementem hozzá a fedezékbe: — Magának itt nincs saját akarata. Itt csak parancs van. Ez a törvény.

3

Néhány perc múlva elbúcsúztam a zászlóaljparancsnoktól, és Csertihanov őrvezető vezetésével elindultam a századhoz. Szuvorovval való találkozásom után nyugtalanság és aggodalom nehezedett a lelkemre. Úgy gondoltam, vad dühében, amely már önkívületnek is nevezhető, önmaga és az emberek pusztulását okozhatja. Élet és halál határmezsgyéjének legszélén jár: a makacsság elködösíti az értelmet, s a kockázat elvakít... De az a megzabolázhatatlan sólyomszárnyalás, amely első pillantásra oly szembeszökő volt benne, mégis megfogott.

Csertihanov előttem lépegetett az ágyások közötti kis úton. Degeszre tömött zsebei kidudorodtak, erős tarkója alatt mélyen bevágódott nyakába a géppisztoly szíja. Csertihanov, mintha csak kitalálta volna gondolataimat, megállt, leguggolt a sárgarépa ágyások mellett, és azt mondta:

— Ez a szigorúság csak látszat ám nála. Teljesen megkeverte a Szuvorov-név, meg is zavarodott tőle egy kicsit... Meg aztán az örökös kialvatlanság is elködösíti az agyát. Az összekötője voltam, de egyetlen egyszer sem láttam lefeküdni, aludni. Csak úgy vállával megtámasztja az ajtót, a falat vagy egy oszlopot, egy kicsit elszundít, hát már fel is rezzen, még nem is lát, de már kiabálja: „Összekötő!" Halálra kínzott. Azt mondom neki: „Engedjen el, százados elvtárs, mert egyszer csak végigvágódok a földön, és még akkor sem állok fel, ha lövedék helyett engem dugnak egy ágyúba" — hatalmas kezével matatni kezdett a zöld levélzetben, majd kihúzott néhány éretlen, halványrózsaszín répát. A nagyobbakat átnyújtotta nekem, és megkért: — Engedjen engem néha aludni, hadnagy elvtárs, meghálálom a jóindulatát...

Eszembe jutott, hogy gyermekkoromban, nehogy anyám meglássa, suttyomban, én is kihúztam az ilyen éretlen sárgarépát, és hirtelen megéreztem számban édes ízét — nekem is kedvem támadt rá. Meghempergettem a harmatos fűben, aztán lapulevéllel megtörölgettem. Az őrvezető

újra megindult, a répák, amelyeket zöldjénél fogva tartott kezében, rózsaszín tüskésdisznóra emlékeztettek.

— Már harmadszor kérdezi tőlem a zászlóaljparancsnok, félek-e a haláltól — folytatta Csertihanov. — Mindig elfelejti. A német támadásoktól egészen elvesztette az emlékezőtehetségét. Azt mondja: „Te vagy az én hűséges Sancho Panzám". Sokat csúfolódnak velem, hol mozsárnak, hol lapunak, hol meg pörölynek neveznek. De akármilyen csúfnevet adnak is, mind illik rám, mindegyik telibe talál. Igen alkalmatos külsővel rendelkezem az ilyesmire. — Felém fordította kerek képét, orra akár egy megrepedezett héjú nagy főttkrumpli, gúnyosan elnevette magát, mintha csak nem győzne ámuldozni az emberi ostobaságon. — De én nem haragszom: csak csúfolódjatok, bolondok, engem igazán nem bánt. Mit ki nem talált — Sancho Panza. Erre először egy kicsit megsértődtem, de aztán meggondoltam magam: ha azt mondja, hogy hűséges, akkor bizonyára nem jelenthet valami nagyon rosszat, mégha Sancho Panza is. — Egy darabig hallgatott, majd némi szomorúsággal a hangjában, levonta a következtetést: — A külsőm, hadnagy elvtárs, már nemegyszer megtréfált. Egy alkalommal megválasztottak a kolhozban Komszomol-titkárnak. Egyhangúan. De a kerületi bizottság nem hagyta jóvá, azt mondták: „A titkárnak vonzó külsejűnek kell lenni, hogy a lenini Komszomol tagjainak sorába vonzza a szervezetlen ifjúságot. Te pedig, azt mondták, ezzel a madárijesztő külsővel még elijeszted őket". Így hát nem is álmodom vezető beosztásról.

Csertihanov átlépett a kerítésen és bement a dús, érett rozstáblába, melyet sok helyütt keresztül-kasul letiportak a kerekek, paták, hernyótalpak. A rozsban két katona ült; jóízű csámcsogással, kapkodva falatoztak. Előttük búzakásával teli vödör, meg két, kenyérrel teli tarisznya. Amikor megláttak bennünket, hirtelen visszaöntötték a csajkájukban levő maradék kását, fölugrottak és megmarkolták a bot két végét, amelyen a vödör lógott. Csertihanov megállította őket és behízelgő hangon megszólalt, bár ebből a kedves behízelgő hangból jól kiérződött a düh:

— Talán bizony éttermet vagy bárt nyitottatok itt? Vagy talán kocsmát? — hangja felcsattant. — Ott az emberek arról álmodnak, hogy legalább egy falatot bekaphassanak, mielőtt a harc megkezdődik, várva várnak benneteket, imádkoznak, nehogy valami bajotok történjen az úton. Ti pedig pihenőt tartotok. Tudjátok, ebfajzatok, mi jár ezért? — Szavai súlyának megerősítésére rám pillantott, aztán rájuk parancsolt: — Indulás a századhoz! Futás!...

A katonák gyorsan szedték a lábukat az ösvényen, a vödör himbálódzott a boton, zavarta őket a futásban...

— Ki most a század parancsnoka? — kérdeztem Csertihanovot.

— Tegnap estétől Klokov alhadnagy. Egy percig sem hagyja ott a telefont, le nem veszi a szemét arról a kis erdőről, fél, hogy elszalasztja a németet. — Csertihanov elítélően megcsóválta súlyos, nagy fejét, és nagyot sóhajtott. — Amióta harcolunk, maga lesz nálunk a hetedik, hadnagy elvtárs. A legelső parancsnok, Lescsev százados, huszonkettedikén kora hajnalban esett el, még csak el sem jutott a századhoz. A második két napig tartotta magát, aztán ő is elesett. És így ment ez egymás után. Verigin, az csuda bátor volt; nem kímélte magát, alig kezdődött valami, rögtön kiugrott: „A hazáért, Sztálinért, előre!" Aztán... elesett vagy talán megsebesült, nem tudom pontosan, csak elvágódott, és többé fel sem kelt, ottmaradt a túloldalon. Burenkin főhadnagy lépett a helyébe. Annak bizony hamar inába szállt a bátorsága. A hitleristáknak még a látását sem tudta elviselni. Hashajtóként hatottak rá: amint meglátta, hogy megindulnak csatárláncban, vagy harckocsikkal, azonnal kitört rajta az irtózatos, bocsánat a kifejezésért, hasmars. Fogja a hasát, akár egy kisgyerek, és inaszakadtából rohan hátra a bokrok közé! Dehát ez se tudta megóvni magát. Eltalálta egy akna. Hogy maga mennyi ideig húzza ki, nem tudom. — Csertihanov mellém igazodott, lépést váltott, hatalmas, súlyzónak is beillő bakancsával beletiport a rozsba; erős fogai között hersegett a sárgarépa; a rózsaszín tüskésdisznóból már csak néhány tüske maradt meg. — Ne kapkodjon, hadnagy elvtárs, ne

forrófejűsködjön — mondta kérve, baráti jóakarattal. — A legfontosabb, hogy ne nyíródjék ki az ember idő előtt. Hiszen nem fognak a fasiszták örökké így szorongatni bennünket, majd csak megállnak ...

— Meg ám, majd ha az egész földet elfoglalták — vetettem oda neki.

Elnézően mosolygott.

— No hiszen, mit nem mond: az egész földet! Meg is fulladnának az egész földtől ...

A gondtalan, derűs reggeli csönd nyomasztóan hatott rám, valami veszélyt rejtett magában, amelyet nem lehetett kitalálni, még kevésbé elhárítani. A látóhatáron mintha csak láthatatlan, lassú árbocosok úsztak volna, széldagasztotta fehér felhővitorlák alatt, fehérségük vakította a szemet és fokozta a nyugtalanság érzését; úgy tetszett, hogy a távoli robbanások dübörgésétől megrebbennek a felhővitorlák, mint fel-feltámadó szélrohamtól.

— Miért hallgatnak a németek? — kérdeztem Csertihanovot. — Hiszen tőlünk jobbra és balra is harc folyik ...

— Az ördög tudja, miért hallgatnak — válaszolta nyugodtan az őrvezető, megtisztította az utolsó sárgarépát, és zöldjét a rozs közé dobta. — Teljhatalmú urak a harcmezőn: amikor akarják, akkor harcolnak, mint a parancsolat. Hol elhallgatnak, hol meg csak újra nekiveselkednek! Mi egyelőre hozzájuk igazodunk: most még ők diktálnak ...

— Talán bekerítenek bennünket?

— Az is előfordult már — helyeselt rögtön Csertihanov. — Nem véletlen, hogy az ezredtörzs már felszedelőzködött ... Mert hadnagy elvtárs, ők, mármint a németek, először a harckocsikat vetik be — mondotta bizalmasan, megint hozzám igazítva lépteit. — De maga ne féljen ettől. El kell engedni magunk mellett a harckocsikat: menjenek csak szépen, hiszen a puszta kezünkkel nem állíthatjuk meg őket. Majd elintézik őket, ha tudják, a tüzérek, meg a mi páncélosaink. A mi dolgunk a gyalogság. Itt aztán helyén legyen az ember esze meg a szíve, állni kell a sarat! És ami a legfontosabb: minél gyakrabban és minél köze-

lebb a földhöz. Az biztonságos... — Elcsodálkoztam. Az őrvezető Versztov alezredes tanácsát imételte meg.

Alacsony bokrok között haladtunk még egy ideig, majd balra fordultunk egy kis futóárokba, szélén egy éjszaka alatt feldobált agyagos mellvéd húzódott. A kanyargó futóárok ölnyi mély gödörhöz vezetett. Csak hevenyészve takarták az ágak, — ez volt a századparancsnok harcállás-pontja. Borostás arcú férfi futott felénk nagy örömmel, kopaszodó homlokára néhány izzadt hajfürt tapadt, keményen markolta a telefonkagylót; pórázon tartotta a készüléket — rövid volt a zsinór. — Klokov alhadnagy nem tudott egészen hozzám szaladni, messziről nyújtott kezet.

— Én meg csak várom, de hogy várom magát... Már azt hittem, történt valami. Erőt, egészséget, hadnagy elvtárs! — hevesen megszorította a kezemet, és nagy örömmel kiáltotta a kagylóba: — Megjött, százados elvtárs! Minden rendben. Értettem!... — Egy kis ideig figyelt, majd megismételte: — Értettem! — és lecsapta a kagylót. Még egyszer megszorította a kezemet, mintha ezzel akarná meghálálni, hogy megjöttem. Sietett mindent elmagyarázni, mintha attól félne, meggondolom magam, és nem veszem át tőle a századot. — Az összeköttetés a zászlóaljjal egyelőre jó. Az ellenség semmi életjelt nem ad magáról... A század harcrakész... Létszám negyvenkét fő. Parancsnoki állomány — három ember, maga a negyedik... Századunk a védelem jobbszárnyát képezi. A második zászlóaljjal tartjuk az összeköttetést... Puskákon és géppisztolyokon kívül van két nehéz- és egy könnyűgéppuskánk. Van néhány páncéltörő- és kézigránátunk meg gyújtópalackunk. Töltényt kaptunk...

— Nem valami sok — jegyeztem meg halkan.

— Egy támadás visszaveréséhez teljesen elegendő — bizonygatta az alhadnagy. — Nagykeservesen még kettőhöz is, de a harmadikat és az azt követőket már szuronnyal kell elhárítanunk.

A gödör sarkában a telefon mellett egy katona ült. Szinte földhöz nyomta a súlyos rohamsisak, fölötte illatos füstfelhő lebegett.

— A fegyvereket még csak most kovácsolják valahol az urali kovácsműhelyekben — mondotta csendes, tanáros hanghordozással. — Majd csak elérnek hozzánk is... De az élet, jobban mondva az ellenség ilyen helyzetbe állított bennünket, hát meg kell keresnünk a kiutat.

Az alhadnagy összerezzent, megrázta a fejét. Homloka gyöngyözött az izgalomtól, haja csapzottan tapadt halántékára; elmosolyodtam: felnőtt embernél komikusak az ilyen kapkodó mozdulatok.

— Ismerkedjenek meg, Scsukin politikai helyettes — mutatott be Klokov.

A politikai helyettes tempósan felállt, elhessegette arca elől a füstöt.

— Nagyon örülök! — Hosszú ideig tartotta kezében a kezemet, fürkészőn vizsgálgatott nyugodt, kék szemével. Széles, kiugró csontú arcát ritkás, vöröses borosta nőtte be. — Nehezen birkózunk meg az ellenséggel, de hát muszáj. Szokj hozzá a helyzethez minél hamarabb, hadnagy elvtárs. A jövőben együtt viseljük el a bajokat... — Elengedte a kezemet, levette fejéről a rohamsisakot, felső zsebéből kihúzta hiányos fogazatú fésűjét, és megfésülte oldalt választott, szalmaszín, durva szálú, szögegyenes haját. Rohamsisak nélkül sokkal nyúlánkabbnak látszott. Nyugalom, magabiztosság áradt belőle, rám is átragadt súlyos, komor nyugalma. — Bizonyára alig várod, hogy megismerkedj a védelmi vonalunkkal? — kérdezte Scsukin kicsit gunyoros baráti mosollyal. — Prokofij, vezesd a századparancsnok elvtársat, mutasd meg neki az állásainkat... Igyekezzetek, amíg a fasiszták nyugton vannak...

— A legnagyobb örömmel — kiáltotta harsányan Csertihanov őrvezető, és megint valahová a füle mögé emelte a kezét.

Klokov alhadnagy átadta a század parancsnokságát, és elment a saját, harmadik szakaszához.

— Tudja, úgy érzem, mázsás kő szakadt le a vállamról a megjövetelével — vallotta be megkönnyebbülten. — A szakasznál sokkal könnyebb a dolgom... Tessék, magának adom a pisztolyomat. Emlékül. Nekem van még egy...

Éreztem, hogy valamit válaszolnom kellene neki.

— Ne féljen a harckocsiktól, alhadnagy elvtárs, engedje el őket maga mellett, aztán vágják el tőlük a gyalogságot, — ismételtem el neki az egyszerű, de örökre megtanult bölcsességet. — És minél jobban ássák be magukat.

— Így igaz — helyeselt Scsukin; megint ott ült a sarokban, dohányzott, és a füstfelhőn keresztül figyelt engem.

— Köszönöm a pisztolyt. Vigyázok rá.

Rövid idő múlva Csertihanov őrvezető az alacsony bokrokhoz alkalmazkodva, meggörnyedten végigvezetett a vagy másfél kilométer hosszú védelmi vonalunkon. Ritkás, ványadt védelmi vonal volt ez, az ellenséges harckocsik oly könnyedén átszakítják, mint a pókhálót. Lelkem legmélyén ott pislogott a remény, hátha a németek egyáltalán nem indulnak ma támadásra, és akkor jobban beáshatjuk magunkat, meg egy kis lőszert is szerezhetünk...

A katonák magatartása meglepett. Ők is jól tudták, hogy az ellenség erősebb nálunk; de ez a jelekből ítélve, egy csöppet sem zavarta őket: mit csináljunk, ha az ellenség ilyen váratlanul tört ránk, azért még nem kell kétségbe esni! Nagyon jól tudták, hogy létük a lövészárkok mélységétől függ, hát igyekeztek kihasználni a tűzszünetet, makacsul vájták az agyagos talajt, és vakondokként tűntek el az üregekben. Napégette acukat egyáltalában nem keményítette meg a „szent" gyűlölet, mint ahogy én gondoltam; ezeket a katonaarcokat oly békés, oly fiatalosan tiszta mosoly ragyogta be, hogy akaratlanul is megerősödött az ember hite legyőzhetetlenségünkben, szerencsecsillagunkban, abban, hogy életben maradunk...

Az első szakasz parancsnokát, Szmislajev hadnagyot a bokrok között találtuk meg, vagy harminc méterre a lövészároktól. Egy nemrégen megásott gödörnek a szélén üldögélt, s elgondolkodó, unatkozó arccal rágcsált valami száraz fűszálacskát. Bennünket a pusztulásra ítélt ember közönyével fogadott, ránknézett, de nem látott minket. megdöbbentett, mennyire jellegtelen az arca: vannak ilyen arcok, „különös ismertetőjelük nincs", lesiklik róluk a te-

kintet, anélkül, hogy egyetlen vonásuk is emlékezetünkbe vésődne; szabályos, megszokott, unalmas és ettől teljesen sima, lapos, akár egy szál deszka. Csak egyetlenegy jellegzetessége volt: mintha valaki jól kihegyezett ceruzával állon bökte volna és ettől egy kis kék közepű mélyedés maradt volna ott. Ez a kis gödör volt az egyetlen szembetűnő rajta.

— Mi a helyzet? — kérdeztem Szmislajevet.

— Megvagyunk, mint az egyszeri ember a kútban. Hajszálon függ az életünk. Tessék, menjen, nézze meg. — Arca savanyú, elégedetlenráncokba futott. — Bár minden fölösleges mozgás felkelti az ellenség figyelmét...

Prokofij Csertihanov előttem ment, járás közben kezével súrolta kidagadó zsebeit. Beugrott a lövészárokba egy nyakikláb, nagyorrú katonához, Csernovhoz:

— Áh, maga a nagy Csertihanov, személyesen! — üdvözölte nevetve Csernov az őrvezetőt. — Még élsz! Hát az orrod? Talán az ellenséges tűztől repedezett meg?... Vagy a forróságtól?

— Csak ne járasd annyit a szád! — kiáltott rá Csertihanov. — Az új századparancsnok jön, hogy a harckészültségedet ellenőrizze, te meg itt vigyorogsz...

Csernov rámpillantott, és térden állva kihúzta magát, két tenyerét nadrágszárához szorította.

— Csernov vöröskatona, úgy is mint ezermester: lövész, géppuskás és páncéltörős egyszemélyben!

— Nagyon aprócska kis gödröt ástál magadnak, nem férsz el benne — mondtam neki nevetve.

Csernov azonnal megfelelt rá:

— Az én méreteimhez exkavátorral kellene gödröt ásni. Kértem, de nem adnak, azt mondják, a szolgálati szabályzat nem irányozza elő. Legyen egész nyugodt, hadnagy elvtárs, én térden is megállom a helyem...

Csertihanov odavezetett a géppuska tüzelőállásához.

— Ez Vorozsejkin és Szuzdalcev. Ezek ám a géppuskások! — Prokofij félhangosan odasúgta nekem: — Szuzdalcev verseket írogat. Olvasott nekem belőlük. Az embernek könnybe lábad a szeme. Szép, szerelmes versek...

A géppuska mellől felugró fiatal fiú kék szemével, lenszőke hajával, lágy, kellemes ívelésű szájával Jeszenyinre emlékeztetett. Zavartan bólintott Prokofijnak. Vorozsejkin arcán mintha örökre rajtamaradt volna valami kisfiúsan sírós kifejezés. Sűrű szipogás közben egyre az erdő felé sandított...

Szmislajevhez fordultam.

— Miért ide állították a géppuskát? Saját magát akarja védelmezni vele? Ki fog ide feljönni, erre a magaslatra? Helyezze át jobbra, látja oda, ahol a horhos a mezővel találkozik. Ha a harckocsik és a gyalogság megindulnak, minden valószínűség szerint ott támadnak majd a sima terepen, nem pedig itt, ezen a dombon...

— Itt a géppuskások engem védenek, ott pedig magát — válaszolt kelletlenül Szmislajev.

— Hajtsa végre a parancsot — utasítottam kurtán.

— Értettem. — Szmislajev Vorozsejkin és Szuzdalcev felé intett. — Hallották? Teljesítsék a parancsot!

A géppuskásoktól nem messze egy kerek képű, komor, bozontos szemöldökű szakaszvezető nagyokat nyögve tenyerével ütögette az arcát. Csertihanov odasúgta nekem:

— Hamarosan megkezdődik a harc, hadnagy elvtárs: Szicsugov szakaszvezetőnek fáj a foga. Ez biztos előjel.

Szicsugov szakaszvezető szenvedő, keserves pillantást vetett rám, tompán nyögött, megrázta a fejét, aztán tenyerével megint rácsapott fájó állkapcsára.

— Ez itt Jubkin — ismertetett meg Csertihanov egy alacsony termetű, könyékig felgyűrt ujjú, hosszú, majdnem térdig érő ingzubbonyt viselő katonával. — Adj isten! — Csertihanov leguggolt a katona mellé. — Rendben van a beretvád, jól megfented? Jubkin, hadnagy elvtárs kérem, pompásan beretvál, úgy, hogy nem is érzi az ember... Csak a fasisztákat beretválja rosszul.

— Miért?... — tiltakozott Jubkin bátortalanul, mintegy előttem mentegetőzve. — Én mindig lövök, csak nem találom el a célt. Azt hiszem, eddig még egyet sem találtam el. — Tágra nyílt, kisfiús szeméből megbántottság és értetlenség sugárzott.

— Talán mégis eltaláltál már valakit — nyugtatta meg Csertihanov. — Csak éppen nem vetted észre...

— Nem tudom, miért, de mindig könnybe lábad a szemem, ha elsütöm a puskát — kapott a szón a kis Jubkin —, biztosan azért nem veszem észre...

A hátam mögött álló Szmislajev hadnagy alig érhetően, csak úgy a fogán keresztül szűrve, megjegyezte:

— A rendes, derék katonát megkeresi a golyó, de az ilyen rongy, az élve marad...

Hirtelen feléje fordultam. Szmislajev állta haragos, „megsemmisítő" pillantásomat.

Visszaindultam parancsnoki harcállásomra; határozottan meg voltam győződve róla, hogy a németek a tegnapi sikertelen támadások és óriási veszteségek után, erősítés előtt nem indítanak támadást: kifulladtak. Legvalószínűbb, hogy az erősítés megérkezése után, holnap reggel indulnak meg. Ez alatt az idő alatt nekünk sikerül majd megfelelően megerősíteni állásainkat, és méltó fogadtatásban részesíthetjük őket. Attól, hogy kitalálom az ellenség szándékát — legalábbis ezt hittem —, megerősödött bizalmam a mostantól kezdve parancsnokságom alá tartozó kis csoport katonában, hangulatom megjavult, úgy, hogy még vidáman fütyürészni is kezdtem...

De a fele utat se tettük meg, amikor könyörtelenül, egyetlen óriási lendülettel a tüskés bokrok közé vágott egy váratlan robbanás. A becsapódást fülsiketítő recsegés, ropogás kísérte. Az első percben úgy éreztem, mintha a bőrt nyúznák a hátamon — olyan tébolyítóan csikorgó és elviselhetetlenül idegtépő volt ez a ropogás. Úgy tetszett, mintha minden egyes akna az én fejem fölött robbanna, bénultan feküdtem, egyre mélyebben fúrtam be homlokomat a száraz földbe. Csertihanov mögöttem feküdt, megrángatta a csizmám sarkát, hogy induljunk tovább. Óriási erőfeszítéssel váltam el a földtől, kényszerítettem magam hogy felálljak és előre fussak. Hasra vágódtam, majd megint felugrottam és futottam. A ropogás egyre erősödött, egyre jobban terjedt, egészen vad, magas hangon rezgett. A fehér felhővitorlák foszlányokká szakadtak. Tudom

megtelt savanyú, fojtogató füsttel. Úgy éreztem, nincs számomra hely a földön, bárhova futok is, mindenütt szétfröcscsenő fekete földoszlopok emelkednek a magasba, eltakarják az égboltot. Földhöz lapító üvöltéssel húztak el fölöttünk a német bombázók. Láttam, amint egyikről levált egy fekete vízcsepphez hasonló bomba. Ott repül, villámgyorsan közeledik felém, egyre nagyobb, úgy érzem egyenesen rám zuhan. A félelem megbénította szívemet!

— Mama! — üvöltöttem vadul, és begurultam egy friss bombatölcsérbe. A bomba valahol a távolban robbant.

A szörnyú tűzben hol futva, hol kúszva végre elértem a parancsnoki harcálláspontomat, bezuhantam a hűvös, süket gödörbe, egyenesen Scsukin politikai helyettes és a telefonos lábához. Leültem a nyirkos földre, hányinger fogott el.

— Ha telitalálatot nem kapunk, vegye úgy, hogy élünk! — kiáltotta fülembe Csertihanov; látszólag nyugodt volt, csak félarca rángatódzott egy kicsit, no meg bosszankolva s megvetően fintorgott, ha közelünkben robbant egy akna. Széles, vörös képe megsápadt, mintha kifakult volna. Úgy tetszett, nincs hozzám közelebb álló ember a földön . . .

A politikai helyettes kikönyökölt a futóárok szélére, távcsövén mozdulatlanul figyelte az ellenséges oldalt. Aztán mintha hirtelen eszébe jutottam volna, felém fordult, lehajolt és megkérdezte:

— Megúsztad? — cserepes ajka halvány mosolyra húzódott, milyen sokat ér pokoli pergőtűzben egy ilyen mosoly! — Hát igen . . . Látod . . . — Nem akarta észrevenni félelmemet, tovább távcsövezett, időt hagyott nekem, hogy magamhoz térjek a megrázkódtatástól.

Végre elcsendesedett a dübörgés, recsegés, ropogás, a tűz áthelyeződött a mögöttes vonalakra, onnan áradtak felénk szélesen, hömpölygő hullámverésként a komor dördülések. Süket, fenyegető felhőként nehezedett ránk a csend. A telefonos könyörögve, majdnem sírva kiabált a kagylóba. De válasz nem jött. Az összekötő zavart, kérdő tekintetet vetett rám, tehetetlenül széttárta karját, mint aki azt mondja: „Ilyen pergőtűzben ez elkerülhetetlen".

Dühödten lecsapta a kagylót, megigazította a sapkáját, felkapta puskáját és elszántan, sietve elindult megkeresni a szakadást. Megértettem, hogy nem számíthatok Szuvorov százados „súgására", csak a magam erejére támaszkodhatom.

— Jönnek — adta hírül Prokofij Csertihanov. — Ne dugja ki a fejét, nem sajnálják a töltényt, úgy szórják, akár a borsót... Nagyon sürgős nekik...

Az erdőből, mintegy nekifutásból hat harckocsi ugrott ki, és egyenletes sebességgel, mint hullámokon a csónak, le-föl bukdácsolva egyenesen felénk tartottak. A tágas mezőn ártatlan játékszernek látszottak. Katonák ültek a harckocsikon, és katonák futottak mögöttük is. Szünet nélkül lövöldöztek. Nekem úgy tetszett, hogy könnyedén, vidáman futnak a harckocsik mögött. „Ezek szerint egy cseppet sem félnek tőlünk" — gondoltam magamban; a kárörömtől és bosszúvágytól úgy összeszorítottam fogaimat, hogy belesajdult az állkapcsom. Földre kényszeríteni őket, hogy kúszniuk kelljen... S hirtelen mintha csak kitalálták volna szenvedélyes vágyamat, az egész mezőn mindenütt fekete szökőkutak fröccsentek fel, tüzérségünk lőni kezdett. A katonák leugráltak a harckocsikról, szétszóródtak a horhosban, kezdtek lemaradozni. Még el sem érték a mező közepét, az erdőből már kigördült a harckocsik és katonák második hulláma. A lövedékek sűrűn zuhogtak a horhosra, de egyetlen egy harckocsi sem állt meg, egy se gyulladt ki. Eleinte gondolatban visszafogtam a katonákat: „Ne lőjetek, engedjétek közelebb őket" — de amikor a harckocsik állandó tüzelés közben tömpe orrukkal már majdnem elérték a lövészárkokat és a katonák arcát már szabad szemmel is jól ki lehetett venni, de a mieink még nem lőttek, megijedtem: csak nem semmisítik meg az egész századot? De eszembe jutott, hogy egy órával ezelőtt magam parancsoltam meg a géppuskásoknak, ne lőjenek, míg túl nem jutnak rajtunk a harckocsik. Ne fedjék fel hollétüket, hogy ne tudják őket széttiporni a hernyótalpak. Kissé megnyugodtam, félve és reménykedve vártam a döntő pillanatot.

Balra néztem: egy harckocsi már esetlenül fölkúszott az emelkedésre, elfordult és megindult a védelmi vonalak előtt. Eltiporta a futóárkokat, elhallgattatta a lövészgödröket. Egész testemet rázta a tehetetlen düh és sajnálat: hiszen a futóárkokban emberek vannak! De most a harckocsi farát mintha feldobta volna valami, lángkéve, füst és porfelhő csapott ki alóla.

— Kilőtték! — kiáltottam izgatottan. — Odanézzetek, kilőtték!

Scsukin nem válaszolt. Megrántotta zubbonyom ujját, tekintetével jobbra mutatott: erős géppuskaropogás közepette egyenest a mi lövészárkunk felé tartott egy harckocsi. Mozgásában annyi fenyegető, könyörtelen erő rejlett, hogy úgy éreztem, sorsom betelt: géppisztolyom és pisztolyom csak annyi ellene, mint szúnyogcsípés az elefántnak. Itt a vég. Sötét, áthatolhatatlan tömegben magasodott fölém a harckocsi, eltakart mindent, amit csak ez a rövid, de oly határtalanul nagy szó — élet, magába foglal. A másodperc töredékéig hirtelen fényes sugár villant fel előttem, világánál megláttam Nyina arcát, hosszúkás, rettegéssel teli szemét és valami, számomra láthatatlan, de hatalmas erő kilökött a gödörből — csak futni, menekülni a pusztulás elől.

Csertihanov elkapta a lábamat, visszarántott és rámhasalt. Eközben a harckocsi nagy dübörgéssel és csörömpöléssel súlyosan rákúszott a lövészárkunkra. Földgöröngyök hullottak ránk. Egyszerre sötét lett, akár a sírban. Valami csikorgott, süketítően, tompán dörrent — bizonyára tüzelt a harckocsi. Akaratlanul is fülemre szorítottam a tenyerem. Meleg, ragacsos valami folyt végig ujjaimon, de fájdalmat nem éreztem. „Megsebesültem"... — futott át agyamon...

— Megsebesültem! — kiáltottam Csertihanovnak. A harckocsi még nem jutott egészen túl a gödrön, de Csertihanov már felugrott és utána vágott egy gyújtópalackot. És ekkor valami felfoghatatlan dolog történt: kis sápadt tűzlángocskák lobbantak fel, alig látszottak a tűző napsütésben, végigfolytak a páncélon, megkeresték a látha-

tatlan réseket, a füst sűrűsödött, feketedett, táncoltak a tűz tovaterjedő erecskéi. A kezelőlegénység kibukott a harckocsi alsó nyílásán; sietve elkúsztak a közeléből, majd feltérdeltek és magasba emelték kezüket — meglátták maguk előtt Csertihanovot és Scsukint. Szalmaszínű hajukat a szél kócolta, szemükben az élet utolsó csillanásával könyörgés, zavar és düh reszketett.

— Nem érünk most rá teketóriázni veletek! — mondotta Csertihanov tárgyilagosan, szinte közömbösen — így szoktak beszélni bonyolult, feszült figyelmet igénylő munka közben — és leadott egy géppisztoly-sorozatot. A három fiatal, erős hitlerista szétcsapódó karral arcra bukott, megölelték az idegen, barátságtalan földet, örök várakozást és bánatot hagyva örökül feleségükre, menyasszonyukra.

A század egyenlőtlen, de makacs harcot vívott a harckocsiktól elvágott német gyalogsággal. Az egész horhosban, mint borsószemek egy nagy serpenyőben, elszórtan kopogtak a géppisztoly- és puskalövések, egyenletesen, megbízhatóan kelepeltek a géppuskák, ezek szerint a géppuskaállások sértetlenek. E perctől kezdve a legendás hírű „Maxim" hol hosszú, magas, nyugtalan hangú, hol pedig rövid, szakadozott mély sorozatait a harc örömteli, győzedelmes dalának éreztem... Valami megváltozott bennem, mintha nekifutásból, nagy erőfeszítéssel feneketlen szakadékon ugrottam volna át. Mintha felocsúdtam és magamra találtam volna az életnek és halálnak ebben a zűrzavarában. Van-e rettenetesebb, mint ellenséges harckocsi az ember feje fölött! És én már ezt is kipróbáltam...

— Hol sebesült meg, hadnagy elvtárs? — Csertihanov a tarkómat vizsgálgatta. Aztán csúfondárosan felnevetett. — Olaj ez, csöpögött a tartály... Nincs semmi hiba!

A mezőn, a zöld fűben és a feketén ásító bombatölcsérekben elesett katonák hevertek — ezek a hetyke legények, már nem jutnak el Moszkváig. Eközben a második hullám — a horhosban, jobbról a ritka rozsban sűrű láncban, konokul-makacsul kúszott lövészárkunk felé. A tüzünk elől visszafordult harckocsik szintén a rozsból indultak támadásra. Mindez itt előttünk, csupán csak parányi

része annak az ellenséges vaslavinának, mely tengertől tengerig húzódva minden erejével földünkre zúdult. S a mi századunk, amely szintén csak parányi része a tengertől tengerig húzódó hadseregünknek, szembeszállt az ellenséggel. A százezernyi mienkhez hasonló század szilárdságától függött az egész hadsereg szilárdsága és sikere.

Beleordítottam a telefonkagylóba, reméltem, sikerült összeköttetést kapni Szuvorovval, de hangom élettelenül halt el a süket kagylóban. A harckocsik pedig szinte akadálytalanul törtek előre: nem volt mivel megállítanunk őket. Ekkor hirtelen gyenge zúgás hallatszott a kagylóban, úgy látszik, a telefonos megtalálta a szakadás helyét és összekötötte a huzalt. Lázasan tekertem a készülék karját. Sztojunyin jelentkezett, nyugodtan, fegyelmezetten. Közölte, hogy Szuvorov, mielőtt eltávozott a parancsnoki állásról, megparancsolta, ki kell tartani, akármi történjen, s hogy ő, Sztojunyin, átadja kérésemet a tüzéreknek, helyezzék át a tüzet jobbra, a rozstáblára. Közöltem vele, hogy átmegyek Klokovhoz a harmadik szakaszhoz: ott a németek nem ütköznek ellenállásba, úgy látszik, a katonák nagy része harcképtelenné vált.

Megparancsoltam a géppuskásnak, húzódjon át a jobbszárnyra. Magamhoz szólítottam négy katonát és egy összekötőt, magam is elindultam Klokovékhoz; a bokrok között futottunk, hol hasravágtuk magunkat, hol megint felugrottunk. Már teljesen megfeledkeztem magamról; egyetlen gondolat nyugtalanított csak, ez vitt előre: odaérni időben, nem engedni, hogy a németek elfoglalják a lövészárkot. A németek a rozs között gyülekeztek támadásra. Úgy tetszett, mintha minden kalász kettétörne és ránk lövöldözne. Egy pillanatra feltűnt szemem előtt az égő búzaföldek éjszakai képe. Megkérdeztem Csertihanovot, van-e nála gyújtópalack. Gyorsan elővette és még négy gyújtópalackot szedett össze a katonáktól.

— Gyújtsa fel a rozst — parancsoltam.

Csertihanov bólintott, megértette szándékomat, és máris eltűnt a bokrok között.

A rozstábla három helyen lobbant lángra. A füst az el-

lenség felé kúszott. A lángok egyre szélesebben ömlöttek el a száraz, érett rozson. Egy csoport német katona átugrált a vörösen izzó lángfoltokon, kíméletlenül lövöldözve rohantak lövészárkunk felé. Katonáink meginogtak, tétováztak, hátra-hátra nézegettek. Ekkor jöttem rá, hogyha az ember harc közben hátrafelé néz, menten elhagyja az elszántság... Céltalanul, bizonytalanul lövöldöztek a levegőbe, alig egy perc múlva sorra ugráltak ki a lövészárokból. Meggörnyedve futottak, kúsztak visszafelé.

A kigombolt zubbonyú német katonák — sokan még sapkát sem viseltek —, vad üvöltéssel és lövöldözve, nekifutásból ugrottak be a lövészárokba, többen keresztül ugrották. Miután elfoglalták, megtorpantak. Csak egy pillanatra, de megtorpantak.

S ekkor elképzelhetetlen dolog történt: mint valami álombeli látomás, valahonnét jobbról, előbukkant, és a katonák szemeláttára vad vágtában felénk száguldott Szuvorov százados márványfehér lován, kivont karddal. A ló, akár a mesebeli táltos, szinte nem is a földön vágtatott, hanem a levegőben úszott. Szuvorov vad extázisban, görcsösen kiáltozott. Csak két szót értettem meg: Sasok! Szuvorovisták! Madárként repült el előttünk; néhány pillanatig még a németeket is megbénította a váratlan és páratlan látomás. Amikor a kanca elszáguldott mellettünk, egy aknabecsapódástól megriadt, felágaskodott, és levetette magáról lovasát. Egy szemvillanás alatt eltűnt a bokrok között. Szuvorov százados ott maradt fekve a földön.

De vitézségével már bátorságot öntött katonáiba, a „szuvorovistákba". Engem is elfogott valami forró, eszeveszett remegés. Hátamon mintha hangyák zsibongtak volna, úgy éreztem, égnek áll a hajam. Vad, szinte állati düh lökött előre. Kirohantam a katonák elé, és valamit kiáltottam, tébolyult állati üvöltéssel. És ekkor megindultunk, olyan gyorsasággal, amelyet talán csak élet és halál döntő pillanatában ér el az ember. Csertihanov száguldott el mellettem. Láttam, hogy maroknyi csapatunk kézigránátokkal árasztja el a lövészárkot.

Hirtelen feltűnt egy német katona széles háta. Felvil-

lant kiborotvált tarkóján, a nyaka fölött, a kis mélyedés: belelőttem. A katona megbotlott, arccal a fűbe hanyatlott. Elrohantam mellette, és beleugrottam a lövészárokba.

Tüzérségünk közben áthelyezte a tüzet a rozsföldre, a harckocsik visszafordultak. A támadást visszavertük.

Egy ideig mozdulatlanul ültem a lövészárokban. Ledöntött lábamról a halálos fáradtság, holt ürességet éreztem egész testemben. Csak mellemben rezgett egy húr, áthatóan, makacsul, magával ragadó örömmel énekelte: „Semmi bajod, élsz!" Végtelenül könnyűnek éreztem magam, megöltem magamban valamit, ami mélyen belém gyökeresedett, s ami végveszély esetén árulón szorította össze szívemet, hányingert keltve bennem. Az ember, aki ellenségén is, önmagán is győzelmet arat, kétszeresen örvend. Erőm, amely már elhagyott, most hullámverésként tért vissza belém. Makacsul, parancsolóan lüktetett halántékomban a szigorú gondolat: „Ne félj a bátor elhatározásoktól. Légy biztosabb cselekedeteidben, a parancsnokot határozott tettei után ítélik meg..."

Scsukin tört át hozzám, és leült mellém. Sápadt orrán élesen rajzolódtak ki a sárgásbarna szeplők. Elővett egy cigarettát, reszkető ujjakkal megpuhította. Rohamsisakja alól rámpillantott, cserepes ajka kényszeredett mosolyra húzódott, de rendíthetetlen, tanáros hangon mondta:

— Kezdetnek egész tűrhető... — Ezzel dicsért meg engem vagy talán az egész századot. Nem minden irigység nélkül vettem tudomásul: micsoda akaraterő kell ahhoz, hogy így megőrizze valaki a nyugalmát!... Scsukin összehunyorította a szemét, mélyen leszívta a füstöt. — El kell temetni Szuvorov századost — mondta, és hirtelen ráborult a térdére, válla csak úgy rázkódott...

A harc csendesedett, ritkábban robbantak a lövedékek. A szél sebesültek halk nyögéseit hozta felénk. Vorozsejkin panaszosan, kérőn nézett az őrvezetőre, időnként hüppögött, és Prokofij, miközben fürgén tekerte a pólyát a fiú lábára, így morgott:

— Te csak ne nézz rám ilyen csecsemő szemekkel. Nem vagyok neked se szülőanyád, sem pedig ápolónőd, nem

foglak sajnálni, gyöngéd szavakat se tudok mondogatni Egyet mondhatok csak neked: úgy lőttél, mint a parancsolat...

Vorozsejkin mellett arccal az alacsony mellvédre borulva egy vöröskatona feküdt, mintha még utoljára mélyen meghajolna a szülőföld előtt. Halántékától végig az arcán már megalvadt sötétbarna, majdnem fekete vérpatakocska húzódott.

Sztojunyin hadnagytól, a törzsfőnöktől futva megérkezett a századhoz Nyikiforov összekötő, megkeresett és átadta a visszavonulásról szóló parancsot. Lehetőség szerint észrevétlenül hagyjuk el az általunk tartott védelmi vonalat, néhány utóvédet hátrahagyva induljunk meg kelet felé Rogozska falu irányába. A parancs elképesztett. Az ellenséges támadást visszavertük. Megvédtük állásainkat!... Miért kellett akkor felvennünk a harcot, embereket elveszítenünk, vérünket hullatni?... Nem árulás ez a parancsnokság részéről? Vagy talán más szakaszokon kialakult helyzet kényszerít bennünket visszavonulásra? Minden bizonnyal az utóbbi történhetett, hiszen mi csak a frontnak tőlünk fél kilométernyire jobbra és ugyanannyival balra levő szakaszát láttuk, ami messzebb történik, arról semmit sem tudunk...

Estére, miután eltemettük Szuvorov zászlóaljparancsnokot, megkezdtük a visszavonulást, magunk mögött hagytuk az ellenség és a saját katonáink vérével öntözött, lángoló földet. Füstölve égett a rozs. A füst pernyével kevert kékesszürke hullámai végiggördültek a mezőn, ott úsztak a horhos felett és betakarták az alighogy elcsendesedett harc nyomait.

4

A harcokban kimerült század visszavonult a faluba. Kegyetlen kényszerűségből hagyták ott a katonák a lövészárkokat és gödröket: nem előretörtek, hanem hazájuk belseje felé húzódtak vissza. S mint félelmetes útjelzőket, elesett bajtársaik sírjait hagyták maguk mögött. A katonák elcsigázottan vonszolták magukat a bokrok között, s inkább csak megszokásból hajoltak meg, mintsem szükségből. Leplezetlen aggodalommal és haraggal tekintgettek a kiserdő felé, ahova a sebeit nyalogató ellenség visszavonult. Úgy látszik, a németek nem szánják rá magukat, hogy szakaszukon újabb támadást indítsanak.

Két egészségügyi katona végső ereje megfeszítésével hordágyon vitte a súlyosan sebesült Klokovot. Az alhadnagy ernyedten kinyújtózva feküdt, a hordágyról lelógó keze a bokrok leveleit súrolta. Lehunyt szemhéja időnként megrándult, kopaszodó, viaszsárga homlokán nagy verejtékcsöppek gyöngyöztek. Scsukin politikai helyettes a hordágyhoz érve felemelte Klokov kezét, és óvatosan rátette az alhadnagy mellére. A hordágy mögött saját készítésű mankóján Vorozsejkin géppuskás sántikált. Napszítta, borzas szemöldöke szenvedően, sírósan húzódott össze, hegyes, kisfiús álla remegett.

A visszavonulást fedező géppuska mintha makacsul azt erősítgette volna rövid és pergő sorozataival az ellenségnek, hogy a védelmi állások keményen tartják magukat. Ide ne merjétek dugni az orrotokat!

Kisvártatva megálltam és visszatekintettem arra a helyre, ahol a tűzkeresztségen átestem. A nap mintha csak velünk együtt harcolt volna, éppen úgy kimerült, mint mi, elvesztette tüzét és erőtlenül hullott alá, füstfelhőkbe burkolózott és oly fénytelenül, sápadtan, sugarak nélkül pihent az ég alján, mint fekete gyászfátyollal bevont tükör. Elmosódó, fenyegető árnyak dőltek az útra. Száraz, ürömkeserű gombócot éreztem a torkomban, megpróbáltam lenyelni, de nem sikerült, és ettől tompa hüppögéssel kí-

sért sóhaj szakadt fel keblemből. Szemem megfényesedett a maró, keserű könnyektől.

— Kíméld az idegeidet, hadnagy! — mondotta Scsukin, és megrántotta köpenyem ujját. — Szükséged lesz még rájuk a sötét, rossz napokon. — Szaporán, fáradhatatlanul lépegetett; nyugalma tettetettnek látszott, és ez dühített.

— Szerinted a mai nap nem elég sötét? — elfordultam, hogy ne lássa könnyeimet. — Sötétebb már nem is lehetne! Csak a sír sötétebb ennél.

— Most nincs időnk a sírral törődni, Mitya — mondotta Scsukin aggódóan, bensőségesen. — Közös nagy baj idején szoktak így beszélni. — Nagyonis élnünk kell. Ki kell füstölnünk a németeket. Álmodozzanak ők a sírról...

Scsukin tárgyilagossága, magabiztossága megdöbbentett. Azt hiszem, csak bennünk, szovjet emberekben ver ilyen mély gyökeret a győzelembe vetett hit, bármilyen dologról legyen is szó, ha már egyszer belekezdtünk. A feldühödött ellenség nyomására, elkínzottan, elvérezve visszavonulunk ugyan, de a szívünk mégsem csügged, mindennek ellenére hisz a győzelemben!

Scsukin megint könnyedén megrántotta zubbonyomat.

— Tudom, miért sírsz. És ettől a sírástól még közelebb kerülsz hozzám. De a fiúk rád figyelnek...

Hirtelen felé fordultam és indulatosan az arcába vágtam:

— Miért engedtük meghalni azokat a fiúkat ott? — Hirtelen mozdulattal a horhos fölött húzódó sötét füstfelhőre mutattam. — Miért kapaszkodtunk tíz körömmel, őrjöngve abba a kis vízmosásba, miért nyomorítottuk meg az embereket, miért küzdöttünk a sikerért és miért is harcoltuk ki, ha mindezek után most megfutamodunk? Hova futunk?

— Nem futunk, hanem — amint látod — a parancs értelmében rendezetten visszavonulunk — javított ki Scsukin. — És ha nem kapaszkodnánk tíz körömmel minden egyes kis vízmosásba, akkor a németek talán már elfoglalták volna Moszkvát is.

— Így is elfoglalják! — Ez a gondolat nekem magamnak is szörnyűségesnek tűnt és félve és reménykedve néz-

tem a politikai helyettesre, szerettem volna, ha azonnal megcáfol és lehord ezért a gondolatért. Scsukin kicserepesedett ajka mosolyra húzódott, nyugodtan, változatlan hittel és meggyőződéssel mondotta:

— Sohasem lesznek a németek Moszkvában! — Megemelte súlyos rohamsisakját, zubbonyának ujjával végigtörölte izzadt homlokát — egy pillanatra rámfénylett világoskék szemének tekintete —, majd újra visszatette a fejére a sisakot, aminek az árnyéka megint eltakarta szemét, akár egy fátyol. Egy darabka poros cukrot vett elő a zsebéből, félszeg mosollyal nyújtotta át:

— Tessék, egy kis édesség!... Hogy meg ne keseredj... — Olyan száraz és forró volt belül a szám, hogy a cukrot is keserűnek éreztem. — Nagyon derekasan viselkedtél a harcban — dicsért meg Scsukin. — Végig becsülettel megálltad a helyed. Szuvorov zászlóaljparancsnok elesett, az ezredtörzzsel megszakadt az összeköttetésünk. Érted, milyen helyzetbe kerültünk? Beszéljük meg, gondoljuk el, mit is kell tennünk...

Csodálkozva fordultam Scsukin felé: csak nem vesztette el lába alól a talajt?

— Nem fordulhatunk fel attól, mert nincs összeköttetésünk az ezreddel — vetettem oda dühösen. — Nem miattunk szakadt meg. Láttam, milyen sietve futott az ezredtörzs. A zászlóaljat sorsára hagyták — vonuljatok vissza! Fusson mindenki, amerre lát! De nekünk egy egész századunk van. S tőlünk jobbra és balra szintén a saját századaink állnak. Tudjuk, merre van kelet és merre nyugat. Azt is tudjuk, hol az ellenség. Amíg élünk, harcolunk!

Scsukin elítélően csóválta meg nehéz rohamsisakos fejét.

— Egy század nem láthatja át az egész frontot. Hogy mennek ott a dolgok, nem tudjuk. Bizonyára nem valami ragyogóan... De az elhatározás helyes: harcolni fogunk az utolsó emberig...

A kis faluban egy egyszerű parasztszekér elé fogva, a fészer mellett állt a zászlóaljparancsnok fehér lova. Miután harc közben elvesztette lovasát, visszafutott ide az ismerős helyre, és most fülét hegyezve figyelte a lépteket és

hangokat — úgy látszik, azt remélte, megkerül a gazdája. Szuvorov fedezékéből kiugrott Csertihanov őrvezető, mint mindig, most is fürgén és elevenen. Szokása szerint a füle tövéhez emelte a kezét, úgy jelentett.

— Ebéd és pihenő Rogozska mellett! A törzsőrmester meghagyta, jelentsem, hogy odáig vonuljunk vissza. A sebesültek számára hátrahagyott egy szekeret — Scsukinra sandított, akitől, úgy látszik, tartott és bizalmasan lehalkított hangon közölte velem: — A magunk számára is félretettem valamit. — Tekintetével a szekérre mutatott. A bakon sátorlapköpennyel letakart kosár látszott, három tyúk szorongott benne. Ez a Csertihanov valóban talpraesett fickó: sikerült tyúkot szereznie a falusiaktól, méghozzá bizonyára nem minden botrány nélkül. Odamentem a szekérhez, s kiborítottam a kosárból a tyúkokat. Nagy kotkodácsolással, szárnycsattogással röppentek le, csak úgy hullott a tolluk. Csertihanov nem bántódott meg, alsó ajkát savanyú mosolyra húzta — így szoktak mosolyogni a nem rossz szándékú, de értelmetlen cselekedetek láttára.

— Nagyon rosszul tette, hogy elengedte őket, hadnagy elvtárs — mondotta leereszkedő rosszallással. — Nem gondolta meg, mit csinál. Saját maga ellenére cselekedett, az átkozott ellenségnek segít vele. — Kérdő és szigorú pillantásomra megmagyarázta: — A fasiszták majd elfogják ezeket a tyúkocskákat, megtisztítják, megfőzik, jól belaknak belőle, és kettőzött erővel szorongatnak bennünket. Nekünk pedig ebédre is, vacsorára is csak kása lesz, vaj nélkül. Talán bizony jobb a kása a tyúkhúsnál?...

— Sok a szöveg! — szakítottam félbe.

— Értettem, sok a szöveg! — és lapát kezével megint megérintette a fülét. Ez az ügyetlen, fonák mozdulat most olyan ostobának látszott, hogy rendkívül felbosszantott. Elfordultam. Scsukin lépett hozzám. Levette rohamsisakját, és rátette a székre.

— A létszám 31 ember, ebből négy sebesült. Egy század ... — Scsukin súlyosan, szaggatottan sóhajtott.

A fészerhez lassan odaértek az elkínzott, komor, hallgatag katonák. A fáradtságtól rogyadozott a lábuk. Azon-

nal leültek, letették maguk mellé a puskájukat, a megmaradt kézigránátokat és rohamsisakot. A vizesvödör kézről kézre járt. Mohón kortyoltak belőle, szájuk szélén lecsorgott a víz.

— Adhatnánk egy kis pihenőt. — Scsukin nyilván saját magán is érezte mennyire kimerültek a katonák. — De talán mégis csak jobb lenne elmenni innen...

— Semmi értelme, hogy itt vesztegeljünk. A sötétség beállta előtt el kell jutnunk az éjszakai pihenőhelyre. A konyha is ott van, meg biztonságosabb is lesz ott.

Magamhoz szólítottam Szmislajev hadnagyot, megparancsoltam neki, hogy sorakoztassa a századot, és induljanak el Rogozskára. A sebesülteket szekérre raktuk. A katonák kelletlenül, óriási erőfeszítéssel, de türelmesen, zokszó nélkül emelkedtek fel. A vállukra kapták a súlyos fegyvereket. A géppuskások befogták magukat a géppuskák elé... A század, jobban mondva, a századból megmaradt néhány ember, kis csoportba verődve megindult a kelet felé vezető keserves, hosszú útján. Szánalomra méltó, maroknyi kis csoportunk hamarosan eltűnt az erdőben. Alig hiszem, hogy a felsőbb parancsnokság tudott volna létezésünkről, ez a maroknyi felfegyverzett emberből álló csoport mégis élt és kész volt bármelyik percben felvenni a harcot az ellenséggel: az ezredtörzzsel ugyan elvesztette kapcsolatát, de megtartotta a szülőfölddel.

A falu közelében megtaláltuk „hadtápunkat", az egyetlen és oly hőn áhított tábori konyhát. Onya Szvidler törzsőrmester elénk kuldte Hoholkovot — a szakácsot és egyben hajtót —, hogy ne bolyongjunk összevissza. De enélkül is teljes bizonyossággal haladtunk a cél felé: a füstön áttörő ételszag futólépésre kényszerített bennünket. Onya Szvidler, ez a nyakigláb, hajlott orrú fiú, akinek hosszúkás szeme mindig élénken csillogott és fehér fogai csak úgy világítottak sötét, napbarnitott arcából, már messziről elpusztíthatatlan vidámsággal kiáltotta a katonáknak:

— Csak fürgén, bajtársak! Bejelentem az ünnepi vacsora rendjét. Régóta nem vacsoráztunk ilyen csendben. Először is lemossuk a port és az izzadságot a harcosok

tündöklő ábrázatáról. A dézsát telemertük hideg vízzel, azután pedig asszisztensem — könyedén Hoholkov felé intett — mindenkinek meglocsolja a torkát egy kis tüzes nedűvel. Ezután következik a vacsora. Ilyen kását még maga a cár sem evett! Majd reggelig tánc a tollasbálban, horkolás és gyönyörű álmok kíséretében! — Onya nagyot nevetett, kivillantak fehér fogai. Mosolyra húzódott a katonák arca is. A törzsőrmester tréfálkozása könnyített rajtunk. Megcsörrentek a csajkák, az emberek odafurakodtak a dézsához, hogy jó hideg vizet merítsenek belőle. Sokan levették ingzubbonyukat, és prüszkölve derékig megmosakodtak.

A törzsőrmester hozzám lépett.

— Hadnagy elvtárs, szereztem egy csobolyó alkoholt: a visszavonuló tüzérek megosztották velünk... Engedje meg, hogy megkínáljam a katonákat a vitézi tett után.

Scsukinra pillantottam, mit szól hozzá? Beleegyezően bólintott.

— Lehet — mondottam. — Mindenkinek egy decivel. De vízzel hígítva. Mert úgy elalszanak, hogy ágyúszóval sem tudjuk felébreszteni őket...

A lenyugvó nap fénye mintha szétlebbentette volna a csatatér fölött húzódó füstfüggönyt, bíborvörösen áradt az erdőre, a vörös sugarak átömlöttek a fák között, langyos melegben fürösztötték a konyha körüli tönkökön vagy a fűben üldögélő katonákat. Már túl voltak a beígért „toroklocsoláson", és jóízűen ették a húsos kását.

A gyomrom facsart az üresség tól, hányinger kínozott, de nem kívántam az ételt.

— Majd később — utasítottam el, amikor Onya Szvidler odanyújtotta nekem a kásával teli tányért. Nyugtalanul vizsgálgattam a térképet, szerettem volna meghatározni további utunkat: de ez az út a térképen 20 kilométer után véget ért. Úgy döntöttem, Szmolenszk irányába viszem tovább a századot; ha nem tudok egyesülni saját ezredemmel, akkor beolvadunk bármelyik utunkba akadó egységbe, hiszen igazán mindegy, milyen kötelékben harcol az ember.

Csertihanov jó gazda módjára kifogta a lovakat, első lábukra béklyót tett, kicsapta őket legelni. Klokov alhadnagynak is adott egy kis italt, aztán megetette kásával, majd odajött hozzám.

— Egyen valamit maga is, hadnagy elvtárs, mert így a németek segítsége nélkül is kimúlik az árnyékvilágból. Politikai helyettes elvtárs, szóljon már rá...

— Miért kását raksz elébe, kínáld meg egy kis itókával — tanácsolta Scsukin.

— Már két alkalommal is kínáltam. De elutasította.

— Hát ezt bizony nem jól tetted — ítélt el Scsukin, és átölelte a vállamat. — Igyunk egyet, Mitya, a barátságunkra, a hűségre. Nekünk most igazán össze kell tartanunk...

Felhörpintettük az italt, aztán egymás szemébe néztünk, mint akik azt mondják: a sors hozott össze bennünket, és csak a halál választhat el egymástól.

Csertihanov megkért, menjek oda a szekérhez, amin Klokov alhadnagy feküdt. Mikor Klokov meglátott, halkan, de tisztán, érthetően ezt mondta:

— Hagyjon itt engem a faluban. Én csak terhére vagyok... Hagyjon itt...

— Mi az, félrebeszélsz? — A kérés megdöbbentett. — Soha nem hagyunk el.

Klokov arca fájdalmasan összerándult, szemét lehunyta, úgy suttogta:

— Úgy szeretnék feküdni... Útközben összeráz a szekér. Hagyjanak itt a faluban.

Nem tudtam, mit csináljak vele. Ilyen állapotban tovább vinni, mikor azt se tudjuk, mi vár ránk, nagyon kockázatos dolog, orvosi segítség nélkül elpusztul, az egészségügyiek csak úgy nagyjából tudták ellátni a sebét. Itthagyni pedig — még azt se tudjuk, hajlandók-e elvállalni a kolhozban — sajnáltuk volna, meg aztán veszélyes is: ha a hitleristák megtalálják, kíméletlenül elbánnak vele.

A bíborszínű napsugárkévék széthullottak, belevesztek a ködös esthomályba. A mindent legyőző erős álom szinte egy csapásra levert mindenkit a lábáról. A katonák végig-

heveredtek a köpenyeken, sátorlapokon, ki elnyúlva feküdt, ki pedig puskáját átölelve gömbölyödött össze. Álmukban néha érthetetlenül, vadul kiáltoztak. A sötét árnyakba burkolt fák leselkedve, idegenül álltak körülöttünk. Magányos, tompa robbanások húztak el néha az erdő felett, a fenyőfák csúcsai mintha egymásnak adogatták volna a hangot tovább, egyre messzebb. A faluban éppúgy, mint előző éjszaka, vésztjóslóan vonított egy kutya. Váratlanul felröppent egy éjjeli madár — megérezte az embereket —, áthatóan rikoltva, csattogó szárnyakkal repült odább az ágak között. Scsukin politikai helyettes sátorlapköpenyébe burkolódzva lábamnál feküdt, mellette hátát neki támasztva trombitaharsogásnak is beillő horkolással Csertihanov aludt. A levegő hűvös, nyirkos lett. Fázósan megborzongtam. Hány ilyen éjszaka vár még ránk? Hány harc? Kibírom-e mindet? Nem, jobb erre nem is gondolni. Harmincegy emberem van, az életem elszakíthatatlanul, örökre összekötődött az övékkel... A lovak nem távolodtak el messzire az emberektől, közelünkben tépdesték a füvet, prüszköltek, halkan csörrent a zablájuk. Ez a gyengéd hang meg a jóízű fűropogtatás lágyan vitt magával, el, messzire ettől az erdőtől, vissza a gyermekkorba, a Volga partjára, az éjszakai legeltetés tábortüzének lángjai mellé... Legyűrt az álom. A szundikálás gyenge pókhálóját, mely már körülfont, széttépte Klokov nyögése. Felkeltem, odamentem a szekérhez, amin az alhadnagy feküdt. Félrebeszélt, fogát csikorgatta, homloka tüzelt, verítékben fürdött. Világosan látszott, hogy a halállal küzd. Elfogott a kétségbeesés, hogy nem tudok segíteni rajta, amikor pedig rettentő szüksége lenne rá. Mit tegyek?

A sötétségből Onya Szvidler bukkant elő panyókára vetett köpenyben, ingzubbonyának nyaka nyitva, szénfekete szeme szárazon, gyulladtan fénylett.

— Hogy van? — kérdezte Onya a sebesült felé intve. — Nem él meg szegény!... Aludjon egy kicsit, hadnagy elvtárs. Nehéz nap virrad ránk holnap. Feküdjön le. Én majd ügyelek.

— Tud valamit adni reggelire? — kérdeztem.

A törzsőrmester szélesen legyintett; zubbonya csuklójáról hiányzott a gomb, így hát az ujja egészen könyékig felcsúszott; megnyugtatott:

— Maradt egy kis húsos kása, csak meg kell melegíteni. Egy hétre való krumplim, lisztem és cukrom van. A hússal sem lesz baj, majd csak elkapunk egy nyájtól elszakadt birkát. Éhesen nem maradnak, bízhat bennem, akár saját magában. Van nyolc liter szent nedűm is, ez a vastartalék. Ha valami baj lesz, csak intsen... feküdjön le hadnagy elvtárs. — Onya levette köpenyét, és nekem adta.

— Ébressze fel a politikai helyettest — mondtam neki. — Itt az idő, át kell vennie az őrszolgálatot.

Reggel hangos beszéd ébresztett fel. A katonák, akik talán hosszú idő óta most először pihenték ki magukat, már csajkájukkal csörömpöltek, mosakodás közben vízzel fröcskölték egymást, bolondoztak, mintha az előző napot, meg az azelőttit is nem szörnyű harcokban töltötték volna és mintha ma nem állna előttünk hosszú, nehéz menetelés — az élet felülkerekedett, követelte a magáét.

Felkeltem és jól megdörzsöltem a kényelmetlen fekvéstől teljesen elzsibbadt karomat. Hűvösen, zajosan ébredt az erdő is, bőséges harmat pihent a füvön, szürke gyöngyházszínű cseppek súlya nyomta a leveleket. A nap úgy látszik, épp most kelhetett föl, halvány, erőtlen sugarai félénken szóródtak át a levelek között. Erős farktollával a fenyőfa törzséhez támaszkodva az erdő szorgalmas munkása, egy harkály kopogtatott: a korhadó fa pora kihullott, és behintette a füvet.

Klokov szekere mellett egy fiatal meg egy idősebb asszony állt. Prokofij Csertihanov meghívta őket ide Klokov kérésére. Az asszonyok bánatosan, anyai szánalommal nézték a sebesülteket.

— Hagyjanak itt — suttogta Klokov, amikor odaléptem hozzá. Lehunyt, dagadt szemhéja alól kicsordult egy könnycsepp, végiggördült a halántékán, világos csíkot hagyott maga után. — Itt talán meggyógyulok...

— Csak kirázzák a lelkét — erősítette meg az idős asszony —, nézze meg, milyen az út... Mi pedig kiápoljuk

isten segítségével, felcsert is kerítünk majd. Megóvjuk a bajtól... A német elcsendesedett, talán ide se jön mihozzánk: mi keresni valója volna ilyen eldugott, isten háta mögötti helyen...

Ránéztem az asszony napbarnított, sötét, ízületeknél göbös, kidolgozott kezére, és arra gondoltam, hogy ezek a csodatevő anyai kezek talán valóban meggyógyítják Klokovot. Összenéztem a politikai helyettessel — alig észrevehetően intett nekem — és beleegyeztem. A katonák segítettek levenni Klokovot a szekérről, és rátették a hordágyra; a fiatalabbik asszony levette válláról kockás kendőjét, és óvatosan a sebesült feje alá csúsztatta.

— Mi magunk visszük el — mondta az idős asszony, amikor megparancsoltam két katonának, hogy segítsenek. — Csak a hordágyat hozzák majd vissza. — Figyelmesen végignézett rajtam, mintha emlékezetében kutatna.

A megrendülés összeszorította torkomat.

— Köszönöm, anyám! — mondottam fojtottan.

Az asszony sietve ráfelelt:

— Nincs mit! Az én fiam is így bolyong valahol. Amióta a háború első napján bevonult, mintha a föld nyelte volna el: semmi hír róla. — Nem lábadt könnybe a szeme, úgy látszik magányosan, csendesen elsírta minden könnyét, a bánat mindörökre visszahúzódott lelke legmélyére; csak nehezen, rekedten sóhajtott. — Óh, ti szegénykéim!... De elcsigáztak benneteket az átkozott gazok!... — S megint hosszasan fürkészett engem.

A katonák némán állták körül a szekeret meg a hordágyat. Tekintetem összetalálkozott a sebesült Vorozsejkin szemével; mankójára támaszkodva állt és kíváncsian figyelte az asszonyokat meg Kolkovot. Úgy látszik, azt gondolhatta, hogy neki is azt javaslom majd, maradjon a faluban. Tekintetében ijedtség villant fel, szeplős arca sírásra torzult, duzzadt ajka gyerekesen legörbült.

— Ne hagyjon itt, hadnagy elvtárs! — mondotta riadtan, jobb lábát megemelte és a botra támaszkodva felém sántikált, megkerülte a szekeret. — Nem akarok itt maradni! Magukkal megyek! Akár hason csúszva is! Ha kell,

puskát is tudok fogni! Csak ne hagyjon itt! Inkább lőjenek agyon, most rögtön . . . — Megbotlott a kocsirúdban, majdnem elesett, fájdalmában felkiáltott: — Ne hagyjon itt, hadnagy elvtárs!

Vorozsejkin váratlan kitörése pánikszerű kiáltozása, sírása nagyon rosszul hatott a katonákra. Úgy érezték magukat, mintha bűnösök lennének a géppuskással szemben; ők egészségesek, az pedig megsebesült, kérnie kell, hogy ne hagyják magára. Vorozsejkin úgy látszik kishitűségnek érezte viselkedését, elfordult, lehajtotta a fejét.

— Mit beszélsz összevissza, Vologya! Eszünkben sincs itthagyni téged. Elérjük a segélyhelyet, majd elküldenek a kórházba, megreparálják a lábodat, és megint visszajössz közénk a géppuska mellé. Fogunk mi még együtt harcolni!... Nyugodj meg.

Vorozsejkin nem fordult hátra, elsántikált a konyhához, és leült egy fatönkre.

Klokov magához szólított. Mikor fölébe hajoltam, halkan megkért:

— Ha életben marad, írja meg a feleségemnek... Írjon meg mindent úgy, ahogy van. Hogy saját akaratomból maradtam itt Rogozskán.

— Nasztaszja Braginánál — tette hozzá az idős asszony. Meg akarta fogni a hordágyat, de a katonák nem hagyták, ők emelték fel.

— Isten veletek, bajtársak! — mondotta Klokov és végigtekintett a katonákon.

Sokáig néztük, ahogy az idős asszony egyenes derékkal, lassú léptekkel elhagyta az erdő szélét, és megindult egy kis ösvényen a háza felé. A fiatal asszony és a hordágyat vivő katonák követték. Volt valami ünnepélyes és mélységesen szomorú ebben a menetben, fényesen, búcsúzón villant meg a napsugárban az alhadnagy övének csatja, és úgy éreztük, mintha valami hőstett elé indultában búcsúztatnánk Kolkov alhadnagyot. Jól tudtuk, hogy sohasem tér vissza.

Az asszonyok és a hordágyat vivő katonák már a kerítés közelében jártak, s a fiatal asszony előre sietett, hogy ki-

nyissa a kiskaput, mikor én még mindig azt ismételgettem magamban. „Rogozska". Valami ismerős és nyugtalanító csendült ki számomra ebből a helységnévből... De ez a „valami" megfoghatatlanul eltűnt a semmiben, és csak nyugtalanságot, hosszankodást hagyott maga után. Hol hallottam én már erről a Rogozskáról? .... Fölálltam, a fenyőfák között kószáltam, majd megint leültem a szürke, korhadt fatönkre... Csak meg tudnék szabadulni ettől a kínzó gondolattól! És egyszerre belémhasított az emlékezés, felugrottam: Nyina mesélt nekem erről az erdei falucskáról! Ide küldte nyaralni az édesapja. De hiszen akkor itt van Nyikita Dobrovval együtt! Szívem vadul, fájón dobogott. Végigrohantam az ösvényen, az eltávozottak után: nyomomban ott futott Csertihanov, bakancsa lópataként döngött mögöttem.

Átugrottam a hegyes sövénykerítésen a veteményeskertbe, és rákiáltottam az idős asszonyra. Az asszony beengedte az udvarra a sebesültet vivő katonákat, és vízért ment a kútra. Kiáltásomra összerezzent, visszajött, és kinyitotta a kiskaput. Levegő után kapkodtam, alig tudtam szóhoz jutni — az izgalom elszorította a torkom —, csak mohón, reménykedve néztem az asszony ráncos, nyugodt arcába, sötét, bánatos szemébe.

— Mondja, van errefelé egy másik Rogozska is? — nyögtem ki nagy nehezen.

Az asszony letette a földre az üres vödröt, fogója élesen csengve csattant a vödör széléhez.

— Más vidéken talán van, de itt mifelénk csak ez az egy. — Szigorúan, fürkészve nézett rám. — Miért kérdezed?

— Nem érkezett ide a nyáron Moszkvából két diák? Egy lány, meg egy fiú?

— Dehogynem! — Most már ő is nagyon izgatott lett, hangja egész elmélyült. — Hogy hívják a lányt? Nem Nyinának?

Reszketni kezdett a térdem, a vér kiszállt a fejemből: megkapaszkodtam Prokofij vállában, féltem, hogy elesem.

— De igen — suttogtam. — Nyina Szokolnak. A fiút pedig Nyikitának.

Az asszony bizalmatlan pillantást vetett Csertihanovra, az őrvezető pedig, mintha észrevett volna valamit, otthagyott bennünket, és leült a répaágyások közé.

— Nyina az unokahúgom — mondotta sietve és aggodón az asszony. — Az édesapja, Dmitrij Nyikanorovics, édestestvérem. Nagyon nagy ember... És te? Te ismered Nyinát? — Némán bólintottam. — Hogy hívnak?

— Dmitrij, Gyima...

— No, most végre megismertelek! — az asszony váratlanul elmosolyodott, arca megelevenedett, szinte megfiatalodott. Nekem úgy tetszett, hogy Nyina nevének említésére ragyogott fel az arca. — Én meg csak úgy elnéztelek, egyre azt gondoltam magamban: hogy hasonlít valakire... Nyina meg Nyikita gyakran beszélt rólad. Nagyon egyszerű, kedves fiú az, mindig tréfálkozott... Engem nagyságos asszonyomnak szólított. — Az asszony megint elnézőn, gyöngéden elmosolyodott. — Leülnek az asztalhoz ebédelni vagy vacsorázni és rögtön felidézik barátaikat. Sokat megjegyeztem közülük: Tónya, Szánya, Irina, Lena. De leginkább téged emlegettek... Nyina mindig elkomorodott, mérgelődött, nem szerette, ha Nyikita rólad beszélt. — Az asszony odalépett hozzám, egész közel, és kezével megérintette vállamat. — Nem értettétek meg egymást Nyinával, ugye? Nem került közel a szívedhez...

Alig tudtam fegyelmezni magam, hogy fel ne kiáltsak az elkeseredéstől nagy szerelmemben Nyina, számomra legszebb és legdrágább ember iránt. Ha csak egy percre is láthatnám! Megfognám gyengéd, szinte áttetsző kezét, rászorítanám a szememre — mennyivel könnyebbnek is érezném az életet...

— Elmentek — mondotta az asszony sajnálkozva, és sötét, kidolgozott kezét önkéntelen mozdulattal arcához emelte, ujjai kendője sarkát babrálták, ajka megremegett. — Rögtön aznap, amikor kitört a háború, felszedelőzködtek és kimentek az állomásra... De hát gyere be legalább a házba, elmondok róluk mindent, amit tudok.

5

Amikor Nyina Nyikitával megjelent Rogozskában, az egész faluban rögtön elterjedt a hír: Nyina a férjével együtt érkezett. A kíváncsi asszonyok felhasználták az első kínálkozó alkalmat, és benéztek Nasztaszja Bragina házába: vajon milyen királyfit választott magának élettársul a népbiztoshelyettes, filmszínésznő lánya. Nyikita megértette az asszonyok kíváncsiskodásának okát, valósággal tündöklött: ravaszkás kék szemét összehunyorítva mókázott, óriási csomagból cukorral kínálta a gyerekeket, nagyokat nevetett, kivillantotta szabályos, fehér fogait. Az asszonyok csalódottan néztek össze: túl egyszerűnek találták, nem volt benne semmi rátartiság, mindenkivel parolázott, akár falubeli is lehetne: egyszóval közönséges halandó. Az bizony!... Amikor megtudták, hogy se nem férje, se nem vőlegénye Nyinának, még jobban elcsodálkoztak: talán bizony a szeretője? De semmit sem láttak Nyikitán, ami megerősítette volna ezt a gyanújukat, no meg Nyina se olyan lány, aki csak úgy fogja magát és beállít a babájával... Furcsák ezek a moszkvai fiatalok és kapcsolataik is érthetetlenek...

De Nyikita hamarosan otthonra talált a faluban. Majd egy hétig ki se mozdult a kolhoz kis kovácsműhelyéből. Széna- és gabonabetakarításhoz szükséges gépeket javított az öreg Sztyepánnal, no meg Nasztaszja fiával, Leonyid Bragin fiatal kovácslegénnyel együtt. Nagy hozzáértéssel, ügyesen forgatta a kalapácsot, a fogókat, remekül megbirkózott a forró fémmel. A kalapácsok vidáman csengő hangja végigfutott az utcán, ki az erdőbe és ujjongó visszhang született a nyomában.

Délben mindig eljött a kovácsműhelybe Nyina, és ebédelni hívta Nyikitát meg Leonyidot. Egy alkalommal a szokottnál korábban érkezett. Nyikita a füstös félhomályban állt, és fújtatóval élesztgette a kovácstűzhely parazsát. Fehér izzásig hevített egy vasdarabot; füstös, kormos arcából fehér csík villant ki — mosolygott.

— Máris hiányoztam önnek, hercegnőm?

— Borzasztóan, kovács uram! Szörnyen megéheztem — felelte tréfásan Nyina, és messzebb húzódott a kipattanó szikrák elől. Összerezzent, homlokát ráncolta, mikor a kalapács nagyot csattant az üllőn. A kovácsok kíváncsian néztek a lányra, és igyekeztek elfojtani mosolyukat: menynyire nem illik ide ez a fiatal lány — virágos kis kötényruhájában, mexikói sombreróra emlékeztető, széleskarimájú szalmakalapjában — ebbe a füstös kis lyukba, ahol oly rendetlen összevisszaságban hevernek az ekék, aratógépek, boronák, rozsdás vasak, s ahol patkók, szögek és izzó vasak nehéz bűze üli meg a levegőt. Nyikita levetette kötényét, a sárgás vízben megmosta hatalmas, erős kezét, majd udvarias meghajlással karját nyújtotta Nyinának.

— Engedje meg, hölgyem.

Kényelmesen, lassan indultak hazafelé, a forróság elől a házak árnyékába húzódtak, egy kissé távolabb mögöttük kényelmesen baktatott Leonyid. A karcsú, szigorú Nyina könnyedén, nesztelenül lépegetett. És amikor Nyikita oldalról rápillantott éles rajzú, némi rátartiságot kifejező profiljára, elmosolyodott.

— Olyan büszkén jössz itt mellettem, mintha maga Rakityin vezetne karon fogva.

Nyikita gyakran ugratta a lányt Rakityinnal.

Nyina kirántotta kezét a karjából. Hosszú, halántéka felé ívelt szemöldöke haragosan szaladt fel homlokára.

— Hányszor kértelek már, hogy ne beszélj róla!

Nyikita máris túllicitálta, és haragosan, Nyina hanghordozásában folytatta:

— Teljesen igazad van! Mi az ördögnek emlegetem én ezt a szemtelen, csirkefogó gazembert!

Nyina megtorpant.

— Nincs igazad! — mondotta, és sötét, mandulavágású szemével haragosan, megvetően nézett végig Nyikitán. — Rakityin nem gazember.

Nyikita is megállt, és kétségbeesetten tárta szét karját.

— A női szív ah, kiismerhetetlen, akár a vad, áthatolhatatlan őserdő!

— Megtiltottam magamnak, hogy rá gondoljak — mondotta Nyina csendesebben.

— Téved, úrnőm — replikázott Nyikita lágyan, ironikusan. Megbocsátóan nézett a lány arcába, melyet beárnyékolt a kalap széles karimája. — Meg lehet tiltani az embernek, hogy mozogjon, ha kezét lábát megkötjük, megtilthatjuk, hogy lásson és beszéljen, ha bekötjük a szemét és betömjük a száját, de hogy ne gondolkodjon, azt nem tilthatjuk meg neki. Ez a mi szerencsétlenségünk, de méginkább, ez a legnagyobb szerencsénk. Mindenkor azt gondolhatjuk, amit akarunk! — Nyina szomorúan hajtotta le fejét. Nyikita sietett megvigasztalni: — Ne búsulj, hercegnőm, lesz még ünnep a mi utcánkban. Majd megtaláljuk mi is magunknak a legszebbet... — Nem tudta tovább folytatni, keservesen sóhajtott. — Egy szó sem igaz az egészből! Nem találunk ilyenre. Ő a legeslegszebb a világon, de hát mit csináljunk... Mennyi bánatot is okoztok nekünk, ti Rakityinok, a fiú épp úgy, mint a lány! — Nyikita, ahogy mondani szokta, egy életre megszerette húgomat, Tonyát, de az Karavanov repülőhöz ment feleségül.

Az ebédnél Nyikita sokat és jóízűen evett, és időnként hálás pillantást vetett a háziasszonyra. Mert Nasztaszja néni nagyon örült a vendégeknek, és igyekezett mindenben a kedvükben járni, Nyikita sokszor megnevettette Leonyidot meg feleségét, a kerek képű, lassú mozgású, szép Aljonát. Ebéd után Nyikita és Nyina kiment az ablak alá, leheveredtek egy nyaláb friss szénára; maga Nyikita kaszálta a veteményes kert mellett, a bokrok között. Nyina éneklőn, lágyan olvasta Blok versét:

Együtt voltam a legszebb, leghűbb, drága leánnyal...
Csak sose kérj engem, sose kérj...
Az én vonatom száll, mint a cigánydal,
mint ama nap, mely vissza már sose tér.
Ami drága szívemnek —, már mind tovalebbent,
s a semmibe tűnik előttem a tér.

Nyikita nyugtalanul forgolódott a szénában, bánatosan sóhajtozott:

— Nem szabad ilyen verseket hallgatnom: úgy elolvad tőle a szívem, mint viasz a lángban, és oly rettentően megsajnálom magamat: Hej nem szeret, elhagyott, oh, de szerencsétlen is vagyok én!... Pedig kemény embernek kell lennem, akár a kovakő. De azért csak mondd tovább: a szívnek is jólesik, ha lágy kézzel simogatják. — Hirtelen, mint akinek eszébe jutott valami, felkönyökölt; kócos hajába száraz fűszálak ragadtak. — Gyere velünk horgászni.

Nyina szabadkozott:

— A horgászás bűnös időpazarlás.

— Korántsem, hercegnőm! A horgászás a legnagyszerűbb időpazarlás! — kiáltott fel Nyikita. — Valóságos mágia, varázslat! Fogsz egy közönséges horgot, ráteszel egy gilisztát, és elmondod a varázsigét: „Nézd, fújd, halacska, kapj rajta, de jó volna csuka nagy, de kárász se rossz, ha harap, csak nem mind egyszerre, sügér gyere rá, koncér várjál rá, te meg béka, vessz bele!" Aztán háromszor megköpködi az ember, és bedobja a horgot a sötétlő mélységbe, az ismeretlenbe... És akkor reszkető szívvel vár. Ez a várakozás teli van bölcs és alkotó gondolatokkal. Nyugodt vagy, de a lelked reszket, fantáziád csábító képeket fest eléd arról, hogyan jutsz majd csodálatos, bálna nagyságú hal birtokába, az emberek irigykednek rád, legendákat költenek róla! A gondolat áthatol a vízen, lent cikázik a mélyben, kergeti az aranyhalat, odavezeti a horoghoz és könyörögve kéri, kapja be a pusztulását hozó gilisztát. Ebben a pillanatban magad vagy a megtestesült gonoszság és ármány. De eszedbe sem jut ezen töprengeni. Számodra az egész világ ott van abban a csöpp kis parafadugóban... Most megrándul először, másodszor — megfogant a varázsige! A szívverésed eláll, kezed reszket. Most aztán jól vigyázz, ne vétsd el a pillanatot, ügyes légy!... Egy hirtelen rántás, és már künn vakít az ezüstösen villódzó halpikkely. Uszonyai ragyognak, és úgy simogatnak, mint a felkelő, hajnali nap sugara. Határtalanul boldognak érzed magad!

Nyina letette kezéből a könyvet, és bámulva nézte Nyikitát, aki ilyen szokatlan módon rajzolta elé a boldogság felé vezető utat.

— Te is felcsaphatnál a horgászat prédikátorának! — nevetett nagyot Nyina. — Boldogan mennék én is kárászozni, dehát a vonalaim... A tétlen üldögélés ott a horgászbot mellett nagyon is hizlal, és a lerakódó zsír nemcsak a testet, de talán még az agyat is elnehezíti. Én pedig szeretném megőrizni karcsúságomat...

— Rendkívül figyelemre méltó, amit mondasz — helyeselt élénken Nyikita. — Hát akkor most elmegyek, megpróbálok felszedni magamra egy kis zsírt. Tartaléknak...

— Ha majd rábeszélésként elmondod a varázsigét, tolmácsold a halaknak az én kérésemet is, rettentően szeretem a tejföllel nyakon öntött sült halat. Az nem árt a vonalaimnak...

Nyikita és Leonyid még hajnal előtt elindult a tóra. Tüzet gyújtottak, fenyőgallyakat dobtak mellé, és lepihentek rá. Leonyid, aki csak Nyikita kedvéért jött ki horgászni, gubájába burkolózott és nyomban elaludt. Nyikita sokáig hallgatta az erdő sóhajtásait, neszeit. Az égő ágak a Volga-parti éjszakai legeltetéseket idézték fel emlékezetében, mikor a vízmosásban odavágtatott hozzájuk lován Tonyka, Nyikita elmosolyodott. „A meztelen térdű amazon". Tonyka leült melléje és tágra nyílt, szinte koromfeketének tűnő szemmel bámult a tűzbe. „Úgy látszik, soha sem tudok megszabadulni ettől a tekintettől" — gondolta Nyikita valami csendes, édes fájdalommal, és fázósan összerándult: a bánat elszomorította a szívét, s az üde, csendes éjszakai erdő sóhajtásai még jobban felfokozták ezt a fájdalmat.

Mikor Nyikita fölriadt, úgy érezte, hogy csak egy pillanatra szundított el. Pedig az ágak egészen elhamvadtak a tűzben, csak a legvégük füstölgött már. Kelet felől gyengéd rózsaszínbe öltözve jött a pirkadat. Lágyan áradt feléjük, teljes szélességében átfogta az erdőt, de még nem volt ereje áttörni az ágak sűrűjén, megakadt fent a nyírfák és fenyők csúcsán — a fák tövénél még makacsul kitartottak az éjszaka sötét árnyai.

Nyikita nem ébresztette fel Leonyidot, fogta a horgászbotokat meg a gilisztás dobozt és lement a hosszúkásan elnyúló erdei tóhoz, ahol a kövér, vörös szárnyú kárászok tanyáztak. A tó túlsó oldalán a partmenti sávot már bearanyozta a hajnal. Nyikita kényelmesen letekerte a zsineget, a horogra ráhúzta a csalétket, majd egymás után bedobta a horgokat a vízbe, és szépen sorban leszúrta a botok végeit a nedves, savanykás szagot árasztó, tőzeges partba. Aztán elhozott a tűztől egy nyaláb jószagú fenyőgallyat, leült rá, és figyelő, éles tekintetét az úszókákra szegezve rágyújtott; elhessegette kezével a füstöt, mintha csak attól félne, hogy a hal megérzi és nem harap a horogra. Így üldögélt magányosan vagy egy fél órát, nem akarta felébreszteni Leonyidot, de nem is volt rá semmi szükség...

Vérbő pirosság pezsdítette fel a hajnal halálos sápadtságát; az erdőt a madarak harsány csattogása ébresztette. Keleten vörösen lángolt az ég alja, vörös árnyékot vetett az erdőre és a fenyők csúcsa szinte ujjongva, fáklyaként lobogtak. Ha egy hal se harap, ha üres kézzel kell is hazatérnie a halásznak, ez az áldott óra akkor is kárpótol az elfecsérelt időért.

Nyikita levette tekintetét az úszókákról és felfigyelt. A távolból, nyugat felől egyre közeledő, egyre jobban erősödő tompa zúgás hallatszott s ez súlyosan, nyomasztóan nehezedett az erdőre. Nyikita eldobta cigarettáját, rátaposott, felállt, és arra fordult, ahonnan ez a mindent betöltő dübörgés hallatszott. Motorzúgás! Hamarosan repülőgépek jelentek meg magasan a tó fölött: kitárt szárnyukon idegen, sárga keresztet viselő bombavetők rajai. Ahogy elhúztak Nyikita fölött, egy szempillantásnyi időre eltakarták a hajnal bíborát...

Leonyidot is felébresztette a motorzúgás, és odament Nyikitához.

— Azt gondoltam, vihar dönti a fákat — mondotta álmosan, jóízűt ásított hozzá, ujjaival beletúrt a hajába: felső ajka az alvástól még jobban megduzzadt. — Repülőgépek húztak el fölöttünk? — Nyikita aggodalmasan fi-

gyelte a távolodó zúgást. — Sokan voltak? — kérdezte Leonyid. — Azt kérdeztem, sok repülőgép volt?

— Sok.

— Jaj ez a szolgálat! — mondta együttérzően Leonyid, és megint nagyott ásított. — Akár vasárnap, akár éjszaka, te csak szántsd az eget ... Adj egy cigarettát! Harapnak legalább a halak? — Leguggolt a horgászbotok mellé, meggyújtott egy szál gyufát, és a markába rejtett lángról rágyújtott.

A távolban valami elnyújtottan csattant: bumm, bumm, — bu-u-m-m! A tó vize lúdbőrzött, mintha meglökték volna. Az erdőn suhogás futott végig, mintha valami láthatatlan erő megrázta volna a fákat, külön-külön mindegyiket; a madarak egy pillanatra elhallgattak. Az erdő kékesszürke szegélyén túl, arra, ahol az állomás lehetett, sárgásfehér felhő képződött, és egyre jobban gomolygott.

— Mi lehet az? — Leonyid felső ajka még jobban felhúzódott a csodálkozástól és a nyugtalanságtól.

— Nem tudom. — Nyikita nem tudta megérteni, mit jelenthet mindez. Tekintete még mindig az úszókákra tapadt: az egyik hol alábukott, hol megint feljött a víz színére, de Nyikita észre se vette. Hevesen, vadul vert a szíve, egész testében reszketett. Fájdalom hasított a lábába: a harmatos fűben átnedvesedett vászoncipője megszáradt, és szinte satuba szorította a lábafejét. De ezzel se törődött, csak topogott a nyugtalanságtól.

Nyina futott feléjük kifulladva, mezítláb, haja összekócolódott. Sápadt arcán az ijedtségtől kerekre tágult a szeme. Meredten nézett rájuk.

— Láttad? Hallottad? — hadarta, ahogy odaért Nyikitához. — Mi lehet ez?

— Fasiszta repülőgépek.

— Mit jelent ez? Háborút?

— Azt hiszem, igen. — És Nyikita egyszerre mindent megértett.

Igen, a háború, kitört a háború, amelyről már minden családban beszéltek. Kegyetlen lesz, életre-halálra szóló. Ez a tisztánlátás visszaadta Nyikitának megszokott nyu-

galmát. De mostantól kezdve véget ért kissé irónikus, jóakaratú nyugalma. Nyikita lehúzta cipőjét, kigombolta orosz ingének nyakát, felkapta bárányból bekecsét és már meg is indult a falu felé. De hirtelen eszébe jutott a bukdácsoló úszóka és visszafordult.

— Vigye az ördög a horgászbotokat! — kiáltotta Leonyid. — Fussunk gyorsan! — Nehézkesen nekiiramodott a hazafelé vezető útnak, bekecse alja a buckákat és fatönköket söpörte.

Nyikita szó nélkül kiemelt egy aranyosan csillogó kövér kárászt, tempósan, óvatosan levette a horogról, megszokott mozdulattal méricskélte egy kicsit a tenyerén, aztán visszadobta a vízbe. Ugyanezt tette a következővel is. Aztán gondosan feltekerte a zsinegeket. Nyina türelmesen várt, szemét le nem vette Nyikitáról. A fiú kimért mozdulataiból megérezte a történtek fölötti mélységes töprengését. Nyikita madzaggal egy csomóba kötötte a hét horgászbotot, és az egész köteget a vállára vette.

— Azonnal haza kell utaznunk Moszkvába — mondotta Nyina, amikor kiértek a falu felé vezető ösvényre.

Nyikita most úgy fogta át Nyina vállát, mintha bátyja lenne.

— Tudod, Nyina — kezdte lágyan, bensőségesen —, élet és halál kelt most párviadalra, és az a szó, hogy „azonnal" nemigen illik ide. Csak túlfengő temperamentumod mondatja veled, amely gyakran elvakítja a szemet. Most hideg megfontoltságra van szükség, hogy biztosan üljön az ütés. Tehát csak nyugalom, Jeanne d'Arc...

Nyina valóban megnyugodott. Még rá is mosolygott Nyikitára, és néhány lépés után csendesen megkérdezte, mintha csak hangosan gondolkodnék.

— Mi lehet most Gyimával? Mit csinálhat?

— Ha jól emlékszem, megtiltottad, hogy beszéljünk róla.

— Az tegnap volt. Most már egészen más a helyzet... Az embereknek együtt kell maradniuk...

Nyikita figyelmesen nézett a lány szemébe.

— Akár akarjuk, akár nem, mindannyian együtt le-

szünk: a háború eggyéforraszt bennünket. Gyima pedig... Gondolom, nem üldögél el ott a Volga partján, és nem bújik meg az édesanyja szoknyája mögött.

Nyina egy csöppet magasabbra emelte a fejét.

— El sem tudom képzelni, ki tudna otthon maradni ilyenkor!

— Tudod, Nyikita — akaratlanul is megszaporázta lépteit — azt hiszem, a háború hamarosan véget ér: hiszen nekünk olyan hadseregünk van, olyan erősek vagyunk! ... Jól megadják a németeknek, ami jár nekik, és már be is fejeződött a háború. Talán még arra se lesz idő, hogy mi is kivegyük részünket a harcból, nem gondolod?

Nyikita nem válaszolt rögtön: szabad-e jósolgatni most, amikor a háború alighogy elkezdődött?

— A háború vége még valahol beláthatatlan messzeségben rejtőzik. Előbb fel kell jutnunk egy magaslatra, hogy megláthassuk. Ezt a magaslatot pedig harcokban kell elfoglalnunk...

Nyina hirtelen sarkon fordult, nyugtalanul rángatta meg Nyikita kabátujját.

— Nézd, megint jönnek!

Az erdő távoli, sötét sörénye felett újabb német bombavetők húztak kelet felé, a gépek szárnyán visszaverődött a felkelő nap sugara.

— Repülnek a bitangok szégyentelenül — mondotta Nyikita, és súlyos, haragos tekintettel nézett az elszálló gépek után. — És senki sem áll eléjük! Csak röpködjetek az idegen ég alatt, amerre akartok.

A repülőgépek eltűntek szemük elől, de robbanások most már nem hallatszottak: úgy látszik, valami távoli célt keresnek. Nyikita még mindig mozdulatlanul állt, komoran nézett a lába elé.

Otthon Nasztaszja néni meg sem próbálta visszatartani őket. Egy kisfiú futott be hozzájuk a kolhozvezetőségről: Leonyid a szükséges holmival együtt azonnal jelentkezzen a sorozó helyen. Nasztaszja néni mindhármuk számára készített útravalót.

— Először a fiamat, Leonyidot kísértem ki — mondta

Nasztaszja néni, s gondterhelten, bánatosan tekintett rám. — Aztán Nyinát meg Nyikitát. Egészen az állomásig mentem velük...

Sokáig álltak ott döbbenten, nem ismertek rá az állomásra. Az épület sarkát bombatalálat érte. A téglák apró vörös darabkákra törve fröccsentek szét, és mint piros paradicsomhalmok lepték el az állomás melletti kis piac korhadt asztalait. A telefonosok fölkapaszkodtak a megdőlt távíróoszlopok tetejére, a vezetékeket javították. Három asszony síndarabokkal megrakott targoncát tolt a sérült vágányokhoz. Két másik asszony kapkodva igyekezett betemetni egy bombatölcsért. Atlétatrikós férfiak — vasutas zubbonyuk ott hevert mellettük a földön — sietve talpfákat, síneket raktak le, hosszúnyelű kalapáccsal verték be a sínszögeket. Az izzadtság patakokban csorgott róluk.

Az állomáson zűrzavar és ideges lótás-futás uralkodott. Váratlanul nagy bajba került emberek körül szokott ilyen atmoszféra érződni. Rengeteg ember gyűlt össze, öregek, fiatalok vegyesen. Gyerekekkel, sebtében óriás bugyrokba kötött motyójukkal — mindazzal, amit csak hirtelen össze tudtak kapkodni, sokszor teljesen fölösleges dolgokkal — ott ültek a földön, a vágányokon, a kikövezett peronon, elárasztották az állomásépület minden talpalatnyi helyét. Fölöttük egy szál dróton összetört kerek óra himbálózott — megállt az idő. A vörös téglatörmelék között gyerekek bolyongtak, a romok között kotorásztak, üveg- és vasdarabokat kerestek... Mindenki szeretett volna minél hamarább elutazni a közeledő vihar elől. Vonatra vártak. A gőzt pöfékelő mozdonyok kint vesztegeltek a vágányokon, a megrongált vasútvonal miatt nem tudtak továbbjutni...

Mikor aztán a pályát rendbehozták, egész éjszaka száguldottak a szerelvények a határ felé katonákkal, fontos teherrakománnyal; onnan meg sebesültekkel tömött vonatok robogtak vissza. Senki sem szállhatott fel. Nyikita és Nyina egész éjszaka az állomáson gubbasztott, aztán másnapig, de még a rákövetkező éjszakán is. Akkor visszamentek Rogozskába valami élelemért.

— Vedd fel a tréningnadrágod. Abban kényelmesebb lesz. Elindulunk gyalog — döntött Nyikita.

— És megindultak Moszkvába gyalog — fejezte be Nasztaszja néni, és nagyot sóhajtott hozzá. — Vajon eljutnak-e odáig vagy sem...

— Eljutnak — vigasztaltam.

Még egyszer elbúcsúztam Klokov alhadnagytól, és Csertihanovval együtt visszamentem a századhoz.

6

— No, milyen helye van Klokovnak? — kérdezte nyugtalanul Scsukin, mikor meglátott bennünket.

Helyettem Csertihanov jelentette készségesen:

— Elhelyeztük, politikai helyettes elvtárs. — Prokofij most sem felejtett el füle mögé emelt kézzel tisztelegni. — A kamrába helyezték el egy dunyhára; lehet, hogy valóban megmarad, úgy vigyáznak rá az asszonyok, mint a szemük világára. Szeretetükkel gyógyítják be a sebeit...

Onya Szvidler törzsőrmester jött oda hozzánk, csendesen karon fogott, és szárazon villogó, riadt tekintetével Csertihanov felé intett; Prokofij megértette a pillantást, és szerényen odébbhúzódott a katonák közé. A törzsőrmester máskor mindig olyan volt, mintha egy kicsit kapatos lenne, és nagy tréfamester hírében állt, most pedig zavart, nyugtalan, s hirtelen megértettem, hogy valami nagyon fontos dolog történhetett.

— Szmislajev hadnagy eltűnt — suttogta Onya, és körültekintett.

Dermedten néztem a törzsőrmesterre, mélységesen megdöbbentett Szmislajev árulása. Scsukin nyugodtan bólogatott, mint aki azt bizonygatja, hogy Szmislajevtől pontosan ezt lehetett várni. Szvidler hosszú ujjaival idegesen dörzsölgette az éjszaka kiütközött kékesfekete borostát.

— A saját szememmel láttam, amikor ott ült azon a tönkön, és a térképet tanulmányozta — kesergett Onya. —

Honnan tudhattam volna, mit forgat a fejében. Úgy ült ott, mint valami hadseregtábornok, amint éppen zseniális stratégiai tervén dolgozik. Aztán megnézte pisztolyát, csendesen, óvatosan odament a szekérhez, kivett a vitorlavászon takaró alól egy kenyeret, letört belőle egy darabot — gondolom magamban, biztos megéhezett, hadd falatozzon egy kicsit...

— Merre felé indult el? — kérdeztem.

— Nem tudom, elszundítottam. Még jóformán éjszaka volt. Ha gyanítottam volna, hogy miféle kirándulásra készül, nyugodt lehet, megzavartam volna.

— Vigye el az ördög! — legyintett szinte megkönnyebbülten Scsukin. — Sok hasznunk nem volt belőle, alkalmas pillanatban elárult volna bennünket. Annyira ismertem már.

— De hiszen ez szökés! — tört ki belőlem akaratlanul. — Ezért főbelövés jár! Áruló! — És ekkor jöttem rá, hogy nem tudom magam elé idézni Szmislajev arcát, csak arra a kis gödörre emlékszem az állán, meg hogy az orra olyan volt, mintha laposfogóval nyomták volna össze a hegyét. No, meg az az undok, sunyi, gunyoros mosolya.

Hoholkov, a szakács és hajtó, megszokott fürgeségével osztotta a reggelit. Az erdőt most is elárasztotta a zsíros kása és füst szaga. A katonák befalták az adagjukat, kiöblítették a csajkát, megtöltötték vízzel a kulacsot, átvizsgálták és rendbeszedték a fegyverüket.

Prokofij Csertihanov levetette bakancsát, lábat mosott, takarékosan, vékony sugárban öntötte rá csajkájából a vizet. Kerek, téglavörös képe üdvözölten ragyogott, szemét összehunyorította, akár a macska. A nagyorrú Csernov hol innen, hol onnan ült melléje, igyekezett Csertihanov arcába nézni, és csúfondárosan ugratta:

— Te Csertihanov, inkább a pofacímeredet mosnád meg, olyan, mintha eliszaposodott volna.

Prokofij nem sértődött meg, csak ravaszkásan rákacsintott.

— A katonának a lába a legfontosabb. Nagyon kevés nyugalma van az olyan fejtől, mint a tied: a lábad hosszabb

az eszednél. Tehát tisztán, rendben is kell tartani, úgy sokkal könnyebben pucolhatsz az ellenség elől.

Mielőtt elindultunk, Scsukin felsorakoztatta a századot.

— Szmislajev hadnagy megszökött — közölte fojtott haraggal. — Ezekben a nehéz órákban a szökevény, az áruló, a gyáva — a legnagyobb ellenség. Könyörtelenül leszámolunk velük. Megedződtünk a hitleristákkal vívott harcokban. Semmiféle nehézség és veszély nem ijeszt meg bennünket. Feltétel nélkül és szentül teljesítjük a haza parancsát: ütni fogjuk az ellenséget, ahol csak érjük!... — hangja elmélyült, szigorúan zengett, a tanáros szelídség eltűnt belőle.

A vöröskatonák ott álltak Scsukin előtt. Csupa fiatalember, szemmel láthatólag jól kipihenték magukat az éjszaka; mintha teljesen közömbösek lennének az elmondottak iránt. Harcolva jöttek a határtól idáig, Szmolenszk vidékéig, hihetetlenebbnél hihetetlenebb kutyaszorítókból szabadulva és nemegyszer néztek farkasszemet a halállal — számukra Szmislajev nem jelentett nagy veszteséget.

Néhány perc múlva a század megindult kelet felé. Legelől a lövészek haladtak. Mögöttük a két géppuskás, a Jeszenyinre hasonlító, kék szemű Szuzdalcev és a Vorozsejkin helyébe lépett Burszak vöröskatona. — Hámkötélen húzták maguk után maximjukat. A sort Onya Szvidler trénje zárta be, a tábori konyha, egy kétfogatú szekér az élelmiszertartalékkal, no meg a sebesülteket szállító kocsi.

Kezdetben csendben, magányosan haladtunk, de délben, mikor egy széles mezei útra értünk, századunk, mint valami sekély kis patak, beleömlött a hömpölygő emberáradatba. Katonákkal, lőszerrel, sebesültekkel megrakott tehergépkocsik húztak el mellettünk. Gép- és lóvontatta lövegek vonultak. Az út szélén csoportosan, meg egyesével holtfáradt, teljesen megzavarodott katonák vánszorogtak, sokuknál még fegyver sem volt. Arcuk bánatot, kimerültséget és közönyt tükrözött. Nem szóltak és kerülték az ember tekintetét, mint akik valami szégyenletes, súlyos dolgot követtek el.

A mi századunk nem vesztett élénkségéből és fegyelme-

zettségéből. Katonáink magabiztosan néztek a megzavarodott katonákra — érezték az egységükben rejlő erőt. A nap mintha domború üvegen keresztül sütött volna, forrón, tüzesen égetett. A tébolyító, fullasztó hőség kiszikkasztotta porhanyósra hamvasztotta a földet. A levegő szinte égette a tüdőt. A gépkocsik kavarta vörhenyes, mindenbe beleevődő por belepte vállunkat, a rohamsisakokat, katonasapkákat, és undorítóan csikorgott a fogak közt. Az emberek arca áthatolhatatlanul megkeményedett a vastagon rárakódott szürke porpúdertől. A szemöldök öregesen őszen és bozontosan rajzolódott ki az arcokon.

Vorozsejkin géppuskás sebesült lába irtózatosan megdagadt és elnehezedett. Ott feküdt a levegőtlen szekéren a forróságban, a porban, és gyerekesen, panaszosan nyögött. Pillanatonként végignyalogatta duzzadt, kicserepesedett ajkát. A szekér mellett haladó Csertihanov gyakran itatta kulacsából.

Féltem Vorozsejkin szemébe nézni: annyi könyörgés és remény, annyi embertelen kín áradt belőle, hogy a szívem elszorult. Megpróbáltam felkutatni egy segélyhelyet, vagy felrakni az egyik gépkocsira, de teljesen sikertelenül: a segélyhelyeket már rég kiürítették, a gépkocsik pedig óriás porfelhőt kavarva, megállás nélkül gördültek el mellettünk.

Estére a géppuskás már dobálta magát, egész teste égett, akár a tűz. Egyre csak ezt az egy szót hajtogatta „vizet", és hangosan nyögött. Éjszakára elvesztette eszméletét, érthetetlenül kiáltozott, hajnalra pedig örökre elcsendesedett. Nem messze az úttól, egy kis magaslaton temettük el.

Jó húsz kilométernyi gyaloglás után megint az erdőben éjszakáztunk. Nyomát sem találtuk az ezrednek, egyszerűen eltűnt a Szmolenszk-vidék számtalan erdei és mezei útján. Mikor a katonák megkérdezték, hova megyünk, azt válaszoltam, hogy valahol előttünk a felsőbb vezetés erős védelmi állást készített elő, ellátta friss erőkkel és rengeteg hadianyaggal — ezen kell megtörnie az ellenséges lavinának. A mi feladatunk az, hogy ezt a védelmi vonalat elérjük és beleolvadjunk a védők sorába. Scsukin politikai

helyettes csak egy nagyot sóhajtott, mikor magyarázatomat meghallotta: bárcsak így lenne!... Egész napon át senki sem tartóztatott fel bennünket, senki nem kérdezte tőlünk, kik vagyunk, hova tartunk és miért? Úgy látszik, amúgy is mindenki előtt teljesen világos volt: visszavonulunk.

Reggel sikerült rábeszélnem egy kis csoport sebesültet kísérő ápolónőt, hogy vegye fel kocsijára a két sebesültünket is. Talán sikerül eljutniuk egy tábori kórházba...

Nemsokára egy jóval porosabb és forgalmasabb széles országútra értünk; az országút erdőn húzódott keresztül. Jobb- és baloldalán nyírfák, nyárfák és fenyők senyvedtek a hőségben. A por kiszívta a levelekből a zöld nedvet, s a szürke, szinte élettelen levelek fonnyadtan kókadoztak. A fák között zajtalanul mozogtak a katonák zöldesbarna árnyékai.

A kereszteződés előtt, az út szélén, teherkocsik zsúfolódtak egymás mögé, egész oszlop, valamivel távolabb egy páncélos gépkocsi meg egy porlepett kis személykocsi vesztegelt. A kocsik mellett két nagy csoportba verődve tolongtak a katonák. A tisztek parancsszavakat kiáltozva megpróbálták a rendetlen csoportokat zárt rendbe szedni. Az előttünk haladó néhány vöröskatonából álló kis csoport, mikor meglátta, hogy valaki pisztollyal a kezében elibük rohan, megtorpant, egy pillanatig tétovázták, aztán szétugrottak. A katonák jobbra, balra szétszóródtak, keresztül ugrották az útmenti árkot, lázas sietséggel felkapaszkodtak a fűvel benőtt meredek partra, és eltűntek az erdőben. A főhadnagy valamit kiáltott utánuk, pisztolyával hadonászott, aztán a levegőbe lőtt; a tikkasztó levegőben oly szárazon és tehetetlenül csattant a lövés, mintha diót törtek volna.

A főhadnagy, még mindig pisztolyával hadonászva, odafutott hozzánk.

— Állj! — kiáltott rám, és ránk szegezte pisztolyát.

Sápadt arcáról, vértelen ajkáról és a fehéren izzó szemében vibráló eszelős türelmetlenségből kiderült, hogy cselekedeteit már régóta nem az értelem kormányozza. Tar-

tottam az ilyen emberektől: mutatóujja bármelyik pillanatban megrezzenhet és a pisztoly csövének feketén tátongó öble, úgy éreztem, egészen a lapockámig hatol. De azért változatlanul tovább mentem feléje, lábam egész elfásult, hátam mögött éreztem az erőt — a század követett. Aztán odalépett mellém Scsukin politikai helyettes, tárgyilagos, nyugodt mozdulattal elővette pisztolyát; Prokofij Csertihanov fürgén lekapta válláról a géppisztolyt, előre szaladt, és a vállával eltakart engem.

A főhadnagy meghátrált előlünk, de még mindig fenyegetően lövésre készen fogta rám a pisztolyát.

— Állj! — kiáltotta szinte hisztérikusan. — Mit csinálnak?! Az ilyeneket már rég lepuffantottam! Árulók! Puskacső elé veletek!...

Úgy éreztem, mintha hangyák másznának végig a hátamon vagy szúrós kefét húznának végig a gerincemen, minden szál hajam égnek állt a tarkómon.

— Gazember! — kiáltottam magamon kívül, és egy lépést tettem feléje. — Téged kellene puskacső elé állítani!

A főhadnagy még jobban elsápadt, reszkető ajakkal suttogta:

— Állj, azt mondtam! Kik vagytok?

— Maga kicsoda? — kérdezte Scsukin. — Mit játszik itt a fegyverrel?...

A főhadnagy a gépkocsi felé intett, tompa, fenyegető hangon mondotta:

— Gradov tábornok van itt!

Háttal az ároknak három vöröskatona meg egy őrvezető állt egy sorban, fegyvertelenül, zavartan. Ijedten tekingettek maguk körül, mint akiket rajtakaptak valamin és nem egészen értik, mit is akarnak tőlük.

A szélen álló szikár, magas katonának tehetetlenül lógott le evezelőlapátszerű karja; újjai nem mozogtak. A másik kistermetű, minden bizonnyal fürge ember lehetett, fejét, mint egy madár, behúzta a válla közé s csak hosszú orra meredt ijedten égnek, a hegye rózsaszínű volt, a tűző napsütéstől hámlott a bőre. A harmadik elkínzottnak, közömbösnek látszott, mintha egész külsejével azt mondaná: te-

gyetek velem, amit akartok, nincs erőm arra, hogy harcoljak, de még arra sem, hogy tovább éljek. A himlőhelyes, porlepett arcú őrvezető arcán könnyek csorogtak végig; följebb rántotta a nadrágját és kérdő tekintetet vetett az emberekre, akik körülvették, mintha felszólítaná őket, legyenek tanúi az igazságtalan bíráskodásnak.

Négy vöröskatona állott velük szemben, fegyverüket lövésre készen tartották és a csövek hidegen, áthatóan néztek egyenest az agyonlövetésre ítéltek kitágult pupillájába.

Gradov vezérőrnagy, szikár, végsőkig feszültnek látszó ember, olyan volt, mint az acélrugó, pattogva, könyörtelen pontossággal adta ki a parancsot:

— A szökevényekre, pánikkeltőkre, visszavonulókra...

A gépkocsik mellett összegyűlt tömeg megrezzent és elcsendesedett. Az erdőből, a levelek között megbújt emberek figyelő szeme villant felénk. A fegyverhasználat végső rendszabály volt, hogy észhez térítse az embereket. A német vaslavina keltette félelem már teljesen elvakította őket. A katonák kezében megreszketett a fegyver. Ki sem várták a parancs végét, fülsiketítően csattant a lövés. A golyók a halálraítéltek feje fölött süvítettek el, megzörrentek a fák lombai között, és port csaptak ránk. A magas szikár katona térdre esett, ajka csodálkozva, hangtalanul tágra nyílt; a hosszú orrú katona riadtan, áthatóan, fülhasogatóan felvisított:

— Tábornok elvtárs, ne lövessen!

Az egyik vöröskatona, egy fiatal, duzzadt ajkú, szeplős képű fiú, összerándult a hangtól, leejtette a puskáját és botladozva néhány lépést tett a tábornok felé:

— Nem tudok... — nyögte alig érthetően. — Csináljon velem amit akar, akkor sem tudok rájuk lőni...

Ebben a pillanatban úgy éreztem, hogy valami mélységes igazsághoz jutottam el: vannak pillanatok, amikor a háború legnagyobb és legkegyetlenebb törvényei lépnek életbe. És a tábornok most ehhez a törvényhez folyamodott. Azt a parancsot kapta, hogy bármi áron állítsa meg a visszavonulást, és rendezze zárt egységbe a menekülőket. Ezt pontosan és világosan megértettem. De, mint ember

mégis sajnáltam ezeket a fiúkat, akik éppen olyanok voltak, mint mi magunk, és gyerekes meggondolatlansággal futva megindultam Gradov tábornok felé.

— Ne lövessen rájuk, tábornok elvtárs! — kiáltottam. — Nem szökevények ezek! Adja nekem őket, a mi századunkba, utolsó csepp vérünkig harcolunk az ellenség ellen!

A főhadnagy pisztollyal a kezében elém akart ugrani. Dühtől rekedt hangon kiáltottam neki:

— Gazember! Gyilkos...

Gradov tábornok egy alig észrevehető kézmozdulattal visszatartotta a főhadnagyot.

Az ösztövér katona térden csúszott a tábornok felé.

— Odamegyek, ahová akarja! Ha kell, a tűzbe...

— Állj fel!... — parancsolta Gradov.

A katonának minden erejét meg kellett feszíteni, hogy fel tudjon állni. A tábornok intett a főhadnagynak:

— Szircov, adjon egy puskát.

A főhadnagy a teherautóhoz futott.

Visszamentem a századomhoz, és ekkor vettem észre, hogy a kocsik tetején mindenféle fegyver hever teljes összevisszaságban. — Fegyvercsövek, puskatusok s állványok egymás hegyén hátán: úgy látszik, hogy amikor a katonák a kocsi mellé értek, feldobálták fegyverüket, hogy könnyebben haladhassanak tovább.

A tábornok átvette a puskát a főhadnagytól, és odanyújtotta a katonának:

— Fogja ezt a fegyvert — mondotta emelt hangon — és soha többé ne adja ki a kezéből! Az nem katona, aki eldobja a fegyverét! Rosszabb egy vénasszonynál, egyszerűen senki, a haza számára pedig hasznavehetetlen.

A katona kiragadta a tábornok kezéből a fegyvert, lázas izgalommal szorította kebléhez, és úgy motyogta a tábornokra nyitva elragadtatott, csillogó, örömtől kerekre tágult szemét — hiszen életben maradt:

— Soha nem adom ki a kezemből! A halálom órájáig!...

— Indulás a sorba — vetette oda kurtán a tábornok.

Mind a négyen a kocsik mögé rohantak a csoportba verődött katonákhoz...

Gradov szótlanul odalépett hozzánk, megvetően végignézett századunkon, amely úgy állt előtte, mint egy ökölbe szorított kéz. Száját keményen összeszorította, pofacsontján a sárgás bőr megfeszült, szeme körül lilás árnyék; ilyen áthatolhatatlan sötétséggel veszi körül a szemet az álmatlanság, az örök nyugtalanság, s a hányódás a háború útjain... Összehunyorított szemének tekintete rámvetődött.

— Futunk, hadnagy? — kérdezte Gradov húsba vágó csípős iróniával. — Micsoda lovag!... Az igazság bajnoka!...

Meg voltam győződve róla, hogy éppen az ilyen tábornokok, akik nem rendelkeztek elég bátorsággal ahhoz, hogy megállják helyuket az ellenséges nyomással szemben, akik nem sajátították el a hadvezetés mesterségét, és akik nem tudták megszervezni a védelmet; — éppen ezek parancsolták nekünk, hogy hagyjuk el az első vonalakat. Vigyázzban álltam Gradov előtt, és leplezetlen ellenségességgel néztem lila árnyékkal körülvett, szúrós tekintetű szemébe.

— Parancsunk van rá, hogy keleti irányban visszavonuljunk — feleltem neki érthetően, majd nem minden büszkeség nélkül hozzátettem: — a század harcra kész!

A tábornok még egyszer végignézett a poros, elkínzott, komor, hőségtől elnyűtt katonákon. Elhitte-e, hogy a katonák harcra készek vagy sem, erre nehéz választ adni, csak együttérzően megrázta a fejét, és kurtán odavetette nekem:

— Jelentkezzen Jazikov őrnagynál!

— Tábornok elvtárs, engedje meg, hogy fegyvert és lőszert vegyünk magunkhoz! — kértem és rámutattam a kocsikra.

— Engedélyezem. Vételezzen, barátom annyi fegyvert, amennyire szüksége van. — A tábornok fáradtan végigsimított szemén: ez a lágy, emberi mozdulat arra késztett, hogy elhigyjem: neki, Gradovnak épp oly nehéz a szíve, mint nekem, ha nem nehezebb. És hogy az én közbenjárásom nélkül sem lövette volna agyon az embereket...

Egy szempillantás alatt ott termett mellettem Onya Szvidler. A fülemhez hajolt:

— Kutassuk át a gépkocsikat?

— Páncéltörő fegyvereket keress. Vételezz minél több kézigránátot és lőszert.

Scsukin politikai helyettes arrébb vezette az embereket, a katonák megpihentek az árokban, az útmenti portól megőszült fűben. Szuvorov százados lova mintha csak megbékélt volna a falusi gebék megalázó hámjában, engedelmesen álldogált a kocsirúd mellett, lábával kapált, fejét rázta, hogy elüldözze a gonosz, kínzó legyeket és bögölyöket. Jazikov őrnagyhoz siettem.

— Rakityin hadnagy, lövészszázad parancsnok! — jelentkeztem nála.

Az őrnagy rám sem pillantott. Kicsi, kövér ember volt, kerek rózsás képű, nagyon eltikkadtnak látszott. Az arca verítékben úszott, s az izzadtság rácsöpögött füzetére; ahogy jegyezgetett, a kis papíron egyre sűrűbben jelentek meg az izzadtságcseppektől elmázolódott tintaceruzás betűk lilás csillagai.

— Hányan vannak? — kérdezte.

— Zárt rendben — huszonketten. Ketten a hadtápot biztosítják...

— Hadtápról szó sem lehet! — jelentette ki.

Ekkor az erdő mögül három német repülőgép bukkant elő. Csak úgy húzták a csíkot az út fölött, majd elröppentek, s megint visszatértek, mintha csak bosszantani akarnának bennünket; milyen büntetlenül röpködhetnek fölöttünk. Olyan elkeserítő érzés fogott el bennünket ettől a fékevesztett pimaszságtól, hogy könnybelábadt a szemünk, a legszívesebben mi magunk változtunk volna át lövedékekké, hogy elpusztítsuk őket!

— Még csak ez hiányzott! — háborgott Jazikov őrnagy.

A katonák jól tudták, milyen következményekkel járhat a repülőgépek megjelenése. Nem először köröztek fejük fölött ellenséges gépek. Mire az őrnagy körülnézett, az országút már teljesen elnéptelenedett: az emberek eltűntek az erdőben, vagy hasravágódtak az útmenti árokban,

Az egyik repülőgép egész mélyre ereszkedett, és leadott egy rövid géppuskasorozatot. A golyók végigverték az utat, sárga porszökőkutak keltek a nyomukban. A sorozat éppen Gradov vezérőrnagy előtt vágódott be. Magányosan állt az út közepén, komoran, haraggal vegyes bánattal hunyorgott a repülőgépek után, bizonyára őt is mélységesen felháborította pimaszságuk. A második repülőgép egy traktorkereket dobott le ránk; tompán csörrent és kacsázva begurult az árokba. A harmadik gép vastag fekete por- vagy füstfelhőt eresztett reánk; s a leszálló por fekete, zsíros pöttyökben lepte el a fák leveleit, rátelepedett a katonák vállára, befröcskölte Gradov tábornokot — a pilóták „tréfából", hogy gúnyt űzzenek belőlünk, fűtőolajat öntöttek le ránk. Gradov zsebkendőjével megtörölgette arcát, keserűen elmosolyodott „az ellenség ártatlan tréfáján", mintha hunyorító szeme azt mondta volna: „Várjatok csak, megfizettek még ezért is!..."

Visszamentem a századhoz. Útközben Szircov főhadnagy elállta az utamat — úgy látszik, meg akarta magyarázni magatartását. Még el is mosolyodott, ijedten és undorítóan.

Csak összeszorított fogamon keresztül vetettem oda neki:

— Eredj az utamból!

Szircov összerezzent, fakó szeme kerekre nyílt, és keze megszokásból a pisztolytáska felé kapkodott...

Onya Szvidler törzsőrmester tartotta magát a szabályhoz: a legkisebb pihenőt is azonnal a folyamatos ellátásra kell felhasználni. Kiürítette a tábori konyha nagy üstjét, hidegen osztotta ki az ételt a katonáknak, hiszen ki tudja, mi történik a következő pillanatokban, s az ember jóllakottan könnyebben viseli el a bajt, szerencsétlenséget.

A katonák letelepedtek az árok partjára, leheveredtek a fenekére, ahol a föld egy kicsit hűvösebb volt — arcukat sűrűn pettyezték az olajszeplők — és a kézigránátokon meg a töltényeken osztozkodtak. A páncéltörőt a nagyobb mulatság kedvéért a kicsi, vézna Jubkinnak kínálták oda. Az azonban felháborodva, és ki tudja miért, de mély undorral lökte odébb a lábával.

— Mi az ördögnek nekem ez a pózna! — kiáltotta. Teljesen kihozták sodrából az igazán alkalmatlan időben nekividámodott bajtársai. De nagy, kerek szeme változatlanul nyugodtan és lányos kedvességgel nézett a katonákra. — Még a puska alatt is hétrétgörnyedek. Én, politikai helyettes elvtárs, ollón kívül semmiféle fegyvert nem fogtam még a kezembe, amióta élek.

— Az asszonyok fürtjeit simogatta — magyarázta, nem minden kajánság nélkül a nyakigláb, nagyorrú Csernov. — Nem mondom, kellemes munka, nem poros...

— Fogd csak — tolta állhatatosan Jubkin felé a fegyvert Szicsugov szakaszvezető. — Kilősz vele egy harckocsit, meglátod, milyen szép göndör füstfürtöket ereget majd magából.

Jubkin megint odébb lökte csizmájával a sima, hosszú fegyvert.

— Mit erőszakoskodsz? — kiáltotta fenyegetőn, de abban a szempillantásban el is hallgatott, és bűntudatos tekintetett vetett Scsukinra. — Halálosan félek a harckocsiktól. Úgy bömbölnek, mint a vadállatok, rögtön inamba száll a bátorságom...

A katonák harsányan nevettek.

— És mit csinálsz, ha egyenesen neked jön egy tank? — faggattta Csernov, miközben a hideg kása maradékát kapirgálta a csajkája fenekéről. — Belebököd az ollódat, vagy felveszed a nyúlcipőt?

Jubkin is elnevette magát.

— Miért szaladnék el? Elbújok Csertihanov háta mögött. Ő úgy töri fel őket egymásután, akár a diót...

— Rendben van — egyezett bele nagy ravaszul Prokofij. — Én feltöröm a diót, de te hozod a szerszámot. Jubkin lesz az én Sancho Panzám — fegyverhordozó és borbély!

A katonák megint harsányan nevettek. De Jubkin ez alkalommal megbántódott. Feltérdelt, és vadul gesztikulálva, váratlan hevességgel támadt Csertihanovra.

— Borbély! — utánozta. — Sokat is értesz te ehhez. Én nem lovak farkát nyírtam, mint te, hanem asszonyok ha-

ját szépítettem. Tudja maga, politikai helyettes elvtárs, micsoda frizurákat csináltam én? ... Bejön hozzám egy ... bocsánat ... egész közönséges fehérceléd, és kimegy tőlem egy királynő ...

— Hát bizony, politikai helyettes elvtárs, Gorbatovban manapság egyszerű asszonnyal nem is találkozhatik. Csak hölgyek sétálnak arrafelé! — vágta rá gyorsan és nagy örömmel Csernov. — Tudod, Jubkin, mi most egyenest az Oka felé tartunk. Lehet, hogy a németek megsegítenek bennünket és elérünk a te Gorbatovodba is. Micsoda szívkirály lesz ott belőlem.

— Te is jókor örvendezel, te féleszű! — szólt rá Prokofij Csernovra. — Méghogy az Oka felé! Micsoda badarság! Inkább Berlinre gondolnál. Ott légy ügyes, ott szerezz magadnak valami Lichtenberg bárónőt ...

Csernov komolyan válaszolt:

— Hát nem mondom, szereznék én, de ezek az átkozott fasiszta légitámadások, bombák, meg aknák minden gondolatot kivertek a fejemből.

— Hej, fiúk! — sóhajtotta őszinte bánattal a szőke fürtű, kék szemű Szuszdalcev. — Úgy sodornak bennünket a fasiszták, mint forgószél a hullott falevelet. Hányódunk a nagyvilágban ... De nem baj, mindent kibírunk ... Csak egyet szeretnék szívemből-lelkemből: mindent elviselek, ha kell, térden csúszom végig a földön, leküzdöm az éhséget, félelmet, hányódást ... csak ki ne üssenek idő előtt a játékból. Csak én is ott lehessek majd a támadásba indulók között! Hogy szeretném meglátni a győzelem hajnalát ...

— Neked is jókor támadnak ilyen mihaszna gondolataid — jelentette ki tekintélyesen Szigucsov szakaszvezető. — Az efféle beszéd a mostani helyzetünkben csak feleslegesen megterheli az ember agyát. Teher az ilyesmi, nem segítség.

Csernov vigasztalón, s vidám együttérzéssel veregette meg a géppuskás hátát.

— Elvonulnak majd a támadásba indulók a sírod mellett, Szerjózsa, egyenest Berlinnek, és majd odakiáltják neked. „Köszönet a győzelemért, Szuszdalcev géppus-

kás!" De te ezt már nem hallod... Korán kezdtél a harcba, egy szál hajad sem éri meg a háború befejezését...

— Megint ostoba vagy, Csernov, de még milyen! — szólt rá Prokofij elítélően. — Egészen tűrhető katona vagy, nagy szükség esetén még igazinak is beválsz, azt is láttuk, egész jól elláttad a fasiszták baját, de felfogásod vagy hogy egyszerűbben mondjam, tapintatod annyi van, akár a verébnek. Egy csöppel sem több. Nekem mondtad volna azt a dolgot azzal a sírral, ne félj, megfeleltem volna: először beverem a nyárfafejfát Hitler sírjába, aztán győztesen hazatérek és élem világomat. Előbb téged, legkedvesebb barátomat, a nagyorrú csirkefogót teszlek örök nyugalomra, csak utána fekszem be síromba, de úgy, hogy legalább ötven unokám vegye körül a koporsómat...

— Hát ez igen, ez stratégiai terv! — kiáltotta Szicsugov szakaszvezető. — Vagy húsz ötéves terv kitelik belőle. Ez aztán a perspektíva!...

— Hát igen, ez perspektíva! — Csertihanov téglaszín kerek képén furfangos mosoly játszott, nehézkes ujjaival újságpapírba ügyesen óriás cigarettát csavart. — Te meg a sírról beszélsz!... — piszkálta tovább Csernovot. — Szuzdalcev költő. Nem tud álmok nélkül élni. Úgy álmodik a győzelemről, mint a legszebb lányról. És csak álmodjon, csak reménykedjen, csak higgyen. Aki hisz, az meg is házasodik, mint a parancsolat...

— Szuzdalcev álmodozik a gyönyörű lányról, de feleségül valaki más veszi. Ez lesz úgy, mint a parancsolat!... — Csernov odakúszott Csertihanovhoz és szemével felém intve, a fülébe súgta: — Tudd meg inkább a hadnagytól, merrefelé oldhatunk kereket... — Csertihanov szigorúan kihúzta magát, és elítélően csóválta meg a fejét...

— Túlságosan hosszú orrod van neked, Csernov. Azért dugod oda is, ahova nem kell! Nem ártana egy kicsit megkurtítani...

A fiúk harsányan nevettek. Csernov megbántottan odébb húzódott és megvetően dünnyögte:

— Ostoba fajankó! Nyámnyila fráter! Egyen meg a fene!

— Nagyon belemelegedtél a dologba: majd most szépen mindent kipakolok eléd, te csak fűzd fel őket arra a hosszú orrodra...

Csertihanov elhallgatott: az úton egy hozzánk hasonló csoport vonult. Vagy ötven emberből állhatott. Szervezetten, rendezetten meneteltek, bizonyára ez is századmaradvány... Parancsnoka előbb a tábornokkal beszélt, majd odafutott Jazikov őrnagyhoz.

Scsukin meg én katonáinktól néhány lépésnyire üldögéltünk, és a térképet tanulmányoztuk: a beszállingózott csoportokból egyesített zászlóalj kötelékében húsz kilométert kell megtennünk déli irányban. Az a feladatunk, hogy biztosítsuk csapataink átkelését a Dnyeperen.

7

A század éjszaka érkezett az átkelőhelyhez. Az utolsó négy kilométeren állandóan özönlöttek szembe kelet felé visszavonuló csapataink. Kádercsapatok voltak, melyek hosszú ideig és sikeresen tudták volna tartani a védelmi állásokat, de az egész fronton kialakult helyzet következtében kénytelenek voltak visszavonulni.

A homályban, melyet változatlanul átitatott a fojtogató por, emberek, kocsisorok vonultak, haragosan dohogtak a löveges vontatók motorjai. Szinte tapogatózva, sokszor egy helyben forgó kerékkel, éktelen porfelhőben haladtak a leoltott fényszórójú tehergépkocsik... Tüzek világítottak be vérvörösen az éjszakába, hol a közelünkben, hol távolabb, de mindig égett valami. Mintha csak valami gát szakadt volna át, amely eddig állhatatosan útját állta a tűznek: végre hosszú fogság után kiáradt a szabadba, boldogan örvénylett a földön, élvezte saját pusztító, zabolátlan erejét. Mohón, játékosan falt föl mindent, amit hosszú időn át szeretettel, fáradságot nem kímélve épített, nevelt, fejlesztett az ember: otthonokat, gabonatartalékokat, iskolákat. Forróságtól megperzselten zsugorodtak feketé-

re a nagyapák ültette, gazdagon termő gyümölcsfák... A tűzvész vérvörös hátterében kirajzolódó, hangtalan, szomorú emberáradat, szekerek, gépek vonulása sötétnek és ijesztőnek tetszett: mintha nem is emberek suhannának tova...

A hídon óriási hangzavar uralkodott, kiáltozás, lábdobogás, pallódeszkák nyikorgása, motorzúgás, s mindezen keresztül hirtelen felcsattanó káromkodás, majd türelmetlen, fülhasogató autódudálás, meg egy ló rémült, halálfélelemmel teli, utolsó nyerítése. A hídon megállt a mozgás. A rozoga fakorlát meghajolt, recsegett, ropogott. A túlsó partról özönlő emberáradat egyre jobban összezsúfolódott. Egy zseblámpa félénk fénye csúszott végig a lövegek hosszú csövén, megvilágította az egyik teherkocsi ajtaján kinéző sofőr türelmetlenségtől és dühtől eltorzult arcát és egy ló vicsorgófogú pofáját, végiglopakodott az összetorlódott katonák rohamsisakján, majd lebukott a földre.

A hídon egy elesett ló vergődött, megpróbált felállni. Egy deszka kitörött, s a ló első lábával belelépett. A szekér két kereke is belecsúszott, és az is feldőlt. Ezzel teljesen elzáródott az út. A szekér mögött összetorlódott emberek kiabáltak, átkozódtak.

— Fogd ki a gebédet! Eredj az útból! — a katonák megpróbálták belökni a szekeret a folyóba, De a megrakott szekér mélyen megült a törésben. A hajtó eszelősen üvöltött a lóra és fejvesztett, tehetetlen dühében a gyeplővel csépelte az állatot. A zseblámpás ember odébb lökte a hajtót.

— Térj észre! El akarod törni a lovad lábát?! — a zseblámpa gyenge fénye megint végigsiklott a katonák arcán. — Látjátok, hogy nem tud lábra állni, meg kell emelni! — Az emberek kelletlenül engedelmeskedtek a parancsnak. Körülvették a lovat és melléje hajoltak.

A folyó fölött, a sötét égen ellenséges felderítőgép húzott el. A nagy zajban alig lehetett hallani búgását. De a sötétség hirtelen megrezzent és visszahúzódott — fejünk fölött világító lövedék lobbant fel, majd egy helyben

imbolygott. Kísérteties, baljóslatú, zöldes fénye megvilágította az emberekkel, autókkal és szekerekkel zsúfolt hidat, az átkelőhelyre vezető emelkedőn veszteglő kocsikat és katonákat, a Dnyeper sötéten hömpölygő vizét, a lovat emelgető vöröskatonákat, századom embereit, akik az átkelésre vártak. Egy percre minden elcsendesedett: ez a libegő, súlyos fenyegetést rejtő fény mindenkit váratlanul ért, szinte megdermesztett. És ekkor tisztán hallatszott az átkelőhely fölött körözö felderítőgép zúgása. A türelmetlen élénkség — összevissza kiabáló emberek, patkódobogás, autódudálás — újra kettőzött erővel tört fel. Fenyegetően nyikorgott a korlát, valaki rémülten kiáltott, beleesett a vízbe. Az alázuhanó test hangosan csobbant, azután kiáltások hallatszottak mindenfelől.

— Vitesd magad az árral! A balpart felé ússz! Kapaszkodj a cölöpökbe!

A rakéta hunyorgó, hideg fénye szinte égette a szemet, nem lehetett elbújni előle, ami mélységesen felháborított és dühített bennünket. A német pilóták zavartalanul figyelhették a hidat és környékét. Egy katona, aki a korláthoz szorult, lázasan lökdöste szét a közelében álló embereket, és lekapta válláról a géppisztolyát. Leadott egy sorozatot, majd egy másikat, azután egy harmadikat.. A golyók kilyukasztották az ejtőernyőt, a zöldesen hunyorgó lámpa gyorsan ereszkedett alá, és hamarosan belezuhant a vízbe. Sisteregve hunyt ki a láng. A sötétség, amely eddig mintha csak megbújt volna valahol a közelünkben, egyszerre megrohanta a hídat és átláthatatlanul zárult össze fejünk fölött. Csak a magányos zseblámpa fénye bolyongott változatlanul a hídon, hol a ló ijedt, vadul forgó szemét, hol egy katona arcát, hol meg egy fegyvercsövet emelve ki a sötétségből.

A lovat végre lábra állították, a szekér kerekét is kirángatták a lyukból. Az őrnagy megparancsolta, hogy a törés helyét gerendával fedjék be, nehogy az utánuk jövők is belecsússzanak. Mikor századom egybegyűlt katonáit észrevette, az őrnagy arcomba világított, és ingerülten rámkiáltott:

— Hova az ördögbe megy maga, hadnagy?! Nem látja, mi van itt? Torlódás!

— Parancsot kaptunk, hogy az átkelés biztosítására reggelre ássuk be magunkat — mondottam neki. — Engedjen át bennünket, őrnagy elvtárs.

— A túlsó parton találkozójuk van a halállal, őrnagy elvtárs — bömbölte az őrnagy mellett álló nehéz rohamsisakos szakaszvezető. — Hadd menjenek.

Az őrnagy a vállán keresztül kurtán odavetette a szakaszvezetőnek:

— Hallgass! — felém fordult és jóval barátságosabban azt tanácsolta: — Itt próbáljanak meg, barátaim, a korlát mellett, egyenként átvergődni... Csak azt várják meg, míg elindulunk.

A tömeg megindult a hídon. Csizmasarkok és patkók kopogtak a pallón, a teherautók hűtőjük orrával a fogatokat súrolva, lassan húztak előre; a végtelen, zúgó áradat megint nekiiramodott.

Nagy óvatosan, a düledező korláthoz simulva értem át a hídon, minden pillanatban vállalva a kockázatot, hogy belöknek a folyóba. Mögöttem pontosan ilyen óvatosan és félve, puskájával a kezében jött Csertihanov és utána a többi katonák, ládákban cipelve vállukon a töltényeket, kézigránátokat. A nehézgéppuskát csak a legnagyobb kínnal tudták áthozni a hídon, hol egy szembe jövő szekér tengelyébe, hol egy autó kerekébe akadt. A katonák meg-megbotlottak benne, dühösen káromkodtak. Egy helyen maximunk majdnem berepült a vízbe...

Onya Szvidler törzsőrmester egy védett helyre vezette a lovakat — az útmenti csenevész nyíresbe — és ott hagyta mellettük Hoholkov kocsist, aki szintén átjött velünk a jobbpartra. Elhelyezte a ládákat a híd alatt, és Scsukinnal, Csertihanovval meg velem felkapaszkodott a partra, hogy utánanézzünk, hol is helyezkedjék el a század.

A parttól sík terület húzódott befelé, amit valószínűleg alacsony bozót nőtt be, mint általában az ártéri réteket — a sötétségben nehéz lett volna ezt pontosan meg-

állapítani. A távolban a tüzek fényében dombok szakadozott lánca rajzolódott ki; ott, ezeken a dombokon vívták súlyos csatáikat a mieink. Századunknak közvetlenül a tőlünk jobbra húzódó átkelőhelyet kellett védenie. Arra nem volt időnk, hogy lövészárkokat ássunk, a szakadékos, meredek part elég jó védelmet nyújtott, a katonák csak elegyengették a földet, hogy jobban meg lehessen állni rajt és tüzelni mögüle. A géppuskának sietve tüzelőállást ástunk, néhány deszkát raktunk le, melyet a ponton-híd mellett hagytak az utászok. A hídfő balszárnyán egy másik alegység helyezkedett védelmi állásba.

Hajnalig egyetlen percre sem szűnt meg a csapatok áradása. Vonultak vissza, hogy valamivel messzebb újabb védelmi állást képezve, beássák magukat...

A tüzek fénye elhalványodott a sápadt hajnali homályban. Most már kivehetőbben rajzolódtak elénk a fák lombjába öltözött, csupasz, kiégett tetejű dombok. Mögöttük egyre szélesebben, egyre áradóbban dübörgött a harc. Kis bokorcsoportok futottak szét ijedten a síkságon, mintha csak a hegytetőről gurultukban meg-megtorpantak volna, mielőtt még elérték a folyót. A bokrok közti úton, meg csak úgy a mezőn átvágva siettek az átkelőhelyhez a csapatok teljes felszerelésükkel.

A sötétség még nem oszlott el teljesen, de a dombok, az ártér, a folyó és a balpart fölött már kiterjesztették szárnyukat az ellenséges bombavetők — az éjszakai felderítőgép nem hiába akasztotta ki lámpáját a híd fölé. A levegőt a gépek fenyegető, nyomasztó dübörgése töltötte meg.

— Tizenkettő, tizenhárom, tizennégy... — számolta hangosan Prokofij, a dombok mögül kibukkanó repülőkötelékeket — huszonegy, huszonkettő, huszonhárom... Hej, az ördögbe is, de sokan vannak, akár egy méhraj. Honnan a csudából szednek elő ennyit... — Bánatosan csóválta rohamsisakos, hatalmas fejét, elkeseredetten kiköpött, és felhagyott a számolással... — Mindjárt úgy elkezdenek bennünket csépelni, mint a parancsolat... Nézze csak, felfejlődnek, kört képeznek... — Panaszo-

san, búcsúzón tekintett rám, kerek és egyszerre olyan bölcsnek tűnő bánatos szemével, hogy szívem összeszorult, úgy éreztem, lecsúszik a gyomromba és a helyén valami édeskés, elgyöngítő pusztaság marad; elérkezett a végórám. — Húzódjon legalább a meredély széléhez — kért Csertihanov, atyai gondoskodással —, nézze csak, így. — Szinte belefúródott a porhanyó földbe, nyakát behúzta, géppisztolyának agyával eltakarta halántékát. — Így mégis valamivel biztonságosabb...

Kelet felé pillantottam. Arcomon végigsimított a nap langysugara. Éppen most kelt föl, még álmos volt, de olyan barátságosan és kedvesen áradt felénk, hogy összehunyorítottam a szememet, akárcsak gyerekkoromban, és rögtön magam előtt láttam anyámat, amint békésen üldögél a tornácon, a tyúkok és kiscsirkék kapkodó társaságában; amikor felmásztam a fűzfára, a varjúfészkekhez, mindig borzasztóan megijedt; „gyere le, Mityenka, még összetöröd magad"! Ha most meglátna a távoli ismeretlen folyóparton, amint odasimulok a meredek part aljához és tudná, hogy nincs visszafelé vezető út, holtan esne össze a rettenetes aggodalomtól.

A repülőgépek kényelmesen, nagy hozzáértéssel zárták be fejünk fölött a kört. Ijesztő körtáncban lebegtek. Az egész átkelőhely körül, valamennyiünk körül bezárult a kör.

A kocsisok vadul ostorozták lovaikat, vágtába hajtották őket, hogy még át tudjanak jutni a folyón, mielőtt lebombáznák a hidat, tehergépkocsik húztak el a szekerek mellett, az emberek pedig szétszóródtak a síkságon, meghúzták magukat, eltűntek a fűben, a füzesben.

A motorok egyenletes, vad dübörgését hírtelen éles, fülsértő sivítás váltotta fel, az egyik zuhanóbombázó mélyen alábukott, és az ártérre máris hullottak az első bombák. A folyó partjáig elhallatszott a föld tompa nyögése. A meredély falához lapultunk. Mellünkbe tompán belevágott a becsapódást követő földmozgás... Első, második, harmadik... Módszeres pontossággal követték egymást az éles, idegeinkbe hasító hangok; mellünket

egyre újabb és újabb lökések érték. A síkságot füst és por takarta be. Az áthatolhatatlan függönyből időnként teherautók bukkantak ki, és vadul száguldottak a híd felé.

A füstös homályból előtűnt egy páncélozott szállító gépkocsi, leállt és a repülőgépek dübörgése, sivítása közepette vadul, tisztán kivehetően dobogni kezdett légvédelmi gépágyúja. Ebben a tucatnyi ellenséges gépnek odadobott kihívásban volt valami halálmegvető vakmerőség. A légvédelmi tüzérek nem kímélték az életüket.

Most megint zuhanva bukott alá egy repülőgép, ledobta a bombáit, majd újra az égnek tört, azt követte a második, a harmadik. A negyedik, miközben vadul zuhant a föld felé, hirtelen mintha megbotlott volna valamiben, ugrott egyet. Felbukfencezett, és eltűnt a porban és a füstben. Óriási csattanással robbant fel egyszerre teljes bomba-terhe, a meredély széléről földgöröngyök hullottak vállunkra. Az ötödik gép még fent a magasban, a zuhanás előtti utolsó pillanatban vetett lobot, féloldalt dőlt, és akaratát vesztve hullott a mélybe, óriási füstfelhőt húzva maga után. A repülőgéptől elvált egy kis fekete pont, kiugrott a pilóta. A vörhenyes, felzaklatott föld felett kinyílt és lassan libegett a vakítóan fehér, különös virágnak tetsző ejtőernyő. Mint valami örvénybe, úgy zuhant alá a füst és porfelhőbe.

A következő gép, féltében, hogy lelövik, oldalt fordult, jobbra kitért és elrepült. Egy percre csend támadt, szokatlan, fenyegető és ijesztő csend, melyről nem tudni, mit von maga után. A füst eloszlott, és megláttuk az első sebesülteket, egyesek a maguk lábán jöttek, másokat bajtársaik támogattak.

Végigfutottam a part mentén, ahol a századom katonái helyezkedtek el.

Közvetlenül a hídnál Jubkin húzta meg magát a meredély alatt. Tekintetét egy percre sem tudta levenni a síkságról, csodálkozó, kerekre nyílt, mozdulatlan szemmel figyelt, sápadt, lesoványodott, gyerekesen kicsi arcának szinte a felét kitöltötte ez az óriás szem. Lábánál

hevertek a kézigránátok, melyekről teljesen elfeledkezett, és amikre, úgy tetszett, semmi szüksége sincs. Egy kis kézigránát, egy nagy páncéltörő gránát meg néhány géppisztoly tölténytár. Valamit mondott is nekem hangtalanul, mozgott az ajka, de nem értettem.

Jubkintól nem messze Szuzdalcev géppuskás vette be magát egy mélyedésbe. A meredély lépcsőszerűen emelkedő földjén helyezte el géppuskáját, két deszkából tartó részt eszkábált össze, ágakat dobált a tetejére. Szuzdalcev ezen a földlépcsőn ült, tarkóját a géppuskának támasztotta, és gondterhelten, értetlenül nézett a folyóra, mely oly békésen, aranyosan csillogott ebben a kora hajnali órában. Mikor a közelébe értem, Szuzdalcev felállt.

— Nos, mi van Szerjózsa? — kérdeztem tőle, és megpróbáltam bátorítóan mosolyogni.

Szuzdalcev komoran összevonta ezüstös, napszítta szemöldökét, türelmetlenül megrántotta a vállát, mintha haragudna, hogy felesleges kérdéssel elvonták e pillanatban oly fontos gondolataitól.

— Úgy fogadjuk őket, hadnagy elvtárs, ahogy illik. Meghátrálni nincs hova: a folyó mély, és én úgy úszom, akár a balta. — Rám emelte kék, gondterhelt szemét. — A háború első napjától kezdve harcolok, de mégse tudom megszokni ezt a szörnyűséget — fejével az ártéri rét felé intett. — Minden úgy összefolyt ott, akár a rántotta a serpenyőben...

— No hiszen, okosabbat nem tudsz mondani! — morogta elégedetlenül Csertihanov, aki, mint mindig, most is a hátam mögé állt. — Szuzdalcev, te úgy szabadjára engeded a gondolataidat, mint a parancsolat, ettől van tele a fejed mindenféle szörnyűséggel. Te költő vagy és komszomolista. Köteles vagy lelket önteni a többiekbe... Például az irányzóhelyettesedbe.

Szuzdalcev feldühödött.

— Eriggy a fenébe ezzel az örökös lelkesítéssel — vetette oda, majd hátat fordított, és nekifeszült a géppuskának.

A híd alól, Onya Szvidler fedezékéből a víz szélén hú-

zódó homokos partszegélyen futott az irányzóhelyettes. Két súlyos vasdoboz húzta le kezét, s puszta megszokásból most is meggörnyedt. Burszak komor, szótlan fiú volt. Harcban nyugodt és állhatatos. Ledobta a dobozokat Szuzdalcev lába elé, és zubbonyának újjával megtörölte kihevült, izzadt arcát.

— Hű, micsoda forróság! — Gyorsan leült, felemelte a lábát, és megkérte Prokofijt: — Segíts lehúzni a csizmámat, Csertihan, majd megveszek, úgy szorítja a lábamat. Inkább mezítláb futkosok. Könnyebb...

A géppuskások mellett, vállával a kivájt mélyedés falának támaszkodva állt Szicsugov szakaszvezető. Rohamsisakjának karimája alól az ártéri rét felé sandított és mohón, rövid, gyors szippantásokkal szívta óriási, magasodorta cigarettáját. Rám se nézett, úgy kérdezte:

— Vajon elcsípték-e a pilótát? Csak hoznák ide nekem, a tekintetemmel égetném el a bitangot! Átharapnám a torkát!... — Szenvedőn felnyögött, és két ökle közé szorította az állát.

— Fáj a fogad? — kérdezte tőle mély együttérzéssel Csertihanov. A szakaszvezető válaszképpen tompán nyöszörgött. Prokofij hamiskásan rámpislogott, és megjegyezte: — Látja, hadnagy elvtárs, megint egy rejtély, amit a tudománynak kell megfejteni: mielőtt kitör a harc, mindig fáj a szakaszvezető foga, de amint megkezdődik, rögtön elmúlik. Mitől lehet ez? Ha életben maradok, okvetlenül írok rólad, Szicsugov, a Tudományos Akadémiának, tisztázzák ezt a kérdést...

— Úgy érzem, letörik az állkapcsom! — nyögte a szakaszvezető. — A cigaretta se segít, olyan a szám, mintha ürömfüvet rágnék, bár kiverné egy repeszdarab, még az is jobb lenne...

Csertihanov kerek, ravasz képén ártatlan, hamiskás mosoly derült fel:

— Oda se neki, Pása, tűrj még egy kicsit, rövidesen megkezdődik a harc — nyugtatta meg. — Még jó is, hogy fáj a fogad, dühösebben harcolsz tőle...

Szicsugov lassan feléje fordította elmondhatatlan szen-

vedéssel teli, gyűlölettől villogó szemét, és mintha csak halálos ellensége állna előtte, könyörögve hörögte:

— Eriggy innen, mielőtt még valami bűnt követek el!

Prokofij előreláthatóan a hátam mögé húzódott, és hangosan, nagy igyekezettel kifujta az orrát.

A jobboldali lövészgödör irányából sietség nélkül, de szapora léptekkel jött felénk Scsukin. Megálltunk egymás mellett, közvetlenül a víz szélén. Nedves hűvösség áradt. A hullámok vöröscsillagos katonasapkát dobtak ki lábunk elé a kövekre...

Egyszer volt, hol nem volt, élt egyszer valahol a Szura vagy a Vetluga mentén egy nyughatatlan, vidám legény, élt, éldegélt, nem ismert se szenvedést, se gondot, se bánatot, térdig felgyűrt nadrággal, horgászbottal a kezében járt a folyó partján, elbűvölt tekintettel figyelte az uszókákat; és amikor az ég kék magasából lehallatszott hozzá az elhúzó darvak sóvár krúgatása, magasba emelte gyerekes, szeplőkkel telehintett arcát, melyen ezüstösen pelyhedzett még csak a legénytoll, úgy nézte a madarak húzását és egész testében megreszketett az örömtől: az élet még csak most kezdődik, és olyan távolságok tárulnak ki előtte, hogy szinte a lélegzete is elakad! Mi mindent tehet az ember — csak lusta ne legyen!... Késő este, amikor hazafelé tartott a dolgozók esti iskolájáról, betért a városi kertbe, és füzeteit, könyveit övébe dugva táncolt egy lánnyal... Aztán hazakísérte a csendes kis utcákon át. Hallgattak mind a ketten, elnézték a holdvilágos, zöldes fényben ragyogó éjszakába élesen kirajzolódott árnyékukat, és kézszorítás helyettesítette a szavakat, a jövőt és a boldogságot kirajzoló álmokat...

A megpróbáltatás súlyos órája széttépte álmait és elfojtotta a boldogságot. A legény feltette fejére azt a katonasapkát, amely rögtön megváltoztatta fiatal, lágy vonásait, bátorságot és erőt rajzolt az arcára. S a fiú elbúcsúzott a lánytól, és azt mondta neki: várj rám, győztesen visszatérek. És lám, az ellenséges golyó eltalálta a Szura vagy a Vetluga menti fiút, lebukott, megcsuklott szőkefürtös feje, s a sapka aláhullott a Dnyeper vízébe...

Csertihanov felemelte a katonasapkát. Óriás mancsával kifacsarta belőle a vizet, azután letette egy hordalékkőre, és egy kaviccsal lenyomatta.

— Sokunkat elpusztított ez a bombatámadás — mondta Scsukin csendesen. Levette rohamsisakját, s megszokásból elgondolkozva megfésülte kitöredezett fésűjével szögegyenes, szalmaszínű haját. — Nehéz a fiúknak, pedig már elég sok szörnyűséget láttak... Különben tartják magukat... Lesütötte szemét, mintha csak elhallgatná azt, amit gondol, hogy ők is, akárcsak mi ketten, jól tudják: kevesen jutnak tovább a katonák közül. Nem valószínű, hogy valaki is élve kikerül innen.

Fölmentünk a lankás részen, amely a folyót a meredeken leszakadt partrésztől elválasztotta. A lassan felemelkedő nap bőkezűen ontotta fényét a síkságra, és könyörtelen élességgel világította meg a pusztulás helyét. Mintha csak azt kiáltaná nekünk: nézzétek és emlékezzetek!.. Az eloszló köd és leülepedő por mögül előbukkant a friss, fekete, gödröktől himlőhelyes föld. A gödrök között az úton autóroncsok füstölögtek, ízzottak. A bokrok között robbanások légnyomásától szétdobált lövegtalpak meredeztek. Összerándult lábú lótetemek hevertek mindenfelé. S a zöld fűben kényelmetlen, tragikus pózban feküdtek az emberek, akik már soha többé nem kelnek fel innen. Sebesültek kúsztak a fűben, kikerülték a tátongó gödröket, fogukkal tépték az ingüket, hogy bekötözzék sebeiket. A sértetlenek előbukkantak a bokrok közül, az épen maradt kocsikhoz siettek, és gyorsan felsegítették rájuk a sebesülteket. A megtorpant áradat most megint új erővel zúdult a híd felé. A légvédelmi gépágyút szállító páncélgépkocsi már valahol a híd deszkáin dübörgött...

A repülőgépek abbahagyták a körözést, két csoportra oszlottak: az egyik jobbfelé húzott el és a dombok fölött keringett, a második csoport pedig a balpart fölé repült. Az első bombák nem az útra zuhantak, melyen a csapatok vonultak vissza, hanem attól kicsit balra, a nyárfásba, ahol a mi hadtápunk rejtőzött. Az első bomba robbanása után nyomban kiugrott a fák közül Szuvorov százados

megvadult fehér kancája. A szekér valahol elmaradt mögüle, csupán a bakot húzta maga után a híd felé. Valahol a híd közepén nekirohant a páncélgépkocsinak, hátsó lábára ágaskodott, oldalt ugrott, és vad, halálos félelemmel teli nyihogással a kocsirudat eltörve, a híd korlátját kidöntve, lezuhant a mélybe. A pompás állat szomorú vége fájdalmasan emlékeztetett gazdája megrázó pusztulására. Elfordultam a folyótól...

A híd alól kibukkant az ijedt Onya Szvidler.

— Látták? A mi lovunk volt! — kiáltotta már messziről, és az átkelőhely felé mutatott, ingzubbonyának újja megint egészen könyökéig felcsúszott. — Oda a hadtápunk! — Olyan zavartan és elárvultan állt előttünk, mintha enélkül a szegényes hadtáp nélkül nem is lehetne egy percig sem tovább élni. Tegnap óta sötét, durva borosta ütött ki az arcán, csodálkozva nézett reánk fekete, vadul csillogó szemével: hogy lehet ilyen nyugodtan nézni ezt a szörnyű eseményt!...

— Nem baj, Onya — próbálta megnyugtatni Scsukin tanáros hangján. — Most egész Oroszország a mi hadtápunk. S te mostantól kezdve a lőszerellátás irányítója, no meg ápoló leszel. Szerezz minél több töltényt és kötszert.

Onya átnézett a tulsó partra, ahol véleménye szerint olyan jól elrejtette a két szekeret, meg a tábori konyhát, és majdhogynem sírva fakadt mérgében és a sajnálattól: micsoda lovak voltak és micsoda remek kását készített!..

— Miért nem bombázzák a hidat? — kérdezte Onya. — Nem látják, hogy a csapatok visszavonulnak a túlsó partra?

Prokofij Csertihanov tájékozottan és tekintélyesen adta meg a magyarázatot:

— Szeretnék épen megőrizni a maguk számára. Ők se bolondok! — majd gunyoros mosollyal hozzátette: — Még téged is sajnálnak, mert tudják, hogy ott vagy a híd alatt...

A tulsó partra átjutott páncélgépkocsi légelhárító fegyvere hosszú sorozatokkal fogadott minden egyes bombázásra alázuhanó német gépet, de tüzét most nem kísérte

szerencse: a bombázógépek szétrombolták ütegeinket, és sértetlenül emelkedtek újra a magasba.

— Kontárok! — suttogta felháborodottan Onya Szvidler a légvédelmiekre célozva. — Balkezes alakok!...

És ekkor hirtelen örömtelin oldódott meg a szívünket elszorító feszültség, kiüldözte lelkünkből a felszakadó, keserű jajszót: szemünket egy pillanatra elvakították a mi Karvaly gépeink szárnyain felvillanó vörös csillagok. Hárman voltak mindössze, de úgy éreztük, ez is rengeteg. Végignéztem a meredek part mellett ugráló, kiáltozó, sapkájukat és rohamsisakjukat lengető katonákon, de mintha senkit sem láttam volna: egyikünk sem volt ott a parton, mintha mindannyian odatömörültünk volna a vadászgépek pilótafülkéibe. Velük együtt viharként törtünk be az ellenséges gépek alakulatába, és néhány perc alatt szétszórtuk őket. Mi óvtuk a pilótákat a veszélyektől, mi mutattuk nekik, melyik repülőgépre lőjenek. Az egyik német bombázógép lobot vetett, és súlyosan lehulló kőként zuhant alá. A második, sorozatot kapott gép úgy látszott, elhúz visszafelé, de az is kigyulladt, fekete, selymes gyászlobogó húzódott utána. Közvetlenül a vízparton fúródott a földbe, messzire szórta maga körül a szikrákat.

Miután szétszórtuk a repülőgépeket és elkísértük Karvalyainkat, melyek állandóan az eget szántották, hiszen mindenhová jókor kellett érkezniük, hogy visszaverjék a reánk támadó ellenséges repülőgépkötelékeket — megint visszatértünk a folyópartra. A katonák felvidultak. Ott, a folyón túl, Oroszország mélyében még hatalmas erők rejlenek. Nehéz órákban segítségünkre sietnek, kisegítenek bennünket, elhárítják tőlünk a veszélyt, megóvnak a pusztulástól...

A tulsó partról átrohant hozzánk Hoholkov, a szakács, a fürge, sovány kis ember mintha még jobban lefogyott volna az örökös koplalástól, egérként surrant át a hídon, féloldalát erősen meghúzta egy teli vödör. A szakács letette a törzsőrmester lába elé a kásával teli vödröt.

— Csak ennyi maradt — jelentette Hoholkov, és megkönnyebbülten sóhajtott fel, mintha nagyon elégedett

lenne azzal a ténnyel, hogy végre megszabadult a konyhától és a lovaktól. Onya Szvidlernek meghatottságában még a könnye is kicsordult.

— Hoholok, te vagy az!... Élsz? — mondogatta megindultan Onya, és megölelte Hoholkovot. — Még kását is hoztál!...

— Vízért futottam, amikor bevágódott a bomba — nyögte ki hebegve a szakács tenyerét dörzsölgetve, amelybe mélyen bevágódott a vödör fogója. — Hirtelen forróságot éreztem, valami felemelt és odébb dobott, olyan könnyedén, mintha nem is ember, hanem valami kis bogár vagy egy darab faforgács lennék... Egy ideig a földön feküdtem, mintha elszundítottam volna, azután felkeltem; a fejemben még mindig zúg, nyikorog valami... Nézem a táborhelyünket, látom, óriás gödör van a helyén, a szekerek felfordultak, a kerekek még mindig forognak a tengelyen, a lovak elnyúltak, Szuvorov lovát sem láttam sehol... A tábori konyhát felemelte, felborította a légnyomás. Kikapartam az üstből a maradék kását, és egyenesen ide futottam. — Lenézett a vödörre, és csendesen hozzátette: — Ha egy kicsit ropog majd a fogunk alatt, semmi baj, egy kis homok is került bele, ahogy összekanalaztam... Hoholkov nagy elhatározással felém fordult. — Hadnagy elvtárs, semmi keresnivalóm nincs nekem már ott. — (Hanyagul a túlsó part felé intett.) Volt ebben a kis szakácsban valami mulatságos, megható, kötekedő vonás, mint valami fiatal kis kakasban. Akaratlanul is rámosolyogtam; vidám, kicsit zavart mosollyal felelt rá. — Eleget forgattam már a merőkanalat, most azután jöhet a kézigránát...

— Segíts a törzsőrmester elvtársnak — mondtam neki.

Onya Szvidler rögtön útnak indította:

— Eredj, gyorsan oszd ki a kását, azután futás vissza!

Hoholkov felkapta a vödröt. Prokofij egy percre visszatartotta:

— Nekem is hagyjál a vödör alján. Meg ne feledkezz rólam, Hoholok... És kettőnek számíts engem...

8

A repülőgépek még kétszer szálltak fölénk. De nem bennünket, hanem a folyón már régen átkelt és kelet felé visszavonuló csapatainkat bombázták, igyekeztek megtépázni őket, mielőtt erős védelmi vonalat építhetnének... A dombok fölött is ellenséges bombázók köröztek.

A magaslatról rövid szökelléssel zúdultak lefelé az alig kivehető alakok. Szökellés közben meg-megálltak, lőttek, a kilövések füstje fehér pitypangpehelyként nyílt ki fölöttük, majd eloszlott.

A balparton még dörögtek az épen maradt lövegek. Fejünk fölött repültek el sivítva, a levegőt hasítva a lövedékek, és valahol a buckák mögött csapódtak be.

Délben keresztül óvakodott a hídon századunkhoz a kövér, izzadt Jazikov őrnagy. Kerek, telt képe most is verejtékben úszott, akárcsak tegnap, és időnként türelmetlenül idegesen megrázta a fejét, hogy lerázza arcáról az izzadtságot.

— Mi a helyzet maguknál? — és világos, kidülledt szemével reménykedve nézett először rám, azután Scsukin politikai helyettesre.

— Normális. — Scsukin fejével a partmenti fal mellé húzódott katonák felé intett.

Közben azonban már a dombokat védő csapataink visszvonuló egységei is elérték a folyót.

— Az utolsó leheletig védeni kell a hídfőt!... — jelentette ki Jazikov őrnagy, és rám nézett. — Két üteg támogatja magukat. — Egy közelben becsapódó aknától egész testében összerezzent, lábujjhegyre emelkedett, izzadt arca hozzáért fülemhez, úgy súgta: — Ha valami történik, robbantsák fel a hidat! Bár nekem a tulsó parton készenlétben áll a robbantó osztag, de közbejöhet valami...

— Mivel robbantsak? — Elhúzódtam az őrnagytól, és rámutattam az üres töltényes ládákra, meg a néhány kézigránátra, amit Onya Szvidler tartalékul hátrahagyott nekünk.

Az őrnagy megint lerázta kerek képéről a maró izzadságcseppeket, és felemelte hirtelen megkeményedett hangját:

— Amivel akarja, ha mással nem, a haragjával robbantsa fel! — Az őrnagy egyszerre mintha megnőtt volna. — A híd nem kerülhet használható állapotban az ellenség kezére. Utolsónak fognak visszavonulni! — kiáltotta élesen, minthogyha ezzel akarná elfojtani magában az irántunk feltámadt sajnálkozást: jól tudta, hogy pusztulásra vagyunk ítélve.

A hídon, fehéren világító kötésekkel vonultak át a sebesültek. Utánuk pedig a folyómenti dombokról visszavonuló csapataink özönlöttek.

— Nézzétek csak, jól felhúzták a nyúlcipőt! — jegyezte meg Csertihanov gúnyosan, elítélőn, és mindenesetre keze ügyébe helyezte géppisztolyát.

— Állítsd meg őket — mondotta Scsukin nyugodt, szinte közönyös, tompa hangon. — Vesd be őket a védelembe!

— Igen, be kell vetni őket! — kapott a szón Jazikov őrnagy; és nagy elhatározással, elszántan felkapaszkodott a meredeken, kiugrott az útra, és kirántotta pisztolyát. Csertihanov géppisztollyal és Hoholkov szakács kézigránáttal kezében mellé lépett.

A katonák, akik olyan reménykedve siettek a megmentést jelentő átkelőhely felé, és most váratlanul beleütköztek egy felbukkanó utóvédbe, értetlenül megtorpantak.

— Befelé az állásokba! — kiáltotta megcsukló, szenvedélyes hangon, bátorságának végső maradványával Jazikov őrnagy, és szavai megerősítésére a levegőbe lőtt. — Futás az állásokba! De mindenki! Gyorsan!

A hídig eljutott katonák zavartan pislogtak hol hátrafelé — mögöttük az egész árterületen szétszóródva jöttek az emberek és ropogtak a becsapódó aknák —, hol pedig az őrnagyra, aki kíméletlen határozottsággal állt Hoholkov és Csertihanov között, hol pedig a meredély szélén húzódó katonák csatárláncára, a géppuska mellett álló Szuzdalcevre és Burszkra, akik egyenesen rájuk irányították a géppuska fenyegető csövét. Nem tudták, mitévők legyenek:

fussanak-e neki a hídnak, sodorják el az útból az őrnagyot és a két katonát, rohanjanak át a tulsó partra vagy pedig csatlakozzanak hozzánk?

Egy zömök, keménykötésű, kiálló pofacsontú, fiatal fiú, nagy, sötét szemének komor tekintetét ránk szegezte, áttette puskáját bal kezéből a jobb kezébe, utat tört magának a katonák között, és odalépett az őrnagyhoz.

— Miért nem enged át bennünket? Menjen maga is oda — bökött hirtelen mozdulattal, anélkül, hogy elfordította volna rólunk tekintetét, a magaslat felé —, állítsa meg a fasisztákat!

Scsukinnal együtt segítségére siettem az őrnagynak: a menekülést jelentő partra átkelni akaró tömeg egyre nőtt. Belenéztem a zömök kis katona sötét, bánattal és félelemmel teli szemébe, elnéztem széles pofacsontú arcát, amelyre feszesen simult a barna, szinte feketére égett bőr, szárazságtól és szomjúságtól kifehéredett, cserepes ajkát, s együttérzően, sajnálattal gondoltam: „De sok szörnyűséget élhetett át a fiú . . .”

— Maguk ott harcoltak, mi is harcoltunk másfelé, most közösen fogunk harcolni egy helyen! . . . — Nagy erőfeszítéssel próbáltam leküzdeni izgalmamat. A katona egyenest a szemembe nézett, de úgy tetszett, nem látott engem, s nem értette, mit mondok neki. Egyszerre csak nekiiramodott, átugrott a korláton, nadrágféken lecsúszott a töltésen, eldobta a puskáját, és odarohant a vízhez.

Szicsugov dühtől elvakultan — úgy látszik egyre jobban fájt a foga — elébe ugrott, átkapta a derekát, és megemelte.

— Hova, te?

— Erissz! — könyörgött a katona, akit szinte abroncsba szorított Szicsugov vaskarja. — Csak egy korty vizet! Meghalok . . .

Szicsugov egy pillanatra megzavarodott, csodálkozva rántotta föl bozontos szemöldökét, majd megértette a kérést, de elfelejtette kiengedni karjából a katonát, vele együtt megindult a vízhez. A katona térdig belegázolt a folyóba, lehajolt, tenyerével vizet merített, és mohón lefe-

tyelte. Izmos, erős teste minden egyes korty után megremegett, a tenyerében maradt vizet arcára, fejére locsolta, megkönnyebbülten fújt, prüszkölt tőle. Szicsugov komoran együttérzően figyelte a fiút. A katona végül is felegyenesedett, nagyot sóhajtott, mintha súlyos terhet dobott volna le a válláról, és tántorogva, arcán árnyalatnyi zavart mosollyal — cserepes ajkával nem tudott nevetni — kijött a partra, felemelte puskáját.

— Azt gondolta, szökni akarok? — kérdezte Szicsugovot. — Nem olyan fából faragtak engem!... — És azonnal a híd felé kiáltott, ahol határozatlanul álldogáltak az összegyűlt katonák: — Mit álltok ott, mint a birkák, azt szeretnétek, ha közétek vágna egy akna? Be a védelmi állásba! Aki úszni kezd, az én golyómat is magával viszi!...

A katonák kelletlenül léptek be a mi két századunk védelmi vonalába. Egyesek lassan a jobbszárnyra húzódtak, és úszva nekivágtak a folyónak.

Lefutottunk a töltésről, csak Hoholkovot hagytuk hátra a hídon.

A zömök katona hirtelen odafordult Szicsugovhoz, Szuzdalcevhez, és a közben hozzájuk lépő Csertihanovhoz:

— Találjátok ki, mi ez: „Jobbra tűz, balra tűz, égből tűz, közepében acél".

— Harckocsi.

— Lövedék.

— Egyik se. Ez én vagyok, Bannikov. Azt hiszitek, mindennapi ember vagyok én? Vasból, páncélból készültem. Engem elevenen fel lehetne állítani egy gránittalapzatra bronzszobor helyett; ezer évig is elállok ott, de lehet, tán még tovább is... Tudjátok ti, mi volt ott? — A magaslat felé intett a fejével, lehunyta szemét, és bánatosan megcsóválta a fejét. — Az aknák minden talpalatnyi helyet belőttek; és harckocsi, hogy az mennyi volt, fiúk!... Kilőjük őket, és mégiscsak jönnek, jönnek, az ég tudja, honnan ez a tengersok harckocsi!... Fejünk felett feketéllik az ég a repülőgépektől. Szinte leberetváltak bennünket; a csirkefogó pilóták kézigránátokat dobáltak ránk!... A sziklák úgy átforrósodtak, hogy szénné égtünk, akár a kemencé-

ben ... De én mégis itt vagyok, túléltem! Látjátok, ép a fejem — Bannikov őrjöngő örömmel tapogatta végig magát, kiabálva folytatta — a nyakam is ép, a vállam, a karom, a lábam, mindenem ép, nézzétek! — Tánclépésben, természetellenes élénkséggel kört írt le körülöttünk, csizmája sarka vígan kopogott hozzá. Szuzdalcev szomorúan, elnézően mosolygott e bolondos, talán egy kissé meg is zavarodott fiú láttán; Csertihanov arcát bárgyú mosoly kerekítette ki, Szicsugov összeszorított szájjal, komoran hallgatott. A nyakigláb Csernov odament Bannikovhoz, és ő is vidáman toppantott egyet.

— Így mi is tudjuk ropni — nevetett. — Ezzel nem lepsz meg bennünket. A harc után majd versenyezhetünk. De most már elég lesz, barátom!

Bannikov átölelte Csernov vállát: rettentően örült, hogy élve kikerült a dombokon túli pokolból.

— Ne számíts arra a „harc utánra"! Ellövik a lábadat, féllábbal már nem rophatod ... De most még nézz ide, megvan mind a kettő! ... — Még egyszer kiverte a kopogóst, aztán elkomolyodva, tárgyilagosan Szicsugovhoz fordult. — Ossz be, ahova akarsz ... — Meglátta a partszakadékhoz támasztott páncéltörő fegyvert. — Kié ez a páncéltörő?

— Az enyém — felelte Prokofij. — Kedvedre való?

— Ide figyelj, légy jó cimborám, és add nekem. Hadd fogadjam legalább egyetlenegyszer méltón a harckocsikat. A vontcsövűn legfeljebb a „Mandzsúria hegyei közt" keringőt lehet eljátszani, és a harckocsi könnyen túldübörgi az ilyen lágy zenét. Rálősz és a golyók úgy lepattognak róla, akár a borsószemek a falról ... Add nekem!

— Jól van, fogd — egyezett bele Csertihanov fennhéjázón, és sajnálkozón cuppogott hozzá, mint aki azt mondja, nagyon is nehéz dolog megválni a puskától, és igazán csak a Bannikov iránti különös megbecsülésből hajlandó rá. — Tudod kezelni, vagy mutassam meg, hogy kell?

— Páncéltörős vagyok! — Bannikov odafutott a fegyverhez, és rögtön meglátszott, hogy a páncéltörő szakavatott, ügyes kézben került.

9

A magaslat védői visszazúdultak a síkságra, és a folyó felé hömpölyögtek. A katonák egy része átjutott a hídon, a balpartra, másik részük úszva próbált átjutni, de sokan hozzánk csatlakoztak védelmünket erősítve. Az aknarobbanások az egész ártéri rétet felszántották, és egyre közelebb vágódtak be a meredély szélén. A dombokról a németek jól áttekinthették a rétet, a folyót és a folyó túlsó partját. Látva, hogy sokan a vízbe vetik magukat és úszva próbálnak átjutni a túlsó partra, minden bizonnyal arra a következtetésre jutottak, hogy ellenállásunk megtört, és siettek, hogy mielőbb elfoglalják az átkelőhelyet.

Azon az úton, amelyen reggel még a mi csapataink vonultak vissza, elsőnek természetesen a harckocsik jelentek meg. Legyezőalakban jöttek felénk a réten át, eltiporták a bokrokat, nagy sebességgel egyenest az átkelőhely irányába törtek. A harckocsitorony mögött és a harckocsi két oldalán gyalogosok húzódtak meg; sokan tüntetően teljes magasságukban felegyenesedve álltak a toronyba kapaszkodva, előre néztek, mintha csak az áhított célt keresnék — lehet, hogy az én Moszkvámat látták maguk előtt, és lázas türelmetlenséggel törtek feléje, bennünket, ellenfelüket semmibe se vettek, fittyet hánytak a veszélynek és a halálnak is. Volt ebben a törekvésben valami lenyűgöző, valami elháríthatatlan... A síkságot egyre jobban betöltötte a dübörgés, s a lánctalpak kavarta por eltakarta a hátrább jövő harckocsikat.

Ütegeink lövedékeinek első becsapódásai egy szempillantás alatt leválasztották a gyalogságot a harckocsikról — a katonák a harckocsik mellett futva közeledtek a folyóhoz.

Scsukin vállamra támaszkodott, megfogta a kezemet, és keményen megszorította, hogy szinte fájt.

— Tartsd magad, öregfiú! — mondotta halkan, és nagyot nyelt. — A jobbszárnyon leszek.

Ránéztem, az arca megsoványodott, rendkívül komoly,

férfiasan szép lett, valami tragikus, áldozatos szépség ömlött el rajta; szó nélkül, megértőn bólintottam neki búcsúzóul. Megfésülte a haját, fejére tette rohamsisakját, és nehézkes futással megindult a part mentén. Végignéztem a katonákon. Arcvonásuk döbbenetes tisztasággal véső dött emlékezetembe.

Jubkin nem annyira a harckocsiktól, mint inkább dübörgésüktől és csörömpölésüktől félt, s ezért egyre jobban behúzta válla közé kis madárfejét. Reménykedve pillantott a túlsó partra, majd a lába előtt heverő kézigránátokra nézett, és tehetetlenül, értetlenül széttárta karját, mint aki azt kérdezi: „Mit jelent ez?" Szicsugov szakaszvezető vidámnak látszott, úgy látszik, enyhült a fogfájása, meghátrált a közeledő vész elől, és ettől úgy látszik rendkívül megkönnyebbült; magasra emelt kézzel intett Szuzdalcevnak. A lenszőke géppuskásban volt valami ragadozószerű, valami olyasféle feszültség, mint az ugrásra kész vadállatban. Burszak ki-kidugta a fejét, a közeledő ellenséget figyelte, és még egyszer ellenőrizte a már tízszer is megvizsgált géppuskahevedert. A vidám Bannikov tempósan célzott páncéltörő fegyverével, sebezhető pontot keresett a felénk gördülő acélszörnyetegen. A híd alatt Hoholkov, ki tudja miért, sietve felgyűrte ingzubbonyának ujját, mintha ökölharcra készülne, Onya Szvidler törzsőrmester kinyitotta egészségügyi oldalzsákját, és olyan elmerült, gondterhelt arccal számolta a kötszercsomagokat, mintha csak egy sakk-játszma következő lépésén töprengene; néha felemelte a fejét, a közeledő súlyos acélhullám dübörgését figyelte. Prokofij Csertihanov őrvezető csodálkozva csettegett nyelvével, és szinte elragadtatva dünnyögte:

— Az ördögbe is, de jól húznak!... Vegye föl a sisakot, hadnagy elvtárs. — Fejemre tette a súlyos, kényelmetlen rohamsisakot. — Az eltévedt golyótól mégiscsak megóv...

Vajon mire gondolhattak a katonák, életüknek e rövid és talán utolsó pillanatában? Lehet, hogy örömet sugárzó, fájdalmas ütésként, bánatot fakasztón, édesanyjuk vagy menyasszonyuk alakja tűnt fel szemük előtt, vagy a drága otthon, a kis füstölgő kéményű kunyhó, előtte a varjúfész-

kekkel teli nyírfával? ... De talán inkább mind ez eltávolodott tőlük, valahova a lelkük mélyére húzódott, átadta helyét az ellenség iránti gyűlöletnek — itt van előtted, el kell pusztítani, nehogy ő pusztítson el téged.

Két harckocsi hirtelen megállt, megtorpantak ütegeink lövedékeinek becsapódásától. A német gyalogosok már egészen a közelünkbe értek, vagy száz méternyire lehettek tőlünk. Futás közben lőttek ránk, oldalukhoz szorított géppisztollyal, célzás nélkül. A szomszédos századból lövések dördültek. Szicsugov szakaszvezető ökölbe szorított kezével hirtelen beintett, és máris remegve, fuldokolva kattogni kezdett Szuzdalcev géppuskája.

Bannikov még mindig célzott. Hirtelen megrándult kezében a fegyver, visszarúgott, és Bannikov vidáman, kárörömmel kiabált valamit. A harckocsi oldalán kis lángnyelvecske lobbant, egyre jobban terjedt, majd vörhenyes lángcsóva csapott fel belőle. De Bannikov már új célt keresett, és néhány perc múlva megint vállon rúgta a puska.

Szuzdalcev hol hosszú, dühtől fuldokló, hol rövid, szakadozott sorozatokat eregetett, mintha sajátságos morzejelek szerint szórná átkait az ellenségre. Az egész partszakasz lázasan lövöldözött: mindenki félt abbahagyni ...

Megfékeztük a fasisztákat, úgy, ahogy a megvadult, száguldó lovakat fékezik meg. Nem várták, hogy ezen, a védelemre igazán nem megfelelő helyen ekkora ellenállásba ütköznek. Ezért fedezékek mögé hasaltak, beugráltak a bombatölcsérekbe, csoportokba verődtek a bokrok között. Hamarosan teljesen eltűntek a szemünk elől. A harckocsik megfordultak, kikerülték a füstölgő, kilőtt gépeket, és lassan visszavonultak. Ütegeink változatlanul tűzzel árasztották el a síkságot. Reggel, amikor ugyanitt, a mi visszavonuló csapatainkra zuhogtak az ellenséges bombák, minden egyes becsapódás megreszkettette, égette a lelkünket. Most pedig, mikor az árterületen hol itt, hol ott felcsapódó sűrű, fekete földszökőkutakat számolgattuk, szinte fizikai fájdalommal éreztem, milyen kevés is ezeknek a szökőkutaknak a száma, nem tudják eloltani a tüzet, amely majd újból megindul ellenünk.

Szuzdalcev géppuskája szakadatlanul kelepelt. Csertihanov odafutott Szuzdalcevhez, és hátba verte.

— Azt hiszed, lőszerhegyek emelkednek a hátad mögött?...

Lementem a híd alá Onya Szvidlerhez. Hoholkov egy sebesültet támogatott oda hozzánk. Leültette a kiterített sátorlapköpenyre, majd aggodalmasan mondta a törzsőrmesternek:

— Maradt ott még egy, akit be kell kötözni... Hova tegyük? Át kellene őket vinni oda... — félénken a balpart felé intett fejével. — De hogyan?... Ha lenne egy csónakunk!...

Onya nem tudott mit válaszolni, csak megvonta a vállát, és kérdőn emelte rám fekete, kitágult pupillájú, száraz fényben égő szemét.

— Fel kell robbantani a hidat — mondotta. — Hamarosan újra támadnak a németek, akkor már nem lesz rá időnk.

A törzsőrmester pupillája még jobban kitágult. Gépies mozdulattal könyökig feltűrte ingzubbonya ujját.

— Hogy-hogy felrobbantani?... — A sebesültre pillantott, azután végignézett a part mentén elhelyezett katonákon. — Hiszen én nem tudok úszni...

— Parancs nélkül nem vonulunk vissza innen — feleltem neki, kitaláltam mire gondol. Onya egyszerre felvidult, mintha ebben a pillanatban egyszerre világosan meglátta volna jövőjét és teljesen elégedett lenne azzal, ami rá vár.

— Ki akar innen visszavonulni? Én ugyan nem! Különben sem tudok dűlőre jutni, hogy melyik part megfelelőbb sírhely számunkra, a bal-e vagy a jobb. Maga a századparancsnok, én vagyok a törzsőrmester, az én erőm a maga parancsából fakad. De azt azért meg lehet kérdezni, hogy mivel fogjuk felrobbantani a hidat? Annak nincs sok értelme, hogy páncéltörő gránátot fecséreljünk erre a vacak tákolmányra.

— Fel kell gyújtani — adta az ötletet Hoholkov.

— Mivel? — kérdezte megint a törzsőrmester. — A te tüzes temperamentumoddal?

— Benzinnel. A túlsó parton, a konyhák mellett láttam egy húszliteres kannát, egy kocsiról pottyanhatott le.

A törzsőrmester felélénkült.

— Át tudod hozni?

Hoholkov lehorgasztotta a fejét, töprengett, a fütyülő és becsapódó golyók hangját figyelte, amelyek szétforgácsolták a híd korlátját: a hitleristák a bokrok mögé és a bombatölcsérekbe húzódva egy másodpercre sem szüntették be a lövöldözést.

— Áthozom, hacsak közben le nem lőnek. — Majd megnyugtatta saját magát: — De nem fognak eltalálni. Olyan kicsi vagyok, hogy átcsúszom rajta, mint egy kisegér. Puskát nem viszek magammal, hadnagy elvtárs, mert csak akadályozna... Elég lesz egy pár kézigránát... — Még sokáig topogott egy helyben, zavart tekintettel keresett valamit, rámosolygott a sebesült katonára, begombolta Csertihanov ingzubbonyának nyakát — láthatólag félt kimenni a fedezékből a vad, záporozó géppuskatűzbe.

— Menjen oda, törzsőrmester elvtárs, ahhoz a sebesülthöz — mondta —, be kell kötözni...

— Majd odamegyek. Eredj már, ne toporogj — kiáltott rá Onya Szvidler. — Elfordította Hoholkovról a tekintetét, sajnálta a kis szakácsot, és ezt a hirtelen feltámadt sajnálatát akarta leplezni szigorúságával és ingerültségével.

Hoholkov összehúzta magát, megborzongott, mint akinek jeges vízbe kell ugrania, majd végül is elszánta magát, és megindult a töltés felé. Gyorsan felfutott rajta, akár a nyúl, majd hasra vágódott, egy ideig figyelt, azután felugrott, felrohant a hídra, és megint elvágódott. A robbanó golyók közvelenül a fejünk fölött húztak el. A Hoholkov után néző Jubkin tehetetlen csomóvá húzta össze magát, ijedt, szomorú szeme elítélően nézett maga elé. A kézigránátok még mindig ott hevertek a lábánál, puskája esetlenül feküdt az alacsony, süppedékes mellvéden, csöve égnek meredt. Jubkin feltételezhetően még egyetlenegyszer sem használta puskáját. „Micsoda embereket soroznak be katonának! — gondoltam róla mély megvetéssel. — Csak a neve katona..."

Hoholkov szorosan a híd deszkájához tapadva kúszott át a hídon, szinte belesimult a pallókba. Hamarosan elérte a túlsó partot, lebukfencezett a töltésről, néhány métert az árokban futott, majd kiugrott, és eltűnt a nyárfaligetben.

10

Nem is olyan régen még mélységesen felháborított a visszavonulási parancs, most pedig türelmetlenül vártam megérkezését. Gyakran és reménykedve pillantottam a túlsó partra, nem jön-e összekötő Jazikov őrnagytól? A pillanat nagyon alkalmas lett volna a visszavonulásra: kihasználva a kis szünetet, ütegeink állandó tüzelésének fedezete alatt, jelentéktelen veszteséggel tudtunk volna átkelni a hídon. De a várva-várt parancs nem érkezett, az összekötőnek híre-hamva sem volt. Úgy látszik, Jazikov őrnagy, amint visszatért a túlsó partra, megfeledkezett rólunk...

A németek közben repülőtámogatást kértek, ettől féltem a legjobban. A gépek a síkság fölé szálltak, és a part vonalában, a víz folyásával szemben húztak el a folyó fölött. Most aztán fölszántják az egész partot — gondoltam bánatosan. — Csak legalább estig tudnánk kitartani!... Láttam, a katonák szinte belefúrják magukat a földbe, s azok, akik a híd közelében álltak, sietve behúzódtak alája, mintha eső elől bújnának el. Csak Jubkin maradt a helyén, lemondón és közömbösen. Fél arcát elfoglaló óriás, kerek szemét le nem tudta venni a gépekről.

A repülőgépek néhány géppuskasorozatot zúdítottak ránk. Csertihanov kifutott a híd alól, féltérdre ereszkedett, és leadott egy géppisztolysorozatot az egyik alábukó bombázógépre. A pilóta mintha csak megharagudott volna ezért a vakmerőségért, ledobott egy bombát. A bomba közvetlenül a víz szélén, az iszapos partszegélybe csapódott be, messzire fröccsent nyomában a sár. Jókora sárcsomó tapasztotta be a szemem és a csípős iszap egész szemgolyómat elborította. Felüvöltöttem a fájdalomtól, és leültem a

földre, azt hittem, kifolyt a szemem. Hát így kellett történnie? Nem golyó, nem is repesz, hanem egy sárcsomó vakít meg, méghozzá ilyen pillanatban! Megkértem Onyát, minél gyorsabban kötözze be a szememet, hogy legalább a másik szememnek hasznát vegyem. Prokofij határozott mozdulattal eltolta Szvidlert.

— Így nem lehet. Bekötöd a szemét, pedig tele van szeméttel és piszokkal... Elérkezik a kritikus pillanat és akkor félszemű lesz a parancsnok. Komolytalan dolog az ilyesmi. Ebben a helyzetben az embernek mind a két szemére szükség van. Az én nagyanyám mindig a következő műtétet hajtotta végre... — Csertihanov halántékomra tette hatalmas mancsát, jól megmarkolta a fejemet, olyan közel hozta szememhez arcát, mintha meg akart volna csókolni vagy valami titkot akarna súgni, s mielőtt még elkaphattam volna a fejemet, már ügyesen lenyalta szemgolyómról az iszapot.

— Fogjátok jól, hogy ne rugdalózzon — kérte a többieket, miközben az iszapot köpködte. — Fogjátok le a lábát, ne bökdössön a térdével, akár egy futballista...

Néhány pillanat múlva a műtét befejeződött, s egyszerre újra láttam. Halántékomban megszűnt a hasító fájdalom, csak egy kis szúrást éreztem a szememben, amitől bőségesen folyt a könnyem. Csertihanov vigyázzba vágta magát, kezét a füle mögé emelte. Szándékosan tette, tudta, hogy mérhetetlenül bosszant ez az ostoba mozdulat, majd kiismerhetetlen, bamba vigyorral jelentést tett:

— Minden rendben, hadnagy elvtárs! Most már megnézheti a madárkák második csapatát, ajándékot hoznak nekünk...

A második repülőtámadás módszeresebbnek és veszélyesebbnek bizonyult az előzőnél. Nemcsak a partot bombázták, ahol századaink megvetették a lábukat, hanem a folyót is, és ami a leglényegesebb, ütegünk tüzelőállásait is. A támadás vagy tíz percig tartott. Amikor a gépek elszálltak, előbújtam a fedezékből, és végignéztem a parton. Egy helyen a becsapódás óriási lyukat vágott a meredek partszakaszban. A szélén földdel félig betemetve feküdt egy ka-

tona, a másikat a légnyomás egészen a víz széléig dobta. Onya Szvidler felkapta egészségügyi táskáját, és elfutott bekötözni a sebesülteket. Hamarosan visszajött a híd alá, szó nélkül leült a sátorlapköpenyre, kezével átfogta hegyes térdét, és dermedten, mozdulatlanul ült. — Hatan elestek, egy könnyen megsebesült! — tört ki belőle tompa nyögéssel. — Az egyiknek a fejét vitte el... micsoda szörnyűség!...

— A politikai helyettes él? — kérdeztem tőle. Onya mintha nem hallotta volna kérdésemet, nem válaszolt, a látottak mélységesen megdöbbentették. Vállánál fogva megráztam:

— Azt kérdeztem tőled, Scsukin él-e?

— Mondtam, hogy él... micsoda szörnyűség! — ismételte, és mintha csak eszébe jutott volna valami, sietősen kinyitott egy nagy vitorlavászon hátizsákot, amibe az ejtőernyőt szokták csomagolni, és kivett belőle egy nagy, alkohollal teli kannát. Egyenesen a kannából húzott néhány hatalmas kortyot, sovány, hosszú nyakán le-föl mozgott hegyes ádámcsutkája. Majd elvette szájától a kannát, két lába közé tette a földre, néma fájdalommal nézett végig kihunyt tekintetű szemével a körülötte álló katonákon. — A fiúk most látták először inni a törzsőrmestert.

— Hadnagy elvtárs, kérem — Onya felállt és odalépett hozzám. — Megengedi, hogy egy kis tüzet töltsek a katonalelkekbe?... Viszek a fiúknak egy-egy bögrére valót, ne vesszen kárba... — Bevárta a válaszomat, vállára akasztotta az ejtőernyős táskát, és egész magasságában felegyenesedve, végigfutott a leszakadt part mellett, egy-egy pillanatra megállapodva minden lövészgödörnél.

A repülőgépek újra visszatértek, még néhány bombát dobtak le ránk. Becsapódásuk helyén ágas-bogas, hatalmas, torz alakú bokrok szökkentek földből és füstből. A folyó medréből gejzírként tört a magasba a felcsapódó víz. Imádkoztam, hogy jöjjenek a mi Karvalyaink, robbantsák szét fejünk felett a keselyűk hadát, űzzék el a halált. De a mi gépeink csak nem jöttek, és a századból újabb nyolc katona esett el...

A jobbszárnyról lassú léptekkel jött felénk Onya Szvidler, hátán súlyosan sebesült vöröskatonát cipelt. A sebesült katona lába leért a földre, és kacskaringós vonalat húzott maga után. Mire Onya a kiteritett sátorlapköpenyre fektette, hogy rendesen ellássa a sebét, a katona már nem élt. Fiatal, szép vonású arcára férfias, örök nyugalom borult. Onya elnyújtottan, hangjában mély sajnálattal felnyögött, mintha csak ő lenne a hibás ennek az embernek a haláláért.

— Micsoda szörnyűség!... — A sátorlapköpeny szélével letakarta az elesett katona arcát.

A repülőgépek eltűntek a dombokon túl. A sík terepre megint teljes sebességgel száguldottak ki a harckocsik, egyenest a híd felé tartottak, szakadatlanul tüzelő lövegeikkel és géppuskáikkal; megint felemelkedett, és megindult felénk a gyalogság is.

Az élharckocsi nyílegyenesen húzott a híd felé. Mind kevesebb lövedék vágódott be a közelébe; úgylátszik egyik ütegünket sikerült megsemmisiteniük. Bannikov háromszor rálőtt páncéltörő fegyverével, de vagy rosszul célzott, vagy a lövedék nem ütötte át a páncélzatot. Szicsugov szakaszvezető páncéltörő gránátot vágott a harckocsi elé, de az csak akkor robbant, amikor a harckocsi már legördült a lankán, és a hernyótalp már a híd fa-pallózatán dübörgött. A deszkák, a gerendák nyögtek, nyikorogtak a súlyos acélszörny alatt. A harckocsi átjutott a túlsó partra, és a nyárfaliget mellett, szakadatlan tüzelés közben eltűnt a szemünk elől.

Elszörnyedtem: az ellenség kezébe kaparinthatja a hidat, egy harckocsi máris átjutott, ugyanúgy átjuthat a többi is. Odarohantam Bannikovhoz, és a vállánál fogva teljes erőmből megrántottam:

— Ha nem tudsz fegyvereddel bánni, akkor ne vállalkozz rá! — Bannikov értetlen tekintetet vetett rám, szeméből makacsság, düh és harag sugárzott, kitépte magát a kezem közül, megint felkapta a puskát, és sietve rálőtt a közeledő harckocsira, de most is elvétette. Felüvöltött, mint valami szörnyű fájdalomtól.

— Célozz jobban, te ostoba! — tanácsolta neki Csertihanov, és féltérdre ereszkedett Bannikov mellé. — Reszket a kezed, mint a csirketolvajnak!...

Bannikov megint elsütötte a páncéltörőt, és a harckocsi füstölni kezdett. A katona felvidult, megnyugodott, úgy várta a következőt.

A tüzéreknek, géppuskásoknak és lövészeknek mégiscsak sikerült leválasztani a gyalogságot a harckocsikról. Szuzdalcev homlokán nagy veritékcsöppek gyöngyöztek, mintha valami rendkívül nehéz munkát végezne. Vicsorgó foggal lövöldözött, a dühtől szinte egész testében együtt remegett a géppuskával.

Egy akna közvetlenül közelében vágódott be. Szuzdalcev messzire repült a géppuskától, földgöröngyök hullottak rá, tágra nyitott szájjal kapkodott levegő után, mint a szárazra vetett hal, kék szeme rebbenés nélkül az égre meredt, és hamarosan megüvegesedett... Burszak letakarta Szuzdalcev arcát katonasapkájával. Majd új hevedert tett a géppuskába, egymás után adta le a gyors sorozatokat, dühödten mormolt valamit maga elé, bizonyára átkozódott.

Ekkor ért a hídhoz a második harckocsi. Ránéztem Bannikovra — megint elvétette. Ott ült a páncéltörő mellett, arca a földhöz simult, nem mozdult.

— A páncéltörőhöz! — kiáltottam Csertihanovnak.

A harckocsi már csak harminc méterre lehetett tőlünk, már csak húszra... Az izgalomtól elakadt a lélegzetünk: Jubkin fölkapaszkodott a töltésen, és óvatosan a harckocsi felé kúszott. Vagy öt lépésnyire tőle a felgyűrt ujjú, hosszú, szinte térdig érő ingzubbonyos nyiszlett kis emberke felállt. Néhány bátortalan lépést tett, két könyökét szorosan oldalához simította — kézigránátot szorított a mellehez... Később nem egyszer láttam ilyen párbajt az ember és a lelketlenül csörömpölő óriás gép között, mikor az ifjú harcos a néhány sorsdöntő lépés alatt felnőtt férfivá érik, megöregszik és haját megüti a dér...

Az ember és a gép megközelítette egymást. Jubkin, mintha csak imádkozni akarna, letérdelt és mindkét kezét előrenyújtva a hernyótalp alá helyezte a kézigránátot. A robba-

nás és a tűzcsóva feldobta a harckocsi egyik oldalát... Teljes erőből szememre szoritottam öklömet, hogy visszafojtsam a fájdalom, az elkeseredés és a sajnálat üvöltését. Milyen mérhetetlen bátorság rejtőzött ennek a megható kis embernek a lelkében! Senki sem fog többé királynői frizurákról beszélni a kis Gorbatov városkában...

Onya Szvidler vállon ragadott:

— Odanézzen, Hoholkov!

A híd túlsó oldaláról meggörnyedten jött felénk a szakács. Óriási erőfeszítéssel cipelte a világos bádogkannát. Úgylátszik, kúszni nem tudott a súlyos teherrel. Hoholkov gyakran leguggolt, tűzszünetre várva, majd újra megindult... A híd közepén leejtette a kannát, karja a magasba csapódott — hanyatt esett. A golyófelgyújtotta benzin lángra lobbant, a tűz egyre jobban terjedt a pallón, az égő benzin lecsöpögött a deszkák között. Tüzes cseppek hullottak alá a vízbe, mintha a katona forró vére lenne. A tűz mind jobban elharapódzott...

Prokofij Csertihanov kilőtt még egy harckocsit. Egyre több lett a parton a sebesült, és sokan elestek. Csernov hosszú lábával, szinte mérföldes ugrásokkal rohant töltényekért a híd alá. Amikor visszafelé jött a géppuskához, mintha valaki nagyon erősen hátbavágta volna. Még tett néhány bizonytalan lépést, majd elesett, oly görcsösen szorította a kezében a töltényes dobozokat, hogy Burszak csak nagynehezen tudta szétfeszíteni ujjait... A géppuska mind ennek ellenére megállás nélkül, makacsul egyre csak kelepelt, s én egész idő alatt éreztem, ha megszakadna hangja, egyszerre vége lenne a mi életünknek is — eltiporna, elsöpörnek bennünket.

Az égő harckocsik mögül háromszor indultak támadásra a fasiszták, és mi háromszor vetettük vissza őket. Géppuskánk elhallgatott. Az életben maradt hitleristák utolsó támadásra indultak. Burszak szétvetett karral, vérbeborult arccal feküdt barátja, Szuzdalcev mellett. Nem volt már, aki Burszak helyébe lépjen. Én feküdtem a géppuska mellé. Már tisztán kivehettem az ellenség arcát, kitátott, üvöltő szájukat. Vállam reszketett a hideglelős remegéstől. A gép-

puska eszeveszetten, minden más hangot elnyomva kattogott. Láttam, hogy buknak el egymás után a szürkészöld alakok, mintha csak megbotlanának valamiben: lehet, hogy lekaszálták őket a golyók, de az is lehet, hogy csak attól féltek, hogy lekaszálják őket, és hasravágódtak. Az életben maradottak elkúsztak a bokrok és bombatölcsérek felé, és hamarosan már egyetlen alak sem moccant szemem előtt... De a géppuska még mindig kattogott, tüzesen, vadul, amíg csak el nem fulladt és magától el nem hallgatott: a heveder kiürült, a hűtőköpeny izzott.

Fölegyenesedtem, körülnéztem, és megdöbbentem a magánytól. Álmában ijed így meg az ember, amikor az álom különös, idegen világba viszi el, ahol nemrég a halál vonult keresztül, és bánatot, pusztulást hagyott maga mögött: egy élő lelket sem láttam magam körül. Mindazok, akikhez ezalatt a néhány — évnek is beillő — nap alatt olyan közel kerültem, ott feküdtek a parton, gyászos, tehetetlen, furcsa, szinte könyörgő pózokban. A Jeszenyinre hasonlító, kék szemű géppuskás, Szuzdalcev arról álmodott, hogy meglátja a csodálatos, áhított győzelmet, de életét adta érte, hogy mások megláthassák. Tőle nem messze feküdt Szicsugov szakaszvezető, komoran, haragosan, mintha még most is fájna a foga, a napsütéstől megszáradt vér barna kéregként vonta be arcát. Közelében feküdt szétvetett karokkal a hetyke és vidám Csernov. És a vidám Bannikov is eljárta utolsó táncát. A híd mellett, az általa megsebesített hatalmas vasszörnyeteg mellett feküdt a kis Jubkin. A hídon esett el a lángoktól körülfonva Hoholkov... Örök dicsőség a hősöknek!...

A megfeketedett, halott harckocsikból szélbodorította vékony füst szállt a magasba. A víz fölött, ködként, szürkés füst úszott, égett a híd. A palló deszkái meggörbültek, felemelkedtek, és szikrát záporozva hullottak alá a vízbe. A híd közepe már elégett és lezuhant, a tüzes nyílás pedig egyre szélesedett. Már nem jutnak át rajta az ellenséges harckocsik!

A lebukó nap még mindig erősen, lángolva tüzelt. Tőlem jobbra magányosan meredezett elő a mélyedésből Prokofij

Csertihanov rohamsisakja. Az őrvezető kivette a závárzatot, félredobta, aztán meglendítette és a vízbe hajította puskáját: minden tölténye elfogyott. A jobbszárnytól, a víz szélén húzódó keskeny homokos sávon fáradtan, lassan jött felém Scsukin politikai helyettes. Megörültem neki, és elébe akartam szaladni, de ebben a pillanatban valami nekicsapódott a mellvédnek. Gyorsan hátranéztem — egy kézigránát! Sustorgott, fanyele félkört rajzolt a földre. Azonnal felrobban! Behúztam a fejemet. Föld zuhogott a hátamra, majd valami súlyos dolog szinte belenyomott a földbe. „A géppuska" — jöttem rá, mielőtt még elvesztettem volna eszméletemet.

Arcomba loccsanó víz térített magamhoz: Csertihanov becipelt a folyóba.

— Magához tért! — örvendezett Prokofij. — Tud úszni?

Néhány méter választott már csak el a túlsó parttól. Óvatosan oldalamra fordulva úsztam, kíméltem az erőmet. Cuppanva csapódtak be a golyók közvetlenül az arcom előtt, nyomukban kis szökőkutak vágódtak fel: a folyóhoz előretörő németek lőtték az átkelőket. A szökőkutak mindjárt az én fejem helyén fognak felcsapódni... Alá kellene bukni!... De kezem, lábam elnehezedett. Ha a víz alá bukom, nem tudok kiúszni.

Mögöttem nagyokat fújva úszott Prokofij Csertihanov. Valamit dünnyögött: madzagot szorított foga közé, annál fogva húzta sátorlapköpenyébe kötözött holminkat. Már alig volt valami erőm, amikor egyszerre mentő lökést éreztem, Prokofij úgylátszik észrevette, hogy nem sokáig bírom már. Térdem hamarosan talajba ütődött. Nagykeservesen kimásztam az iszapos partra, hasra feküdtem a sárban, és lehunytam szemem a kínzó fáradtságtól. Tőlem nem messze ért partott Scsukin is...

— Tovább kell menni! — kiáltotta Scsukin; a németek még mindig lőttek utánunk. — Állj fel! — Meg se moccantam. Scsukin határozottabban, közvetlenül a fülembe kiáltotta: — Állj fel!

Minden erőmet megfeszítve felálltam. Szédelegtem. Elnehezedett, vizes ruhám a testemhez tapadt, akadályozott

a járásban. Visszanéztem a túlsó partra. A németek abbahagyták a lövöldözést, fejszék csattogtak a hídon, fűrészeltek, hogy elvágják a tűz útját; hamarosan helyreállítják a hidat, és Szmolenszk felé zúdulnak... Néhány ember hordággyal járt a parton a halottakat szedték össze — az övéiket meg a mieinket.

— Ki mondta, hogy Onya Szvidler nem tud úszni? — jegyezte meg Csertihanov enyhe iróniával, hanyagul. — Ha valaki élni akar, akkor nemhogy úszni, de repülni is megtanul! Nézzék csak, megkapaszkodott egy gerendába, úgy kapálódzik kifelé. Jó messzire sodorta az ár. Partot ér, én mondom — bizonygatta Prokofij.

Én nem láttam Szvidlert az úszók között. Fejem zúgott, zakatolt, zötyögött: jelentkezni kezdtek a kézigránát-robbanás okozta légnyomás következményei...

MÁSODIK RÉSZ

1

Behúzódtunk a nyárfaligetbe, ahol nemrég még hadtápunk helyezkedett el. Minden összetört, minden tönkrement. Csertihanov a felfordult szekér mögé húzódott, sietve levetette ingzubbonyát, nadrágját, kifacsarta belőük a vizet, azután eltűnt valamerre a szemünk elől, és hamarosan három pár csizmával tért vissza, — az elesettekről húzta le őket.

— Válasszák ki, kinek melyik méret a megfelelő — mondta tárgyilagosan, és ledobta elénk a csizmákat. — Én megyek, eltemetem az elesetteket. Maguk csavarják ki addig a ruhájukat. Ne nyugtalankodjanak, ha a németek át is kelnek, ide nem jönnek utánunk, jobb szeretnek szép, sima terepen furikázni . . . — Ásót keresett a szekér mellett heverő holmik között, és elment.

Kettesben maradtam Scsukinnal. Harcosok nélküli parancsnokok lettünk. Keserű, mardosó bűntudat nehezedett a lelkemre. Nyomasztott a tudat, hogy egész századom elvesztettem, míg én itt állok épen, egészségesen. A lelkemben ugyanakkor makacsul, egyfolytában, szinte ujjongva zengett az ismerős húr: élek, egészséges vagyok, megmaradtam!

— No, mit lógatod úgy az orrodat? — vetette oda Scsukin, miközben ingzubbonyából a vizet facsarta. — Elfáradtál? Arra most nincs idő. Húzd meg a csavarokat a végsőkig, amíg csak a szív bírja. Különben itt a vég. Mihez kezdünk most?

Hallgattam. Mit tehet három, csaknem teljesen fegyvertelen ember? Scsukin már felvette ingzubbonyát, és az egyik csizmát próbálgatta.

— Pompás, mintha csak rám szabták volna. Ebben bizony már végigjárta a maga útját valakinek a lába!... — Odatolta elém a másik párat. — Húzd fel, azt hiszem, ez nagyobb. — Nem akaródzott megmozdulni; de jó is lenne semmiről se tudni, ha tovább nem, hát legalább egy percig!

Megjelent Prokofij Csertihanov, változatlanul fürgén, szertelenül, életvidáman és elevenen.

— Eltemettem őket, hadnagy elvtárs — jelentette élénken. — Mind a négyüket lefektettem szépecskén egymás mellé: térjetek örök nyugovóra, bajtársaim. — Leguggolt mellém. — Nem jól érzi magát, hadnagy elvtárs? Az ilyen harc még egy elefántot is kimerítene. De nem baj, meglátja rögtön kigyógyítom magát... — Prokofij kibontotta sátorlapköpenyét. A legnagyobb gondossággal volt abban összeválogatva minden: két német géppisztoly, tartalék tölténytárakkal, egy cipó, néhány elsősegélynyújtó csomag, bakancs, lábtekercscsel. egy messzelátó és két kulacs. Lecsavarta az egyik kulacs tetejét, beleszagolt és már előre jót krákogott hozzá. — Nem is orvosság ez, hanem valóságos költemény, ahogy az én boldogult Szuzdalcev barátom szokta mondani. Húzzon csak belőle...

Tiszta alkohol volt a kulacsban. Az első két-három kortytól egyszerre átmelegedett a belsőm, kínzó éhséget éreztem. Már nyúltam is a kenyér után, de Csertihanov sietve elcsomagolta.

— Egy kicsit távolabb megyünk az úttól, és akkor rögtön megvacsorázunk — ígérte, és mintha csak most jutott volna eszébe, csak úgy mellékesen közölte: — Miközben a sírt ástam a fiúknak, elment mellettem egy főhadnagy. Megállt. Nézte, hogy mit csinálok. „Ásol?" — kérdezte. „Ások". — „Derék munka — mondta — jó mélyre ásol. Aztán nekem is áss még egyet, még mélyebbet, hogy ne halljam ezeknek az átkozottaknak a lábdobogását." Erre még az ásó is kiesett a kezemből. „Hogyan beszélhet így — mondom neki —, eleven embernek sírt ásni!" Jól meg-

rézem, olyan, mint aki részeg, vagy eszelős — néz, de nem lát... „Ha nem itt — mondja —, akkor majd valahol másutt ásd meg — élve úgysem tudunk innen kivergődni. — Körülzártak bennünket. Futkoshatunk még egy kis ideig ide-oda, mint a ketrecbe zárt vadállatok, és végünk — azt mondja — nem kerülhetjük el a pusztulást". Azután elment.

Már éppen fel akartam állni, de amikor meghallottam ezt a rémítő szót: „körülzárás", a megdöbbenéstől megint erőtlenül visszahuppantam.

— Ezek szerint minden harc, minden áldozat felesleges volt — mondottam. — Amíg mi itt harcba szálltunk a támadó németekkel, addig másutt átengedték őket: az oldalszárnyak bezárták a gyűrűt! Nem lett volna jobb harc nélkül visszavonulni?

— Nem — mondott ellent Scsukin —, nem lett volna jobb. A harckocsik, amelyeket kilőttünk, a katonák, akik a harcokban elestek — és jóval többet semmisítettünk meg, mint a mi veszteségünk — nem mennek tovább. A veszteség, amit századunk okozott nekik, ha csak egy lépéssel is, de meghosszabbítja Moszkva felé vezető útjukat. És hány ilyen század van, és hány ilyen lépés! Az ezredünket megsemmisítették, most már századunk sincs többé. Magadra maradtál. Parancsnokod mostantól kezdve a saját lelkiismereted, a becsületed, az ellenség iránt érzett gyűlöleted és a haza iránti szereteted. Parancsuk törvény legyen a számodra. Szíved utolsó dobbanásáig teljesítsd parancsukat. — Scsukin szeme a fáradtságtól mélyen behúzódott üregébe, pofacsontján megfeszült a kiszáradt, napégett bőr, szája szögletében keserű vonás rajzolódott ki. — Nagy kár, Prokofij, hogy nem ástad meg annak a főhadnagynak a sírját: kevesebb rettegés és pánik lenne elhintve ezen a világon. — Scsukin felállt. — Hol nézted ki azt a pihenőhelyet, Csertihanov? Vezess oda bennünket.

A lenyugvó nap megérintette a folyón túl húzódó dombok tetejét, és mintha a fenyők hegyes csúcsai átszúrták volna, tüzes lávaként zúdult a földre, a nyárfák mintha

véreznének ebben a ragyogásban. A fák levelei nyugtalanul rezegtek — bár körös-körül minden mélységes némaságba borult — és vörös fénycseppeket fröcsköltek szét. Valami elkerülhetetlen, mélységesen mély bánat érződött ebben a kínzó rezgésben. Csak jutnánk már túl ezen a rothadásszagú nyirkos nyárfáson!

— Már célhoz is értünk — jelentette az őrvezető, amint fáradhatatlanul szaporázott előttünk. — Hallják?

A nyárfalevelek egyhangú susogásán keresztül alig kivehetően tompa, fémes zörgés hangzott felénk. Prokofij kis tisztásra vezetett bennünket, ahol sárgás, keményszálú fű verte fel a kiszáradt buckákat. A tisztáson két tehén legelt, nyakukban üres konzervdoboz zörgött, az egyik vörös, a másik fehér fekete foltokkal. Bánatos, szemrehányó tekintetet vetettek ránk, a tarka panaszosan elbődült, keservesen nyögött: szegény ittfelejtett, vagy elhagyott állatoknak bizonyára súlyos, fájdalmas terhet jelentett tejtől duzzadó tőgyük cipelése.

Csertihanov odament a roskadozó, száraz galyakból hevenyészett kis kunyhóhoz. Kora tavasszal vadászok szoktak ilyen kunyhókat készíteni! Az őrvezető ledobta a kis kunyhó alján kiterített, megfeketedett szalmára sátorlapköpenyét, mellé tette a géppisztolyokat, és fogta a csajkáját.

— Helyezkedjenek el elvtársak, mindjárt iszunk egy kis tejecskét...

Letört egy darab kenyeret, odament a jól táplált, fiatal, tarka tehénhez, és felkínálta a kenyeret. Azután lehajolt, megtapogatta a tehén tőgyét, majd gondterhelten visszajött a kunyhóhoz. A tehén megint panaszosan elbődült.

— Meg kéne mosni a tőgyét... De nincs vizünk... — Egy ideig összeráncolt homlokkal, töprengve álldogált. — Ledörzsölöm alkohollal. Ez lesz az igazi fertőtlenítés! — Felkapta a kulacsot, visszaszaladt a tehénhez, leguggolt mögéje, könyöke ütemesen mozogni kezdett. A tehén hátrafordította fejét, csodálkozva bámult a furcsa fejőnőre, nyugtalanul topogott és farkával megcsapta Csertihanov fejét.

— Állj meg tarka! — figyelmeztette Prokofij. — Olyan masszázsban lesz most részed, amilyenről mégcsak nem is álmodtál. Azután pedig megfejlek, mint a parancsolat, neked is jó lesz, nekünk is...

De a tarka hirtelen kétségbeesetten elbődült, hátsó lábával úgy kirúgott, hogy Csertihanov messze bukfencezett tőle, és vadul elvágtatott, át a tisztáson, tőgye, mint súlyos kolomp himbálódzott ide-oda. Úgy látszik, az alkohol tűzként égette tőgyét, és a tarka a fájdalomtól eszeveszetten rohant be a fák közé, hangos ropogással töredeztek körülötte az ágak. A másik tehén utána akart szaladni, de megállt, elhúzta a tőgye. Csertihanov feltérdelt, a kulacsot szorongatva, bambán bámult a megvadult tarka után.

Scsukin nagyot nevetett.

— Nesze neked, veszett tehén teje! Add ide azt a kulacsot...

Csertihanov rájött, hol követte el a hibát. A második tehénhez, amely óvakodva és haragosan szögezte feléje hegyes szarvát, már egy kandur óvatosságával és hízelkedésével, turbékoló galambszóval lopakodott közelebb.

— Vöröském, kedveském, gondviselőnk, táplálónk! — mondogatta gyengéden, miközben óvatosan közelebb lépegetett a tehénhez. — Nem vagyok én farkas, se medve, nem akarlak megenni. Csak megfejlek... Most jöttünk a harcból, mint a parancsolat... Életben maradtunk, éhesek vagyunk, szeretnénk egy kis tejet inni... Adj nekünk egy kis tejecskét, Vöröske...

A tehén még jobban leszegte fejét, s fenyegetően megindult Prokofij felé. Az félreugrott s dühösen rákiáltott:

— Megállj, te dög! Majd adok én neked!...

Gyors mozdulattal levette derékszíját, egy ugrással Vöröske mellett termett és a derékszíját rádobta a szarvára. A tehén megrázta a fejét, majd hirtelen földbegyökerezett lábakkal megtorpant. Engedelmesen, szelíden állt: ugyan mit kezdhetne ő, bőségtől duzzadó tőgyű, szelíd, békés állat egy ilyen ügyes, fürge legénnyel; tégy velem, amit akarsz...

— No, látod, így már sokkal jobb, te értelmetlen barom

— mondotta Csertihanov, és gyengéden megsimogatta az állat nyakát, majd kedveskedő dünnyögéssel leguggolt a tehén tőgyéhez. Beleköpött a tenyerébe, azután beletörölte kezét a zubbonyába és nekilátott a fejésnek. A vékony tejsugarak lágy surrogással csurrantak a csajkába. A nap lebukott a dombok mögött, s a tisztáson rögtön megsűrűsödött a homály. A fűre bőséges harmat hullott, s a nyírkos levegőben étvágygerjesztően ínycsiklandozva terjedt a frissen fejt tej szaga. Abban a pillanatban kínzó, fájdalmas nyilallást éreztem keblemben, megint anyám jutott eszembe, éppen így surrogott a tej odahaza a vödörbe minden áldott este, amikor a tehenek hazajöttek a mezőről. Mindig ott vártam anyámat a hátsó kis tornácon üldögélve, ott ment el mellettem a teli vödörrel, a tej fehéren világított a félhomályban. Mögötte lopakodott nyávogva a macskánk. Akkoriban nem szerettem a frissen fejt tejet, meleg volt, sűrű, tehénszagot árasztott. Most ettől a szagtól egyszerre kiszáradt a torkom, gyomromat kínzón facsarta az éhség...

Csertihanov óvatos léptekkel jött felénk, kezében a színültig teli csajkával. Letette lábunk elé a földre.

— Hej, de szeretem én a tejet! — mondta, miközben a derékszíján lógó tokból kihúzott finn késsel a kenyeret szelte. — Minden italnál jobban szeretem. Egy kecske szerettette így meg velem. Anyám szoptatására már nem emlékszem, de arra, hogy a kecske hogy szoptatott meg, még most is emlékszem. Úgy történt, hogy anyám kiment a veteményes kertbe, engem meg a kecskével együtt a pitvarban hagyott. Odajött hozzám a kecske, én akkor még nem tudtam járni, csak úgy másztam, s ahogy megláttam a tőgyét, mindjárt tudtam, mire való, rögtön bekaptam a csecsét. Jól teleszívtam magam tejjel, azután elengedtem. A kecskének, úgy látszik, kedvére volt a dolog, ettől kezdve magától odajött hozzám mindennap ugyanabban az órában, percre pontosan... Úgy meghíztam, hogy az anyám úgy emelt fel, akár egy liszteszsákot. A kecskére meg folyton panaszkodott: miért tejel olyan rosszul mostanában? Mennyi mindenféle tejet kóstoltam én már életemben. Juhtejet, de még a híg, kékes édes-savanykás kancatejet is,

arról különben azt mondják, nagyon egészséges... Egyszer megkölykezett a kutyánk, hat kis kölyke lett, de szegények mind megfagytak. A szerencsétlen állat szenvedett, nyüszített... Fogtam magam, lefejtem a tejét, hogy könnyítsek rajta. Kíváncsi voltam, milyen lehet a kutyatej íze, de azután mégis meggondoltam magam. Féltem, még megveszek tőle, úgy fogok ugatni, akár egy kutya. Volt a falunkban egy féleszű fiú, az mindig ugatott...

— Nem hallgatnál egy kicsit? — mondta tartózkodóan Scsukin. — Hagyj bennünket józűen enni...

A csajka körbe járt, egymás után kortyoltunk belőle. Soha még ilyen édesnek és ilyen laktatónak nem éreztem a tejet.

— Maguk csak feküdjenek le, pihenjenek, én fejek még egy kis tejet reggelre... — mondta Prokofij és elvette tőlem az üres csajkát. Hála furfangos és gondos katonánknak, jóllakottan feküdtünk le sátorköpenyünkre. Csertihanovnak, úgy látszik, nagyon kedvére volt, hogy gondoskodhat rólunk, gyámkodhat felettünk. Én is egyre jobban megszerettem Prokofijt, mindig kéznél volt, és minden helyzetben megőrizte józan eszét...

Teljesen besötétedett. A sápadt égen félénken jelentek meg az első apró, szúrós csillagok, ijedten hunyorogtak a távoli tüzek a horizonton elömlő bíborpiros visszfényre. S mintha csak áttüzesedtek volna ettől a tűztől, megrózsaszínesedtek. Aztán lehullottak az égről a lángok közé, és elégtek. Halálfélelemmel telve rikoltott a tisztás felett egy éjszakai madár, majd újra minden elcsendesedett. Csak a nyárfák susogtak nyugtalanul, éppúgy mint eddig, meg onnan, az ijesztő tűzfényből hallatszott felénk a kalapácsok és fejszék zaja, mintha csak emlékeztetni akarna bennünket a végzetes óra közeledésére: a németek siettek megjavítani a hidat. Azt már nem hallottam, amikor befejezve a híd kijavítását, közvetlen közelünkben gördültek kelet felé az országúton... Hány napot és éjszakát kell még így eltöltenünk vagy tán még sokkal rosszabbul, még több veszélytől körülvéve! Meg kell őrizni minden erőnket, gyenge, akarat nélküli ember itt nem tud kitartani...

2

Dermesztő nyirkosság és idegesítő, makacs szarkacsörgés ébresztett fel. A madarak egyik ágról a másikra röppenve, teli torokból zajongtak. Csertihanov tegnap este azt mondta, hogy a szarkák árulásra hajlamos madarak: ahol nyugtalanul, türelmetlenül röpdösnek és kitartóan, undokul csörögnek, ott biztos megbújt valaki, csak menj oda, fogd el a szökevényeket. Mostantól kezdve mindenfelé elkísérnek majd bennünket, ott fognak zajongani fejünk fölött, bajt hoznak reánk. nyomunkra vezetik a figyelmesen szemlélő embert. Gyűlöltem a szarkákat! Felkaptam egy agyaggöröngyöt és közéjük vágtam. A madarak vad szidalmakat zúdítottak a fejemre, átröppentek a szomszédos fára, de rögtön visszajöttek, fehér oldaluk megvillant, lusta farkuk libegett, gyanakvón, szemtelen kíváncsisággal fürkésztek bennünket. A nedvesség csontom velejéig hatolt és testem sajgott a kényelmetlen, kemény fekvőhelytől, ízületeim kellemetlenül ropogtak, fejem kábult volt és nehéz. Már egészen kivilágosodott. A nyárfák ködben fürösztött levelei nedvdúsan csillogtak. Kezemmel végigsimítottam a harmatos füvet, és hűvös, nedves tenyeremet arcomra szorítottam, hogy elűzzem az álmosságot. Scsukin és Csertihanov még aludt. Egymásnak vetették hátukat, térdüket állukig felhúzták — nem volt mivel betakarnom őket. A kunyhó mellett ott állt a zöld lapulevéllel leterített, tejjel teli csajka. Vöröske és tarka a tompa kolompszóból ítélve, valahol a közelünkben legelészett.

Az országút felől idehallatszó zúgásból kitaláltam, hogy a németek az éjszaka folyamán helyreállították a hidat, és Szmolenszk felé tartanak. Sajnáltam felébreszteni útitársaimat. Nehéz út állt előttünk, jól ki kell pihenniük magukat. Látni akartam a vonuló ellenséges hadoszlopot. Nesztelen léptekkel haladtam a fűcsomókon, óvatosan átlopakodtam a nyárfák között. A harmatcseppek esőként hullottak rám a levelekről. Lábam alatt, a fűcsomók között, csábítóan tarkálltak a halványrózsaszínben játszó áfonya-

szemek. Hamarosan véget értek a magas fák, itt már vöröses, csenevész levelű, alacsony cserjés húzódott. Kúszva folytattam az utat. Az ároktól vagy harminc méterre bújtam meg.

Porfelhőbe, dübörgésbe burkolózva, tüntetően, kihívóan, minden akadályt és veszélyt megvetve gördült el előttem a páncélba öltözött fasiszta hadsereg, amely súlyával Európa nem egy népét elnyomta már. Eget földet rázkódtató dübörgéssel haladtak a magas tornyú, nehézharckocsik, oldalukon sárga keresztek világítottak. Gyalogsággal rakott tehergépkocsik száguldtak. A katonák pontosan kimért sorokban ültek a kocsikon, két sor egymásnak háttal, két sor szemközt, akár a díszszemléken. A nehéz tehergépkocsik mellett könnyű tiszti és törzsparancsnoksági terepjárók száguldtak el. Vontatók és páncélos szállítógépkocsik lövegeket és aknavetőket vontattak. A gépkocsik e száguldó viharzása mellett lomhának tűntek az erős utazókocsikat és zárt málhásszekereket húzó vastag nyakú, széles, rengő farú, patájuk körül bozontos szőrű, erős lábú, nyírott farkú igáslovak. Rohamsisak nélkül, nyitott nyakú, könyökig feltűrt ujjú, szürkészöld ruhába öltözött katonák vonultak rendezetlen csoportokban. Tisztán kivehettem az idegen, fülsértő, torokhangú beszédet. Az egyik utazókocsiban rádió szólt. Szép, lágyan zengő tánczene töltötte be a felkelő nap sápadt fényével behintett, vigasztalan, gyászosan elcsöndesedett vidéket. A katonák élénken nevetgéltek, dudoltak, tánclépésben mentek. Mintha nem is háborúban, hanem gondtalan, vidám kiránduláson lennének!... Ez az egész végeláthatatlan, megállíthatatlan vasáradat telhetetlenül és türelmetlenül hatolt előre, mohón fogyasztotta a kilométereket, hazám földjének belseje, a haza szíve — az én szívem felé.

A menet egy pillanatra megtorpant, a por leülepedett. Az út túlsó oldalán egy 6—7 esztendős kisfiút pillantottam meg. Az útmenti árok legszélén állt, hosszú, bokáig érő elnyűtt zakóban, bizonyára az apjáé lehetett. Két kezét a magasba emelte. A kabát egyik ujja vállig visszacsúszott, lemeztelenítette sovány, vékony kis karját, a másik keze-

fejére borulva rongyként lógott lefelé. A kisfiú kegyelemre megadta magát a győzőnek. Nem messze tőle az árokban tarkablúzos asszony feküdt mozdulatlanul. Az anyja lehetett, megsebesült és elhagyta az ereje, vagy meg is halt. A keserűség halálos görcsbe szorította torkomat. Tompa, vad kiáltás szakadt ki mellemből. Felálltam, és teljes magasságomban felegyenesedve távolodtam az úttól. Zokogtam. Sohasem tudom kitörölni emlékezetemből ezt a kisfiút, amint ott állt az apja kabátjában, sápadt arcát, amelyre felnőtt bánat és szigorúság rajzolódott ki, ahogy segítségért és irgalomért könyörgött. Mindig élő szemrehányásként fog állni a szemem előtt és a kimerültség perceiben arra indít, hogy összeszedjem minden maradék erőmet, feltápászkodjak, és halálos párviadalra keljek az ellenséggel.

A kunyhó fölött változatlanul, fáradhatatlanul fecsegtek, csörögtek a szarkák, Scsukin és Csertihanov már régen felébredt, meg is reggeliztek, meghagyták nekem a tejadagomat és engem vártak, értetlenül találgatták, hova tűnhettem anélkül, hogy figyelmeztettem volna őket.

— Nézze csak, itt jön! — kiáltotta örömmel Prokofij, ahogy a nyárfák közül kiléptem a tisztásra. — Megjelent, mint a parancsolat! Ugye megmondtam magának, politikai helyettes elvtárs ... Maga meg még azt gondolta ... — nem mondta ki, mit gondolt a politikai helyettes, zavartan elhallgatott, a holmikat kezdte berakosgatni, bekötni a sátorlapköpenybe.

— Mit gondoltál? — kérdeztem Scsukintól leülve mellé a földre. A politikai helyettes zsebkendőjével tisztogatta pisztolyát.

— Mit gondoltam? ... — Scsukin balszemét összehúzva nézett a csőfuratba. Nem próbált kibújni a kérdés elől vagy ravaszkodni. — Tudod, Mitya, most olyan időket élünk, amikor az ember egy csapásra úgy megváltozhatik, hogy csak ámulsz. Emlékszel Szmislajevra? ...

— Nem, nem szököm meg — válaszoltam nyugodtan, szinte közönyösen, ezzel is értésére adva, hogy erről nem beszélni, még gondolkodni is ostobaság. — Nincs hova szaladni, barátom. Körülöttünk mindenütt fasiszták ...

— Mit mondtam én magának! — szólt közbe megint Prokofij; mérhetetlen, békés nyugalom érződött a hangjából. Hámló orrú, kerek képe úgy ragyogott, mintha valahol otthon lenne, Kaluga környékén valami, gondtalan kiránduláson, nem pedig itt, ellenséges gyűrűbe fogva, valahol Belorusszija és a Szmolenszk-vidék határán. — Nekem, hadnagy elvtárs, olyan szimatom van az emberekhez, akár a kutyának. Már messziről megérzem, kiből mi árad. Az egyikből csak úgy dől az úri fennhéjázás: — „Hogy állsz a parancsnokod előtt? Nem ismered a szabályzatot, majd én megtanítlak téged!" Háborúban vagyunk, de ő arra akar engem tanítani, hogyan kell feszes vigyázzba állni előtte! A másikból három versztára érződik a hencegés: „Én, nekem, nálam! — Egy csapásra hetet a földhöz teremtek!" A harmadik gyávaságtól bűzlik. Nem egyszerűen csak fél, emberek vagyunk, mindenkivel előfordulhat... — hanem számítóan fél: valaki mást küldök előre, én magam pedig megbújok a háta mögött... De maga, hadnagy elvtárs, nem ilyen ember...

— Hallgass egy kicsit, Prokofij — kérte csendesen Scsukin.

— Igenis! — felelte készségesen Csertihanov, egyáltalán nem bántódott meg, folytatta a dolgát. Scsukint, úgy látszik, nyugtalanította nyomott, levert külsőm.

— Hol voltál?

Elmondtam, hogy kimentem az útig, az ellenséges hadoszlopok vonulását figyeltem, és láttam egy kisfiút, ahogy a földön fekvő anyja mellett állt. A felindulástól alig tudtam szólni.

— Tudod te, milyen sors vár erre a gyerekre? Rabszolgasors. Gyökerestől tépik ki belőle a fasiszták az emberi önérzetet. Korbáccsal írják rá meztelen hátára, milyen a rabszolga sorsa, s te még szökésről mersz beszélni! Hát engedi nekem ez a gyerek, hogy megszökjek? Amíg él, átkozni fog engem, amiért hagytam, hogy a fasiszták rabszolgasorsban tartsák!...

Scsukin rám nézett figyelmes tekintetű, kék szemével, tartózkodón, csupán csak ajkának szögletével elmosolyo-

dott, kicserepesedett ajka nem engedte, hogy igazán mosolyogjon.

— Bocsáss meg, hogy ilyenre gondoltam — mondotta, és bajtársi szeretetének kifejezéséül odanyújtotta nekem a csajkát. — Túlságosan tékozlóan bánsz a lelkierőddel. Nyugodj meg. Igyál egy kis tejet! S egyezzünk meg egyszer s mindenkorra: egy lépést sem teszünk önkényesen. Mert ki tudhatja, felderítésre mentél-e vagy elraboltak és megöltek, merre keressünk... — Elhallgatott, az országúton vonuló ellenséges hadoszlopok tömör zaját figyelte.

— Úgy gondolom, éjszaka kellene haladnunk. A németek most egyelőre folyóként áradnak előre, de később majd szélességben is kiterjednek, és elárasztják a falvakat...

— Politikai helyettes elvtárs, engedje meg, hogy mondjak valamit — fordult Scsukinhoz Csertihanov; Scsukin beleegyezően bólintott. — Döntsék el a maguk dolgát, hogy hogyan és hova menjünk..., de engem nevezzen ki élelmezési szolgálatvezetőnek... Úgy ellátom magukat, mint a parancsolat. Az adag természetesen könnyű, nyári és rendkívül egészséges lesz: nyers sárgarépa, uborka, répa és ha beérik, karórépa is, no meg aludttej...

— Nem mondom, bőkezű élelmezési szolgálatvezető leszel! — értékelte Scsukin jóakaratú iróniával az elhangzottakat. — A te adagjaid a fasiszta golyóknál biztosabban leterítenek bennünket, egyszeriben felfordulunk tőlük.

Prokofij elnevette magát, orra szinte eltűnt kikerekedett pufók képében.

— Ne gondolja, politikai helyettes elvtárs, hogy én nem kapok a bárányhúson vagy ha lehet nem csípek el egy csirkét. Ha ezt hiszi, nagyon téved. Tudja, én úgy hatok a lábasjószágra, mint egy hipnotizőr: szigorú szemmel ránézek, addig forog egy helyben szegényke, amíg le nem ül, aztán kitárja szárnyát, eltátja csőrét, puszta kézzel megfoghatom, úgy megkopaszthatom, mint a parancsolat...

— Csak azt sajnálom, hogy nem mindjárt sülve fogod meg — mondta rá Scsukin.

— Hát az bizony nagy kár! — nevette el magát újra Csertihanov. — Hogy én mennyi tyúkot pusztítottam el a

kolhozban!... Szörnyű sokat! Megyünk kifele a traktorosokkal a mezőre — egy időben munkagépkezelő voltam — meglátunk néhány tyúkot, amint hanyat-homlok menekülnek előlünk, azt mondják nekem a traktorosok: „Te Pronya, neked olyan szemed van, akár egy mesterlövész puska, teríts le egy párat". Meg is teszem, és olyan ebéd lett belőle, akár egy vendéglőben.

Döbbenten hallgattam Scsukin és Csertihanov társalgását: közvetlen közelünkben, két kilométerre tőlünk maga a halál vonul az országúton, ők meg mindenféle tyúkról, traktorosokról, élelmezési szolgálatvezetőről beszélnek... Fölálltam.

— Kipihentük magunkat, ideje elindulni.

— Igen, fiúk, ideje felszedni a sátorfánkat — felelte Scsukin, és ő is felállt, hiányos fogazatú fésűjével megfésülte a haját, meghúzta derékszíját, ellenőrizte géppisztolyát, a kézigránátokat, meg a pisztolyát. Még egyszer megnéztem a térképet: a zöld foltok, melyek az erdőségeket jelezték, többnyire falvaknál szakadtak meg, ilyenkor majd vagy nyílt terepen kell haladnunk, vagy pedig a mezőket, lakott helységeket nagy vargabetűvel elkerülve, erdőszélen kell tovább mennünk. Ez a hosszabb, de biztonságosabb útvonal.

— Nos, hogy döntöttél, merre menjünk? — kérdezte Scsukin, válla vállamhoz simult, ő is belenézett a térképbe.

— A helyszínen könnyebb lesz határozni, hová és hogyan haladjunk tovább — feleltem neki. — Majd a körülmények eldöntik.

3

Elindultunk, a német áradat baloldalán mentünk. A helyenként gyér, másútt áthatolhatatlan sűrű erdei csalit jól elrejtett bennünket. A hajnali hűvösség sokáig megmaradt itt, amíg csak a zenit felé haladó nap meredek sugarai át nem hatoltak a gyér lombozaton.

Három falut messzire elkerültünk, bár a jelek szerint még egyetlenegy némettel sem találkoztunk volna bennük. Az egyik falutól vagy háromszáz méternyire megálltunk egy kis időre. A szélső ház kéményéből a déli hőségben elúszó, alig látható vékony füst száll a magasba. Azonnal éhséget, de méginkább rettentő szomjúságot éreztünk: lelki szemeink előtt már ott is állt a mély kútból éppen hogy kiemelt vödör, tisztaságtól kékes víz remegett benne, jegesen égette fogunkat — szánk összetapadt a keserűségtől. De nem szántuk rá magunkat, hogy betérjünk, túlságosan veszélyesnek látszott...

— Azt mondom, öltözzünk át civilbe — javasolta Csertihanov olyan arccal, mint aki óriási felfedezést tett —, akkor aztán pompázhatunk... Könnyebben megbújhatunk, na meg a falvakba is betérhetünk.

Scsukin kérdő tekintetet vetett rám, fáradt kék szemében gunyoros mosoly bujkált...

— Hogy gondolod ezt a civil dolgot? — kérdeztem az őrvezetőt.

Csertihanov úgy nézett rám, akár egy csecsemőre, csodálkozva megrántotta a vállát.

— Egyszerűen. Kérünk a kolhozban civilruhát. Az egyenruhát meg betesszük a tarisznyába, úgy elássuk, mintha eltemetnénk...

— Eltemetnénk?! — fenyegetést hallott ki a hangomból és óvatosan Scsukin háta mögé húzódott. — De hiszen te katona vagy, felesküdtél, hogy mindig híven teljesíted katonai kötelességedet...

— A kötelességteljesítés nem a ruhától függ, hadnagy elvtárs kérem — mondott ellent bátortalanul Csertihanov.

— Az ember járhat lakkcsizmában anélkül, hogy tudná, mi a kötelessége, és járhat bocskorban, azért a kötelességért mégis ölni tudna...

— Az egyenruhát levetni annyi, mintha félig megadod magad az ellenségnek. — Felemeltem a hangomat. — Még a gondolatát is verd ki a fejedből! Értetted?

Prokofij egyszerre megbántódott, orcája, homloka kivörösödött, álla remegett.

— Még hallani is szégyellem, hogy ilyet gondol rólam. Én, hadnagy elvtárs kérem, még meztelenül se adom meg magamat, efelől nyugodt lehet. Ugye igaz, politikai helyettes elvtárs?

— Ez az igazság. — Scsukin figyelmesen vizsgálgatta a kis falut, halálos csend borult az utcákra.

— No látja! — kiáltotta a pártfogástól felvidult Csertihanov. — A politikai helyettes elvtárs jól ismer engem, ha nem tetszik a civilruha, úgyis csak éppen hogy eszembe ötlött, hát vigye el az ördög. Abban fogok járni, amiben parancsolja, akár csuhában is... — Elmosolyodtam, Prokofij képe rögtön felragyogott, bizonytalanul megrándult a keze, majd kis gondolkodás után mégis csak füle mögé emelte sütőlapát tenyerét. — Hadnagy elvtárs! Engedélyt kérek a ház megközelítésére! Kiszaglászom, mit kaphatnak a szegény hontalan vándorok... kérem, politikai helyettes elvtárs!

Vállaltuk a kockázatot. Jólesett volna emberek közé kerülni egy kis időre, enni valamit, megpihenni. Csertihanov eltávolodott tőlünk, átment a gyomverte szántáson, nagy léptekkel áthaladt a krumpliföldön húzódó kis gyalogúton, átbújt a kerítésen, és eltűnt a veteményes kertben.

— Vissza nem jön, amíg nem szerez egy kis sárgarépát, miegymást — jegyezte meg Scsukin mosolyogva. Nekidőlt egy sárgás gyantát izzadó fiatal kis fenyőnek, megtámasztotta a hátát, behunyta a szemét. A fáradtság és gondterheltség barázdái szenvedő kifejezést kölcsönöztek arcának, szeme beesett, rőt borostájú álla kihegyesedett.

— Vajon meddig vonszoljuk még magunkat a németek mögött? — mondtam ki fennhangon, amit gondoltam.

Scsukin meg se moccant, szemét se nyitotta ki, hosszú szünet után csak ennyit mondott:

— Egyelőre megyünk... Azután majd meglátjuk...

Türelmetlen tekintetet vetettem a falu felé. Csertihanov már a kerítés mellett állt, két kézzel integetett felénk, hívott bennünket. Megböktem Scsukint, örvendezve felálltam, de amikor félútnyira lehettem a háztól, valahogy egyszerre lelohadt a jókedvem: valami azt súgta, hogy forduljak vissza.

— Menj csak, menj — bíztatott Scsukin, és én ellenállásomat leküzdve lassan, kelletlenül végigmentem a krumpliföldön húzódó gyalogúton, rossz érzésem nem hagyott el. Prokofij átsegített a kerítésen.

— Minden rendben, hadnagy elvtárs — az asztalon a finom lisztes főtt krumpli. Tiszta a levegő, fasiszták nincsenek a faluban. Megebédelünk, bevárjuk, míg egy kicsit mérséklődik a déli hőség...

A csöpp ablakú, szűk, félhomályos házacskában valóban olyan hűvös volt, mint reggel a rőzsekunyhóban. Az egyenetlen, gidres-gödrös deszkájú asztal közepén ott gőzölgött a főtt krumplival teli vasfazék, mellette tányérkán néhány szelet kenyér meg egy aludttejes köcsög. A gazdaasszony némán söpörte le a lócáról a morzsát.

— Egyenek valamit, mielőtt tovább mennek — kínált bennünket, közelebb húzódott a kemencéhez, szemrehányón és sajnálkozva nézett rám. — De sokan is vannak maguk... — Bánatosan megcsóválta a fejét. — Éjjel-nappal vonulnak. Főztem egy kis krumplit, tudtam, hogy jönni fognak, ha nem maguk, hát mások. Hogy lehettek ilyen ügyefogyottak, kedveskéim? Ti talán gyengébbek vagytok náluk? Hiszen mind fiatalok vagytok, egészségesek...

Scsukin meg én úgy tettünk, mintha nem hallottuk volna kérdését, a vizes vödör mellett álltunk, és felváltva ittuk a jeges vizet a vasmerőkéből. De Csertihanov nem állta meg magyarázat nélkül:

— Stratégiának hívják ezt, mama, hadicsel: magunk után csalogatjuk őket, egyre messzebb, azért vonulunk vissza...

Az asszony bánatosan mosolygott:

— Te csalogató... Hova valósi vagy?

— Kalugába. — Csertihanov már az asztalnál ült, egyik tenyeréből a másikba dobálva hámozta a forró krumplit.

— Hát akkor csalogasd el őket tihozzátok, Kalugába...

— Várjon csak, mama, ne siessen úgy, elcsaljuk őket Kalugába is. — Prokofij maga is nevetett ostoba, buta szellemességén. A gazdasszony megint elmosolyodott.

— Oh, te fafejű! Úgy látszik, téged messzire elkerül a bánat, soha nem érint...

— Nem, mama — mondott ellent Prokofij és nagyott húzott a hideg aludttejes köcsögből — mi kerüljük el őt messzire. A bánat az országúton halad előre, teljes sebességgel, mi pedig elkerüljük erdőkben, elhagyott messzi falvakban, kertek alatt... Üljön le, hadnagy elvtárs, mert hamarosan csak a paták meg a szarvak maradnak az ebédből, ahogy ezt mondani szokták.

Nem kívántam enni, különösen nem meleg, főtt krumplit, de azért leültünk az asztalhoz. Csertihanov töltött nekem is egy bögre aludttejet.

— Kér fokhagymát? — letört a hatalmas fokhagymából néhány kis gerezdet. — A fokhagyma a bacilusok halála; már a szagától is elpusztul minden betegség.

— Megkóstoljuk a fokhagymát — helyeselt Scsukin és egy gerezdet bedörzsölte a barna kenyér héját. — Nem készülünk randevúra...

— Hát igen — kapott a szón rögtön Prokofij — én egyszer fokhagymás vacsora után kimentem az utcára... Képzelje el, mindenki messzire elkerült, még a lovak is elfordították a fejüket...

Egész idő alatt jóformán nem is hallottam, miről beszél Scsukin és Csertihanov. Állandóan valami kényelmetlen, rossz érzés, valami nyugtalanság kínzott: hallgatóztam, kikinéztem az ablakon az utcára, és folytonosan úgy éreztem, hogy valaki a ház felé lopakodik... A pitvarban csörömpölve feldőlt egy vödör. Felugrottam és előkaptam a pisztolyomat. Scsukin is így tett. Egyedül Csertihanov őrizte meg továbbra is nyugalmát, éppen csak áttette géppiszto-

lyát a lócáról az asztal szélére. A félhomályos ajtóban felkötött karú ember jelent meg.

— Nem ellenség, Koritov szakaszvezető vagyok — mutatkozott be halkan, és keresztüllépett a küszöbön. Leengedtük a fegyverünket. A katona végignézett rajtunk, azután lezöttyent a lócára, és nagyot sóhajtott: — Istentelenül elfáradtam! Micsoda hőség... Adj nekem egy bögre vizet jóasszony. — Fiatalember volt a szakaszvezető, de valahogy túl kövérnek, puffadtnak látszott. Sapkája alól szakadt a veríték, tekintete ijedt volt, mintha nem szívesen nézne szembe az emberrel. Megmozgatta sebesült kezének ujjait, arca eltorzult. — Hadnagy elvtárs, nem kötné át a kezemet?

Prokofij eltolta az asztalt, a tej kilottyant.

— Majd én bekötöm.

— Várj, előbb iszom egy kis vizet...

Ingzubbonyának ujja válltól a mandzsettáig fel volt szakítva. A kötés szorosan alkarjára simult. Csertihanov kibontotta batyuját és elővette az elsősegély-csomagot. Alkohollal bedörzsölt vastag ujjú, hatalmas mancsa, egyszerre óvatos mozgású, szinte gyengéd lett. Mikor Prokofij letépte karjáról a kötést, a szakaszvezető felkiáltott, könnyű golyóütötte seb tárult a szemünk elé. A kötözést figyelő gazdasszony keservesen felsírt. Néhány percen belül el is készült az új kötés. A szakaszvezető megkönnyebbülten sóhajtott.

— Köszönöm, cimbora... Mintha már nem is hasogatna annyira... — Scsukin fürkésző, kérdő tekintetére Koritov mintegy mentegetőzve mondta! — Minszk alól jövök. Ezredünk az első harcokban megsemmisült. Pedig hősiesen tartottuk magunkat... De az átkozott fasiszták teljes súlyukkal vetették ránk magukat...! És most kivert farkasként bolyongok az erdőben. Egészen elvadultam...

„Hősiesen — gondoltam magamban, és ellenséges tekintettel méregettem a katonát. — Biztos az első puskalövésre elfutott, akár a nyúl. Te hős!" A szakaszvezető nagyon szerencsétlen, elszontyolodott benyomást tett rám.

— És most hová? Merre? — kérdezte Scsukin.

— Szeretnék kitörni a gyűrűből, a mieinkhez. Maguk is odatartanak, ugye?...

— Velünk tartasz? — faggatta makacsul Scsukin.

— Magukkal? — Koritov kelletlenül elmosolyodott és kitérő választ adott: — Hát voltaképpen mehetnék...

„Furcsa alak — gondoltam magamban. — Lehet, hogy egyáltalában nem is Koritov szakaszvezető... Meg kell róla bizonyosodni... Úgy döntöttem, elkérem az igazolványát. De abban a percben berohant a házba a kislány, aki a vizet hozta nekünk. Megbotlott a küszöbön, elvágódott és telitorokból kiáltotta:

— Jönnek, jönnek!...

— Kik jönnek? — kiáltotta Koritov szakaszvezető.

Az utcáról fülsértő hangos motorkattogás hallatszott. Az úton három német motorkerékpáros tűnt fel. A házzal szemben leálltak, három poros, fáradt fiatal német katona. De arcukon mégis vidámság ült, mint minden szerencsés embernek. Amikor észrevették a kéményből kanyargó füstöt, elnevették magukat, felbúgatták a motort, megfordultak és egyenesen az ablakunk alá kanyarodtak. Koritov szakaszvezető az ajtóhoz rohant.

— Meneküljünk!

— Csak nyugodtan — mondtam. — Mert különben legelőször beléd eresztek egy golyót.

Az asszony a kislányt magához szorítva a rémülettől földbegyökerezett lábbal állt a kemence mellett.

Csertihanov egy szempillantás alatt megváltozott: hová lett jóakaratú, ravaszkás mosolya! — Súlyos medvelépteikkel kiment a pitvarba. Hangtalanul lopakodtunk utána. Megbújtunk az ajtó meg a lisztes láda mögötti félhomályban; a veszély, amit éreztem, most egész a közelünkbe ért, begörbített ujjal a torkunk után nyúlt.

Két német — a harmadik kint maradt a motorkerékpároknál — élénken, gazda módjára kopogó cipősarokkal végigjött a nyikorgó padlódeszkán, és belépett a pitvarba: abban az időben még félelem nélkül léptek be a házakba. Az első, amikor keresztüllépett a küszöbön, bevágta homlokát a szemöldökfába, hangosan felkiáltott, és valami ká-

romkodásfélét eresztett meg. A második elnevette magát, és meghajolva jött be.

Mögöttük ugyanolyan kopogó csizmával, lövésre készen tartott géppisztollyal jött a szobába Prokofij Csertihanov — ezek után semmi értelme nem volt a rejtőzködésnek.

— Őrizzék a tornácot — mondtam Scsukinnak, meg az udvarra vezető ajtó mellett álló Koritovnak, és én is bementem a szobába.

A németek nevetgélve beszélgettek egymás között és valamit magyarázgattak a gazdasszonynak. Egyszerre, mintha elvágták volna a nevetésüket; a lócán meglátták Csertihanov sapkáját és sátorlapköpenyét. A csöndben súlyosan és döbbenetes nyugalommal csendült egy hang:

— Pardon... Itt felejtettem a sapkámat. — Ez a csendes hang mennydörgésként hatott rájuk. A németeknek még arra sem maradt idejük, hogy a fegyverükhöz kapjanak. A kislány éleset visított, amint a katonák végigzuhantak a földön. Lövéseinket hatalmas robbanás követte az utcán: Scsukin kirohant a pitvarról és kézigránátot vágott a motorkerékpárokat őrző katona elé. A légnyomás megmozgatta az ablakrámát, csörömpölve hullottak az üvegcserepek. A kislány megint nagyot visított, arcát anyja kötényébe rejtette; az asszony dermedten állt, vértelen ajka hangtalanul mozgott. Az ajtón benézett Scsukin.

— Gyerünk! — kiáltotta.

— Igen, itt az ideje — felelte Csertihanov őrvezető, felkapta sapkáját, köpenyét, és sietve megindult az ajtó felé. Az asszony is magához tért, egy helyben topogott, nem mert keresztüllépni a holttesteken.

— Az udvaron át szaladjanak. Csak hamar!...

— Maga is menjen innen — mondtam neki. — Azonnal rejtőzzön el valahol.

Az udvari kisajtón keresztül kirohantunk a veteményes kertbe, átugrottunk a kerítésen, már elhagytuk a krumpliföldet és az erdő közelében futottunk, amikor a faluból rendszertelen vad tüzet nyitottak ránk. A golyók vadul fütyültek el fülünk mellett. Az előttem futó Koritov szakaszvezető sűrűn nézegetett hátra. Hangosan zihált, nehezen

cipelte puffadt testét. Ilyen testtel valóban nehéz lehet menekülni. Hirtelen mintha megbotlott volna valamiben, bizonytalan tántorgó léptekkel futott még egy pár lépést, azután elesett — bal lapockája alatt érte a golyó. Megálltam, de Csertihanov meglökött.

— Ne álljon meg!...

Koritov szakaszvezető oldalára fordult, és halkan, panaszosan nyögte:

— Ne hagyjatok itt... bajtársak! Vigyetek magatokkal...

Fölébe hajoltam. Arcán sárgás, halálos sápadtság ömlött el. Remegő ujjakkal téptem föl ingzubbonyának nyakát, s döbbenten kiáltottam fel: testét vörös bársonyanyag burkolta.

— Zászló! — kiáltotta Prokofij.

Hóna alatt megemeltem Koritovot.

— Prokofij, fogd meg a lábát. Bevisszük az erdőbe.

Kényelmetlenül, nehezen cipeltük. Kifulladva botladoztunk, szakadt rólunk a verejték, mire elcipeltük az erdőig. De mire odaértünk, meghalt. Óvatosan legöngyöltük róla a zászlót — az egyenlőtlen harcban megsemmisített ezred lelkét és becsületét. A vörös bársonyt helyenként átnedvesítette a vér. Levetettem ingzubbonyomat, s magam köré tekertem a zászlót éppúgy, mint azelőtt Koritov. Most azután történjék bármi, el kell jutnunk a mieinkhez!

Némán álltam Koritov sírja mellett — a felindulástól nem tudtam szólni — gondolatban bocsánatot kértem tőle, hogy a találkozás első perceiben rosszat gondoltam róla. Azután röviden, dadogva néhány szót szóltam a katonakötelességről, a haza iránti hűségről, az orosz katona lánggal égő, hűséges szívéről. Prokofij elfulón, hangosan zokogott; a könnyek világos csíkokat húztak arcára...

Megint egy újabb szomorú útjelző mutatta hazánk szívébe, kelet felé vezető, keserves utunkat...

Még csak egész rövid utat tettünk meg, mikor a félhomály ijedten visszahúzódott a falutól az erdőbe — a falu, melyet bizonyára négy oldalon gyújtottak fel, lobogó lánggal égett.

4

Úgy döntöttünk, hogy csak éjszaka menetelünk, a nappalokat rejtekhelyeken töltjük. Végtelenül magányosnak és hajléktalannak éreztük magunkat, amint a néma, szinte kihaltnak látszó földön vánszorogtunk előre a hideg, szenvtelenül világító csillagok fényében. Féltünk a világosságtól, nem is emberek voltunk, csak hangtalan éji árnyak. De az éjszakai életnek is megvolt a maga előnye. Állandóan emberlakta hely közelébe húzott bennünket valami, és sikerült is mindenütt észrevétlenül megközelítenünk azokat.

Vagy hat kilométernyi út után megint egy falu közelébe értünk. A sötétben nehezen lehetett megállapítani, mekkora lehet. A veteményes kertek alá húzódtunk, és úgy hallgatóztunk. A falut valami furcsa zaj verte föl. A zaj egyidőben hangzott mindenfelől. Érthetetlen hangos kiáltások, szakadozott, reked torokhangú német beszéd hallatszott, a közelben elfulladva vakkantgatott egy kis kölyökkutya, a távolban öreg házőrző kutya ugatott vadul. Asszonysírás és jajongás hallatszott, majd két-három pisztolylövés dörrent. Mindez újra belesüllyedt a homályba, és rejtelmesen, nyugtalanítóan hatott reánk.

— Megnézzem? — kérdezte Csertihanov, és átmászott a kerítésen.

— Várj egy kicsit — tartottam vissza. — Még összeakadsz az őrjárattal...

Az élelmezési szolgálatvezető kötelességét teljesítve, Prokofij kutatni kezdett az ágyásokban.

— Mi történhetik itt? — kérdezte Scsukin, miközben feszülten figyelte a sírást, kiáltozást. — Bizonyára nagyobb egység törzsének beszállásolása folyhat és a lakosságot kitelepítik a házakból...

Ebben a pillanatban a falu közepén hirtelen lángbaborult egy ház. A lángok magasba csaptak, sűrű, vörös felhőként áradtak szét az utca fölött, vibráló fénnyel világította meg a környéket. Úgy tetszett, mintha a ház ablakaiba

üveg helyett izzó vaslemezeket helyeztek volna el. „Égnek, égnek az orosz falvak" — gondoltam magamban elszoruló szívvel, ahogy a tűzfénnyel megvilágított sötét, futkosó alakokat néztem.

Az udvar felől meglepetésszerűen egy ember ugrott ki a veteményeskertbe, nekiiramodott, léptei nyomán megzizzentek a lapulevelek, növények. Nyomában egy másik alak is feltűnt, az előbbi üldözője. Ez a második németül elkáromkodta magát. Scsukin meg én leguggoltunk, s elrejtőztünk. Az első elrohant az ágyások között guggoló Csertihanov mellett. Most odaért melléje a német katona is. Prokofij kicsit felemelkedett, keze villámgyorsan, hirtelen mozdulattal csapott le. A katona felkiáltott, és belezuhant az ágyások sűrű, sötét növényzetébe. Csertihanov ráérősen felegyenesedett, letépett egy marék levelet, megtörölte kését és suttogva kérdezte tőlünk?

— Hova tűnt az első?

Az üldözött a kerítésig futott, ott elesett, és megbújt. Úgy látszik, nem jött rá, miért kiáltott a fasiszta és miért nem üldözi tovább.

— Ki van itt? — kérdezte Scsukin, mikor megközelítette a helyet, ahol az ember elesett. Senki nem válaszolt. — ki van itt? Felelj vagy lövök — ijesztett rá Scsukin, és elcsettintette géppisztolyának závárzatát.

— Gyújts egy szál gyufát — mondtam, és eltoltam Scsukin géppisztolyát.

— Nálam van zseblámpa — suttogta Prokofij. A gyér fény alig tudott áthatolni a nagy lapulevelek között. Az árok gyomverte fenekén egész kicsire összehúzva magát egy tizennégy év körüli sovány kisfiú kuporgott. A zseblámpa fénye kihunyt.

— Bújj ki — mondtam neki. A gyerek meg se moccant.

— Bújj ki, nem hallod! — fortyant fel Prokofij. — Oroszok vagyunk mi is, ne félj...

A lapulevelek közül előbukkant a kisfiú vékony nyaka, kis feje. Fejebúbján égnek állt a haj. Végignézett rajtunk, ahogy a gödör fölé hajoltunk, majd elcsukló hangon meg-

szólalt — halálos rémületében is megpróbált bátornak látszani.

— Nem félek... — mosolyodott el, és örömmel kérdezte: — Igazából a mieink?

— Na, egy-kettő, mássz ki gyorsan. — Prokofij odanyújtotta neki a kezét, és kihúzta az árokból. A gyerek ijedten nézett a házra.

— A katona hol van?

— Elheveredett egy kicsit itt, a fűben — vetette oda hanyagul Csertihanov. — Megbotlott.

A kerítés mellett térdeltünk mindannyian.

— Hogy hívnak? — kérdezte Scsukin a kisfiútól.

— Vaszja... Vaszja Jezsov. De a fiúk csak Jozsiknak* hívnak. — A kisfiú kapkodva beszélt, s mindent egyszerre akart megmagyarázni. — Most futottam haza Orsából az édesanyámhoz. Ipari tanuló vagyok, esztergályosnak készülök... — A fiú Szanyka Kocsetovra emlékeztet, a barátomra, akivel együtt jártam az ipariskolába, az is éppen ilyen naiv, kisfiúsan szimpatikus, bőbeszédű. A szeme kerek, eleven, az orrát mintha valaki nagyügyesen alulról felfricskázta volna, amitől a hegye egy kicsit égnek állt, és elnyomódott, komikusan hatott, hogy kilátszott két kerek kis orrlyuka; egy szempillantás alatt tudott mosolyogni, de éppen olyan gyorsan megint el is komolyodott.

— Miért üldözött ez a fasiszta? — kérdezte Scsukin. — Mi történik nálatok?

— Bejöttek a németek. Összefogdossák a fiatalokat. Németországba viszik őket munkára. Megtudták, hogy én is itthon vagyok. Elbújtam a padláson, de megtaláltak. A katona elbámészkodott, én meg gyorsan kiugrottam az ajtón, és elszaladtam. Ő utánam... Azután elbotlott... — Elragadtatott mosollyal nézett Prokofijra.

— Sok fiatalt szedtek össze a fasiszták? — kérdeztem.

— Sokat. Vagy harmincat, de az is lehet, hogy többet. Az iskolába hajtották be őket. Hallják, hogy sírnak az asszonyok? A gyerekeikhez szeretnének bejutni, de a ka-

* Sűnnek.

tonák puskatussal szorítják vissza őket. Nemsokára elindítják majd a gyerekeket az állomásra. — Egy kis időre elhallgatott, a rangjelzéseinket tanulmányozta, azután Scsukinhoz fordult: — Maguk hova mennek? Ki akarnak törni a gyűrűből? Két éjszaka együtt jöttem két szakaszvezetővel... Most már sajnálom, hogy elmaradtam tőlük... — Megint elhallgatott, kifújta magát és hogy észre ne vegyük, milyen közel állt a síráshoz, suttogva mondta: — Nem akarok Németországba menni... Vigyenek magukkal, hadnagy elvtárs. — Kérőn nézett rám, ajka remegett. — Nem leszek a terhükre...

— Komszomol-tag vagy? — kérdezte Scsukin. — A gyerek zavartan szipogott.

— Még nem. Már kértem a felvételemet, de nem vettek fel, azt mondták, túl kicsi vagyok... — Egy perccel ezelőtt még könnyek csillogtak a szemében, de most már újra mosolygott. — Minthogyha a Komszomolba csak öles termettel lehetne felvenni valakit, mint Szuvorov hadvezér gárdájába... — És a mosolyt megint hirtelen könyörgés váltotta fel: — Vigyenek magukkal... Úgy ismerem a környéket, akár a tenyeremet.

— És mihez kezdel, ha elkerülsz innen?

Vaszja magabiztosan válaszolta:

— Átszököm a mieinkhez, és rögtön az Uralba megyek. Gyárba. Rettentő szükség van most esztegályosokra!...

— No és a puskához értesz-e? — érdeklődött Csertihanov. Vaszja sajnálkozóan vonta fel a vállát, és a Scsukin kezében levő géppisztoly felé intett.

— Ilyennel, meg pisztollyal sohse lőttem. De kispuskával már igen. A fekete körbe ritkán találtam be, de körülötte már szokszor átlyukasztottam a papírt. De ne nyugtalankodjanak, majd megtanulom, ügyes vagyok ám... A fasiszták úgyis elvinnének. S ha megtudják, mi történt ezzel a katonával, még le is puffantanak... Vigyenek magukkal.

Először Scsukinra néztem, aztán Csertihanovra. Sokáig hallgattunk, próbáltuk eldönteni, mit is tegyünk Vaszja Jozsikkal. A gyerek, attól félve, hogy kérését elutasítjuk,

egyfolytában hadart össze-vissza, könyörögve. A faluból változatlanul idehallatszott a kiabálás, kutyaugatás és a jajgatás.

— Van édesanyád? — kérdezte Scsukin. — Elenged-e?

— Elenged — bizonygatta a gyerek sietve. — Ő maga mondta nekem: menekülj, Vaszja, azt mondja, úgy talán életben maradsz. Apám a fronton van, semmi hírünk róla... Elszaladhatok az édesanyámért? — Scsukin némán bólintott, és Vaszja elfutott, léptei nyomán surrogtak a lapulevelek.

— Nos, mi a véleményetek? — kérdeztem.

— Magunkkal kell vinnünk — mondta ki véleményét Prokofij. — Kár lenne érte.

— Csak nehogy megkösse kezünket-lábunkat, elvégre nem kirándulásra indulunk...

— Dehogyis, hadnagy elvtárs kérem! Nem olyan gyerek ez, hogy valamiben is akadályozzon bennünket.

— Igen, én is úgy látom, eleven, ügyes gyerek! — erősítette meg Scsukin.

Vaszja odahozta édesanyját, fiatal asszony volt, mélyen a homlokába húzott kendőt viselt. Vaszja már kiskabátot, sapkát vett magára, fehér párnahuzatból sietve összevarrt hátizsák nyomta a vállát. A gyerek a jelek szerint már eldöntötte sorsát, felkészült az útra. Mikor az édesanyja meglátott bennünket, panaszosan felsírt:

— Mi történik itt, fiúk? Alig állok a lábamon, úgy reszketek. Vigyék magukkal a fiamat, Krisztus szerelmére. Vigyék el, vigyázzanak rá...

— Elvisznek, édesanyám — nyugtatta meg Vaszja. — De ha nem visznek, utánuk futok, akár egy kiskutya.

— Én is itthagyom a házat, elmegyek a testvéremhez, tizennyolc kilométerre lakik innen — nyögte az asszony, és nyugtalanul nézegetett körül. — Ha megtalálják a veteményesben a holttestet, nem könyörülnek rajtam...

— Mi sem leszünk könyörületesek hozzájuk — válaszolt Scsukin. — Jól van, magunkkal visszük a fiát.

Az asszony elsírta magát, átölelte a gyereket.

— Mit tettek velünk, az életünkkel, ezek az átkozot-

tak... Isten veled, kisfiam. Maradj velük, el ne szakadj tőlük...

A kisfiú mindkét karjával átölelte édesanyja nyakát, de rögtön el is tolta magától, mintha félne kimutatni előttünk édesanyja iránti szeretetét, sajnálatát. Zavartan krákogott, és azt mondta:

— Menj el Vera nénihez... Misát is vidd magaddal. Meg a kiskutyát is... Ne hagyj itt nekik semmit...

Prokofij megveregette a gyerek fehér zsákját.

— Nem katonának való az ilyen zsák. Túl jó céltábla...

Siettettem az indulást. Jó messzire elhúztuk a katonát a veteményes kerttől, elástuk, beszórtuk földdel meg növényekkel. Egész idő alatt az iskolába összeterelt lányokra gondoltam, akiket Németországba akarnak hurcolni. Elbúcsúztunk Vaszja édesanyjától, nagy ívben megkerültük a falut, hogy kijussunk a vasútállomáshoz vezető útra. Jozsik bátran és biztosan vezetett bennünket.

— Erre fogják őket elhajtani — mondta Vaszja, és kezével széthúzta előttünk a rozskalászokat, amik között álltunk. A faluból már nem hallatszott sírás. Csendesen, bánatosan, tüzek visszfényébe öltözötten pihent — útitársunk és cinkosunk, az éjfél. Csak itt ne érjen bennünket a hajnal...

— Válogatás nélkül szedtek össze mindenkit — magyarázta Vaszja. — A falubelieket is, meg az idegeneket is... Két idegen jött este a falunkba, egy fiú, meg egy lány. Moszkvaiak. A fiú Filipp Szkovorodnyikov bácsival, a falusi tanácselnökkel kiment az erdőbe, a lányt én vezettem el Mária Szerdovinyinához, hogy kipihenje magát. Mária néni lánya, Katyka nyaralni jött haza Szmolenszkből. Mindkettőjüket elvitték...

Keményen megszorítottam a kisfiú vállát.

— Hogy hívják őket?

— A fiút, Nyikitának hívják, de a lány nevét nem tudom.

Leültem a rozstáblában, és magam mellé vontam Vaszját.

— Mesélj el mindent úgy, ahogy történt.

5

Nyikita Dobrov és Nyina Szokol négy álló napig a vasútvonal mentén haladt. Az éjszakákat falvakban töltötték. Állomásokon hosszan várakoztak, reménykedve, hátha fel tudnak kapaszkodni valami vonatra. Szerencséjük volt: az egyik állomáson egy furcsa tarka szerelvény állt meg — zöld személyvagonok váltakoztak benne vörös teherkocsikkal. Ki tudja miért, de a perontól messzire a nyílt pályán állt meg, az emberek a sinek közt botladozva futottak feléje, egyik-másik elesett, elejtette csomagját, batyuját.

Nyikitának, vállán hátizsákjával, bal kezében Nyina új, de már beporosodott védőhuzatba bújtatott bőröndjével, sikerült valahogy befurakodnia egy teherkocsi fékező fülkéjébe. A fülke már zsúfolva volt emberekkel. Nyikita Nyinára pillantott, mint aki azt kérdezi, föl tud-e valahogy kapaszkodni ő is. Nyina megértette a tekintetét. Nyikita számára váratlan ügyességgel, akár egy macska, gyorsan és hajlékonyan felkapaszkodott a felhágóra, onnan rálépett az ütközőre, majd lehajolt és a fiú felé nyújtotta kezét:

— Mássz át ide.

Nyikita fölkapaszkodott hozzá, és ráált a másik ütközőre. A mozdony fütyült, majd egy pillanatra elakadt elnyújtott szava, mintha egy kicsit megpihenne, azután újra nagyot füttyentett, és a vonat elindult. Meghúzódtak a kapcsok, az ütközők megremegtek a lábuk alatt. Egy félrecsúszott nyakkendőjű férfi a felhágó mellett futva, megpróbált a fékezőfülkébe beszorított asszony kezébe nyomni egy kékruhás, szőke hajú, zokogó kislányt. Az anya nem tudta kiszabadítani kezét és átvenni a gyereket, tébolyultan sikoltozott. Nyikita lehajolt, elkapta a kislányt, fölhúzta maga mellé, azután átnyújtotta az anyjának. Valahogy az apa is megvetette lábát a felhágón.

Nyina és Nyikita a kocsik között állt. Zakatoltak a kerekek, időnként csengőn összekoccantak az ütközők. Vé-

get ért a gondtalan élet, nincs többé horgászás, napfürdőzés, lágy lírai versek; az idő nekilódult, úgy rohant előre az ismeretlenségbe, mintha mély szakadékba zuhanna alá, vitte, sodorta magával az embereket, ahogy a betörő szélvihar hordja, viszi, kergeti a fáról letépett leveleket.

Nagyon kényelmetlen volt az ütközőn állni, lábuk belefájdult, és ahogy Nyina ügyefogyottan megmozdult, véletlenül lelökte bőröndjét a fékezőfülke széléről. A bőrönd a két kocsi közti nyílásba zuhant, az alattuk elrepülő talpfákra és az ütődéstől felnyílt; egy pillanatra megvillant valami rózsaszín, aztán minden mögöttük maradt: a kedvenc tarka kötényruha, a blúzok, a könnyű kis ruhák, a körömráspoly, a magassarkú cipő, a Blok kötet... Nyina mandulavágású szeme lassan gunyorosan összeszűkült.

— Így még jobb — mondta halkan, mintegy mentegetőzve Nyikitának, amiért lelökte a bőröndöt, és megkönnyebbülten felsóhajtott. — A magam akaratából sohasem váltam volna meg tőle... — És Nyikita örömmel állapította meg, hogy Nyina milyen szívós és van humorérzéke. Hát igen, úgy látszik, valóban nem lesz terhére... nem fogja nehezíteni a helyzetet...

A vonat lassan, bizonytalanul haladt, minden állomáson hosszan vesztegelt, előre engedte a katonavonatokat. Délig mindössze húsz kilométernyi utat tettek meg vagy még annyit se. Ezek voltak az utolsó kilométerek: szabad mező, nyílt pályán érték utól őket a német bombázógépek.

Az első bomba a vonat előtt vágodott a töltésbe, mint a pókhálót, úgy tépte szét a síneket. A mozdonyvezető elég jókor fékezett, de az egymásba szaladó kocsik hátúlról meglökték a mozdonyt, panaszosan, áthatóan csikorgó fékekkel csúszott előre és lassan belezuhant a bombatölcsérbe, homlokával neki ütődött a gödör szélének. Esetlenül rántotta maga után a szeneskocsit is. A második bomba oldalt, a szerelvény mellett robbant.

— Kapaszkodj! — kiáltotta Nyikita Nyinának, amikor a léglökés vadul megrázta a kocsit. A kapcsok és ütközők fenyegetően nyikorogtak, mintha a kocsik mindjárt egy-

másba szaladnának és összelapítanának mindenkit. Nyina hajszál híján lezuhant az ütközőről. Valahonnan női sikoly hallatszott, kínzón hasított a szívekbe... Nyikita lerántotta Nyinát a töltésre. Kézen fogta a lányt, és rohant vele a mezőre, be a rozstáblába, el a vonattól, egyre messzebb, messzebb, pillanatnyi megállás nélkül. A zsák a hátát verte, a vállszíjat helyettesítő drót a húsába vágott, tűzként égette a vállát, az arcába csapódó kalászok kegyetlenül csíptek. Nyina megbotlott a rozsban és elesett. Nyikita megállt, kifújta magát, és felsegítette a lányt.

A töltésen megkezdődött a védtelen szerelvény kíméletlen elpusztítása. A gépek kényelmesen, mélyrepülésben húztak el a szerelvény fölött, hosszú golyósorozatokat adtak le a kocsikra. Gyalázatosan; embertelenül, mindent megcsúfoló módon lődözték le a vonat mellől menekülő embereket. Nyikita és Nyina meglátta a töltésen a vonat kerekei mellett botladozó kékruhás, szőkehajú kislányt, akit Nyikita tett fel a kocsira: az anyját kereshette. Nyina oda akart rohanni hozzá, de Nyikita visszafogta. A gép alacsonyra ereszkedett, hanyagul, akárcsak valami játékszert, ledobott egy bombát; a becsapódást hatalmas robbanás követte. Elült a por. A kis kék ruha sehol sem látszott többé. A kocsit odébblökte a robbanás, hatalmas lánggal égett. Nyina két öklét szemére szorította, térde megroggyant, leült a rozsba, és felnyögött:

— Ó, Nyikita!...

Nyikita hang nélkül a gyűlölettől, fehér fényben izzó szemmel nézte az emberek szenvedését, pusztulását; belemarkolt a rozskalászokba, olyan erővel szorította ökölbe kezét, hogy körme a tenyerébe mélyedt. A bosszúvágy súlyosan, ólomként nehezedett keblére, szinte fojtogatta. Nem kapott levegőt.

— Kelj fel — mondta Nyinának. A lány sietve felállt, megpróbálta visszafojtani a zokogást, szakadozottan, elfulóan lélegzett. — Gyerünk! — Nyikita arcát mintha kőből vésték volna, fogát úgy összeszorította, hogy pofacsontja alatt két csomó ugrott ki; száraz szemmel, meredten, kérlelhetetlenül nézett előre.

Találomra indultak el a rozstáblában. Mögöttük a magas töltésen lángoló máglyák soraként égett a hosszú szerelvény.

— Ma este vagy holnap elindítlak Moszkvába — mondta Nyikita. Nyina előtt ment, hogy utat taposson neki a sűrű rozsvetésben.

— És te?

— Én ittmaradok.

— Miattam nem kell igyekezned, veled maradok — válaszolta Nyina. Nyikita nem nézett hátra, lépteit sem lassította meg.

— Nehéz lesz itt — mondotta hosszú hallgatás után.

— Nem félek — felelte Nyina.

Körülöttük, az úszó kék fátyolban fürödve, dús kalászba szökve sárgállott az érő rozsvetés. Gyöngéden, lágyan zizegtek a kalászok. Lábuk alól a vad robbanásoktól földhöz lapított pacsirták röppentek fel, sűrű szárnycsapkodással nyílegyenesen törtek a magasba, ijedten, felriasztottan csattogott daluk. Messze előttük sötét, komor erdő magasodott falként a szélesen áradó rozstenger elé.

Nyikita szó nélkül, komoran ment előre. Mögötte, közvetlenül a nyomában lépegetett Nyina. A fiú háromszor is megállt, és megkérdezte:

— Nem fáradtál el?

Nyina csendesen biztatta:

— Menj csak, menj...

Keresztülvágtak a rozsvetésen, elhagyták a hűvös, csendes kiserdőt, amelyet súlyosan ült meg a lehullott levelek, fakérgek és füvek rothadás szaga, megint nyílt mezőre vezetett az út. Messze-messze, szinte úgy tetszett, a föld legszélén, a kék homályba vesző kis erdő csábítóan vonzotta a vándort.

— Pihenjünk egyet — szólt Nyikita, és levette hátizsákját.

Leültek az út szélére, a naptól átforrósodott fűre. A szélcsendes hőségben sárgán érlelődött a vetés, zöld fű között tücskök ciripeltek. Az égen mozdulatlanul álltak a törékeny, cukorfehérségű felhők, bizonyára belőlük csurrant

alá a pacsirták dala, mely oly csodálatosan tiszta volt, hogy az ember azt hihette, ha alája tartja sapkáját, csengő, áttetsző kristályként hullana bele és szinültig megtöltené. Nyina nem hallotta sem a pacsirták dalát, sem a tücskök ciripelését, de még a kék csillagként ragyogó búzavirágot se tépte le, csak összemorzsolta ujjai között. Ijedten, feszülten figyelte a föld szokatlan hangját, tágranyílt szemében mintha örökre megmaradt volna az ijedtség és félelem — állandóan kísértette a vonat bombázásának képe. Nyikita együttérzően mosolygott rá.

— Ugye sokkal kellemesebb könyvvel a kezedben, felhúzott lábbal üldögélni a díványon, a lámpa mellett... Az édesapád könyvtárának ablakából olyan pompázónak látszott a világ, mint egy óriási virágágy. Pedig, látod, milyen a föld! Tűz táncol rajta, vér öntözi... — Száraz, törékeny levélkét dörzsölt szét tenyerében: rettenetesen kívánta a cigarettát, de régen elfogyott.

Nyina hirtelen megrezzent, mint felriasztott madár, és felugrott: az úton jellegzetes kattogás hallatszott. Nyikita is felállt.

Óriási porfelhőt kavarva motorkerékpár száguldott feléjük. A fiatalok összenéztek: nem tudtak hová elbújni. Nyikita egy kissé a háta mögé tolta a lányt, keservesen bánta fegyvertelenségét.

A motorkerékpáros lefékezett, lábát megtámasztotta a keréknyomban. A motor száraz pöfögéssel, kékes füstöt eregetett. A poros, fáradt hitlerista közönyösen nézett végig Nyikitán, azután Nyinán, arca alig észrevehető mosolyra húzódott, kivillantak fehér fogai.

— Turiszt? — kérdezte gúnyosan.

Nyikita rábólintott. A német hüvelykujjával megbökte a mellét, és megint gúnyosan annyit mondott: „turiszt", azután rekedten sietve harsányan ropogó „er" hangokkal magyarázott valamit, amiből Nyikita csak annyit értett, hogy „Zsuravka falu" — feltehetően az utat kérdezte. Nyikita abba az irányba mutatott, amerre a német haladt. A motorkerékpáros megint elmosolyodott, levette a sapkáját, zsebkendőjével megtörölte homlokát. Azután elővett

egy csomag cigarettát, öngyujtóval rágyújtott. Nyikita mohón szívta be a cigaretta füstjét. A motorkerékpáros észrevette, és odanyújtotta Nyikitának a csomagot. A fiú óvatosan kivett egy cigarettát. A katona dünnyögött valamit, és felmutatta három ujját: hármat vegyél. Nyikita elvette. Rágyújtott az öngyujtóról, nagyot szippantott, hunyorgó szemmel nézett a katona arcába: olyan ember, akár a többi, nincs benne semmi állati, „fasiszta", az arca hétköznapi, azt is mondhatnám, rokonszenves, talán csak a szeme, fénytelen, kékesfehér, hideg szeme árulkodott közönyös, kegyetlen lélekről... A motorkerékpáros még egyszer rájuk villantotta fehér fogsorát, és nagy motorzúgás közepette elszáguldott.

— Mit szólsz hozzá, micsoda humanizmus! — mosolyodott el gúnyosan Nyikita. Hosszasan nézett a katona után. — Turiszt...

— Láttad a szemét? — kérdezte Nyina nyugtalanul. — Zavaros, mint egy halotté. De rettenetes is lehet egy ilyennek a kezébe kerülni. Térjünk le erről az útról, Nyikita. Hátha visszafordul — hiszen nem tudjuk, merre az a Zsuravka, aztán majd közelebbről megismertet bennünket a fasiszta humanizmussal...

Estére elérték a vasútvonaltól tizennyolc kilométerre fekvő Zserebcovot. A falut csend ülte meg. Alkonyodott. Hosszú sötét árnyékok vetődtek keresztbe az utcákon. A csirkék lerázták magukról a port, és az udvarokra futottak. Az egyik háztól a másikhoz két kisfiú szaladt át, azután megint minden elcsendesedett. Nyikita és Nyina megkerülte a békalencsétől zöldellő kis kacsaúsztatót; a parton, közvetlenül a víznél, három fiatal nyárfa magasodott. Vándoraink felkapaszkodtak a lankán a házakhoz, befordultak egy kis közbe, és megkocogtatták az első ablakot. Egy asszony nyitotta ki félénken a fa ablaktáblát, és megmagyarázta nekik, hol a tanácsháza.

A tanácsháza, kis gerendaház, a téren az iskola és a bolt mellett állt. A tornácfeljáró néhány lépcsőfokát elfoglalva, térde közé szorított puskával egy hatalmas termetű lusta, fiatal legény ült, Ivan Zagolohin, mint ahogy

ezt később Nyikita megtudta. Gyanakvon, komor tekintettel nézte a közeledő ismeretlen embereket.

— Mit akarnak? — kérdezte és a puskatussal megdöngette a lépcsőfokot. — Kik maguk? — Nyikita megmagyarázta neki.

Iván kelletlenül felállt, görnyedten bement a pitvarba, majd a házba. Nagy, kopasz fej jelent meg az ablakban. De rögtön el is tűnt. Iván újból kijött a tornácra, fejével intett, hogy Nyikita és Nyina menjen be.

A házban hat férfi tartózkodott — a falu kommunistái. A középkorú, testes, nyírt bajuszú, kopasz férfi elrakta az asztalon heverő iratokat a fiókba, és megigazította derekán keskeny szíjjal átfogott, hímzett ukrán ingét. Nyikita mindjárt gondolta, hogy ő a tanácselnök.

— Jó estét, elvtársak — mondotta Nyikita, és odalépett az asztalhoz, kezet nyújtott először a tanácselnöknek, azután a többieknek; Nyina leült az ajtó melletti lócára. — Nem maradhatnánk itt maguknál? Hogy úgy mondjam ... szeretnénk állampolgári jogokat kapni ...

A jelenlevők csodálkozva, rejtett bizalmatlansággal nézték a jövevényeket. A kerületi pártbizottság instruktora, Mamlejev, egy középtermetű, kiborotvált arcú, eleven, fekete szemű, sapkát viselő férfi, átült a tanácselnök mellé, és odahívta Nyikitát is.

— Ülj le. Kik vagytok? Honnan jöttök? Merre mentek?

Nyikita leült, kitette az asztalra párttagsági könyvét, szabadságigazolását, személyazonossági igazolványát. Mamlejev és a tanácselnök gondosan átvizsgálta az iratokat. A többiek is odajöttek, az asztal fölé hajoltak, megnézték a személyi igazolványt, meg a szabadságigazolást.

— Kovács vagy, igaz? — Mamlejev fölnézett az iratokról, tekintete szinte keresztülfúrta Nyikitát.

— Hogy kerültetek ide? — kérdezte valaki bizalmatlanul. — Miért nem mentek vissza Moszkvába?

— Könnyen lehetséges, hogy ott most rettentő szükség lenne rád ...

— És miért éppen a mi falunk tetszett meg neked?

Nyikita megvárta, míg az összes kérdéseket felteszik, az-

után részletesen elmagyarázta, hogy jöttek el nyaralni, hogyan dolgozott a falu kovácsműhelyében, hogy tudták meg a háború kitörését, hogy jöttek gyalogosan a sínek mellett, és hogy bombázták le a vonatjukat és hogy mindenáron itt akar maradni partizánnak. A jelenlevők kiérezték nyugodt, részletes mondókájából az őszinteséget.

— Hogy döntünk, elvtársak? — Filipp Ivanovics Szkovorodnyikov felállt, megrántotta az ingét.

Egy komor, kis fekete szakállú, beesett arcú ember tompán megjegyezte:

— Ha becsületes szándékkal jött, minden mellékgondolat nélkül, hát maradjon közöttünk: nagy szükségünk lesz fegyverforgató emberekre . . .

— Én is így gondolom — erősítette meg Mamlejev, majd Nyinára nézett. — Ő kicsoda?

— Nyina Szokol — felelte Nyikita egyszerűen. — Velem van.

Mamlejev megélénkült.

— Gyere csak ide. — Nyina odament az asztalhoz és fáradtan, szégyenlősen mosolygott. — Harcolni akarsz? Nem félsz?

Nyina először Nyikitára pillantott: milyen furcsa kérdés ez, azután lassan Mamlejevre emelte tekintetét.

— Láttam, hogy öltek meg a fasiszták egy kékruhás kislányt, semmi sem lehet ennél szivfacsaróbb . . . — Hangja elcsuklott a sírástól.

Nyikita megerősítette:

— Nyina nagyon bátor.

— Bátrakra nagy szükségünk van — válaszolta kedvesen Filipp Ivanovics Szkovorodnyikov.

Mamlejev felállt az asztal mellől, és Nyina vállára tette a kezét.

— Derék kislány vagy! „Életet csak egyszer kap az ember, és ezt úgy kell leélnie, hogy ne kelljen sajnálkoznia a céltalanul eltöltött évek felett . . .” Így mondja ezt Pavel Korcsagin? Szüleidet és a Komszomol központi bizottságot majd értesítem, hogy fontos feladatok végrehajtására ittmaradtál nálunk . . ,

Filipp Ivanovics a sarokban meghúzódó kisfiúnak intett.

— Jozsik, vezesd el ezt a kislányt Maria Szerdovinyinához, pihenje ki magát, amíg mi megbeszéljük, meggondoljuk, hogy is fogadjuk a „drága, hívatlan vendéget". Hagyd már abba, ne füstölj annyit, az egész szobát bebüdösítetted! — kiáltott a szakállas férfira, aki hatalmas, vastag, sajátkezűleg sodort cigarettát szívott, amelynek fojtó, zöld füstje már teljesen betöltötte a szobát.

Vaszja Jozsik felugrott, megrántotta Nyina ruhájának ujját, és maga után húzta a lányt. Nyina valóban nagyon fáradtnak látszott. A küszöbről visszanézett Nyikitára, a fiú biztatón rámosolygott: minden rendben van.

Nem gyújtottak lámpát, félhomályban üldögéltek.

— Fegyverünk van, de kevés — sóhajtotta bánatosan Filipp Ivanovics. — A visszavonuló csapatok hagyták itt nekünk . . .

— A folyó is kis forrásból ered, Filipp Ivanovics — nyugtatta meg a tanácselnököt Mameljev. — Az a fontos, hogy a forrásból mindig buzogjon a víz, soha ki ne apadjon . . .

— Majd szerzünk a németektől fegyvert — jelentette ki Nyikita nyugodtan, magabiztosan.

— Hamarosan hozzánk is megérkeznek a vendégek — Filipp Ivanovics ezzel a németekre célzott. — Nekünk, kommunistáknak veszélyes a faluban maradni. Úgy gondolom, hogy ma éjszaka, jobban mondva, most azonnal ki kellene mennünk az erdőbe . . . Mi a véleményed, Mamlejev elvtárs?

— Igen, meg kell szervezni és meg kell erősíteni a csapat bázisát — helyeselt Mamlejev. — Te, Nyikita, ki akarod pihenni magad, vagy velünk tartasz?

— Már éppen eleget pihentem. Befejeztem. Kérem, rendelkezzenek velem.

— Akkor ne vesztegessük az időt. — Filipp Ivanovics elővette az asztalfiókból az iratokat, odament a kályhához, bedobta a papirokat és meggyújtotta.

A tanácsházához visszajött Vaszja Jozsik, már elkísérte Nyinát Maria Szerdovinyinához, és csengő hangon jelentette Nyikitának:

— Amint letette a fejét, abban a szempillantásban el is aludt... Marina lánya, Katyka majd gondját viseli... Szóltam neki!

Filipp Ivanovics kezében megcsörrentek a kulcsok. Kinyitotta a raktárhelyiséget, belépett, és megkérte Ivan Zagolihint, az őrt, gyújtsa meg a szilácsot. A raktárhelyiség falának támasztva puskák, géppisztolyok álltak. A tanácselnök egyenként fogta a puskákat, géppisztolyokat és kiadogatta az ajtón, anélkül, hogy átlépte volna a küszöböt. Nyikita is kapott egy puskát néhány csomag tölténnyel.

— Tudsz puskával bánni? — kérdezte Mamlejev.

— Csak cél legyen, akkor eltalálom.

Mamlejev barátságosan, és biztatón megveregette Nyikita hátát.

— Ne félj, a cél nem sokáig várat magára...

A nyolc férfi a sötétség leple alatt csendesen elhagyta a falut, az ismerős ösvényeken át elindult az erdőbe. Egyetlen ablak sem világított, de azért érezték, hogy senki sem alszik, csak az egészen kis gyerekek. A nagy baj előérzete öt-tíz családot gyűjtött össze egy-egy házban, úgy várakoztak.

A németek késő este, tizenegy óra tájt három tehergépkocsin jelentek meg a faluban. A reflektorok éles fénye megvilágította az elárvult, csendbe borult házakat, hosszú csíkokat rajzolt végig az utcákon. Az autók begördültek a falu közepére, és leálltak a téren. Még ki sem hunytak a teherautók fényszórói, máris lángok csaptak az égre. A tanácsházban fegyvert találtak, benzinnel leöntötték és felgyújtották az épületet. A katonák szétszóródtak az utcákon, pusktussal döngették a bezárt ajtókat — összegyűjtötték a falu lakóit az iskolaépület elé.

Nyina a fehér tüll ágyfüggöny alatt aludt, mikor a tornácon felhangzott a puskatus döngése. Álmában összerázkódott, de nem ébredt fel. Katya, a nagy felnőtt lány, aki szünidőre jött haza Szmolenszkből, szorosan a falhoz simult, és felzokogott. Édesanyja kiszaladt ajtót nyitni. A fasiszta katona belépett, zseblámpájával bevilágított a szobába. A fénycsóva megállt Kátyán. A lány még erősebben

vetette hátát a bordás eresztékű falnak. A rémülettől megüvegesedett, zöld szeme kerekre tágult. A katona mondott valamit, elhúzta a lányt a fal mellől, és könnyedén az ajtó felé lökte. A falutanács lángoló épületének reszkető fénye bezúdult az ablakon, mindent elárasztott bíborszínével, világánál a hitlerista ijesztő vörös kísértetnek látszott. A katona felemelte az ágy függönyét. Nyina fehérzoknis lábát maga alá húzva, ült az ágyon, Kátya édesanyjának vad sikoltozása ébresztette fel. Ijedten nézett az előtte megjelenő, félelmetes kísértetre. A fasiszta csodálkozva felkiáltott: „ah" — micsoda váratlan gazdag fogás! — és kinyújtotta utána a kezét. Nyina határozott mozdulattal eltolta magától a kezet, és leugrott az ágyról: mindent megértett. Száját kevélyen összeszorította, szeme összeszűkült a boszszúvágytól. A katonának sietős lehetett a dolog, mert arra se hagyott időt, hogy cipőt húzzon, Kátyával együtt azonnal kivonszolta az utcára.

Az ugráló, libegő tűzcsikokkal berajzolt téren szoros csoportban vagy tizenhat fiatal lány, asszony és kamasz gyerek állt katonák őrizete mellett. Kátyát és Nyinát is odaállították mellékük. Még néhány fiatal lányt kísértek hozzájuk... Hangos zokogással jöttek mögöttük az édesanyák, de nem engedték őket a gyerekeik közelébe. A férfiak kissé távolabb rejtőzködve csoportosultak várakozó figyelemben. Arcuk komor volt, a tűz visszfényében olyanok voltak, mintha fehéren izzanának. Forrón lobogó lánggal égtek a gerendák, recsegtek, ropogtak, az épület sarkai megroskadtak, a leégő háztető beszakadt, és szikracsóvákat eregetett az égre.

6

Kiértünk az útra, és leültünk a fűbe.

Csertihanov sárgarépát evett, hangosan hersegtette erős fogai között. Intettem neki, hogy hagyja abba az evést. S ekkor a csöndben meghallottuk a kenetlen kocsikerék bátortalan, halk nyikorgását. Vaszja rögtön kiugrott az útra.

— Hozzák őket!

Prokofij fojtottan rákiáltott:

— Vissza!

Vaszja visszajött, haragosan súgtam oda neki:

— Engedély nélkül egy lépést se! Megértetted?

A nyikorgás mind kivehetőbbé vált, élesen a mellünkbe hasított, szaporábban dobogott tőle a szívünk. A magányos keréknyikorgásba hamarosan szekerek zörgése is vegyült.

— Fogadjuk őket? — kérdezte tőlem Scsukin, és pisztolyával a közeledő szekérkaraván felé intett.

— Fogadjuk, méghozzá illően. Te előre mégy vagy száz métert a karaván élére — mondottam, egész testemben reszketve az izgalomtól. — Csertihanov őrvezető és Vaszilij Jezsov vagy ötven méterre... A tüzelést akkor kezditek, amikor én már elengedtem a szekereket és lövéssel jelt adok. Elsősorban a kocsisokra és az őrökre célozzatok. Csertihanov vágjon közéjük egy kézigránátot is. Csak vigyázz, nehogy a mieinket is megsebesítsd...

— Efelől biztos lehet.

— És én mit csinálok? — kérdezte értetlenül, sírósan Jozsik. — Hiszen nekem nincs fegyverem...

— Az őrvezető majd holnap megmutatja, hogy kell pisztollyal bánni. Addig szokj hozzá a lövöldözéshez.

— Igazodj mindig hozzám, Vaszka — bátorította a kisfiút. Prokofij. — Csak megússzuk a dolgot!

— Visszavonulás kelet felé, a vízmosáshoz...

A szekérkaraván egyre közeledett. Elnyújtott, bánatos, nehéz sóhajtásnak tűnő fojtott dal ütötte meg fülemet. Elcsodálkoztam. Női hangok voltak. A dal bizonyára sírásból, panaszos jajszóból született. Nemsokára már a szavakat is

kivettem. A szöveget a bánat és a búcsú szülte: „Alánanyatlott már az én napom... Nem fut már lábam harmatos fűben... Szívem belepusztul, hogy otthonom, a szülőfalum nem látom már sosem... Idegenben pusztul el ifjúságom... Többé szülőanyám se látom..."

Akkor is így szólhatott a kaszálatlan fű fölött a bánatos leánydal, amikor Dzsingisz kán vagy Batu kán vad mongol hordái hajtották rabságba a szürke szemű orosz szépségeket...

Falusi szekerek elé fogott, bókoló fejű kolhozlovak húzták a lányok szegényes kis motyóját. A szekerek mögött serdülő korú, meg már eladósorban levő lányok botladoztak, öten-hatan egysorban. A kocsisok a bakon ültek, vagy pedig a katonákkal együtt gyalogoltak. Odaért elém az első szekér, mögötte egy csoport fiatal lány, fehér fejkendőjüket öregasszonyosan, álluk alatt kötötték meg... Már itt a második szekér is, és megint halványan fehérlő fejkendők a félhomályban... Az ötödik... A szívem vadul vert, a géppisztoly remegett a kezemben... Most elgurult előttem az utolsó, a nyolcadik szekér is. Három őr zárta be a menetet. Cigarettáztak, halkan beszélgettek. A cigaretták parazsa megvilágította a közönyös fiatal arcokat. Az őrök nem tiltották meg a lányoknak az énekszót és a sírást, mint ahogy a hajcsárok sem tudják megtiltani a birkáknak a bégetést, a teheneknek a bőgést — közönyösek mások bánata iránt. Ezen a poros éjszakai úton hajtották rabságba Nyinát, a büszke Nyina Szokolt... A dühtől megfeszült arccsontomon a bőr.

Egyenest a cigarettaparazsakra adtam le a géppisztolysorozatot... Abban a szempillantásban megszólalt jobbfelől Csertihanov és Scsukin géppisztolya is. Kézigránát robbant; a kísérő katonák földre zuhantak. Egy ló élesen felnyerített. A fasiszták észbe kaptak, géppisztolyaik szakadatlanul, megállás nélkül válaszoltak. Sikítva szaladtak szét a lányok, csak úgy suhogott-villogott mellettem a sok fehér kendő. A szekerek egymásba gabalyodtak, málhájuk szétszóródott. Az életben maradt németek hasravágódtak az árokban, vagy behúzódtak a rozstáblákba, és onnan lö-

völdöztek vaktában. Sebesültek jajgattak. Robbanástól megnyomorodott lovak vergődtek a kocsirudak mellett.

Fél óra múlva már az alacsony, szúrós bokrokkal benőtt vízmosásban voltunk — épen, egészségesen és határtalanul izgatottan. Mellemről és hátamról csurgott a víz, a zászló úgy melegített, mint egy bárányból bunda, akadályozott a futásban, most értettem meg, miért látszott olyan kimerültnek Koritov őrvezető. Nyinát nem tudtam megkeresni: nem maradhattunk ott, különben se valószínű, hogy megtalálhattam volna a sötét rozstáblában.

„Viszontlátásra, Nyina" — búcsúztam el tőle gondolatban. Mélységesen meg voltam győződve róla, hogy még találkozunk...

Az úton elhallgatott a fegyverropogás.

— Mind szétfutottak — mondta Vaszja Jozsik; kerek, világos szeme ragyogott az izgalomtól. — Láttam Szerdovinyina Kátyát, Manya Monahovát, Kolka Kajumot... a Szellő is megsebesült. Én vittem egyszer éjszakai legeltetésre, a kacsaúsztatóban is megfürösztöttem... Két Fritzet kinyírtunk...

— Hogy viselte magát? — kérdeztem Csertihanovtól, Vaszjára pillantva.

— Remekül, azt a ragyogóját. — Prokofij átölelte Jozsik vállát. — Egy cseppet se félt. Csak nagyon türelmetlen. Folyton csak az oldalamat böködte, hogy lőjek már: mert azt mondja, biztosan csütörtököt mondott a hadnagy fegyvere... Odaadtam neki a pisztolyom, hadd lőjön ő is. Lőtt is, mint a parancsolat...

— Hát te mit szólsz hozzá, Scsukin elvtárs?

Scsukin alig észrevehetően elmosolyodott, és tartózkodóan csak ennyit mondott:

— Jó munka volt. Egyelőre sikeresen mennek a dolgok... De hajnalig legalább tíz kilométerre kell innen lennünk. A németek hamarosan megkezdik a környék átfésülését. Általában minden rendben, még élni is lehet.

— Ismerek én minden utat, biztosabban elvezetem magukat, mint az iránytű — ajánlkozott Vaszja Jozsik. — Most gyorsan átugrunk Jekatyerinovkába.

Vaszja Csertihanovnak háttal guggolt. Prokofij sárral kente be a gyerek fehér hátizsákját.

— És azután? — Vaszja zavarba jött, elhallgatott, mint aki nem hallja a kérdést. Prokofij megveregette a hátizsákot. — Azt kérdeztem: és azután?

— Azután nem tudom mi lesz — vallotta be kelletlenül a gyerek. — A falvak nevét ismerem, de hogy hogyan kell őket megközelíteni, azt szavamra: elfelejtettem.

— Én is így vagyok, Vaszja; sok szép lányról tudom, hogy hívják őket, de a megközelítésük — az nagy kérdés. Ezt az iránytűt még nem találták fel... — Prokofij még egyszer utoljára ráütött sáros tenyerével a zsákra, aztán odébb tolta a kisfiút. — Kész, Jozsik, mehetsz bátran, a világon senki sem fog már észrevenni, egy szürke kis fürjecske az egész. — Prokofij közelebb húzódott hozzám. — Nem is igaz, hadnagy elvtárs, hogy nincs meg az iránytű: délceg termet, dús frizura, szép arc, ezzel akármelyik lány szívéhez utat lehet találni. Maga a leány adja a kezébe a kulcsot, mondván: nyisd ki szívem lakatját. De én mit kezdjek ezzel a csúf képemmel? Kettesben még csak el van velem valahogy a leány, de hogy emberek előtt karon fogva végigsétáljunk az utcán — attól isten őrizze! Semmiféle ígérettel nem lehet rávenni egyet sem: azt mondják, kinevetnének az emberek! De úgy kettesben, mondják, úgy hajlandók eltölteni velem az időt! Mert azt mondják, velem mindig olyan jókat lehet nevetni...

— Aha, szóval azért neked is megvan a magad útja a lányok szívéhez!

Csertihanov elégedetten nevetett:

— Hát, hadnagy elvtárs, ha az embernek nincs saját útja az életben, akkor bizony befellegzett neki, mint annak a Fritznek, akit az előbb örök álomra szenderítettem. — Megnézte az óráját. — Már kettőre jár.

— Induljunk — mondtam, bár igazán nem akaródzott felkelnem. Prokofijnak meg mintha eszébe jutott volna valami, megkérdezte Vaszját:

— Mi van a zsákodban?

— Nem tudom. Mama rakott bele valamit.

— Tudod mit, ellenőrizzük, mert hátha asszonyi értetlenségből valami olyasmi került bele, amitől még, ne adj isten, fel is robbanhatsz. — Ravaszul vigyorgott hozzá, szeretett volna belakmározni az idegen zsákból.

— Hagyd békén — mondtam neki, de a gyerek hevesen tiltakozott, és készségesen, sietve ledobta és kibontotta zsákját.

— Vegyen belőle, hadnagy elvtárs, igazán nem sajnálom.

Csertihanov fürge kézzel már elő is vett a zsákból néhány túrástáskát, kenyeret, édes lepényeket, egy ruhába kötött darabka húst, egy kis, káposztalevélbe csavart vajat, meg egy darab cukrot...

— A cukrot tartsd meg magadnak, édesítsd meg vele az életedet, ha túlságosan felgyűlik a keserűség. És amiért nem vagy irigy, nem sajnálsz semmit a bajtársaidtól, adok neked egy pisztolyt. Megengedi, hadnagy elvtárs?

Vaszjának elakadt a lélegzete, kerekre nyílt szemmel bámult a feléje nyújtott pisztolyra, nem hitt a szemének, minden bizonnyal azt gondolta, csak ugratják.

— Fogd, és sohase téveszd el a célt!

Vaszja óvatosan elvette a pisztolyt, és lassan felállt, álma beteljesült, igazi fegyver birtokosa lett...

— Akkor talán menjünk... — Kínozta a türelmetlenség, hogy minél előbb elsüthesse fegyverét, repesve várta a szerencsés pillanatot...

Prokofij odanyújtotta nekünk az alkoholos kulacsot, először Scsukinnak, azután nekem:

— Két kortyot, hadnagy elvtárs, a jobb hangulat érdekében. — Ő maga négy kortyot húzott belőle, aztán becsukta a kulacsot, és figyelmeztette saját magát: — Fel kell tölteni üzemanyag tartalékunkat... — Majd hirtelen váratlanul megkért: — Hadnagy elvtárs kérem, nevezzen ki engem egy percre marsallnak.

— Nem mondom, magasra törsz — jegyezte meg Scsukin mosolyogva.

De Csertihanov nem jött zavarba:

— Nem baj, azért nem száll a fejembe a dicsőség.

— Nos?

Csertihanov kihúzta magát, összecsapta bokáját, tenyerét füle mögé tette és pattogva kivágta:

— Szovjet lányainknak a fasiszta kényszermunkából való sikeres megszabadításáért Rakityin hadnagynak és Scsukin politikai helyettesnek a legfelsőbb hadvezetőség köszönetét fejezem ki. — És megszorította kezemet, úgy, mintha satuba fogta volna. — Gratulálok, hadnagy elvtárs! Gratulálok, politikai helyettes elvtárs!

— Szovjet hazámat szolgálom! — feleltük.

— Eltelt az egy perc — mondotta Csertihanov. — Leteszem a magas rangot...

A sötét, nyirkos vízmosás fenekén álltunk, és úgy nevettünk, mintha sohasem támadtuk volna meg a szekereket és minthogyha nem is reszkettünk volna egész testünkben, amíg a veszedelmes pillanatra vártunk.

— Induljunk, de minél hamarabb — kapott észbe és siettetett bennünket Scsukin. — Mert még ittmaradunk a németek orra előtt, és akkor azután megkapjuk a magas rangot, meg a köszönetet is... A lányokat szegényeket megint elfogják majd.

— Mit számít, ha el is fogják. Mostantól kezdve tudni fogják, hogy van aki megvédje őket — mondta Prokofij Csertihanov. — Megint kiszabaditjuk mindannyiukat.

Könnyekig elkeserített, hogy nem tudtuk örökre kiszabadítani a lányokat, úgy, hogy soha többé semmi veszély ne fenyegesse őket. De az ember csak akkor lehet szabad, ha a hazája is az. De keserű a hazai földön sötétben, nesztelen tolvajléptekkel járni; de fájdalmas is a sáros földbe fúrt arccal rejtőzködni. Égető szégyen és düh mardossa tőle a lelket. Vízmosások, meredek, szakadékos partok, erdők sűrűje, ezek a mi búvóhelyeink.

— Nyinát nem fogják el még egyszer — jelentettem ki mély meggyőződéssel. — Most már sokkal okosabb lesz, mint eddig.

Scsukin könyökével megbökött.

— Kicsodát? Miféle Nyinát? — bökött oldalba Scsukin.

— Egy lányt — feleltem, és elhallgattam.

7

A hajnal egy nyirkos, tőzeges völgyteknőben ért utol bennünket. Homályos, ragacsos, rostos köd nehezedett a völgyre, megtöltötte színültig. Úgy mentünk, mintha tejben járnánk. A tej hamarosan leülepedett, a levegő mind áttetszőbbé vált; lábunk elé imbolygó, kékes árnyak vetődtek. Az előttem haladó Scsukin feje és válla már kiemelkedett a ködből. Orrcimpánkat enyhe füstszag csiklandozta kellemesen: a közelben emberlakta helynek kell lennie. Megálltunk és hallgatóztunk. Valahol közvetlen közelünkben macskaköveken vagy gerendákon döcögő kerék zörgött, és abban a pillanatban tisztán kivehető, durva német szó ütötte meg a fülünket. Mint egy parancsszóra, hirtelen leültünk. A homályon és ködön át három szekeret pillantottunk meg. Lassan elgördültek előttünk, aztán megint csönd lett. A köd megritkult, csak a völgykatlan mélyén maradt néhol egy-egy sápadt, elmosódó foszlány.

Nem messze tőlünk, a völgyteknő szélén, árva kis falucska húzódott meg, egyetlen egy fa sem nőtt benne.

A faluból rőzseút vezetett a mélyedésbe. Meleg, száraz napok járták, és a rőzséből, gerendákból készült út kiszáradt, két szélén felhajlott, elvált a poros földtől. Gyorsan világosodott, az elmosódó ködfoszlányok eltűntek, könnyen észrevehettek bennünket. Nem volt hova rejtőznünk. Szidtam magamat, amiért nem az erdőben vonultunk, ahol sokkal biztonságosabb és jobb lett volna, de hát mindenáron meg akartam rövidíteni az utat. Most azután úgy állunk itt, akár egy serpenyőben.

Lehajolva odaszaladtam a rőzseúthoz és valahogy becsúsztam a hosszanti gerendák mellett a rőzse alá, közvetlenül az út közepére. Itt, úgy látszik, egész nyáron át nem száradt ki a sáros talaj, nem híg, de ragacsos, hideg. Mélyen belesüppedtem a sárba.

— Hej, hadnagy elvtárs, hova űztek bennünket ezek az átkozott fasiszták! — sóhajtotta nekikeseredve Csertihanov mély undorral; amikor keze belesüppedt a savanykás

szagú, tőzeges sárba, elfintorodott, de rögtön megnyugtatta magát: — mind ez csak azért történik, mert mindennél többre becsülöm az életet, szeretnék még egyet-mást megnézni ezen a bűnös földön: Kalugán kívül semmit se láttam még. Életbenmaradásunkért még disznómódra is meghemperedünk a sárban. De isten adja, lekvittelem én még a fasisztákkal ezt a szégyent. De le ám!... — krákogta, miközben megpróbált kényelmesebben elhelyezkedni.

Kettesével feküdtünk a rőzseút alatt. Én Scsukinnal, Csertihanov Jozsikkal, fej fej mellett. Éreztem, hogy szívja magába a zászló bársonya a nedvességet, a nedves hideg elérte testemet. A politikai helyettes sokáig nem tudott elhelyezkedni, nyugtalanul izgett-mozgott, köhécselt. Estig itt kell feküdnünk. Prokofij úgy gondolta, hogy mi nem nagyon tudunk az ilyen mindennapi kényelmetlenségekhez alkalmazkodni, mindenképpen megpróbált könnyíteni a helyzetünkön, segíteni rajtunk.

— Politikai helyettes elvtárs, tegye az arca alá az én zsákomat.

— Hagyd el — válaszolta Scsukin, és szerényen elmosolyodott, mint aki azt mondja: „ha már a sárba kerültél, maradj csendben". Az biztos, hogy ő nem fog panaszkodni, se nyögni, se sopánkodni. — Inkább Vaszjával törődj, nem könnyű neki a puha otthoni derékaljról ilyen ágyba átfeküdni. Igaz-e Vaszja?

— Igazán nem kényeztettek el. — Vaszja fogai akaratlanul is összekoccantak. — Egy évig laktam iparitanulóotthonban, ott nem tűrik a kényeseket. Amint fölkel a nap, még melegünk is lesz.

— Mélyítsd ki alatta a talajt Prokofij — mondtam. — Mert átmehet fölöttünk egy szekér vagy ami még rosszabb, egy autó, és jól összelapíthatja...

— És ha egy harckocsi jön, akkor mi lesz? — kérdezte Vaszja izgatottan, világos szeme kikerekedett. Úgy látszik, csak most értette meg, hogy a rőzseutat éppen azért csinálják, hogy kocsik járjanak rajta.

— Akkor úgy kinyújtanak bennünket Vaszja, mint a metéltnek való tésztát — nevetett fel Csertihanov.

— Harckocsiknak semmi dolguk erre — nyugtatta meg Scsukin a kisfiút. — Errefelé nincsenek harcok...

Prokofij kimélyítette Vaszka alatt a gödröt.

— No, Jozsik, elkészült a sírod. Még sejteni se fogja senki, merre van.

— Micsoda ostoba tréfa! — kiáltott rá Scsukin.

Csertihanov azonnal belátta:

— Bocsánat, politikai helyettes elvtárs, többet nem mondok ilyet — ravaszkás kacsintással nagytitokban odasúgta a kisfiúnak; bár itt még a sóhajtást is meg lehetett hallani· „Látod, hogy óvnak téged, akár a török szultán fiát." — Hogy miért éppen a „török szultánt" mondta, erre azt hiszem, maga Prokofij sem tudott volna válaszolni. — Forditsd erre a pisztoly csövét, mert véletlenül még kilyukasztod a hadnagy elvtárs vagy a politikai helyettes fejét. — Vaszja elfordította a pisztolyt, de a kezéből nem adta ki.

Csertihanov elhallgatott, fejét tenyerébe hajtotta s abban a szempillantásban elcsigázott ló fújtatására emlékeztető, nehéz, hangos horkolást hallottunk, már aludt is. Csönd pihent körülöttünk. Az úton se ember, se kocsi nem járt. Felkelt a nap: a gerendák közötti résen át megvilágította Scsukin borostás arcát, állát.

Azután észrevétlenül én is elszundítottam, s az álom ködén keresztül egyszerre közeledő, furcsa zajt hallottam. A dübörgés percről percre erősödött, úgy éreztem, már a fejem fölött döng. Scsukin oldalba bökött.

— Mitya, fogatok jönnek...

Mindannyian felriadtunk. Mint üres hordók kongása, dübörögtek a lópaták: Bumm-bumm-bumm! Az út egyre jobban ránknehezedett. A gerendák már megérintették a vállunkat, hátunkhoz simultak, könnyedén benyomtak bennünket a talajba. A bordás úton zötyögve gördültek a megvasalt szekérkerekek. Scsukin arca fájdalmasan eltorzult: megnyomódott a könyöke. Vaszja egész kicsire húzta össze magát, egy pillanatra elővillant pisze kis orra.

Súlyosan nehezedett lapockáinkra a második szekér. Katonacsizmák kopogtak felettünk. A dübörgés lassan távolodott, majd egészen elhalt.

— Megúsztuk — jegyezte meg Prokofij, és újra elaludt, időnként egyet horkantott álmában. Kínzóan, leküzdhetetlenül nehezedett ránk az álom. Nem is álom, hanem valami minden erőnket elszívó kábulat. Az úton vonuló lépések, szekerek dübörgése időnként hangosabb lett, majd újra elhalt, úgy éreztük, mintha hol gyötrően, hol gyöngéden kopogtatná bordáinkat. Késő délután egy személygépkocsi zötyögött át nagy óvatosan az úton. A gerendák és a rőzse nyikorogva meghajolt, szorosan ránk nehezedett, benyomott bennünket a sárba, felkiáltottam: úgy éreztem, valami megroppan a mellemben. E szorító prés után a fogatok nyomása gyengéd érintésnek tűnt csupán. Nem kívántunk többet aludni, kezünk-lábunk elzsibbadt, időnként tompa fájdalom hasított belé. Jozsikra pillantottam.

— Élsz még, Vaszja? — A gyerek halkan, kölyökkutyaszerű vinnyogással sírt. — Fáj?

— Nem, hiszen én gödörben fekszem, engem nem nyom az út... Magát sajnálom... úgy eltorzult az arca...

— Majd ez is elmúlik, Vaszja — nyugtattam meg olyan hanghordozással, mintha semmi különös nem történne és minden úgy menne, ahogy kell. — Háborúban ennél roszszabb dolgok is előfordulnak... Igaz, Csertihanov?

— Meghiszem azt!

A politikai helyettes csendesen nyögött, megpróbált valahogy helyet változtatni. Dúsan kiütköző szakállára ráragadt a sár. Ahogy megszáradt, szürkés kéregként vonta be állát. Mélyen beesett szeme változatlanul nyugodtan tekintett rám, szemét a saját helyzete fölötti szomorkás, irónikus mosoly szűkítette össze.

— Azt hiszem, rövidesen megfulladok — mondta gúnyorosan. — Teljesen megmérgez ez az istállószag...

Prokofij elpusztíthatatlan vidámsággal jelentette ki:

— Savanyúkáposztaleves szag van. — Hangosat tüsszentett. — Nem bírom a huzatot... ezt a szagot, politikai helyettes elvtárs, még csak kiálljuk valahogy, akarom mondani: kifeküdjük. De ha egy tehergépkocsi vasal ki bennünket, attól bizony megfulladunk egy kicsit. Mi az ördögnek jöttünk ide? Nincs elég illatos berek itt a környéken?

De estig egyetlen autó sem ment végig az úton. Csak lovak patája kocogott és utazókocsik megvasalt kereke dübörgött el néhányszor felettünk. A krízis elmúlt. Hangulatunk is megjavult: már nem kell sokáig várnunk. Vaszja felemelte fejét — homlokunk majdnem összekoccant — és mélységes döbbenettel jelentette ki:

— Én pedig azt gondoltam, hadnagy elvtárs, hogy mi mindenkinél erősebbek vagyunk...

Scsukinnal lopva összenéztünk.

— Valóban mi vagyunk a legerősebbek.

— No hiszen! — Jozsik elnevette magát: azt gondolják, jó bolondra találtak, aki mindent elhisz nekik. — Erősek vagyunk és mégis itt fekszünk az út alatt...

— Ez azért van, Vaszja — szólalt meg Prokofij Csertihanov, Scsukin oktató hanghordozásában —, mert mi igaz. jó emberek vagyunk. Itt van például Rakityin hadnagy, még a legyet se bántja... Elhiheted nekem, én egy szempillantás alatt megállapitom, kiben mi lakozik. Vagy nézd csak meg Scsukin politikai helyettes elvtársat: mindenkire kedvesen, barátságosan néz, a legszivesebben mindenkinek megsimogatná a fejét. Vagy nézz meg akár engem... A könnye kicsordul az embernek a meghatottságtól, olyan jó ember vagyok én! A madarak, különösen a verebek, nem félnek tőlem, soha semmi rosszat nem teszek nekik; ha megdermed egy kis madárka, hazaviszem fölmelegedni; a csókafiókák is szeretnek. Soha egy ujjal sem bántottam még gyereket. Mindenféle öregasszonyok jönnek hozzám segitségért: „Gyere el, Pronya, fedd be a házat, javítsd meg a tornácot..." és én megyek is szivesen. Ha a legények vagy a férfiak összeverekednek, rögtön engem hívnak: „Gyere hamar, válaszd szét őket". Futok is rögtön. Hány kék foltot raktak már a képes felemre ezért a segítőkészségért, hogy megyek és szétválasztom őket! De én nem haragszom rájuk, megbocsátok nekik, tudom én azt, öntudat hiányából fakad az ilyesmi. Olyanok is akadnak, akik úgy megdühödnek, kakasként ugranak az embernek. Vannak ilyen zabolázhatatlan emberek — ráver az ember könynyedén az ostoba kobakjukra, azután egy kis vízzel fello-

csolja — máris észhez térnek, kijózanodnak. Komszomolmegbízásból sokat beszélgettem az asszonyokkal, megpróbáltam megtisztítani az agyukat a ködtől, az isten, az ördög, meg a háziszellemek terén. Hát ilyen ember vagyok én, Vaszja! Akár ikont is lehetne rólam festeni: szent vagyok! S éppen ebből az én jóságomból kifolyólag fekszem most itt a mocsokban, s emiatt sétálnak a hátamon a fasiszták, úgy, mint a parancsolat... — Hatalmasat ásított, eltátotta csupafog száját. — Ej, de jó volna egy nagyot nyújtózni! Biztos elunja a medve is, hogy egész télen át egy kis barlangban szundikáljon. Amint kikerülök ebből a lyukból, első dolgom lesz hanyattvágni magam a fűben. Hát így van ez, Vaszja — folytatta Prokofij az oktatást — és a fasizmus, amely egyszerre így váratlanul reánktámadt, hát az vajon milyen? Mondjuk, kancsal vagy, himlőhelyes és mindenfelől azt kiabálják rólad: jaj, de gyönyörű, festeni való szépség! Semmirevaló, senkiházi ember vagy, és azt kiabálják neked: mindenkinél jobb vagy! Tolvaj vagy és azt üvöltözik: milyen becsületes! Gyáva vagy, de azt harsogják: milyen bátor! S talán megesne a szíved valakin, de azt üvöltik: ne kíméld, öld meg! Így nőtt ki a földből a gonoszság, Vaszja. És ez a gonoszság összecsapott a jóval. S akárhogy legyen is, akármi történjen, a jó fog győzedelmeskedni. Így igaz, ahogy mondom. Érted? — kis ideig hallgatott, gondolkodott valamin, harapott egy falatot a lepényből, azután még hozzátette: — Meg azután, tudod, Vaszja, tábornokokban is van némi hiányunk. Minden háború megszüli a maga tábornokait. Az első világháborúnak is megvoltak a maga tábornokai. Hallottam, meg olvastam is valamit Bruszilovról. A polgárháborúnak is megszülettek a maga ismert, mindenki által szeretett tábornokai; bizonyára ismered ezt a dalt:

Ha netán e hazába betör újra a kába,
Vorosilov, a hős, jelet ád;
Haragos riadóval, a vörös lobogóval
Megy a régi Bugyonnij-brigád.

— gyújtott rá vidáman, fátyolos, rekedt hangon a dalra; meglepően és vadul csengett a nóta ebben a levegőtlen kis lyukban. Összerezzentem.

— Csönd! Meghallhatják...

— Bocsánat, hadnagy elvtárs, kérem, valami kaparta a torkom, jólesett megszabadulni tőle. — Megint Vaszjához fordult: — Most éppen szemtanúi vagyunk, Jozsik, a szülésnek: új tábornokok születnek, amilyenek még nem jártak a földön. Hogy megyünk majd velük a harcba! Csapatostól fogjuk el a fasisztákat, rongyokra szaggatjuk a hadseregüket. Berlinig elvezetnek majd bennünket ezek a tábornokok...

— Szépen beszélsz, őrvezető — szólt közbe Scsukin. — Akárcsak egy prédikátor. Bárcsak igaz lenne. Oly édes a szavad, mint a méz...

— Hát nem mondom, jól jönne most egy kis méz — kapott a szón élénken Csertihanov, még cuppogott is hozzá. — Mindegy, akár akácméz az, akár csak virágméz, finom, amikor egyenest a lépből pergetik, nyúlós, langyos, borostyánszínű, de jó is fehér kenyérre kenve.

Összefutott a nyál a számban, az éhség facsarta a gyomrom.

— Hagyd abba ezt a fecsegést! — kiáltottam rá. — Ne idegesíts!

Prokofij tarkója megkoppant a gerendán, hümmögött valamit, azután elhallgatott.

Észrevétlenül még gyéren szivárgó, alig kivehető köd kúszott a rőzseút fölé. A nyirkosság behúzódott az út alá. A falu felől időnként idehallatszó hangok felerősödtek. A völgykatlant hamarosan betakarta a fehér homály.

— Mássz ki — mondtam Csertihanovnak, megfordultam, felemelkedtem a hátamat melegítő sárból. Az őrvezető ügyesen, hirtelen mozdulattal kicsúszott a rőzseréteg alól, kirántotta maga után Jozsikot, segített kibújni Scsukinnak, azután mind a hárman kihúztak engem is: a nedvességtől elnehezedett zászló mázsás teherként húzott vissza. Csertihanov azonnal egy korty italt javasolt. Scsukin elutasította:

— Mosakodni — tört ki belőle mint egy kiáltás. — Fél életemet egy bögre vízért! — Leült és megdörzsölte sáros állát. Prokofij kis időre eltűnt, majd egy teli csajka rossz szagú, zavaros vízzel tért vissza.

— Várjon egy kicsit, amíg leülepszik, azután majd öntök...

Megtisztogattuk a ruhánkat, levettem magamról a zászlót, kicsavartuk. Megmosakodtunk. Lemostam arcomról a ragadós sarat, a zászlót összehajtogattam, beletettem hátizsákomba, és azt szorosabbra húztam a hátamon. Vártak ránk az újabb bajok és megpróbáltatások.

8

Éjszakánként a kisebb-nagyobb falvak, községek különösen sötétnek és idegennek tűntek. Kis patakok partján, erdők sötét árnyékában megbújva, nyugtalanul, komoran néztek a nyomasztón föléjük boruló tüzek fényétől vöröslő égre, mintha csak a halálos csönd terhét hordoznák. A kutyákat lelőtték, az a néhány, amelyik megmaradt, csak vad hörgéssel mert életjelt adni magáról. Messzire elhangzott az ellenséges járőr váratlan. szaggatott kiáltása...

Az egyik kis faluban, amelyet útközben érintettünk, nagyobb volt az élénkség, mint az eddigiekben. Bent a falu homályba vesző központjában szájharmonika szólt, két lány halkan valami csasztuskát énekelt. Közvetlen közelünkben a legszélső házból hegedűszó hallatszott. Valami olyan fájdalmasan közeli csendült ki ebből a szomorú dallamból.

— Csajkovszkij — suttogta Scsukin, rövid figyelés után. — Egy német játszaná?

Behunyt szemmel, alig néhány lépésnyire álltam a veteményes kerttől. Egyszerre olyan hatalmas vágyakozás fogott el az otthon után, a mieink után, hogy úgy tetszett: nincs az a kordon, ami utamat állhatná, áttörök hozzájuk! Azután leültem a harmattól nedves zabvetésbe. Csertihanov gondterhelten ült mellém.

— Hadnagy elvtárs, elfáradt?

Megráztam a fejemet, és szomorúan vallottam be Scsukinnak:

— Nem szabad nekünk zenét hallgatni, Alekszej Petrovics. A muzsikától ellágyul a lelkünk, gyöngéd lesz, pedig most kegyetlennek, tüskésnek kell lennie ...

— Mindjárt elhallgattatom! — és Prokofij készségesen előrántott egy kézigránátot. Scsukin visszatartotta.

— Ne bántsd; megint zajt csapunk és újra csak éhesen maradunk.

Reménykedő pillantást vetettem az őrvezetőre.

— Nem volna rossz enni valamit. Már kevereg a gyomrom a sárgarépától, kerékrépától és egyéb vitaminoktól...

— Megengedi, hogy elinduljak a vadászatra? — Csertihanov elszántan felugrott.

— Én is magával megyek. — Jozsik először Scsukin felé fordította pisze orrú kis pofikáját: — Politikai helyettes elvtárs, megengedi? — Aztán felém: — Hadnagy elvtárs? — Éber éjszakai madárka kerek szemét láttam magam előtt, áradt belőle a türelmetlen vágy, hogy valami feladatot hajtson végre, — no meg a pisze orr két kis lyukacskáját. — Kicsi vagyok, civilruhát viselek, nekem könnyebb a házak közelébe lopakodnom. Ha valami történik, azt mondhatom, hazafelé tartok ...

— Elengedjük, Scsukin? — Nem voltam egész biztos benne, hogy elengedhetjük-e magunk mellől a gyereket.

— Megpróbálhatjuk ...

Kis darabon elkísértük Csertihanovot és Jozsikot, azután visszamentünk a kis berekbe, amely ék alakban húzódott a falu felé. Leültünk egy hármasnyírfa alá: három törzs nőtt ki egy tőből. Sötét volt körülöttünk és csönd, olyan csönd, hogy a hegedűszó foszlányai is eljutottak hozzánk. A sötétségben a fák között egyre gyakrabban hallottuk óvatos léptek zaját — az erdőben, a friss, nyírkos fűben emberek jártak láthatatlanul. A hangtalan árnyékok néha közvetlen közelünkben surrantak el, egy szempillantásnyi időre beárnyékolták a nyírfák sápadtan világító fehérét.

A berek mélyéből újabb három alak bukkant elő, belénk ütköztek, kezük ösztönösen fegyver után kapott, figyelmeztetően kattant a pisztolyzár.

— Ki van itt? — kérdezte egy rekedt, nyugtalan hang.

— Oroszok — felelt Scsukin.

Egyikük megállt és reménytelenül megkérdezte:

— Nincs egy cigarettátok?

— Nem dohányzunk. — Az alak nagyot sóhajtott. Megfordultak és eltűntek a sötétben.

Kis idő múlva két új alak tűnt elő, az ő kezükben is kattant a pisztolyzár, ők is cigarettát kértek, azután eltűntek a sötétben. Majd még kettő bukkant elő, az egyiknek kötés fehérlett a fején. Majd másik négy, köztük egy nő is, ápolónő vagy orvosnő. Az éjszakai erdők a szétvert ezredek katonáinak menedékei voltak. Akárcsak nekünk, nekik sem volt semmijük, se ételük, se dohányuk, se hajlékuk, semmijük az élniakaráson, harcolniakaráson és saját igazságukba vetett hitükön kívül. Mindegyikük újra zárt rendbe kívánkozott...

— Nekem úgy tetszik, mintha már nagyon régóta harcolnánk — mondotta Scsukin elgondolkodóan; végigheveredett a fűben, vállát a nyírfához támasztotta, mereven néző szemében távoli tüzek vörös visszfénye villant: — Valahogy az az érzésem, mintha sok évet öregedtem volna, nem fizikailag, nem az erőm lett kevesebb, hanem valahogy másképpen. Mintha valami nagy értéket találtam volna, amiről ezelőtt sejtelmem sem volt. Valami bölcsesség birtokába jutottam. — Felém fordította arcát, szemében kihunyt a vörös visszfény. — Kevéssel ezelőtt azt panaszoltam, megfulladok ott a rőzseút alatt, ocsmány helyzet volt, de most tudom, hogy egész életemben mindig emlékezni fogok erre a piszkos, sáros útra. És minél jobban távolodom tőle, annál kedvesebb lesz számomra.

— No, de valakinek mégiscsak felelnie kell azért, hogy te megöregedtél. Testben is — jegyeztem meg. — Még sok mindent nem látok tisztán, Alekszej Petrovics... Mikor még tanultam, eljött hozzánk az iskolába — még a finn háború előtt történt —, eljött hozzánk egy tábornok, és elő-

adást tartott nekünk. Bátran és magabiztosan mondott olyan dolgokat, hogy az örömtől és büszkeségtől szinte szárnyam nőtt: „Lám, milyenek vagyunk mi!" A tábornok elismerte ugyan a fasiszta hadsereg felkészültségét, de azért hetykén kijelentette, hogy a mi hadosztályaink könnyűszerrel tönkrezúzzák. Azt mondotta, hogy a német harckocsik nem tudnak majd áttörni a Maginot-vonalon, a a mi harckocsijaink viszont úgy morzsolják szét az effajta vasbeton- meg acélakadályokat, mintha csak pázsitra mennének. Miért mondta ezt nekünk? Egy ilyen komoly ember, tábornok, és egyszerre csak kiderül, hogy nem egyéb hencegő alaknál. Most már világosan látom, hogy csak hencegett!

— Hencegni nem helyes, de minden helyzetben magabiztosnak lenni, jó dolog. És általában nincs most itt az ideje annak, Mitya, hogy az ember visszanézzen és azon töprengjen, mi, és hogyan is volt. Most kiutat kell találnunk a meglevő helyzetből...

— És a körülzárásból — súgtam neki a folytatást, és elnevettem magam.

Mind a ketten hallgattunk. Az erdő rejtelmesen neszezett a léptek alatt, a sötétségben állandóan jártak-keltek az árnyak.

Elmúlt egy óra, és Csertihanov meg Jozsik még mindig nem tért vissza; csak nem találkoztak járőrrel? Már sajnáltam, hogy elengedtem a gyereket... Scsukin gyengén világító órájának számlapja egy óra tíz percet mutatott. Újabb húsz perc telt el. Felálltam. Keleten a tüzek fénye kihunyóban volt, egyre kisebbedett. A holdvilág nélküli, áthatolhatatlan sötét éjszakában semmit sem tudtam kivenni, akárhogy meresztgettem is szememet a falu irányába.

— Majd visszajönnek — mondta Scsukin mély meggyőződéssel. — Ülj csak le.

Balról, az erdőből szakadozott, nyugtalan füttyszó hallatszott — Csertinahov jelzett. Hasonló füttyszóval válaszoltam, csak halkabban és közvetlen utána futó léptek súlyos dobogását hallottuk. Mikor az őrvezető hozzánk ért, súlyos, nagy csomagot dobott a lábam elé, és medveüvöltés-

sel vadul hadonászott, mintha egy láthatatlan alak torkon ragadta volna, és most fojtogatná.

— Sátánfajzatok! — üvöltötte Csertihanov, és búgócsigaként pörgött. — Ó, te dög! Hogy pusztulnál el! Nesze, neked! Nesze, nesze! — És vadul csapkodta homlokát, arcát, nyakát.

Vaszja Jozsik hétrét görnyedve fuldoklott a nevetéstől.

Csertihanov körül halk zúgás hallatszott. Az is zúgott, amit a lábam elé dobott. Egyszerre a tarkóm mellett is meghallottam valami dühödt zümmögést. Azután egyszerre valami megszúrta az arcomat. Scsukin is nagyot ugrott fájdalmában. Azonnal mindent megértettem: méhek! Vékony hangon, bosszúállón zúgtak, sikerült hegyes fullánkjukat arcunkba bökni. Prokofij bömbölt, átkozódott és vadul hadonászott. Végül is végigzuhant a földön, arcát karja közé rejtette.

— Szúrjatok agyon, átkozottak! — nyögte.

Vaszja Jozsik fuldoklott a nevetéstől.

— Vaszka! — kiáltotta Prokofij. — Törj gyorsan nyírfagallyakat és hajtsd őket! Mert különben elpusztulok. Harc nélkül.

Vaszja gyorsan letört néhány vékony ágacskát, kabátja ujjával eltakarta arcát, úgy söpörte le Csertihanov hátáról, tarkójáról a teljesen megvadult méheket. Én meg a lépről hajtottam őket.

Fél óra alatt valahogy lecsendesítettük, szétkergettük a megvadult méhrajokat, és Csertihanov felkelhetett. Felült, kifújta magát.

— Hogy milyen dühösek az átkozottak, gonoszabbak a fasisztáknál — mondta őszinte csodálkozással, és óvatosan megtapogatta ujjaival a csípések helyét. — Jól megjártam, elvtársak: olyan dimbes-dombossá rútították az arcomat, hogy még az ördög is kitörné rajta a lábát! Hamarosan bezárul előttem a világ: a katona, mézlopás következtében harcképtelenné vált . . .

Egy magányos méhecske, valahogy megakadt a hajában, és áthatóan, makacsul zümmögött. Csertihanov megfogta, és közönyösen eldobta. A csípésektől égett a kezem, az uj-

jaim és nyakam, meg a fülem töve. Scsukint arcán csípte meg egy méh, óvatosan dörzsölgette tenyerével a csípés helyét. Egyedül csak Jozsik úszta meg a méhek támadását. Leguggoltunk és együttérzően bámultuk az őrvezetőt. Csertihanov szeme fokozatosan eltűnt dagadt szemhéja mögött, már csak egy keskeny kis sávon villant ki.

— Azt mondják, a méhcsípés megszabadít a reumától — nyugtatta magát bánatosan Prokofij.

— Miért, neked talán reumás a szemed? — jegyezte meg Scsukin komoran; úgy látszik, nagyon jól látta Csertihanov helyzetének komolyságát. — Mi a csudát kerestél a méhesben?...

Csertinahov bűnbánóan sóhajtott:

— Mit kereshettem volna? Mézet. Borzasztóan megkívántam az édességet. Olyannyira, hogyha nem kóstolhatom meg, biztos belehalok.

— Hát most megkóstoltad... — Scsukin bánatosan csóválta a fejét.

— Jaj, ne is mondja, politikai helyettes elvtárs! Azt se bánnám, ha szemellenzőt rakna rám, mint egy rakoncátlan lóra, hogy ne dülöngéljek mindenfelé... — Csertihanov megint nagyot sóhajtott és ujja hegyével megtapogatta a szemét. — Meg azután magukat is meg akartam kínálni mézzel. Rögtön a méhesbe kerültünk. Az asszony, akitől a kenyeret kaptuk, rámutatott az egyik házra: „kint a veteményes kertben — azt mondja — méhkasok állnak, menjenek oda, és vigyenek annyi mézet, amennyit csak akarnak, mert hát ott a gazda nagy vendégszeretettel fogadta a németeket, azok úgyis felzabálják... Hát hogyne éltünk volna az alkalommal, hadnagy elvtárs? Oda is mentünk... „Te — mondom Vaszjának — állj őrt, én meg körülnézek..." Tizenkét kast számoltam össze. Hű, hogy védekeztek a méhek. Hű, de csíptek, martak, rosszabbak a láncra vert kutyánál! Még ki se fordítottam az első kast, máris mintha parazsat szórtak volna a gallérom mögé, és mintha forró vízzel képen löttyintettek volna, egész testemben égek!... Nyolc kast nyitottam ki, kerestem a legsúlyosabb kereteket. Felhőként rajzottak körülöttem a mé-

hek. Mind egy helyen támadott, egyenest a szememnek. Mint a parancsolat! De azért mégis csak álltam a sarat, elértem, amit akartam, hoztam hat érintetlen, teli keretet... Kóstolják meg... Vaszja, vágd a lépet, add ide a kenyeret... Te leszel a vezetőm Jozsik, mert egy ideig nem fogok látni...

— Mint a nagy Homérosz — mondta Scsukin. — Volt az ókorban egy ilyen nevű vak vándorénekes, költő és gondolkodó...

— Az, az... — bólogatott engedelmesen Csertihanov. — Nálunk, a mi falunkban is járt két vakember, kisfiú vezette őket. Így énekeltek:

Vakon járjuk a világot.
Adjatok ti, akik láttok!
És bár látnunk nem lehet,
fülünk annál élesebb.
Bánat, bánat, de nagy bánat...

A vakokat utánozva kinyújtott tenyérrel, elnyújtottan, orrhangon énekelte a dalt Csertihanov. Nem állhattuk meg nevetés nélkül. Vidáman nevetett Vaszja Jozsik is...

Gyorsan megettük a mézeskenyereket... istenek ebédje! — És megindultunk tovább, hogy minél nagyobb utat tehessünk meg addig, amíg még Prokofij is lát.

Az erdei ösvényeken, kis tisztásokon nemegyszer akadtunk össze szótlan emberekkel, kik kettesével-hármasával, néha kisebb csoportokba verődve halkan, óvatosan kerülő utakon tartottak kelet felé. Egyesek a fák között ültek, pihentek egy kicsit, és ha beléjük botlottunk, mi is azt kiáltottuk: „Ki van itt?" Mások bent az erdő sűrűjében, az úttól távol, kis tüzeknél krumplit sütöttek...

A németek, úgy látszik, nem is sejtették, hogy mögöttük milyen rengeteg ember vonul kelet felé, vagy talán tudták is, de nem tulajdonítottak neki semmi jelentőséget: szétvertek bennünket, a gyűrűből nem tudunk kitörni, s előbb vagy utóbbi majd reánk kerül a sor...

— Hadnagy elvtárs — szólalt meg Csertihanov, aki mint

mindig, most is mögöttem jött — tudja, mit mondott nekünk az az asszony, akitől a kenyeret kaptuk? A németek már elfoglalták Moszkvát...

Mintha valaki teljes erővel mellbevágott volna.

— Honnan veszi?

— A németek újságjából. Még képet is közöltek róla. Magamhoz vettem az újságot, tessék. — Prokofij elővett zsebéből egy gyűrött papírlapot, feltételezhetően a hadsereg lapjának egy oldalát. Zseblámpámmal rávilágítottam. A szürke, elmosódott képen megláttam a Kreml ismerős csipkézett falát, a Szpaszkij-tornyot, az órával, s a kapu mellett német katonákat, amint fel-alá sétálnak a téren. Nekidőltem a nyírfa törzsének, lábom elgyengült, reménykedve pillantottam Scsukinra, és halkan suttogtam:

— Igaz lehet?...

— Hazugság! — állapította meg Scsukin elcsukló hangon. — Propagandafogás.

— Nagyobbnak szeretnének látszani a szemünkben — értett egyet vele Prokofij is.

— Várjanak egy kicsit — mondtam, és leültem a földre.

Vaszja azt gondolta, nagyon kimerültem, és gondoskodva felém nyújtotta a lépesmézzel teli csajkát.

— Egyen belőle egy kicsit, az édesség jót tesz...

Kis mosoly futott át arcomon.

— Köszönöm, Jozsik. Csakhogy az ilyen keserű pirulát, amit Csertihanov nyújtott át nekem, semmiféle méz nem tudja megédesíteni...

Scsukin kutató, tanáros tekintetével némán figyelt engem. Kényelmetlenül éreztem magam attól, hogy ilyen könnyen meg tudják ingatni a hitemet mindenféle ostoba rémhírek, hamisított fényképfelvételek. Mélységesen szégyelltem magam Scsukin és Csertihanov, sőt még Vaszja Jozsik előtt is: elhittem, hogy a németek elfoglalták Moszkvát, megroggyant a térdem... Hirtelen határozottan felugrottam, el ezekkel a kétségekkel, feltételezésekkel, találgatásokkal! Cselekedni kell!

— Gyerünk, barátaim! Átjutunk. Bármi történjék, átjutunk.

Scsukin helyeslően, könnyedén megveregette a vállamat.

Prokofij mind sűrűbben botladozott, kétszer is nekiment a fának, nagyon megütötte magát: a méhcsípések helye egyre jobban feldagadt, mindjobban összezárult szeme fölött, és bal keze már rásimult a kísérő kisfiú vállára. De Prokofij mégis türelmesen jött tovább, félt bevallani, hogy már nem lát. Még halkan fütyürészett is, hogy bebizonyítsa, milyen élénk és vidám.

— Mit lábatlankodsz itt előttem? — kiáltotta Csertihanov, amikor rálépett Vaszja sarkára, mert a gyerek megállt egy árok szélén.

— Lassabban, árok van előttünk — figyelmeztette Jozsik. — Jó nagyot lépjen. — Prokofij ujjával feltolta megdagadt szemhéját, lába elé tekintett, azután átlépett az árkon.

— Látsz még? — kérdeztem tőle. — Tudsz még jönni?

— Nem. Nem látok — vallotta be Csertihanov. — De azért érzem a hazafelé vezető utat. Mintha valahol a közelben otthoni füstszag terjengene. Iskoláskoromban nem tudtam valami jól a földrajzot. De most még így, vakon is le tudnék vizsgázni belőle. Tapintásról megismerem a hazai földet — végigkóstoltam a folyók vizét, gyalogsági ásóval végigtapogattam a talajt: meszes, agyagos vagy homokos; keresztülmentem az erdőkön, végigszaglásztam őket, akár a farkas... — Megint megbotlott, elkáromkodta magát, de hangjából semmi harag nem érződött. — Látja, még a tönköket is megszámoltam...

Scsukin félbeszakította:

— Nagyon fáj?

Csertihanov hallgatott, töprengett, mit válaszoljon.

— Hát nem fáj olyan nagyon, csak valahogy úgy szédül a fejem, mintha pálinka helyett tévedésből lenolajkencét ittam volna. És olyan melegem van tőle, politikai helyettes elvtárs, hogy azt hiszem, legalább háromszáz fokos lehet a képem. Ha ráköpnének, felforrna rajta a nyál...

9

Pihenőhelyet kellett keresnünk. Sötét, farkasveremszerű mély vízmosáshoz értünk. Leereszkedtünk, és leheveredtünk a füzesbe. Lépteink alatt szortyogott a víz, a vízmosás feneke nedves volt, úgy látszik, valahol jéghideg forrás eredt benne. Itt akár egy hétig is elmaradhatnánk... Kikerestünk valami szárazabb helyet. Scsukin vesszőket vagdosott késével, hogy legyen mit alánk teríteni. Berendezkedtünk. Csertihanov lefeküdt, már nem látta a beköszöntő hajnalt... Csak most lehetett igazán látni, menynyire eltorzult az arca: mindenütt rózsaszínű, puha dudorok, és a dudorok között, ahol a szemének kellene lenni, vékony kis hasadékon át fehér szempillájának legvége látszott csak ki, orra teljesen elvesztette formáját, egyik félarca duplájára dagadt, alsó ajka vastagra duzzadva, féloldalasan lebiggyedt. Nagyon sajnáltuk az őrvezetőt, de mégsem lehetett nevetés nélkül ránézni. Vaszja egyáltalán nem is tudott ránézni, elfordulva halkan vihogott.

— Sosem gondoltam volna, hogy a méh ilyen gonosz, ronda féreg — panaszkodott Prokofij. — Előfordult ezelőtt is, hogy megcsíptek, de ehhez képest az csak csiklandozásszámba ment... Azért én mégis rájöttem, hadnagy elvtárs kérem, hogy miért támadtak így rám: fasisztának néztek. Punktum! De tévedtek...

Vaszja kis gödröt ásott, amely azonnal tele lett vízzel. A gyerek megnedvesítette benne zsebkendőjét, és a nedves, hűvös ruhát Csertihanov szemére tette. Prokofij megkönnyebbülten sóhajtott.

— De jó! Köszönöm, fiam. Cseréld minél gyakrabban... Hol vagyunk? — Elmagyaráztam, és Prokofij megdicsért: — Jó hely. Nyugodtan szundikálhatunk egyet.

A hűs vízmosásban nedves iszap és fűzfagyökerek szaga terjengett. A csendet nem zavarta más, csak a kibuggyanó forrás sustorgása, meg két szarka, amelyek kiszagolták búvóhelyünket, és bokorról bokorra röpdösve, ott csörögtek a közelünkben.

„Bevontuk a vitorlákat" — ahogy Scsukin mondotta. Kínzó semmittevés szakadt reánk, ólomlábon jártak a percek, Scsukin a kenyérzsákjából elővette borotváját, és kifente derékszíján. Vaszja kivett zsákjából egy kis darab rózsaszín szappanföldet.

— Egész idő alatt úgy érzem, mintha pókháló tapadna az államra — mondta Scsukin, mintha csak mentegetőzne előttem azért, hogy ilyen alkalmatlan időben jut eszébe kiszépíteni magát. Tükör helyett a kis kutacska vizébe nézett, úgy szappanozta arcát. Ekkor repülőgépek húztak el alacsonyan a vízmosás fölött, több kötelékben.

— A mieink! — kiáltotta Vaszja, és megrázta Csertihanovot. — A mieink! Tizenkét gép. Nézze csak...

Prokofij válaszul csak szelíden megkérte:

— Cseréld ki a borogatást.

Scsukin olyan kapkodva borotválkozott, mintha csak valami különleges jelzést adtak volna le neki a repülőgépek, és most nagyon sietni kellene valahova. Mikor kész lett és meg is mosakodott, frissen, megfiatalodva állt előttünk, csak a pofacsontja ugrott ki még erősebben, no meg az orcája esett be még jobban. „Az istenek eledele" érintetlenül állt a csajkában; úgy teleettük magunkat vele, hogy rá se tudtunk nézni, még a nyelvünket is felmarta, megdagadt tőle. A lépesméz fölött csak úgy rajzottak a darazsak, és Vaszka Jozsik időnként beledugta ujját az áttetsző, illatos édességbe, azután lenyalta, és hunyorogva cuppogott hozzá. Scsukin meg én sózott kenyeret ettünk és vizet ittunk rá.

Rettenetesen kínzott a tétlenség. Bűnös dolog itt üldögélni a bokrok alatt, amikor a Moszkvához vezető úton vagy talán már az elővárosokban súlyos harcok folynak. Szemem előtt feltűntek az éjszakai erdőben és mezei utakon haladó szótlan árnyak. „Az emberek mérhetetlenül elkeseredettek, fegyver van a kezükben, ha egyesülnének, jelentős, fenyegető erővé tudnánk válni a németek háta mögött, és el tudnánk vonni a kelet felé törő ellenség erejének egy jelentős részét..."

Scsukint és Csertihanovot hátrahagytuk, és Jozsik meg

én kikúsztunk a vízmosásból, hogy körülnézzünk és megállapítsuk, hol is vagyunk tulajdonképpen, hátha talán nappal is folytathatnánk utunkat... Vaszja fürgén surrant előre, akár a nyúl, felkapaszkodott a vízmosás meredek oldalán, ki a sík terepre. Láttam, hogy először a nyakát nyújtja ki, azután hirtelen összehúzza magát, lekucorodik...

— Gépkocsik jönnek át a mezőn egyenesen felénk — nyögte ki izgalomtól elfúló hangon. Sietve legurultunk a vízmosás aljára.

— Észrevettek téged? — kérdeztem.

— Nem tudom. Azt hiszem, nem, hiszen éppen csak a fejemet dugtam ki.

Meghallottuk a vízmosás felé közeledő autók erősödő zúgását. Összenéztem Scsukinnal: a vízmosásból nem volt kiút, Csertihanov felugrott, letépte arcáról a zsebkendőt, kitapogatta a kézigránátját.

— Ha történik valami, hadnagy elvtárs, kérem, velem ne törődjenek, meneküljenek, én majd felrobbantom kezemben a kézigránátot. — Vak dühében fogát csikorgatta, szinte nyögte: — Köszönöm szépen, méhecskék, jól elintéztetek engem, átkozottak... — Megemelte bedagadt szemhéját, vékony, keskeny kék csík villant ki alóla. — Vaszja, vágjál nekem vesszőből olyan kis darabkákat, amikkel fel tudom pöckölni a szemhéjamat...

Egy páncélgépkocsi, két légvédelmi gépágyút vontató teherautó, meg egy csukott kocsi kanyarodott be közvetlenül a vízmosás szélére és megállt az alacsony nyíresben. Az ellenséges katonák ráérősen ugrottak le a kocsiról, körülnéztek, álmosan nyújtózkodtak, ásítoztak. Azután két kis tarka sátrat ütöttek fel, hogy legyen hol megbújniuk a tűző nap elől, majd derékig levetkőztek, mosakodtak, kis tartályból engedték a vizet, nagyokat csaptak egymás mezítelen hátára, fröcsköltek, harsányan nevettek, bolondoztak. Miért éppen ezt a helyet választották ki maguknak légvédelmi tüzelőállásnak, nem lehetett megérteni, mint ahogy sok minden érthetetlen dolog van az idegen hadseregek, népek életében, szokásaiban. Természetesen még

csak nem is sejtették, hogy itt vagyunk a közelükben, bár alig ötven méternyire voltunk tőlük. Hamarosan rájöttünk, semmi szükségük rá, hogy leereszkedjenek hozzánk a bokrok közé. De az a parázs, amit váratlan megjelenésük szórt a szívemre, kibírhatatlanul égetett, hol kihunyt egy kicsit, hol megint vörösen felizzott. Mérhetetlenül kínzó tudat volt, hogy életünk a véletlentől függ... Csak errefelé pillant egy katona, a vízmosásra, a bokrokra, a csörgő szarkákra néz, és nekünk máris úgy tetszik, meglátott bennünket, rövid összecsapás következik, és befejeztetett.

A német légvédelmi tüzéreket szemlátomást untatta a semmittevés. Újságot olvastak, heverésztek a fűben, egyikük, egy derékig meztelen, bronzbarnára sült testű, szőrös mellű katona botokkal zsonglőrködött. Azután bekapcsolták a rádiót. S megint — mint akkor, ott az úton, tánczene csendült fel a komor, ködös vízmosás fölött. Egy foxtrott, majd legkedvesebb Strauss-keringőm, a „Mesék a bécsi erdőből"... A katonák táncra perdültek, bohóckodva magasba dobálták lábukat. Vad, kínzó gyűlöletet éreztem irántuk, szinte elfeketedett előttem a világ: itt bohóckodnak, táncolnak a mi földünkön Strauss zenéjére, vidámak, jól érzik magukat, én pedig itt rejtőzöm a nyirkos bokrok között a félhomályban, és a parázs kibírhatatlanul égeti mellemet...

— Mulatnak a mocskok, mint a parancsolat — mosolygott keserűen Csertihanov.

Vaszja rövid kis darabkákat nyesett le a lágy, vékony fűzfaágról, és megemelte, kitámasztotta vele Csertihanov feldagadt szemhéját. Az őrvezető leírhatatlanul komikus látványt nyújtott így, Vaszja tragikus helyzetünk ellenére csuklott a nevetéstől.

— Ha fáj is egy kicsit, azért mégis jobb. Most azután, politikai helyettes elvtárs, nemcsak szálkát, de még a gerendát is meglátom a szememben, csak nehogy azután örökre hozzá nőjjön ez a gerenda... Nézd, hogy ugrálnak, akár a pihent csődörök... — intett a vidám németek felé.

Délben a katonák nekiláttak ebédet főzni. Egy sovány, nyakigláb, egyszál ingre vetkőzött katona odament a csu-

kott teherautóhoz. A kis vaslétrán felkapaszkodott az ajtóhoz, kinyitotta, és eltűnt a kocsi belsejében. Abban a percben a zenét is túlharsogva, ijedt libagágogás, szárnycsapkodás hallatszott. Az ajtón fehér tollak szálltak ki. Az egyik liba, úgy látszik, ki tudott szabadulni a német kezéből, kiröppent a kocsiból és nehézkesen, vad gágogással leröppent a vízmosásba, kövér hasa nagyot puffant a földön, szárnyával csapkodott, egyenesen felénk bukdácsolt, a bokrok között remélt védelmet találni. A katonák a libagágogást is túlharsogva nevették ki ügyefogyott szakácsukat. A szakács fogta géppisztolyát, és megindult a liba után a vízmosásba.

A liba bedugta hosszú nyakát a bokrok közé, kiterjesztett szárnnyal, kimerülten elterült, piros csőrét eltátotta. Feketének láttam a libát, mert nyomában a halál járt. A katona ráérősen ereszkedett lefelé. Lövésre készen tartottuk fegyverünket. Vaszja Jozsik, hogy megnyugodjon és valamivel elfoglalja magát, vékony vesszőt farigcsált. És mintha csak valami láthatatlan alak meglökte volna a kezét, a kisfiú fogta ezt a vesszőt, kinyúlt és rácsapott vele a liba piros csőrére. Az ijedten odébb rohant. A nyakigláb német, mielőtt odaért volna a bokrokhoz, jobbra fordult és nyugodtan lelőtte a libát. Aztán felkapta, vállára dobta, és felkapaszkodott vele a kocsikhoz.

Scsukinra néztem. Halálsápadt volt, szinte zöld, simára borotvált arcán egyszerre megint élesen kiütközött a szakáll.

— Csertihanov, hol tartod az alkoholt? Adj egy kortyot — kérte az őrvezetőt, amit eddig még sohasem tett. Prokofijnak remegett a keze . . .

A vízmosás felett változatlanul zengett a vidám tánczene.

Majd egy szempillantás alatt kitört a vihar — éles, gyors parancsszavak szakították félbe a tangót, a katonák a gépágyúhoz futottak; alacsonyan, közvetlenül a föld fölött húztak el repülőgépeink. Tompán ugattak az ellenséges lövegek, villámgyorsan szálló repülőink után fordultak. A páncélos autó gyorstüzelő gépágyúja makacsul lőtte az eget. A teherautók felett elhúzó repülőgépek végigpász-

tázták őket géppuskáikkal. Most megfordultak, és még egyszer végigvertek a teherautókon. A lövedékek éles füttyel törték le fejünk fölött a bokor ágait, velünk is végezhettek volna. De a szívünk mégis ugrált, táncolt a boldogságtól!

Lángot vetett a felgyújtott páncélgépkocsi; az elesett irányzó esetlenül lógott ki a kocsi oldalán.

A repülőgépek elszálltak. A németek behúzták az elesett katonát a tehergépkocsiba, és elindultak visszafelé. Otthagyták az égő páncélos szállítógépkocsit és a tábortüzet, mely fölött a kondérban már főtt a liba.

10

Mikor besötétedett, elbúcsúztunk a hűvös, üdítő forrásvizű menedékhelyünktől, és kimásztunk a vízmosásból. Csertihanovon már nem segítettek a kis fűzfapálcikák, Vaszja Jozsik kézen fogva vezette. Mikor kiértünk, Prokofij nagyot szippantott az illatos szélből, és örömében egész testében remegve felfigyelt: bár orra óriásira dagadt, mégis megszimatolta a jó illatot.

— Libaleves szagot érzek — tört ki belőle, mint egy nyögés. — Itt üssenek agyon, ha nem libahús!... Lehet, hogy itthagyták a németek? Vaszja, vezess oda a közelébe, hadd lakjam jól legalább a szagával... Nem mondom, igazán figyelmesek!...

A németek elhagyott tábortüze már kihunyóban volt, a kondér alatt már csak néhány kis darabka fa parázslott a vastag hamu alatt. Egyenesen a kondérból ettük a még meleg levest, az előrelátó, gondos Csertihanov megmaradt egyetlen kanalával. A leves mindennél jobban ízlett, bár savanykás lőporfüst és réz íze fűszerezte; a kondér aljából a libahúsdarabkák alól Scsukin két töltényhüvelyt kotort ki, a tűzharc alatt kerülhettek a levesbe. Csertihanov hangos csámcsogással szopogatta a zsíros csontokat, és időnként ellágyultan felkiáltott:

— Jaj, micsoda szárnyacska!... Ó, de finom nyakacska... De jól befalok belőle! Kezd nekem tetszeni az életünk... — A húsmaradékot nagy zöld lapulevélbe csavarta, és a táskájába tette.

Az égbolton mozdulatlanul pihentek a szakadozott, ritkás felhők, a csillagok mintha beléjük ragadtak volna, csak helyenként bukkantak elő mögülük, egyik-másik ránkhunyorított, azután megint eltűnt. Féltem, hogy elvétjük a helyes irányt. Úgy éreztem, hogy megbabonázottan egy helyben keringünk, képtelenek vagyunk megtalálni a helyes irányt, akár egy labirintusban; bosszankodtam rajta, milyen rövidek még mindig az éjszakák; alighogy nyugaton elsötétedik a látóhatár, máris mosolyogva felkél keleten a rózsaszínű ifjú hajnal.

S aranyszínű égbolt világít,
Minden homály riadva fut,
Az egyik pírra jő a másik,
S az éjre csak félóra jut...*

Ebben a percben minden különösebb elragadtatás nélkül idéztem fel emlékezetemben Puskint...

Vagy másfél óra múlva, miután toronyiránt átvágtunk a mezőn, meg egy vízmosáson, erdő közelébe értünk. Úgy döntöttem, hogy többé nem hagyjuk el ezt az erdőt.

Hamarosan bizonytalan, nyugtalan kiáltás állított meg bennünket, őrök szoktak így kiáltani, féltükben a sötéttől és magánytól:

— Állj! Ki vagy?

— Jó barát — válaszolta Scsukin, és bátran tovább ment a hang irányába. Meg voltunk győződve róla, hogy éppen olyan erdőben kóborló katonákra bukkantunk, mint mi vagyunk.

— Állj! Nem hallottad? — ismételte az őr sokkal szigorúbban, durván, utána nyomban, mintha csak gyufaszál lobbant volna a levelek között, lövés dördült.

* Radó György fordítása.

Scsukin leguggolt, nagyot káromkodott.

— Ezt a bolondot! Mi az ördögnek lövöldözöl? Elment az eszed?

— Miért jönnek, ha azt mondják, hogy „állj"? — az őr kezében csattant a puskazár, újra töltött. — Majd ellenőrzik, kik maguk, akkor azután jöhetnek...

Jozsik otthagyta a vak Csertihanovot, odament Scsukinhoz, megrántotta zubbonya ujját és odasúgta neki:

— Csuda ismerős nekem ez a hang, politikai helyettes elvtárs. — És odakiáltott a fák között bujkáló őrnek: — Iván! Hé Iván! Zagolihin!

— Mit akarsz? — szólalt meg az őr hosszú töprengés után kelletlenül és bizalmatlanul. — Jozsik, te vagy az?

— Én hát! — A gyerek odarohant Ivánhoz, be nem állt a szája örömében: — Mit állsz itt? A németek elől bujkálsz? Hadnagy elvtárs, jöjjön ide, ez Iván Zagolihin, a falunkból...

A homályból, a terebélyes fenyő mögül lustán lépett elő egy hatalmas szál fiú, lövésre kész fegyverrel a kezében; kicsit meghajolt, előbb az én arcomba nézett, azután Scsukint vette szemügyre:

— Vidd innen a puskád, mert ijedtedben még kilyukaszt — tanácsolta gúnyosan Scsukin, és eltolta magától a legény puskájának csövét.

Iván megbántódott:

— Ugyan kitől félnék a saját erdőnkben?...

A lövés hangjára még három alak tűnt elő a sötétségből. Egyikük, egy testes, tempós mozgású, erősen kopaszodó férfi odalépett hozzánk:

— Mi van itt?

— Filipp bácsi! — visított Vaszja Jozsik, és egyenest a férfi nyakába ugrott.

— Vaszka! — Filipp Ivanovics láthatólag semmit sem értett a helyzetből. — Hogy kerültél ide? Te kis ördögfióka!...

— Harmadik éjszaka bolyongunk — mondta a gyerek, hangja elfulladt az elragadtatástól. — Ki akarunk törni a gyűrűből. Velem van a hadnagy elvtárs, meg a politikai

helyettes elvtárs, meg még... Homérosz, a vak gondolkodó... — És Vaszja vékony hangon csufondárosan vihogott. Kiszabadítottuk a lányokat a német fogságból, emlékszik, azon az éjszakán, amikor a tanácsháza égett. Katyka Szerdovinyinát, Manya Monahovát, Kolka Kajumot... — Vaszja odaugrott a két másik alakhoz, akik kicsit távolabb szótlanul álltak, velük is közölni akart valamit, de amint látta, hogy ismeretlenek, elhallgatott. Egyikük, Mamlejev odajött hozzánk, és kezet fogott velünk.

— Megpróbálnak áttörni?

A másik, aki még mindig a fenyőfa alatt állt, köhintett, és nem tudni pontosan, elítélően vagy együttérzően megjegyezte:

— Milyen sokan járnak erre a maguk fajtájából...

Megdermedtem. Egy pillanatig úgy álltam, mintha földhöz szögeztek volna ezek a szavak. Kiáltani akartam, de elfulladtam, még egyszer megpróbáltam, megint görcsösen összeszorult a torkom, és alig hallhatóan, jóformán csak az ajkammal súgtam:

— Nyikita! — Megbotlottam egy gyökérbe, és rázuhantam Nyikita Dobrovra. Ő is azonnal megismert engem, és ő is csak ennyit tudott suttogni:

— Gyimka... — Összeölelkeztünk, agyon szorongattuk egymást. — Gyimka, öregfiú... Élsz?...

— Ez aztán a találkozás! — jegyezte meg Filipp Ivanovics meghatottan, és odébb lépett, magunkra hagyott bennünket.

Így találkoztunk az első partizánosztag katonáival, akik még kevesen voltak ugyan s tapasztalatlanok, és még egyetlenegy harci tettet sem hajtottak végre. Úgy látszik, valami különös erő nem engedett ki az elvarázsolt körből — csak azért, hogy találkozhassak Nyikitával.

— És Nyina? — kérdeztem.

— Itt van velem!

Megint áruló, férfihez nem illő gyöngeség roggyantotta meg térdemet. Leültem a fa alá, még nem tudtam hinni Nyikitának. Dobrov mellém ült.

— Amikor megtudtam, hogy a németek Nyinát elhaj-

tották Németországba, akkor én, az erős férfi elájultam. Azután lóra ültünk, és üldözőbe vettük a szekérkaravánt. Vagy kiszabadítottam volna Nyinát vagy ott pusztultam volna... — Reszkető ujjakkal, sokáig tekerte a cigarettát, a dohány leszóródott, azután rágyújtott, a parázs egy pillanatig megvilágította lesoványodott arcát. — De szerencsére elkéstünk: az úton már lövések dörögtek, a lányokat nélkülünk is kiszabadították, mind visszatértek a faluba. Köztük volt Nyina is... A kiszabadításukért, a megölt németekért, Zserebcovo teljes árat fizetett: másnap reggel porig égették. Jó, hogy még azon az éjszakán elhajtottuk a faluból az összes állatokat, kihoztuk a gabonát, krumplit, zöldséget.

A sötétségből, ahová Filipp Ivanovics és Mamlejev magukkal vitték Scsukint, Csertihanovot és Vaszját, tehénbőgés, vékony, hízelgő kecskemekegés hallatszott; ijedten rezzent fel, és nagyot kukorékolt egy kakas, a másik ráfelelt — félelmetes hallgatni itt az erdőben ezt az éjféli kakasszót.

— Sohasem képzeltem, hogy partizán leszek, és most látod az lettem — folytatta Nyikita. — Hogy megváltozott minden, Gyima!...

— Tudod Nyikita, úgy érzem, hogy minden szenvedés, ami sok tízezer éven át az emberiséget érte, az most mind rámszakadt, az én mellemre nehezedik. Nincs a testemnek olyan pórusa, amire ne súlyosodott volna rá tüzes tenyerével a gyűlölet... Sokszor állt már szorosan mellettem a halál, üres szemgödre szívembe tekintett. De eddig álltam a tekintetét... A században harmincegy emberből talán öt vagy hat maradt meg. Kezdek hinni szerencsecsillagomban. Gyakran látom, ahogy egy csillag lefut az égről, és arra gondolok, megint meghalt valaki. De az én csillagom még ott ragyog valahol, még tartja magát... Tegnapelőtt arcra borulva feküdtünk a sárban, egy rőzseút alatt, hátunkon német csizmák sarka kopogott, fogatok gördültek át rajtunk.

— Emlékszel? Belinszkij azt írja valahol, hogy minden embernek meg van a maga története, és ennek a történet-

nek meg vannak a maga kritikus pillanatai, és csak úgy lehet tévedés nélkül ítéletet mondani egy emberről, ha azt nézzük, hogyan viselkedett, milyen volt azokban a percekben, amikor sorsának mérlegén élete, becsülete és boldogsága feküdt. És minél nagyobb egy ember, annál grandiózusabb a története, annál szörnyűbbek kritikus pillanatai, annál ünnepélyesebb, annál döbbenetesebb a kiút... Mi most éljük át a kritikus pillanatot. Azt beszélik, a németek elfoglalták Moszkvát...

— Én is hallottam róla. De nem hiszem. Elfoglalták-e vagy nem, ettől még nem gyengülhet el a harcunk, csak még keményebb lesz. A németeknek sejtelmük sincs róla, mi készül a hátuk mögött. Mostantól kezdve minden falu partizánosztag lesz. Hamarosan megismerik ezt az erőt a fasiszták.

— Mit csinál az osztagotok? — kérdeztem.

— Eddig még semmit sem csináltunk, csak készülünk. Nehéz dolog ez így, nagyon szokatlan... Fegyverünk ott égett a tanácsházban, most szereznünk kell. Holnapra tervezzük az első harci feladatot. Részt vennétek benne?

— Nem — utasítottam el. — Folytatjuk az utat a mieinkhez...

— Mikor jöttél el Moszkvából? — Rögtön kitaláltam, hogy Nyikita Tonyáról szeretne hallani, de szégyelli egyenesen nekem szegezni a kérdést.

— Úgy jöttem el, hogy senkivel sem találkoztam — feleltem —, amíg én otthon voltam, azalatt Tonya még nem jött vissza délről... — Éreztem, hogy válla vállamhoz ütődik, és megnyugtattam: — De vele nem lesz semmi baj, Tonya kikeveredik onnan... A szomszédasszony mesélte, hogy nálunk járt Szanya Kocsevoj, méghozzá ki tudja, miért, de katonaruhában...

— A Komszomolszkaja Pravda haditudósítója. Főhadnagy. Véletlenül kezembe került az újság, amiben megjelent egy karcolata: „Harcok Minszk térségében." Nagyon forró hangon ír, szenvedélyesen...

— Most már mindent értek — feleltem. — Vajon találkozunk-e vele...

Nyikitának mintha eszébe jutott volna valami, gyorsan felállt, és eltűnt a homályban.

Kis ideig lehunyt szemmel ültem, a tompa dübörgést figyeltem hátamban, a szívem dobogott így; hangosan, egyenletesen. Meghallottam Vaszja ezüstösen csengő hangját. Jozsik arról mesélt, hogyan szereztek mézet Csertihanovval. Lépteket hallottam, és felálltam. Szívem meglódult, azután megállt, majd megint szaporább lökésekkel hajtotta a vért a fejembe, halántékomba. A sötétség mintha visszahúzódott volna, amikor megláttam Nyinát. Úgy jött felém a tűzvészek lángjain, robbanásokon, a szenvedésen és bánaton át fénylőn, mint maga az élet. Éreztem, amint lassan távolodik el tőlem minden: gyűlölet, kétségbeesés, fáradtság; csak a hatalmas és örök szerelem maradt meg.

Nyina nesztelen léptekkel jött oda hozzám, két tenyerébe fogta arcomat — mandula vágású, boldogságtól ragyogó szeme ott fénylett közvetlenül a szemem előtt — megcsókolta a számat, azután két karjával átölelte a nyakamat, és halkan, gyöngéden suttogta:

— Kedvesem... Drágám...

Sokáig álltunk szótlanul, szorosan egymáshoz simulva. Így összeölelkezve indultunk el a fák között egyre messzebb és messzebb a sötétségbe, míg csak el nem halt mögöttünk a partizántábor zaja. Egy öreg terebélyes fenyőfa alatt megálltunk. Nyina gyengéd, kedves szavakat suttogott nekem, én pedig csak csókoltam, sokszor, erősen, forrón...

...Akkor ocsúdtunk fel, amikor a sűrű, terebélyes fenyőágakon át gyér fény esett ránk. A fény minden perccel erősebb lett, és Nyina arca egyre élesebben vált ki a homályból, kirajzolódtak a szívemhez oly közel álló, gyönyörű vonások. Szemöldöke között hajszálvékony kis ráncocska húzódott, csókoktól megduzzadt szája élénkpirosan ragyogott, hosszú szempillái két szabályos félkörben rajzolódtak ki, meg-megrezzentek, kékes árnyékot vetettek arcára. Most megrebbentek pillái, és szemének örömteli, langyos sugarai gyengéden simogatták lelkemet. Soha nem

éreztem ilyen teljesnek és csodálatosnak a boldogságot, mint most. Nyina halkan felnevetett.

— Sokakat elválasztott egymástól a háború, de bennünket összehozott... — Elhallgatott, nagyot sóhajtott, és bánatosan tette hozzá: — Vajon meddig? — Hirtelen mozdulattal felemelte fejét a térdemről, és felült. — Maradj itt nálunk, Gyima, maradj velünk, akkor mindig együtt lehetünk...

— Nem tehetem. A vöröshadsereg katonája vagyok, annak a törvényei kötelezők rám, sőt most még inkább kötelezők, mert nem valami parancsnok, hanem a lelkiismeretem parancsol nekem: az sokkal szigorúbb, igazságosabb s kérlelhetetlenebb minden parancsnoknál... — Néhány száraz, elsárgult tűlevél ragadt bele Nyina sötét selymes hajába, óvatosan, egyenként kiszedtem őket. — Azt szeretném, ha te jönnél velem. Átviszlek a fronton, és elküldlek Moszkvába. Nagyon féltelek...

Nyina összevonta szemöldökét, elnézett messze a fák közé, úgy mondta:

— Nem kell féltened engem. És sajnálnod se kell. Csak az ostobák és a gyávák sajnálatra méltók.

Elmosolyodtam: igaza lett Nyikitának, a nemes keblű hősökről szóló könyvek megtették a magukét.

— Túlságosan sokat ígértünk a népünknek, a Komszomolnak — mondotta Nyina hosszú, szomorkás hallgatás után. — Utolsó csepp vérünkig megvédjük szocialista hazánkat!... Felszólalásokban, cikkekben, vitákban, dalokban, mindenben így ígértük. Most becsülettel valóra kell váltanunk az ígéretet... Nem vagyok többé a magam ura: azt a feladatot kaptam, hogy dolgozzam a fasiszták által megszállt területen. Szó sem lehet róla, hogy Moszkvába menjek... — Most hirtelen felém fordult, szeme gunyorosan összeszűkült... — Emlékszel, hogy forogtunk az „ördögkeréken" a vidám parkban? Milyen régen is volt ez, Gyima!... De az is lehet, hogy sosem történt meg... A park, fények, színiiskola, kirándulások, születésnapok, bor ... És most a szmolenszki erdő, partizánok... Itt ülünk együtt, ebben a teljesen ismeretlen erdőben...

— Mint férj és feleség — fejeztem be a mondatot.

Nyina összerezzent, feltérdelt. Arcán nyugtalanság, tágra nyílt, mozdulatlan szeméből hullottak a könnyek.

— Kedvesem, maradj meg nekem — kiáltotta fojtottan, szenvedélyesen. — Kérlek, ne történjen veled semmi rossz! Maradj meg nekem... Nélküled semmit sem ér az élet! Élve kellesz nekem!... Élve!...

Elviselhetetlenül éles, kínzó fájdalom marcangolta szívemet, szemem átforrósították a könnyek, ott térdeltünk a távoli, járatlan erdőben, a békés gyantaillatot árasztó fenyő alatt, egymást néztük, és sírtunk, nem szégyelltük könnyeinket. Sírtunk, mert közeledett a válás pillanata, és lehet, hogy ez a válás örökre fog szólni. S mert nem maradhatunk együtt és szerelmünk csupán egy hajszálon függ és bármelyik golyó széttépheti, még egy nem nekünk szánt, eltévedt golyó is, és milyen sok van belőlük; pusztulást hozón fütyülnek el fejünk fölött. Milyen szomorú is az, hogy a szerelem gyakran éppen akkor jelentkezik, abban a percben, amikor az embereknek nincs rá se idejük, se erejük; és eddig a pillanatig is mennyi ostoba veszekedés, sértődés, félreértés, féltékenység akadályozta kibontakozását!

— Bármi történjék is velünk — mondottam —, bármilyen nehézség, nyomorúság is jusson osztályrészünkül, nem hátrálunk meg, nem adjuk meg magunkat, nem leszünk gyávák!

— Esküszöm! — suttogta Nyina sápadtan.

HARMADIK RÉSZ

1

Amin oly makacsul töprengtem ezekben a napokban, valahogy kezdett magától megoldódni. A lökést az a kis erdészház adta hozzá, amire estefelé bukkantunk. Nagy tisztás szélén állt, magányosan, elhagyottan; öreg házikó volt, csak az erős, fehér nyírfatörzsekből készült kerítés és mögötte az ablakok alatt embermagasságnál nagyobbra nyúlt fehér, kék és lila csillagszerű virágokkal pompázó margaréták fiatalították meg és változtatták el csodálatosan. A lenyugvó nap tüzes arany fényében mintha az egész ház ünnepélyesen kivirágzott volna...

Valami váratlan bűbáj, otthonosság és nyugalom áradt a házból. Nem is mertük rögtön megközelíteni, nehogy megzavarjuk ezt a mesebeli ígézetet.

— Ez aztán a fölfedezés! — suttogta ámultan Prokofij Csertihanov. — Akár a mesében! Nézz csak körül, Vaszja, valahol itt a közelben szedhet gombát Piroska... — A kémény fölött barátságosan, csábítgatón vékony, illatos füstfelhő bodorodott. Prokofij nagyot szippantott belőle. — Elvtársak! Ez maga a mennyország! Okvetlenül ki kell próbálnunk a mennybéli életet...

A nap még mélyebbre bukott alá, a fenyőfák árnyéka meghosszabbodott, egészen a kis házig kúszott, letörölte róla az ünnepi aranyozást, s ettől egyszeriben unalmasan színtelenné vált, és szinte megalázottan magába roskadt. A tisztás közepére érve valaki durván ránk kiáltott:

— Állj! Egy lépést se tovább! Kerüljétek el a házat!...

A kiáltás teljesen váratlanul ért bennünket, kezünk önkéntelenül is fegyver után kapott. Vaszja Jozsik, aki mégis úgy döntött, hogy megpróbál eljutni az Urálba — megérintette a könyökömet.

— Odanézzen, géppuska!

A pitvarajtóból egy állványos géppuska dugta ki orrát. A géppuska mögött két mosdatlan arcú, borostás, katonaruhás férfi rejtőzött; komoran, ellenségesen fürkésztek bennünket. Két másik katona bent tartózkodott a házban, ők is puskacsövet dugtak ki az ablakon, az ötödik a vetemény es kerítése mögött kucorgott. A fogadtatás semmi jót nem ígért. Összenéztünk Scsukinnal, mintha azt kérdeztük volna egymástól: érdemes-e tengelyt akasztani velük, vagy inkább álljunk odébb. A politikai helyettes szemében gúnyos fény csillant meg: tehát hátráljunk meg azok elől, akik megfeledkeztek a katonai fegyelemről.

— Nem, ez lehetetlen!... — mondtam, és határozott léptekkel megindultam a ház felé.

— Egy lépést se közelebb, megmondtam! — kiáltották újra a pitvarból. — Lőni fogunk! Semmi dolgotok itt. Menjetek az utatokra. — Hidegen és kellemetlenül csattantak a puskazárak. Vaszja Jozsik összerezzent, ijedten pillantott először rám, azután a pisztolyára, amelyet még egyetlen egyszer sem sütött el, és amit most biztosan és szabályosan szorított a kezébe. Testemmel eltakartam Vaszját.

— Katonák vagytok, vagy banditák? — kiáltottam, s éreztem, hogy egyre dühösebb leszek. — Tegyétek le a fegyvert!

Egyikük gonoszul felröhögött:

— Talán bizony tőled kaptuk? ... Mi nem bántunk titeket, de ti is hagyjatok minket békén. Menjetek a fészkes fenébe! — megint felcsattant egy eszelős vagy részeg ember ellenséges nevetése. — Sok magatok fajta tekereg erre ... Eleget láttunk belőletek!...

Lelkem mélyén meg voltam győződve róla, lehetetlen, hogy a mi emberünk, még ha teljesen elvadult is, rálőjön a bajtársára. Összeszorított fogakkal, a félelmet leküzdve megindultam a ház felé. Egyenesen a géppuskának tar-

tottam. Csertihanov, aki a katonákkal folytatott rövid tárgyalás alatt táskájából elővett egy páncéltörő gránátot, most elém ugrott. Dühödten, hosszan, rettentő kacskaringósat káromkodva, magasba lendítette a gránátot.

— Azt mondták, tegyétek le a fegyvert! Mert úgy közétek vágom, mint a parancsolat! Mocskok, szökevények! Kit mertek ti fenyegetni?...

Már egészen megközelítettük a házat. A géppuska mellett fekvő katonák zavartan felálltak, de ugyanakkor óvakodóan szemmel tartottak minket, bármelyik pillanatban készen arra, hogy ökölre menjenek velünk.

— Hé, ti odabent a házban — kiáltotta Csertihanov. — Bújjatok elő!

Puskával a kezében két katona lépett ki kelletlenül a házból, és bűntudatosan, gyanakvón néztek ránk.

— Fegyvert átadni! — parancsoltam. — Vedd el tőlük, Vaszja.

A kisfiú félénken lépett oda az egyik magas, szintén borostás képű katonához, kivette kezéből a puskát, leállította a sarokba, azután elvette a másik fegyverét is. A veteményeskertben meghúzódó katona megértette, hogy a helyzet ellenük fordult, átugrott a kerítésen, és elfutott az erdő felé.

— Hova futsz? — állította meg Scsukin. — Vissza! De gyorsan!...

Öt katona állt a tornác előtt, ellenséges tekintettel méregettek bennünket, várták, mit teszünk velük.

— Mit akarnak tőlünk?! — kiáltotta a sebhelyes arcú, magas katona. Derékszíj nélkül, lógó ingzubbonyban állt előttünk, csak úgy dőlt belőle a pálinkaszag. Szeme bárgyún meredt a világba, mint minden lezüllött, elvadult emberé. Borostás nyakán görcsösen ugrált le-föl kiugró ádámcsutkája, mintha valami a torkán akadt volna. Hirtelen megrándult a feje, szemében vad fény gyúlt, megragadta gallérját, és ingzubbonyát egyetlen rántással végighasította. Odalépett elém és mellét nekitámasztotta géppisztolyom csövének, összefüggéstelenül, hisztérikusan üvöltözni kezdett:

— Le akar lőni? Szökevények? Hát csak lőjön!... A németek is lőttek, most lőjön maga is! Nem félünk tőle!... Úgy sem élet ez!... Farkasok vagyunk, nem emberek! Na, mire vársz! Lőj már! — Álla kihívóan, megvetően előreugrott, már nem volt észnél, fehér hályog homályosította el szemét.

— Állj be a sorba — mondtam neki nyugodt hangon.

Csertihanov könnyedén odébb tolta a katonát, és barátságosan rámordult:

— Hátrább az agarakkal, barátocskám. Mit visítsz úgy, mint egy szopós malac?...

— Mit nyúlkálsz? — mordult rá a katona, és ellökte Prokofij kezét.

— Nem nyúlkálok, csak udvariasan kérlek. — Prokofij hangjából most már fenyegető türelmetlenség csendült ki. — Azt mondtam, menj odébb egy kicsit, ne ugrálj itt előttünk. Nézzenek oda... Üvöltözik... Nagyon megijedtünk tőled... Kire ordítasz? A hadnagy elvtársra? — Csertihanov odább tolta a katonát, és lehalkította a hangját: — Tudod, milyen ember ez? Hajjaj! Nem ismer tréfát. Kapsz egyet a kobakodra, szülőanyádat is elfelejted... — A katona visszahúzódott előlem, beállt a sorba a katonák közé. Értetlenül pislogott az őrvezetőre. — Az ingedet is szétszakítottad, te bolond. Meztelen hassal hogy fogsz harcolni? — Csertihanov megfricskázta a katona csupasz hasát. — Igazán nem valami szép látvány, ha a vöröshadsereg katonája gyerekingben pompázik... — A katona kezdett kijózanodni, összehúzta mellén az ingzubbony széttépett darabjait, és zavartan körülnézett. Vaszja Jozsik nem állta meg, kipukkant belőle a nevetés. A katonák komor, borostás arcán is mosoly suhant át. Prokofij felhajtotta felső zsebének hajtókáját. letekert egy kis cérnát, azután elővett egy tűt, és odaadta a katonának. — Nesze, varrd összse... — A katona kelletlenül elvette a tűt. — Hogy hívnak?

— Grivasztov — vetette az oda barátságtalanul.

— Sorkatona?

— Szakaszvezető.

— A hajtókádon nem is látni, ejnye, ejnye!... Tehát szépen leszakítottad a rangjelzést, aztán rátapostál... Pedig a felső vezetés bizonyára ünnepélyesen léptetett elő, parancskihirdetéskor... Viseld megbecsülésünk jeléül... No, jól van, hát csak varrogass... Ha nincs borotvátok, úgy leperzselem a szakállatokat, mint Első Péter a bojárokét. Soha többé ki nem nő... Hű, de büdösek is vagytok, barátaim, akár a vén kecskék...

Megbíztam Csertihanovot és Vaszja Jozsikot, segítsenek a katonáknak rendbeszedni magukat. Vaszja felkapott egy vödröt, és azonnal elfutott a kútra a ház mögé. Prokofij, fölénye tudatában, nagyélénken kiáltozott a katonáknak, azok pedig derékig levetkőztek, és annak örömére, hogy a vihar elvonult fejük fölül, nagy pancsolás közepette mosták le magukról a mocskot. Csertihanov derékszíján fente a borotvát.

Scsukinnal együtt bementünk a házba. A szűk, félhomályos szobában pálinka, ócska szalma és mosatlan edény áporodott, csípős szaga csapta meg orrunkat, hogy a gyomrunk felfordult tőle. A komódon fényképek, törött orrmányú fehér márvány elefántok hevertek nagy összevisszaságban. A falról, egy fényképről kedves leányarc mosolygott ránk gondtalanul. Az ételmaradékokkal teli asztal fölött törött cilinderű petróleumlámpa függött. Úgy éreztem, ilyen helyiségben nem vehetem elő a zászlót, meggyaláznám vele.

A ház körül még nem ültek el a tréfálkozó hangok, Vaszja csengő nevetése, Csertihanov kiáltozása. A katonák már érezték a fegyelem biztos kezének szorítását, és felvidultak. Újra meggyőződtem róla, hogy a hadsereg fegyelem nélkül csak akaratnélküli embertömeg.

A tornác előtt Csertihanov tompa késsel az egyik katonát borotválta. A nyitott ajtón behallatszottak a hangok.

— Ne izegj-mozogj annyit! Mit fintorogsz? Kihúzom három szál szakálladat, igazán nem olyan nagy baj... Ülj nyugodtan! Mióta tartjátok megszállva ezt az erődöt?

— Ötödik napja. — A katona bizalmasan közölte: — Hű, micsoda élet volt!... — Nagyot sóhajtott, sajnálta,

hogy az az élet, a jelek szerint véget ért. — Birkát sütöttünk, kisüstit szereztünk... Jól kialudtuk magunkat. Ha valaki erre jön, rákiált az ember dühösen, elcsettenti a a puskazárat, rögtön odébb áll. Sokan jártak errefelé... A katona nagyot nevetett. — Egyszer egy este ketten jöttek. Grivasztov rájuk üvöltött: „Halt! Hände hoch!" Megtorpantak, égnek emelték a kezüket. Az őrvezető megint odakiáltott nekik: „Hátra arc! Futás!" Úgy beszaladtak az erdőbe, majd a nyakuk törték... Nevettünk is rajtuk... Csak ti voltatok ilyen erőszakosak...

— Nem úgy, barátocskám. Ti foglaltátok el erőszakkal ezt a házat — mondott ellent Csertihanov. — Igazán jól kiválasztották az időt, mikor kell kényelmesen elüldögélni!... Le kellene húzni a nadrágotokat és vesszővel jól kiverni azt a helyet, amivel kigondoltátok ezt az életet.

— Hű, de jó! — kacagott nagyot Vaszja.

Egyszerre csend lett a tisztáson.

— Adj isten, öregapám! — hallottuk Csertihanov hangját. — Eltévedtél, vagy keresel valakit?...

Scsukinnal kimentünk a házból. Csertihanov előtt ősz öregember állt, világoskék fehérhajtókás trikóban. A gallérból sovány,ráncos nyak emelkedett ki, hegyes kis ősz szakálla dárdaként meredt előre. Az öregnek hátra kellett hajtania a fejét, hogy fel tudjon nézni Prokofijra. Egész megjelenésében volt valami szánalmasan tehetetlen és könyörgő. Nyápic alakját egészen elhúzta egy jókora szűknyakú, hasas agyagkorsó.

— Mit keresel itt, öreg? — faggatta Csertihanov.

Az öreg bűntudatosan, fáradtan mosolygott, fémfogai kivillantak, letette lába mellé a korsót.

— Hát hazajöttem... — A katonák felé sandított. — Meghoztam a kisüstit. Két falut bejártam érte... — Számba vett bennünket, és halkan hozzátette: — Nem lesz elég mindannyiuknak...

Scsukin odalépett az öreghez, Csertihanov rögtön félrehúzódott.

— Kisüsti? — kérdezte csodálkozva a politikai helyettes.

Az öreg nem tudta, mit kellene tennie, zavartan topogott, könyörgőn nézett Scsukin arcába.

— A katona elvtársak küldtek... Scsukin haragos pillantást vetett Grivasztovra és bűntudatosan hallgató cimboráira. Az öreg támogatást olvasott ki ebből a pillantásból. — Levágtak egy birkát, nem sajnáltam, hiszen enni csak kell... De kisüstiért futkosni már nem nekem való. Nagyon gyengék lettek a lábaim, reggel, ha felkelek, alig tudom behajlítani a térdem, úgy recseg-ropog, nyikorog, mintha berozsdásodott volna. Ha kell, szívesen levágok még egy birkát, de kisüstiért ne küldjön.

Scsukin haragjában felkapta a nehéz korsót, és egyetlen lendülettel odavágta a kerítéshez. Repültek a cserépdarabok, az ital szétfröccsent. Abban a pillanatban lélegzetelállító, csípős szag csapta meg orrunkat.

— Érzem, hogy príma áru lehetett, akár a tűz, olyan — jegyezte meg Csertihanov, szimatolva. — Nincs szerencsétek, fiúk...

— Hát ezt meg minek nevezzem? — kérdezte szigorúan Scsukin a katonáktól. — A haza védői vagytok ti, katonák? Rablók, fosztogatók vagytok, azok bizony!... — A frissen borotvált, tisztára mosdott katonák feszes vigyázzba álltak előtte.

— Rendbehozni a helyiséget — adtam ki az utasítást. — Parancs nélkül nincs eltávozás. Ha eszetekbe jutna elmenni, nem tudtok elbújni előlünk, megtalálunk benneteket. De akkor másképpen fogunk beszélni veletek.

— Hát elmegyünk mi, hadnagy elvtárs, kérem — válaszolt komoran Grivasztov. — Falvakban, erdőkben kóboroltunk, bolyongtunk, aztán megtelepedtünk itt. — Ujját végighúzta zubbonyának durva öltésekkel összevarrt szakadásán. — Mi is undorodtunk ettől az élettől.

— Milyen ezredben harcoltatok?

— Mindannyian a tizenketteseknél. Berezino alatt vertek szét bennünket...

— Koritov szakaszvezetőt ismertétek?

— Hát hogyne! — A katonák megélénkültek. — A mi zászlóaljparancsnokunk összekötője volt...

— Koritov elesett — mondtam. — Testén megtaláltuk az ezred zászlaját. Most itt van nálunk. — Az öt katona feszes vigyázzba merevedett. — Maga hol szolgált az ezrednél? — kérdeztem a legszélsőt.

— Én és Kocsetovszkij szakaszvezető az ezredfelderítőknél. — Grivasztov szomszédja egy sovány arcú, nyulánk katona felé bólintott. Idegesen remegő cimpái, vékony egyenes orra, hegyes álla, keskeny, hajszálvékony kis bajuszkája, ragadozóként összehunyorított, világos tekintetű szeme alattomos, könyörtelen jellemről árulkodott; az ilyennek nem reszket a keze. — A többiek a 2. zászlóalj első századának sorkatonái: Hvosztiscsev, Sztoma és Poroskin — tette hozzá hanyagul Grivasztov.

— Felderítők, ez nagyszerű — örvendeztem. — Felderítőkre nagy szükségünk van... Grivasztov szakaszvezető, a ház kitakarítása után rendbehozza a fegyvereket, és kettesével kiállítja az őröket... Mindenkit tartóztassanak fel, aki erre megy vagy megközelíti a házat...

2

Egy óra múlva frissen mosott padló, főtt krumpli és bárányhús szaga töltötte meg a szobát. Fedot Fedotovics Liszikov, az öreg, úgy látszik megértette, hogy lakóinak önkényessége véget ért és nem gyújtják fel részegségükben a házát. Felvidult és saját jószántából kiválasztott nekünk egy birkát, amit Csertihanov le is vágott. Az öreg bögréket, csészéket vett elő, készségesen futkosott a házból a veteményeskertbe, aztán az udvarra, a pincébe, majd újra beszaladt a házba, vacsorát készített. Prokofij megkínálta a katonákat és az öreget a maradék mézzel. Közülünk Vaszján kívül senki sem kívánta már. A petróleumlámpa hunyorgó sápadt fénye mellett vacsoráztunk. Az ablakot jól elsötétítettük, ne szűrődjön ki rajta fény. Fedot Fedotovics és Vaszja jelenléte békés, csendes otthoni esték hangulatát keltette. A háború tőlünk távol, az

országutakon haladt tova, még a visszhangja sem ért el hozzánk.

Vacsora után Csertihanov óriásit ásított, eltátotta csupafog-száját, nagy zuhanással elnyúlt a földön. Álmosan dünnyögte:

— Kérek engedélyt hatszáz perces eltávozásra... Minél messzebb a bűnös földtől... — és már aludt is. Mellette gömbölyödött össze Vaszja Jozsik. Fedot Fedotovics szokásból a kemence tetejére feküdt...

Még el sem szundítottam, máris hallottam az őrt álló Grivasztov kiáltását. Rögtön kimentem a házból. A tornácon négy katona állt Grivasztov előtt.

— Itt akarnak éjszakázni, hadnagy elvtárs kérem — jelentette a szakaszvezető.

Megkérdeztem az újonnan jötteket, kicsodák, milyen csapattestből valók, honnan jönnek, és utasítottam a szakaszvezetőt, adja oda nekik a vacsoramaradékot.

— Helyezkedjenek el, ki hova tud. Holnap azután tisztázzuk a helyzetet...

Elsétáltam a háztól és megálltam a tisztás közepén. Világos, tiszta éjszaka borult ránk. Az újhold ezüstbárkaként úszott az égen, merészen hasította a fehér felhőhullámokat, hűvös, csillogó fénnyel hintette be a tisztást. Az erdő megdermedt, bilincsbe verte a törékeny, üvegszerű csend. Lélegzetem párája hosszan remegett arcom előtt, csillogott, nem oszlott el. Sűrű árnyak nehezedtek súlyosan a harmatos fűre. Megkönnyebbülten, szabadon lélegzettem fel, mintha ez az elvarázsolt fényben ragyogó erdő, a tiszta hűvös levegő, az égen ragyogó félhold és az elébe siető felhőfoszlányok a siker ígéretei lettek volna.

De a fájdalom, amelyet a Nyinával való találkozás s elválás váltott ki belőlem, még mindig nem akart elcsitulni. Még élesebben hasogatott ezen a holdfényes éjszakán. Mennyi lelket sorvasztó nyugtalanság és szenvedés jut osztályrészül az embernek. De az egymástól elválasztott szerelmesek szenvedését, akik talán soha többé nem találkozhatnak, semmiféle mértékkel nem lehet felmérni. Nyina! Kis feleségem! Ezen a holdfényes éjszakán egy

volgai hajón kellene ülnünk, lassan úsznánk lefelé az ezüstös holdsugaraktól csillogó úton, hallgatnánk a víz csobogását és eljövendő fiúnkról ábrándoznánk... Itt pedig nincs más, csak az úttalan rengeteg... Szerelmünkre tüzek visszfényétől bíborszín ég borul.

Visszasétáltam a házba.

Félálomban azután is többször hallottam még az őr rövid, figyelmeztető kiáltását, az éjszaka folyamán további kilenc emberrel szaporodtunk. Hajnalban, amikor egy nagyhangú, gondtalan kakas kiugrasztott az ágyból, mert úgy éreztem, hogy közvetlenül a fülembe harsog és kinéztem az ablakon, megláttam a tisztás túlsó oldalán egy, váll- és derékszíjjal alaposan felszerelt alakot. Ez a tömérdek szíj Sztojunyin hadnagyra emlékeztetett. Kifutottam a tornácra, valóban ő volt az. Sztojunyin is megismert, de miután minden érzelmi kitörést nevelésbeli hibának tartott, bizonytalan léptekkel jött felém, és csak a szeméből láttam, hogy örül a találkozásnak.

— Rakityin! — mondta és keményen megszorította a kezemet. — Ez aztán a véletlen találkozás! Meg voltam győződve róla, hogy elestél!... — Vállat vontam, mint aki azt mondja: miért kell az embert idő előtt eltemetni? Sztojunyin zavarba jött: — Bocsásson meg nekem, de egész idő alatt ez volt az érzésem... Nagyon örülök, hogy látom... Sztojunyin odanézett a házra, s a kerítés előtt fel-alá járó őrre. — Sokan vannak?

— Éppen elegen — feleltem leplezett ironiával.

— Hát akkor fogadjon be bennünket is. — Hüvelykujját beakasztotta a vállszíjába, és visszanézett az erdőre. — Az emberek saját életük megnehezítésére mindenféle babonákat találtak ki; s az egyik ilyen babona egész úton elkísér engem: a 13-as szám. Tizenkét katonám van, én vagyok a tizenharmadik. Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy ezt az ördögtucatot okvetlenül baj éri. És tudja, a háborúban mi a színe a szerencsétlenségnek. A legsötétebb fekete... Mindjárt idevezetem őket.

Visszatartottam egy percre.

— Mondja csak, hova tűnt azután, hogy engem arra

utasított: Rogozska falva irányába vonuljak vissza a századommal.

— Mi is visszavonultunk. — Sztojunyin csodálkozva nézett rám, minden bizonnyal naiv léleknek tartott. — Azután egy műszaki zárat létesítő osztaghoz kerültünk. Bevetettek bennünket a „Nagy Németország" ezreddel szemben. Egy kicsit megtépáztuk őket, de szétvertek bennünket. Nem értem, miért kérdezi. Sejtheti, hogy nem azért kerültünk ide, mert olyan jól éltünk... A zászlóaljamból a régiek közül csak két összekötő, meg két telefonos maradt meg, a többiek más alegységekből valók. A Dnyeper hozott össze bennünket...

Sietős léptekkel visszament az erdőbe, és legnagyobb meglepetésemre, két ujját szájába véve, hangosat füttyentett. Hasonló füttyjel válaszolt neki. Katonái hamarosan betódultak a házba, és nagyhangon ismerkedtek a mieinkkel.

A nap folyamán a visszavonulás hulláma még harmincnyolc embert vetett partunkra, két, három, hat emberből álló kis csoportokban. Éjszaka is fel-felhangzott az őrök kiálltása: „Állj! Ki vagy?!" A házunk mágnesként vonzotta az úttól távol bolyongó embereket. Amikor kiléptem a házból, elfogott a nyugtalanság: a pitvarban, az udvaron, az ablak alatt, a veteményeskertben egymás hegyén-hátán, összevissza, katonák aludtak, egy-egy nyaláb szénát dobtak maguk alá. Több mint kétszázan lehettek. A fáradt vándorok útján felvillanó reménysugár hozta őket házunkhoz: talán ez a fény eloszlatja a homályt, amely oly áthatolhatatlanul, súlyosan nehezedett ránk. Nagyon jól láttam, hogy csoportunk úgy nagyobbodik új meg új emberekkel, mint hegy tetejéről leguruló csöpp kis hólabda. Egyesek civilzakót, orosz inget viseltek, de az egyenruha nadrágját megtartották. A katonák arca, még az alvóké is, fáradt volt és gondterhelt. Egyikük-másikuk álmában felkiáltott vagy mormogott valamit. Egy fiatal, szőke fiú felugrott, értelmetlen semmit sem látó szemmel maga elé meredt, hadonászott, mintha valami elkerülhetetlenül feléje tartó veszélyt akarna elhárítani, azután,

mint akinek eszébe jutott valami, megnyugodott, és újból lefeküdt.

A pitvarból Vaszja Jozsik szaladt ki, végignézett az alvó katonákon, és ámuldozva kiáltotta:

— Hű, de sokan lettek! — Csengő kacagásra fakadt, amikor meglátta, hogyan alszik az egyik katona a létrán: dereka, nyaka, lába a fokokon pihent, de egyik karja és a feneke lelógott a fokok között. — Ez azután a puha fekhely!...

Vaszja mögött Scsukin lépett ki, megállt mellettem, megköszörülte torkát, kis ideig hallgatott, duzzadt szemhéját összehunyorította a hajnali zöldes áttetsző fénytől, s megkérdezte tőlem:

— Mire gondol a hadnagy? — ráérős mozdulattal cigarettát sodort magának. — Egész éjjel nem aludtam, a hangokat figyeltem...

— Én sem aludtam — válaszoltam halkan. — Szépecskén összegyűltek. Arra gondolok, hogyan lehetne ezekből az elkeseredett, minden fegyelemtől elszokott emberekből harcképes egységet kovácsolni. Nem törte-e össze a német akaratukat, harci kedvüket, saját erejükbe vetett hitüket? Nagyon félek, hogy igen.

— Erőnket és hitünket összetörni? Nem értékeled túl az ellenséget? — Scsukin kérdőn, gúnyorosan nézett a szemembe, nagyot szippantott cigarettájából. A hajnali hűvös levegőben különösen kéknek látszott a dohány füstje...

— Hiszen örülsz, hogy jönnek az emberek, hiszen folyton erről álmodoztál, kínzott a tétlenség...

Zavarba jöttem, hogy kitalálta legtitkosabb gondolataimat. Vitába szálltam vele:

— De előbb még engedelmességre kell őket tanítani, fegyvert kell a kezükbe adni, élelemről gondoskodni... Érted, milyen óriási felelősség!... Rettenetesen sajnálom, hogy nincs velünk magasabb rangú, tapasztalt parancsnok.

— Ha jönnek magasabb rangú parancsnokok, akkor jó — mondotta komolyan Scsukin. — De ha nem jönnek, magunk döntünk a saját sorsunkról is és az emberekéről is. És közben majd megszerezzük hozzá a kellő tapasztala-

tot. — Scsukin könyökével barátságosan oldalba bökött, és rám hunyorított. — Hiszen a szemedből látom, örülsz, hogy így alakultak a dolgok. Fiatal vagy, egészséges, feszít az erő, az energia. Öntsd beléjük, külön-külön mindegyikükbe a hitedet, gyűlöletedet; akkor követni fognak...

„Ha valóban követnének" — gondoltam magamban, megpróbáltam elfojtani ideges remegésemet, és egyszerre megint megéreztem: újra megcsendül lelkemben az az ismerős, örömtől zengő húr...

Hangsúlyozottan katonásan, ragyogó tisztán, jólöltözötten lépett elénk Sztojunyin. Tisztelgett, és még könnyedén össze is csapta fényesre tisztított csizmája sarkát.

— Jelöljön ki egy embert a harcosok összeírására — mondtam neki. — Aztán századokra osztjuk őket, csináljunk belőlük egyelőre — mondjuk — három századot. Válassza ki a parancsnokokat. Az éjszaka jött egy hadnagy meg egy alhadnagy. Az egyiken nincs rangjelzés, de a helye jól látszik a gallérján. Beszéljen velük. Van még két szakaszvezetőnk is, Grivasztov és Kocsetovszkij. Mindketten felderítők. Elszántak, mint az ördög! Válasszanak maguknak hat kedvükre való katonát, könnyebben megy egymás között.

Sztojunyin hadnagy mindent felírt kis jegyzetfüzetébe.

— Nem korai még századokat alakítani? — jegyezte meg anélkül, hogy a füzetből felnézett volna. — Alig tudunk egy teljes századot összehozni a meglevőkből...

— Nem, nem korai. — Scsukinra pillantottam, aki helyeslően bólintott. — Most megteremtjük a századok magvát. Azután majd feltöltjük őket. Jön majd a kiegészítés, legyen nyugodt, hadnagy elvtárs. Meg vagyok győződve róla. De a legnagyobb gondunk az lesz, hogy mivel etessük őket. Honnan veszünk kenyeret?...

A tornácon megjelent Csertihanov, habfehérnek egyáltalán nem nevezhető fehérneműben. Arca megduzzadt az alvástól, kábultan dülöngélt, vakaródzva, jóízűt ásított. Amikor észrevette haragos tekintetemet, foga összekoccant, olyan hirtelen fejezte be az ásítást, és abban a pillanatban eltűnt a pitvarban, onnan kiáltotta Jozsiknak:

— Vaszka, hozz egy kis vizet!

Néhány perc múlva szabályszerűen felöltözve jelent meg az udvaron, körüljárta a házat, megnézte az alvókat, egyeseken keresztüllépett és hangosan morogta:

— Hm, Csipkerózsika birodalma!... Ezek aztán a katonák, a hős védők! — Úgy számított, hogy hangjára felébrednek a harcosok. — Hasukra süt a nap, de ők meg heverésznek! Hát lehet ilyen emberekkel harcolni? — Megállt a létrán fekvő katona mellett. Vaszja odaállt mellé, kíváncsian várta, mit szól majd ehhez Csertihanov. Pisze orra csupa ránc lett a visszafojtott nevetéstől.

— Jegyezd meg magadnak, Vaszja, csak orosz ember tud kitalálni sajátmagának ilyen szörnyű szenvedést, és csak ő tudja ilyen hősiesen állni. Nézd, mit csinált magával ez az ember; bizonyára szenved, de tűri, alszik, fittyet hány neki. — Prokofij rágyújtott, óriás füstfelhőt eregetett az alvó katona arcába. A katona megérezhette a dohányfüst szagát, orrcimpája megremegett. Majd kinyitotta szemét, fel akart kelni, de a fok összetört alatta, nagyot kiáltott, és lehuppant a földre.

— Állj! Fogják meg! Hova? Hol vagyok?

— A túlvilágon. — Prokofij vidáman vigyorgott. Vaszja táncolt a nevetéstől. A katona, úgy látszik, rájött, hol van, mi történt vele, és álmosan dünnyögte:

— A fene vigye el! Mennyi ostobasággal van tele az ember feje... Úgy éreztem, hogy óriási ködbe keveredtem, s a köd dohányszagú volt. Aztán meg azt hittem, rögtön megfulladok, belefúlok a ködbe... Adj egy szippantást...

A katonák egymás után keltek fel, szótlanul, komoran néztek körül — miféle megpróbáltatásokat tartogat számukra ez az új nap? Titokban, reménykedve, s követelőző tekinteteket vetettek hármunkra, amint ott álltunk a ház közelében. Egyikük rágyújtott. A cigaretta körbe járt, mindenki kettőt szippanthatott belőle. Egy alacsony, hegyes orrú, fémkeretes szemüvegű katona, bizonyára írnok lehetett, hármat szippantott a cigarettából, rögtön kapott is érte egyet a fejére, de akkorát, hogy a szemüveg leesett

az orráról. Váratlanul kórusban harsant fel rá a nevetés. Egy hatalmas termetű, szélesvállú katona szétvetett lábbal állt a kút mellett, egyenest a vödörből ivott, a víz két sugárban csurgott le szája mellett a mellére, csizmája orrára.

A kerítés mögül a margaréta magas szálait széthajtva, kilépett az a katona, aki a létrán aludt, és egyenest felénk tartott. Pimasz mosollyal emelte oda nekünk csizmás lábát, a talp lehasadt és a faszögekkel szegélyezett lyukból kivillant koszos kapcájának csücske. Fehér szirmú, sárga közepü százszorszép akadt bele a csizmába.

— Látják a felszerelést, parancsnokok? — A katona megmozgatta előttünk csizmája orrát, mintha csak lyukas lábbelijében gyönyörködne. — Tudok én ilyen csizmában gyalogolni, s netán még harcolni is?

— Fogsz benne harcolni! — feleltem neki összeszorított foggal, hogy megfékezzem hirtelen fellobbanó dühömet. — Ha kell, mezítláb is fogsz harcolni! Hogy hívnak?

A katona értetlenül, szaporán pislogva hátralépett.

— Bu-burmisztrov — nyögte ki hebegve. — Hogy-hogy mezítláb?

Csertihanov odasietett hozzánk, és durván vállánál fogva magafelé fordította Burmisztrovot.

— Mit akarsz itt? — Prokofij arckifejezése ijesztő volt, mély, rekedt hangjából fenyegetés csendült ki. — A parancsnok elvtársak fontos kérdéseket tárgyalnak, hogy hogyan tudják megmenteni az életedet, te ostoba, te meg ideszemtelenkedsz a szakadt csizmád miatt? Hol tetted tönkre? Az erdőben futballoztál vagy a fatönköket számoltad? Akarod tudni, hogy menj tovább? Kösd át madzaggal a csizmádat és eredj! Mert kaphatsz egyet a lapockádra, akkor aztán táncolhatsz! Na, gyerünk, gyerünk! Úgy megtanítalak járni, mint a parancsolat!

Burmisztov felháborodott az erőszaktól, és megpróbálta lelökni Csertihanov kezét a válláról.

— Hát te meg miféle nagyfejű vagy?

— Semmilyen nagyfejű nem vagyok, egyszerű katona! Gyerünk, azt mondtam!

Burmisztrov, aki úgy látszik, szégyenletesnek találta

volna, ha engedelmeskedik és visszavonul, kihívóan ellenkezett Csertihanovval, Grivasztov szakaszvezető odalépett hozzájuk és komoran rászólt:

— No, mi lesz? Indulás! — Fenyegető, kemény, határozott kifejezésű arccal magasodott Burmisztrov fölé, a forradás meg-megrándult az arcán. A katona elégedetlenül morogva odébb ment, leszakadt csizmatalpa klaffogott. A százszorszép fehérszirmú kis pillangóként rebbent meg minden lépésénél.

— Nos, látják ezt? — kérdezte Sztojunyin hadnagy Burmisztrovra mutatva. — Tessék, így néz ki egy katona...

— Ez az eset, úgy látszik, nagyon feldúlta Sztojunyint.

Scsukin nyugodt hangon magyarázta:

— Köztudomású dolog, hogy mindaz, ami hatalmas erőfeszítéssel, sok év munkájával épül fel, egyetlen nap alatt, de egy szempillantás alatt is tönkremehet... Ez vonatkozik a fegyelemre és ezen belül, a katonai fegyelemre is. Meg vagyok győződve róla, hogy nincs sok ilyen katona, bármilyen nehéz helyzetben is legyenek most. De úgy érzem, hogy még ez a Burmisztrov, ez se igazán olyan, mint amilyennek most mutatja magát...

— A színészeknek van egy nagyon jó szabályuk — mondottam. — Hogyha a néző szimpátiáját és bizalmát el akarod nyerni, ha azt akarod, hogy szenvedjen, sírjon és nevessen, vagyis egészében te uralkodj fölötte, ahhoz a színész temperamentumának, szenvedélyének, akaratának feltétlenül hatalmasabbnak, erősebbnek kell lennie a néző akaratánál.

— Igaz — jegyezte meg Scsukin. — Csak azt sajnálom, hogy ez itt most nem színház, és mi nem színpadon játszunk, hanem háborúban vagyunk...

— Tudod mit, politikai helyettes elvtárs — feleltem —, szövegezz meg egy olyan... esküfélét. Röviden, tömören, hatásosan. Minden katonának odaadjuk elolvasásra, azután írják alá a zászlónál.

— Igen, ez helyes lesz! — helyeselt élénken Scsukin. — Azonnal megírom. Csak az a baj, hogy nincs papírunk...

Sztjunyin hadnagy kinyitotta oldaltáskáját, elővette

jegyzetfüzetét, és halvány mosollyal átnyújtotta a politikai helyettesnek:

— Megajándékozom vele ...

3

Századaink — ahogy előre is sejtettem — nagyon gyorsan feltöltődtek. A támadó német hadsereget követő katonáink elkerülték az ellenség által megszállt falvakat, és még jobban az erdők sűrűjébe húzódtak. Vagy rábukkantak a házra, törzsparancsnokságunkra, vagy valamelyik századunk katonáiba botlottak, akik körkörös védelemre rendezkedtek be az erdőben. Némelyek megfordultak, és kereket oldottak; de ilyenfajta gyáva alakok csak elvétve akadtak. A többség velünk maradt. Sztojunyin beosztotta őket a századokba, de előzőleg elolvastatta és aláíratta velük eskünket.

Két nappal ezelőtt én írtam alá elsőnek. Felsorakoztattuk a tisztáson a katonákat. Csertihanov kihozta a bicskával kifaragott botra feltűzött zászlót. Féltérdre ereszkedtem a zászló előtt, és hangosan, érthetően olvastam:

— „Én, a vöröshadsereg katonája, új katonai egység kötelékébe lépve, ígérem, hogy a katonai fegyelemnek alávetem magam, a parancsnokok és politikai tisztek parancsait végrehajtom. Kész vagyok harcolva áttörni az ellenség gyűrűjén, hogy a fronton harcoló csapatainkkal egyesüljek. Esküszöm, hogy nem kímélem életemet a gyűlölt ellenséggel folytatott harcban. És ha a harcban visszavonulok, meghátrálok, vagy gyáván viselkedem, akkor saját bajtársaim lőjenek agyon, mint gyáva árulót."

Megcsókoltam a zászlót, és felálltam. Scsukin politikai helyettes térdelt a helyemre, azután Sztojunyin hadnagy... Egyesével léptek a zászlóhoz a katonák, és féltérdre ereszkedtek. Már csak Vaszja Jozsik volt hátra. Szentül elhatároztam, nem teszek sovány, törékeny kis vállára ilyen kemény, erejét meghaladó terhet. De a kisfiú kilépett a sor-

ból, kabátkáját derékszij fogta össze, kebléből kilátszott a pisztoly markolata.

— Hadnagy elvtárs, engedjen felesküdni engem is! — mondotta csengő, határozott hangon, pisze orra égnek meredt. Elszántságában volt valami megható és ellenállhatatlan. Megértettem, hogy ha nem engedem esküt tenni, azzal egyszeriben valahogy elkülönítem a katonáktól, és vérig sértem vele. Kérdő tekintetet vetettem Scsukinra. A politikai helyettes beleegyezően bólintott.

Vaszja tudott olvasni tekintetünkből. Már ott is térdelt a zászló előtt, levette sapkáját, szőke haja összeborzolódott, fejebúbján hetyke kis kakastaréj meredezett.

Könyv nélkül mondta az esküt, érthető, csengő hangon, egyfolytában. Csak az a szó, hogy „esküszöm", mintha összeszorította volna a torkát, hangja megcsuklott. Könnytől csillogó szemét bocsánatkérően rámvetette, majd leküzdötte izgalmát, és hetykén, sőt mondhatnám, könyörtelenül fejezte be:

— ... És ha a harcban visszavonulok, meghátrálok, vagy gyáván viselkedem, akkor saját bajtársaim lőjenek agyon, mint gyáva árulót!

A gyerek szeme ragyogott. A felindulástól semmit se tudtam neki mondani, csak rátettem a kezemet szőke fejére, és elsimítottam a hetyke kis kakastaréjt.

S az emberek egyre csak jöttek. Mindenekelőtt ennivalóval kellett volna ellátni őket. Fedot Fedotovics Liszikov házában nem maradt már semmi: kölcsönkértük tőle három utolsó birkáját, az üszőt még valamelyik éjjel előrelátóan elhajtotta valahova.

Nem sokkal ezután váratlanul roppant szerencse ért bennünket.

Csertihanovot és Jozsikot elküldtem a tőlünk négy kilométernyire eső tanyára, és szigorúan megparancsoltam nekik, hogy élelem nélkül vissza ne térjenek. Kora reggel indultak el. Mielőtt beértek volna a faluba, összetalálkoztak Onya Szvidler törzsőrmesterrel. Csertihanov már messziről felismerte Onyát: hosszú, mint az égimeszelő, csizmanadrágja buggya szinte derékból indul ki, a bő, tölcsé-

res csizmaszár majdnem térdig ér; bozontos, dús, gyűrűs haj. A törzsőrmester óriási gólyaléptekkel jött keresztül a krumpliföldön. Csak úgy peregtek lépte nyomán a burgonyavirág apró, kékesfehér szirmai. Mögötte, köpenykoszorúval a vállán, két másik katona botorkált.

— Nézd, a törzsőrmester! — mondta Csertihanov, és súlyos kezével megmarkolta Vaszja nyakát. Szeme szinte babonás félelemmel kerekre nyílt. — Szent... szent... szent!... Feltámadt halottaiból! Isten engem úgy segéljen, feltámadt! — Vadul felüvöltött:

— Törzsőrmester! Onya!

Szvidler átlépett a krumplisoron, és megtorpant, egyik lába az egyik sorban, a másik a másikban, sörénye megrezzent.

— Te vagy az, Prónya? — Úgy látszik, még mindig nem hitt a szemének.

— Hát persze, én vagyok az, én: Csertihanov! — kiáltotta Prokofij. — Ki más lehetne...

A törzsőrmester felénk rohant, hosszú lábával egyszerre több bokron ugrott keresztül, aztán elbotlott és hasra vágódott előttünk, lelapítva a zöld bokrokat. Az öröm mintha elvette volna minden erejét, csak ült a krumpli között, meg sem próbált felállni. Lesoványodott, feketére sült, sötét borostával felvert arcán megvillant áttetszően fehér fogsora. Fekete, szinte lakkal bevont szeme ragyogott.

— Prónya... — suttogta Szvidler meghatottan. Csertihanov leguggolt mellé, és tettetett kiábrándultsággal csóválta a fejét.

— No, Oszip, nem váltottad be jóslatomat: meg voltam győződve róla, hogy úgy alámerültél, mint a fejsze...

Onya nagyot nevetett:

— Magam is azt gondoltam. De ezek az átkozott fasiszták nagyszerűen kiképzik az embert a legkülönbözőbb sportágakban: maratoni futás, úszás... Bedobtak a Dnyeperbe: ússzál. És látod, kiúsztam. Minden stílust kipróbáltam, mire megkapaszkodtam a partban...

— Mindig mondtam, nagy hasznunkra van, ha minél közelebb kerülünk a fasisztákhoz. — Mindketten nagyot ne-

vettek. — Derék fickó vagy Onya, hogy kiúsztál! Örülök, hogy épen, egészségesen látlak! A hadnagy elvtárs, meg a politikai helyettes is örülni fog neked.

A törzsőrmester ámultan vonta fel szemöldökét.

— Hol vannak?

— Nálam — vetette oda hanyagul, leereszkedően Prokofij. — Valami ennivalóért küldtek. Ha meghalsz — mondták —, akkor is szerezz valami ennivalót. — Csertihanov ravasz, hamiskás képe bánatosan, elárvultan nézett a világba. — Kolostori ellátásunk van, Onya. Böjtölünk... Zöldség, néha egy kis sültkrumpli, főtt búza, ez az egész fejadag...

— Éheznek? — Onya energikusan felállt. — Mi kell nekik? Tyúk, bárány?

Prokofij leereszkedően hümmögött.

— Nincs egy cigarettád? Ó, „Belomor"! Hol szerezted?

— Véletlenül. A falusi szövetkezeti bolt vezetőjének kamrájában aludtam.

Csertihanov összehunyorított szemmel mélyeket szippantott a cigarettából.

— Azt mondod, tyúkot?... Az ilyen szárnyas jószág csak a gyengegyomrúaknak való, Onya. Nekünk inkább egy disznókonda kellene. Mert háromszáznál is többen vagyunk.

— Ja vagy úgy! — A törzsőrmester elgondolkozott, mutatóujját végighúzta orrának porcos görbületén. — Hát jól van, akkor szerzünk egy kondát. Indulás!

Szólt két katonájának, Csertihanov Jozsikot szólította. Megkerülték a tanyát, leereszkedtek egy mély vízmosásba. A meredek forduló után, lent a mélyben konda legelészett, vagy harmincöt disznó, malac és körülbelül ugyanannyi kecske. A kecskék a kiégett, száraz füvet csipegették, a kiskecskék féloldalasan vigan ugrándoztak. A disznók feltúrták a földet és a hűvös túrásba feküdtek. Kicsit távolabb egy ló legelészett, hámigával a nyakában. A pásztor, egy feketeszakállas, komor parasztember, a szekér mellett hasalt. Előtte késsel kivájt kis gödörben lótrágyával kevert dohány füstölgött, a gödörből pipaszár állt ki — üreges,

száraz növényszár. A pásztor felizzította a szívnivalót, és ezen a szárcsibukon keresztül szívta be a méregerős, büdös füstöt.

— Adj Isten, Geraszim — köszönt neki Szvidler a régi ismerős közvetlenségével és odament hozzá. — Emlékszel rám? Este a közeledben pihentem!...

— Emlékszem hát — felelte kelletlenül a pásztor, kivette szájából „pipáját", és bizalmatlanul méregette a jövevényeket.

Csertihanov és Szvidler leült melléje a földre.

— Hová tartasz, öreg? — kérdezte Prokofij.

— Látod, hogy fekszem! — felelte a pásztor. A reménytelen magányosság ellenségessé, emberkerülővé tette.

Prokofij változatlan nyugalommal dicsérte a pipáját.

— Ezt jól kitaláltad...

— Nincs papírom — panaszolta komoran Geraszin. — És dohányom is csak egy csipetnyi maradt...

Onya nagylelkűen megkínálta cigarettával:

— Gyújts rá...

Csertihanov lehajolt a kis gödörhöz, szippantott egyet a pipából, köhögni kezdett tőle.

— Hű, az ördögbe is, hisz ez valóságos méreg! Még a könnyem is kicsordul tőle...

A pásztor váratlanul nagyot nevetett.

— Mi az, nem állod ezt a fokot?...

— És mondd, régóta szenvedsz így, te szegény?...

A férfi megint elkomorodott.

— A háború második napján száz disznóval, kecskével indultam el Mogiljov alól — morogta kelletlenül. — Ez a kevés maradt belőlük... És ezek az átkozott dögök — ezek a kecskék — agyongyötörtek: hát tudok én utánuk rohangálni az erdőbe? Nem vagyok én kutya. Így is alig húzom a lábamat az éhezéstől, meg a bánattól. Az állatok felét is elvesztettem... Egyedül vagyok! Volt egy segítségem, fiatal fiú, de az megszökött, elment partizánnak... — Geraszim ügyetlenül megfordult, az ócska ing megfeszült a hátán, szétrepedt. — Most azután igyekszem minél messzebbre elkerülni az erdőket, itt mégis a szem előtt legel-

nek... Adj még egy cigarettát... — Mélyet szippantott belőle, bánatosan nézett fel a kék, erdő felett úszó fellegekre, és keserveset sóhajtott. — Vissza nem fordulhatok, nem így parancsolták. Előttem németek, két oldalt is mindenütt németek, hogy tudom leadni az állatokat? Hová? Kinek? Három kolhozban is próbálkoztam, sehol se fogadták el. A sajátunkat se tudjuk hová tenni, mondták... Most azután itt forgok körben, mint akit mindenki elátkozott. Hogy a fene enné meg az ilyen életet!

— Hát nem mondom, rosszul áll a szénád, öreg — sajnálkozott együttérzően Csertihanov. — Majd meglátod, még valami olyan helyre visz, ahonnan már nem lesz visszaút... És elpusztulsz az állatokkal együtt, teljesen hiábavalóan. Egész biztosan elpusztulsz!

— Világos, hogy elpusztulok! — tört ki az elkeseredés Geraszimból.

Látszott, halálosan megunta már, hogy egyedül, szótlanul bolyongjon erdőkön, mezőkön át, bizonyára komor, súlyos gondolatok kínozták. Prokofij ravaszul, cinkos képpel Szvidlerre kacsintott. Az közelebb ült a pásztorhoz, és rátette kezét az öreg térdére.

— Hát igen, Geraszim, elégsz te ebben a küszködésben. Rövidesen nem marad belőled más, csak egy marék hamu.

— Az öreg pásztor megadóan, könyörögve nézett Onyára.

— De ha nagyon megkérsz bennünket, mi segítünk rajtad. Ugye, segítünk, Csertihán?

— Bármelyik percben — bizonygatta készségesen Prokofij.

— Átvesszük tőled az állatokat, Geraszim, a vöröshadsereg számára.

A pásztor elhúzódott a törzsőrmestertől.

— Hát kik vagytok ti, hogy csak úgy el akarjátok venni tőlem az állatokat? Eriggyetek innen.

— Te csak ne aggódj, Geraszim — erősködött Szvidler. — Bizalmatlanságod teljesen helyén való. De természetesen szabályos elismervényt kapsz tőlünk...

— Mert ha, ne adj isten, a németek megtalálnak a csordával együtt — segített Csertihanov is —, majd akkor meg-

kérdezik: Milyen jogon titkolta el a német birodalom elől ezeket a disznókat, meg a kecskéket? Akkor azután befellegzett, úgy lepuffantják, mint a parancsolat.

Az öreg tanácstalanul pislogott.

— És egyúttal a lovat is adja nekünk — beszélte rá Onya Szvidler. — Magának sokkal jobb lesz, csak úgy szabadon hazatérni...

... Délre a tisztást, ahol az erdészház állott, mély, haragos röfögés és a kecskék vékony mekegése verte fel.

Mikor megláttam Onya Szvidlert, amint a szekéren a törzsparancsnokság elé hajt, azonnal az az örömteli gondolat villant át bennem: megoldódott az emberek ellátása.

A bolyongás napjaiban kiéhezett katonák megélénkültek, most azután kedvükre jóllakhatnak kecskehússal.

Egyedül csak Vaszka Jozsik gyűlölte meg tiszta szívből a kecskéket és disznókat: őt és a szemüveges katonát, az írnokot jelöltem ki az állatok őrzésére. A gyerek sírt, mint a záporeső.

— Éppen az én keserítésemre kellett jönniük ezeknek az átkozott dögöknek! — hüppögte a kerítés nyírfakaróinak dőlve. — A többieknek a háború az háború, de én mit csinálok? Kire fogok én lövöldözni, kecskékre? Egyenként lelövöm az átkozottakat!

A kecskék bementek a veteményes kertbe, és letiporták az ágyásokat. Fedot Fedotovics ránézett erre a dúlásra, azután legyintett, és bement a házba. Egy kis kecske odaugrott Jozsikhoz, puha kis pofájával megbökte a lábát, kitépett a kezéből egy kis nyírfaágacskát, azután elfutott. Vaszja könnyei közt elnevette magát, de rögtön abba is hagyta: eszébe jutott, milyen nagy sérelem érte.

— Miért büntet így engem a hadnagy, mondja meg nekem?...

Csertihanov apaian vigasztalta a gyereket:

— Mindig azt hittem, hogy komoly ember vagy, Vaszilij. Most meg hogy mutatkozol be? Azt csinálod, amit az asszonyok. Csak ők használják a könnyüket fegyverül, ők támadnak ilyen fegyverrel ránk, férfiakra. És védekezni is könnyekkel védekeznek. De te katona vagy, Vaszja, ha

azt parancsolják, őrizd az állatokat, akkor engedelmeskedj a parancsnak. Őrizd őket, mint a parancsolat, a végső győzelemig! Hogyha nekem parancsolták volna, én bizony örömmel eldobnám a géppisztolyt. Csinálnék magamnak egy furulyát, azon játszanék, beszélgetnék a kecskékkel... Hidd el nekem, Jozsik, sokkal érdekesebb az állatokat őrizni, mint harcolni.

A gyerek lassan elhallgatott, csak néha szipogott még egyet-egyet.

4

Védelmi körletünk egyre nagyobbodott: a századok, mint ahogy ezt előre láttam, az utolsó napokban jelentősen feltöltődtek. Sztojunyin erős kezű, tapasztalt parancsnokokat válogatott ki a századok élére. Scsukin kommunistái és komszomolistái a katonákat lelkesítve folyton csak arról beszéltek, hogy az ellenséget Szmolenszk alatt megállítottuk, s hogy Moszkva bevehetetlen.

A szedett-vedett csoport mind jobban harcképes katonai egységre kezdett hasonlítani. Látszatra minden jól ment. De engem állandóan kínzott a nyugtalanság: meddig lehet még szaporítani számunkat? Valamit kezdenünk kell, másként az emberek rájönnek, milyen céltalan dolog itt üldögélni a lövészárkokban, és maguk kezdenek valamibe, vagy szétszélednek. Fel kell kerekednünk, meg kell indulnunk az ellenség háta mögött, az élcsapatok nyomában. De a döntés pillanata — ezt biztosan éreztem — még nem érkezett el. Még nem voltunk teljesen egybeforrva és felszerelésünk is rendkívül hiányos volt.

Hárman ültünk a házban: Sztojunyin, Scsukin, meg én — és egy felderítési tervet vitattunk meg, bár Grivasztov és Kocsetovszkij, a két felderítő, egy-két napra elhagyva a tábort, már átvizsgálta az egész körzetet. Gyógyszert, dohányt és lőszert kellett beszereznünk.

— Harminc önkéntes jelentkező elég lesz — jelentette ki határozottan Sztojunyin.

— Egyetértek. — Scsukin időnként nagy füstfelhőt eregetett, az asztalra könyökölve a zöld jelzéseket, a német nyelven beírt helységneveket tanulmányozta a térképen: a térképet a felderítők a hitleristáktól „szerezték be".

— A csoportot én vezetem — jelentettem ki.

Scsukin rámpillantott, és elítélően csóválta meg a fejét.

— Szó sem lehet róla! Milyen szervezet az, amelyiknek nincs feje... Neked és Sztojunyinnak itt kell maradnotok az egységnél. A leghelyesebb, elvtársak, ha én megyek.

— Magam is emellett szavazok — jelentette ki Sztojunyin.

Scsukin még mélyebbeket szippantott a cigarettából, és még nagyobb füstfelhőket eregetett. Hallgattunk. Tisztán, jól kivehetően hallottuk, ahogy kint fenőkőhöz súrlódik az acél. A tornácon Kocsetovszkij őrvezető a kését élesítette.

— Olyan szorgalmasan, olyan nagy igyekezettel élesíted, mintha borotválkozni akarnál vele — jegyezte meg Csertihanov barátságosan.

Kocsetovszkij hangjából egy ragadozómadár víjjogása csendült ki:

— Én, őrvezető elvtárs, megvetem a rendetleneket. Ogyesszai vagyok. Megszoktam a rendes, tiszta munkát: a pacienseket se nyugtalanítom feleslegesen, meg nekem is öröm. Könnyű kezem van nekem. A lövés goromba hangot ad. Sérti a fülemet és nyugtalanítja az embereket. A lövéshez nem kell testkultúra, plasztikus mozgás, csak húzd meg a ravaszt és kész... De a kés, az csendes, éjszakai fegyver. Grivasztov barátom nem érti ezt. Én, őrvezető, úgy lopakodom, akár a macska, éjszaka, sötétben még jobban is látok...

A beszélgetés félbeszakadt. Csertihanov széles háta takarta el az ajtót.

— Hadnagy elvtárs kérem, hordágyon hoznak valakit...

Kimentünk a tornácra. Homályos, vaksi nap sütött, az erdő fölött szürke, meleget sugárzó felhők remegtek, a nedves, párás levegőben fonnyadozó, édeskés fűszag áradt. Egy csoport katona jött át a tisztáson. Kettő hordágyon hozott egy sebesültet. A hordágy mögött katonaruhás nő jött.

fedetlen fővel, fekete haját középen választva, simán hátra fésülte, hajtóka posztóján kis téglalap, orvos-őrnagy.

Egyik katonánk, az a bizonyos szakadt csizmájú Burmisztrov, kilépett és jelentette:

— Hadnagy elvtárs, századunk körletében tartóztattuk fel őket! — válla fölött a hordágy és a csoport katona felé intett. — A századparancsnok utasított, kísérjük őket önhöz...

A katonák letették a földre a hordágyat. Sátorlap-köpennyel letakart, középkorú férfi feküdt a hordágyon, beesett halántékánál őszült a haja; lehunyt szemű, sárgás arca mozdulatlan volt és nyugodt. A sátorlap-köpeny alól krómbőr csizma meg egy kötéstől fehérlő lábfej látszott ki. Kérdő tekintettel néztem az orvosnőre. Halk hangon mondta:

— Kazarinov ezredes, hadosztályparancsnok helyettes. Éjszaka egy csoport német katonába ütköztünk. Az ezredes megsebesült a lábán. — Kékkel árnyékolt, nagy, sötét szeme fáradtan, szomorúan és mintegy segélykérően nézett rám. — Legyen segítségünkre, hogy átjussunk a fronton...

— Harcolva akarunk kitörni a zárógyűrűből — feleltem. — Maradjanak nálunk és talán velünk együtt át tudnak jutni a mieinkhez. Egyéb segítséget nem tudok ajánlani.

— Halkabban! — figyelmeztetett az orvonő. — Elaludt...

De az ezredes szemhéja megrebbent, felnyitotta szemét.

— Ki ez a mi? — kérdezte halkan, enyhén vidám iróniával. — Lépjen közelebb...

— Rakityin hadnagy hétszázharmincnyolc emberből álló csoportja! A szám nem pontos, állandóan jönnek újabb emberek, egyenként és csoportosan. — Szorosan a hordágy mellé léptem. — Ezredes elvtárs, maradjon nálunk... Nagyon kérem...

A sebesült szemöldöke megrándult, mintha elcsodálkozott volna:

— Mi szüksége van magának egy féllábú katonára?... Csak felesleges teher.

— Hogy mondhat ilyen! Nagyon nagy szükségünk van önre! — Hátranéztem barátaimra, Scsukinra és Sztoju-

nyinra. — Segítsen nekünk... A hordágyról fog parancsnokolni. Lovunk is van.

Az ezredes együttérzően elmosolyodott, csendesen, bánatosan mondotta:

— Nem, hadnagy, fekve nem parancsnokolnak. — Megint fáradtan lehunyta a szemét, úgy látszott valamin töpreng, azután azt mondta: — Jól van, ittmaradunk. Vigyenek be.

A katonák felemelték a hordágyat.

— Szaladj, készíts helyet! — súgtam Csertihanovnak.

Az ezredest a hordágyról átemeltük az ablak elé tolt ágyra. Az orvosnő, Raisza Filippovna átkötözte a lábát. Sztojunyin, Scsukin meg én vázoltuk a helyzetünket.

Az ezredes, hátát az ágynak vetve ült, és szótlanul tanulmányozta alegységeink elhelyezkedését.

— Az ellenség megjelenése, ezredes elvtárs, feltételezhetően az út felől, vagy nagyobb lakott helyek felől várható — magyaráztam. — Ezt tartottam szem előtt, amikor megszerveztem a védelmet.

— Nagyon helyes. A védelem körzetét nem kell jobban kiszélesíteni, nehogy az ellenséggel való összeütközés esetén elvághassanak bennünket. — Az ezredes egy nagyobb léptékű térképet vett elő táskájából. — Nézzenek ide: északról és délről körülzárva bennünket, egy SS hadosztály, a több mint száz harckocsiból álló tizedik páncélos hadosztály, a „Nagy Németország" ezred, amely létszámára nézve dandárnak felel meg, a huszonkilencedik gyalogos hadosztály, a tizenhetedik gépesített, a szárharmincheles osztrák, a tizenötödik és a kétszázkilencvenkettedik hadosztály haladt el mellettünk... Egyszóval, kolosszális erő indult meg, mely csapatainkat számban és technikai felszerelésben egyaránt sokszorosan felülmúlja. És mégis, Szmolenszk alatt megállítottuk a németeket. — Az ezredes rádobta ceruzáját a térképre, és kimerülten hátrahajtotta fejét a párnára. — Jelna körzetében elakadtak.

— Akkor ebben az irányban fogunk megindulni — jelentettem ki. — Amint elég erősek leszünk. Nem szabad sokáig egy helyben maradnunk.

— Nagyon helyes! — hagyta jóvá javaslatomat az ezredes. — Ez a legrövidebb, leghelyesebb, de egyúttal a legnehezebb út. Az ellenség itt hatalmas erőt vont össze. — Kazarinov újból felült és fürkészőn, követelődzőn nézett arcomba. — A következőt mondom még magának, hadnagy elvtárs: rendkívül nehéz és a haza számára rendkívül fontos feladatot vállalt magára. Minél bátrabban, minél magabiztosabban hajtsa végre. Ne zavarja magát a szerény rang. Most nincs időnk az alárendeltség kérdésével foglalkozni. A mi helyzetünk különleges. Ha becsülettel kijutunk a Nagy Földre, majd tisztázzuk a helyzetet. Azonkívül pedig nincs egyedül. Vannak bajtársai és tanácsadói. Meg vagyok győződve róla, hogy megoldjuk a feladatot. Tehát cselekedjék határozottan és keményen. Sikerülni fog!

Fel akartam állni, meg akartam mondani neki, hogy kész vagyok minden erőmet, ha kell, az életemet is feláldozni ennek a feladatnak a végrehajtásáért. De az ezredes térdemre tette kezét, és visszatartott. Sztojunyin, úgy látszik, azt gondolta, hogy az ezredes előbbi megjegyzése nem érinti a tárgyat, ezért megkérdezte tőlem:

— Hogyan akar elindulni fegyver nélkül, tüzérség nélkül? Az első összecsapásig? . . . Lőszerünk is kevés. Az ökölharcok ideje már lejárt.

— Szerzünk fegyvert is, lőszert is — mondta Scsukin. — Két alkalommal kimegyünk az országútra és akár egy esztendőre valót is szerzünk . . .

— Géppuskájuk van? — kérdezte az ezredes, és megint a mi térképünkre nézett, amelyre bejelöltük a géppuskaállásokat. — Van. Négy. Hát igen, fiúk, egy löveg, a nagyobb tekintély kedvéért, bizony elkellene! Miféle orosz harc lesz ez tüzérség nélkül? Az erdőben, itt valahol ebben a körzetben — az ezredes ceruzájának hegyével a térképen egy zöld foltra mutatott —, egy egész üteget láttam égnek meredő csövekkel. Lövegzár és lövedék nélkül.

Hátam mögött a padlón Csertihanov csizmasarka koppant; az őrvezető az ajtóban állt, és egész idő alatt beszélgetésünket figyelte:

— Ezredes elvtárs, megengedi, hogy Rakityin hadnagy-

nak jelentsek? — Hatalmas tenyerét a füle mögé emelte. Az ezredes bólintott és Csertihanov bakancsa megint megkoppant a padlón; felém fordult: — Hadnagy elvtárs kérem, emlékszik Burmisztrovra, aki a levált csizmatalp miatt szemtelenkedett? Lehet, hogy igaz, lehet, hogy csak a száját jártatja, de azt mondta, hogy ő tüzér, s hogy visszavonulás közben töméntelen lövedéket elásott. Kérdezze ki. Itt van, ő vezette ide az ezredes elvtársat...

— Hívd be!

Burmisztrov bátortalanul lépett be a szobába, ijedten nézegetett körül: csizmája talpát dróttal erősítette fel. Megállt és félénken halántékához emelte kezét.

— Tüzér vagy?

— Igen — felelte a katona bizonytalanul, még nem tudta, mit akar az ezredes. — Az voltam...

— Otthagytad az ágyúkat, és a lőszert elástad?

Burmisztrov elsápadt.

— Mi mást tehettem volna, ezredes elvtárs? Esett az eső, az utak feláztak. A lovak összeestek, nem bírták tovább... Nem vehettem a hátamra, nem cipelhettem én el az ágyúkat! A kezelő személyzet is szétszaladt, ki merre látott... Hát behúzattam őket az erdőbe, otthagytam, a lövedékeket pedig elástam, ne jusson a németek kezére...

— Meg tudod találni a helyet? — kérdeztem.

— Nem, azt hiszem, nem találom meg, hadnagy elvtárs. — Burmisztrov tenyerével végigsimított homlokán. — Annyit bolyongtam aztán meg összevissza ezen a környéken...

— Meg kell találnod! — mondtam szigorúan. — Csertihanov, szólítsd be Szvidlert.

— Törzsőrmester, lövegeket és lövedékeket kell ideszállítani — szóltam a belépő Onyához.

Ezekre a szavakra Burmisztrov arca szenvedően elfintorodott: hol keresse a lövegeket?

— Idehozzuk őket, hadnagy elvtárs — felelte Onya gondolkodás nélkül. — A gépállomás udvarán traktorok állnak. Tizenkét darab. Nem ígérhetem, hogy mindegyik üzemképes. De kettőre bátran számíthat...

A tornácon hirtelen szóváltás támadt:

— Eriggy az útból, tökfej! — pattogott egy minden bizonnyal türelmetlen, öntelt ember hangja. — Hol a parancsnok? Merre találom?

— Nem vagyok tökfej — Prokofij válaszában visszafojtott indulat érződött, összeszorított foggal szoktak így beszélni. — Csertihanov őrvezető vagyok. És őrségen állok, jegyezze meg magának, polgártárs! — Csertihanov széles válla megint eltakarta a bejáratot. — Hadnagy elvtárs, kérem, valami civil akar mindenáron bejutni maga elé. Letapossa a lábamat... Beengedjem?

Az őrvezetőt durván ellökte az útból egy civilruhás férfi, és belépett a házba. Sapkáját szemig behúzta. Meghajolt, úgy vizsgálgatott a félhomályban előbb engem, azután Scsukint, Sztojunyint, majd Szvidlert. Kapkodó, hirtelen mozdulatai hisztériás állapotáról tanúskodtak.

— Ki itt a rangidős?

Kazarinov ezredes intett nekem. Felálltam.

— Mit akar?

— Enni akarok! Adjon enni nekem és utitársaimnak.

— Sokan vannak?

— Öten.

Az erőszakosság, az emberi pimaszság mindig dühített.

— Miért vagyok én köteles ellátni magát?

— Hogy-hogy miért?

A civil hátravetette fejét, az ablakon beáradó fény megvilágította borotválatlan, elhanyagolt arcát. Rendkívül ismerősnek tetszett nekem.

— Igen, miért? — Emlékezetem sietve lapozta a könyvet, amelybe belerajzolódtak az elmúlt napok arcai, eseményei, a megfelelő oldalt kereste. — Kik maguk?

— Szircov alezredes vagyok.

— Nem látom. — Forrt bennem a düh: ha eldobtad az egyenruhát, ne merj a rangodról beszélni. — Mutassa az iratait!

— Nincsenek irataim! Úszva keltem át a Dnyeperen.

— Mi is úgy úsztunk át...

Szircov értetlenül nézett körül, sértette ez a magatartás.

— Hogy beszél a feljebbvalójával? — suttogta fojtottan, az orosz ing gallérja mélyen a nyakába vágott, torkát összeszorította, arcát elöntötte a vér, egészen elsötétedett.

Scsukin, aki eddig némán figyelt, hirtelen felállt, és megragadta a férfi kabátjának hajtókáját.

— Hazudik! Maga főhadnagy!

Szircov feje megrándult, gallérgombja lepattant, arca rögtön megsápadt, felső ajka felhúzódott, kilátszottak apró, hegyes, gonosz fogai, karja ösztönös mozdulattal könyökben behajolt, mintha csak pisztolyt szorítana a kezében. Erről a mozdulatról, a gonoszan vicsorgó fogakról abban a szempillantásban rátaláltam a keresett oldalra. Poros, naptól átforrósított út, zavartan álló négy fegyvertelen katona, a hisztériásan kiabáló főhadnagy és a pisztolycső, melyet egyenesen a mellemnek szegezett. Hogy megváltoztatta, milyen felismerhetetlenné tette ez a nem rá szabott civilruha! Csak szemtelen, pimasz modora maradt a régi.

— Pisztollyal handa-bandázva fenyegetni a saját katonáit sokkal könnyebb, mint ellenséges támadást visszaverni — mondottam Szircovnak, és az ágy felé néztem, ahol Kazarinov ezredes feküdt, tekintetemmel kérdezve, mit tegyek.

Szircov szeme hozzászokott a félhomályhoz, ő is észrevette az ezredest, és önkéntelenül kihúzta magát.

— Menjen innen — mondta halkan az ezredes. — Utitársaival együtt. De azonnal!

Szircov megint összegörnyedt, és az ajtó felé sompolygott. Egészen a tornácig kísértem. Kicsit távolabb, a kerítésnél vártak Szircov szedett-vedett civilruhába öltözött társai. Ketten a fűben ültek, ketten a kerítésre könyököltek. Az egyik ülő alak sietve felugrott, amikor meglátott. Azután odébblépett a kerítéstől, és megindult az erdő felé. Rövid nyakáról, a szürke sapka alól kilátszó hatalmas, elálló füléről azonnal megismertem az első szakasz parancsnokát, a szökevény Szmislajev hadnagyot.

— Állj! — kiáltottam, és előrántottam pisztolyomat.

Szmislajev futni kezdett. Utána lőttem, de elvétettem. Még egyszer elsütöttem pisztolyomat. Szmislajev már el-

érte az erdő szélét, ahol Vaszja Jozsik őrizte az állatokat. Nem lőttem többet, féltem, hogy a gyereket találom el. Szmislajev eltűnt...

Mikor Szircov utitársaival együtt összetalálkozott velem, óvakodón, ellenségesen rámpillantott, majd nagy ívben elkerült. Fuldokoltam a keserűségtől és haragtól: mennyi szenvedés, szerencsétlenség jut osztályrészül népemnek, halál fenyegeti, én úgy gondoltam, most minden embernek el kell feledkeznie önmagáról, vágyairól, készen kell lennie arra, hogy vagy elég a harcok tüzében, vagy megedződik és megerősödik benne. És akkor ilyen gazemberek, haszonlesők, gyávák, csirkefogók, szökevények csúsznakmásznak még a földön!

5

Este, mikor Scsukin politikai helyettest felderítő útjára indulóban kikísértem, figyelmeztettem rá, hogy egy ideig még nem szabad felfednünk tartózkodási helyünket.

Scsukin helyett Kocsetovszkij szakaszvezető felelt, orrcimpája remegett, mint egy ragadozóé.

— Jól el tudjuk tüntetni nyomainkat. — Minden mozdulata, még a legapróbb is, legkisebb lépése is pontos, kiszámított volt. Szinte áttetszően világos szemének hunyorításában, mosolyra húzódó, kissé kinyílt ajkának vonalában elszántság érződött.

— Ilyen emberekkel tűzön-vízen keresztülmegy az ember, és se meg nem ég, se bele nem fullad — mondta vidáman Scsukin, és kedélyesen vállon veregette a hatalmas termetű, komor Grivasztovot. A politikai helyettes nagy kedvvel indult a felderítésre, úgy látszik, elege volt már a tétlenségből. Levette rohamsisakját és, mint mindig, amikor izgatott volt, hiányos fogazatú fésűjét végighúzta világosszőke haján. — No, Mitya, te is vigyázz magadra!... Szorítsd a hüvelykujjadat... Ne nyugtalankodj értünk...

A felderítők keresztülmentek a tisztáson, és eltűntek az erdőben.

Amint Scsukin elment, azonnal valami ürességet éreztem magam körül, mintha a legfontosabb dolgot veszítettem volna el, ami nélkül nagyon nehéz tovább élni. Sokáig nem találtam a helyemet, a ház körül bolyongtam. Azután elfáradtam, leültem a küszöbre, és elszundítottam.

Vaszja Jozsik odalopakodva hozzám, óvatosan megrántotta zubbonyom ujját, és halkan súgta:

— Hadnagy elvtárs, egy ember jött, összehívta a katonákat, és biztatja őket, hogy szökjenek meg innen!...

— Hol van?

— Ott, a kert mögött, nem messze a konyhától! Jöjjön! — A gyerek megint türelmetlenül megrántotta zubbonyomat. — Gyorsan!

Az éjszaka apró csillagok zuhatagát, nedves fű zúzmarás hűvösségét és a kihunyóban levő távoli tüzek visszfényének színeit vetette arcomba. A sötétségben sápadtan világítottak a kerítés karói. Jozsik előttem szaporázott, állandóan visszanézett, követem-e. Bebújt egy fenyőfa mélyen lehajló ágai alá, megállt, és engem is visszafogott. A fák között, puha tűlevelekkel beszórt földön egy csoport katona üldögélt, egyesek dohányoztak — ajkuk mellett a vörös foltok hol összehúzódtak, hol kitágultak, mintha lélegzenének. Nem tudtam jól kivenni a szavakat: rekedt, fénytelen hangon dünnyögött a beszélő. Közelebb húzódtam.

— Sokkal jobb partizánokhoz menni, illegalitásba, vagy behúzódni a pincékbe, padlásokon élni, mint áttörni a mieinkhez! — mondta egy férfi szakadozott hangon; nagyokat szívott a cigarettából, így próbálta elcsendesíteni nyugtalanságát, ingerültségét. — Azt hiszitek, tárt karokkal várnak benneteket, ünnepelni fognak: derék fiúk vagytok, áttörtetek! Álljatok közénk! Nem így lesz ám! Vallatni fognak benneteket: hogy s mint, mi okból maradtatok az ellenség által elfoglalt földön, nem szűrtétek-e össze a levet a fasisztákkal? Vannak ilyen alakok, csak azon igyekeznek, hogy tudnának téged az árulók közé besorozni és hogy oszthatják ki nektek mindazt, ami az árulónak jár... Mit mondott a politikai tisztünk? Inkább golyót eressz a fejedbe, de fogságba, körülzárásba ne kerülj.

A cigaretta parazsa megvillant, megvilágította a beszélő száját. Kiléptem a fa mögül.

— Te magad vagy áruló! — mondtam a katonának. — Felállni!

A katonák közül sokan felálltak, egyesek észrevétlenül odébbhúzódtak a fák mögé, és eltűntek a sötétben. A beszélő ráköpött a cigaretta végére, ledobta a földre, azután lassan felállt — hatalmas termetű katona volt, nyitott köpenyt viselt. Komor arca fölém magasodott, kócos haja homlokába hullt. Zseblámpámmal rávilágítottam.

— Hogy hívnak?

— Furgonov — felelte ellenségesen, és az éles fénytől összehunyorította sárgás macskaszemét. Eltolta zseblámpát tartó kezemet, és közelről az arcomba nézett. — Mit akarsz tőlem?

Az égető düh ólomnehézzé tette vállamat, karomat.

— Szökésre akarod rábeszélni az embereket!? — mondtam alig érthetően, a dühtől összecsikordult fogakkal. — Te aljas!

Teljes erőből Furgonov képébe vágtam. Hátratántorodott, fejét beverte a fa törzsébe. Váratlan ütésem mintha megbénította volna, csak védekezőn maga elé tartotta könyökét és érthetetlenül, ijedten motyogta:

— Miért?... Várjál? Miért...

A dühtől teljesen elvesztettem az eszemet, ütöttem, ahol értem, a fejét, a maga elé tett kezét, az oldalát. Vad dühvel üvöltöttem:

— Szökevény!... Áruló!... Gyáva!... Nesze neked, te aljas!

Furgonov háta megcsúszott a fa törzsén, leült, és arcát térde közé rejtette. Sajgott a kezem. Utoljára még oldalba rúgtam, azután otthagytam. Tántorogva mentem, nekiestem a fáknak. Egyetlen katona sem volt a közelben, magányos, ijedt nyusziként egyedül Vaszja Jozsik állt nem messze tőlem.

Összezúzott kezemet lóbálva kimentem a tisztásra, s mint ez az éjszaka, olyan sötét bánat fojtogatott: soha életemben nem ütöttem meg embert, még hozzá ilyen állati gyű-

lölettel. Fulladoztam, mohón szívtam be a párás, hideg levegőt. Mintha elfeledkeztem volna róla, hol vagyok, céltalanul ődöngtem a tisztáson, próbáltam lecsendesíteni remegésemet.

A sötétségen áttörő gyengéd, forrás sustorgáshoz hasonló hang arra késztetett, hogy magamhoz térjek és felfigyeljek. A sustorgó morgás egyre kivehetőbbé, egyre hangosabbá vált. Kitaláltam, hogy a traktorok közelednek az erdőben. Hamarosan kibukkantak a sötétségből a tisztásra — két kerekes és egy hernyótalpas traktor —, lövegeket, lövedékkel teli ládákkal megrakott szekereket húztak maguk után. Négy fogat jött utánuk.

Prokofij Csertihanov leállította a motort, leugrott a traktorról, odafutott hozzám, és füle mögé emelte kezét.

— Úgy kiszagolom én magát, hadnagy elvtárs, mint kutya a gazdáját! — mondotta élénken. — Minden rendben van, mint a parancsolat! Három löveget hoztunk, tökéletesen rendben vannak. És három esztendőre való lőszert!...

Onya Szvidler is odajött hozzánk Burmisztrovval.

— Ha akarja, hadnagy elvtárs, egy egész tüzér-hadosztályt ellátunk felszereléssel! — jelentette Onya Szvidler kissé hencegőn. Minden bizonnyal nagyon elégedett volt azzal, hogy végrehajtotta a megbízatást. Még a sötétben is látszott, hogy ragyog a szeme az izgalomtól, az örömtől kivillant habfehér fogsora, a kigombolt mandzsettából kilógó hosszú kezével vadul hadonászott. — Parancsolja meg, hogy szerezzünk harckocsikat, vagy egy raj repülőgépet, azt is megszerezzük!

— Csak köpünk egyet, és már meg is van! — folytatta Csertihanov, rá is átragadt Szvidler hetvenkedése.

Siettem jelenteni Kazarinov ezredesnek a lövegek megérkezését. Amint a ház közelébe értem, a sötétségből egy ember bukkant elő. Egyenesen felém tartott.

— Állj! — kiáltotta tompán.

Megint Furganov volt.

— Mit akarsz? — kérdeztem, és egy pillanatra megálltam.

— Ne félj, nem bántlak... — kezdte sokkal csendesebben.

Félbeszakítottam:

— Nem félek. Nos?

— Üljünk le egy kicsit... — vállamra tette súlyos kezét, és a kerítés felé tolt. Leültünk a gerendára. — Azt hittem, agyonversz. — Akkorát sóhajtott, mint egy fohászkodás, lehajolt, megbántottan, szemrehányón és értetlenül nézett rám. — Miért törtél úgy rám?

— Mire akartad rávenni az embereket? Lehetséges, hogy az ostoba tökfejeddel nem érted, milyen bűnre akartad rávenni őket? A legsúlyosabbra!... És ha ez megtörténik, saját kezűleg lőttelek volna agyon — mondottam keményen, engesztelhetetlenül.

Furganov könyökére térdelt, alázatosan, bűntudatosan hajtotta le nagy, busa fejét.

— Jobb lett volna, ha belém eresztesz egy golyót, mint hogy így összeversz a katonák előtt...

— A föld legnagyszerűbb emberei sok évszázadon keresztül harcoltak a szabadságért, és bátran a máglyán fejezték be életüket. Rengeteg élet árán harcolták ki ezt a szabadságot, amelyet örökül hagytak ránk, hogy utolsó csepp vérünkig védelmezzük. Az egész emberiség sorsa dől el most! Bele tudnál törődni a rabszolgasorsba, a vízhordó gebe sorsába?

Furganov felém fordult, szeme megvillant.

— Könnyű így elmélkedni a kis tisztáson a csillagok fényében! Szabadság, boldogság, hősök... De amikor reszkető szívvel menekülsz, mint a nyúl, akkor vajon van-e időd eltöprengeni ezekről? Emberiség! — mérgesen kiköpött, és a zsebébe nyúlt dohányért.

Gúnyosan elmosolyodtam:

— Termetre, kinézésre legalábbis oroszlánnak látszol. Kiderül, hogy nyúl lelke lakozik benned. Nem szégyelled?

— Szégyen? — Furganov megvetően hümmögött, és felkattintotta öngyújtóját; kék szikrák pattantak szerteszét, de a kanóc nem kapott lángra: kifogyott a benzin. Zsebrevágta az öngyújtót, a cigarettát pedig füle mögé tette. Me-

gint bánatosan sóhajtott: — Ha az embert jól fejbeverik, menten elfelejti, milyen bőrbe öltözzön: oroszlánéba, vagy nyúléba. Páncélba öltözötten, teljes erővel támadtak nekünk az átkozottak, próbálj csak megállni előttük.

— Pedig állni kell a harcot — mondottam, és kezemet rátettem széles, görnyedt hátára. — Az acél, nem mondom, erős és tartós. De össze lehet törni, szét lehet verni, be lehet olvasztani. Az emberi lelket sosem tudod beolvasztani! Erősebb az acélnál. Egy rövid hét alatt nem gyűlt volna össze több mint ezer ember, ha a lélek nem lenne erősebb az acélnál. És még fognak jönni: a lélek nem engedi, hogy megbékéljenek, cselekvésre, harcba szólítja őket!...

Furganov felugrott, széles melle kitárult, ingzubbonyának nyaka nyitva volt.

— Rettentő erővel vertek bennünket, de a hadosztály mégis állt, nem hullott szét. — Furganov gúnyosan elmosolyodott. — Ez a bizonyos „acélos lélek" nem engedte... Itt harcol valahol a közelben... A mi egységünket úgy levágták róla, mint cipóról egy karéj kenyeret. Sokan elestek. Én hat másik emberrel együtt összetalálkoztam magukkal... — Megint a térdére könyökölt, fejét lehorgasztotta, egy ideig hallgatott, figyelte a tisztás életét: a traktorok mellett Burmisztrov szerszámaival csörömpölt, zseblámpájának rózsaszínes fénycsóvája futkosott a gépek körül. A tornácon Prokofij az őrrel és Vaszja Jozsikkal beszélgetett. A tisztás túlsó felén Onya Szvidler hajtotta be a fogatokat az erdőbe, és közben szigorúan, de harag nélkül kiabált valakivel. Mögöttük lustán röfögtek a disznók, mekegtek álmukban a kiskecskék, éjszakára a veteményeskertbe hajtottuk őket, a káposztafejekből, sárgarépa-ágyásokból puszta kocsányok és gödrök maradtak. Mindenfelé sötét emberi árnyak suhantak hangtalanul, fojtott beszélgetés hallatszott, néha csengőn, nyugtalanul elcsukló hangon felnyerített egy kiscsikó...

— Csak egytől félek — szólalt meg újra hosszú hallgatás után Furganov —, hogy ha sikerül áttörni a mieinkhez, akkor meghurcolnak bennünket: hogyan és miképpen hagytuk magunkat bekeríteni?...

— Csak azt kerítik be, aki leteszi fegyverét az ellenség előtt — válaszoltam mély meggyőződéssel. — Engem még sohasem kerítettek be és nem is fognak. Ezt jegyezd meg magadnak.

— Igazán? — Furganov hirtelen határozottan felugrott. — No, jól van... Itt maradok. Rettentő álmos vagyok... Eriggy. De nem, várj csak egy percig. Azért nem kellett volna a katonák előtt megverned... Szakaszparancsnokhelyettes voltam... Őrmester vagyok... — Egyszerre, mintha minden erő elszállt volna belőle, végigvágódott a földön, elterült a gerenda mellett, amin ültünk, és arcára húzta köpenyét.

6

Hajnalban megjelent nálunk Voltuzin százados. Magával hozta zászlóaljának maradványát, mintegy harminchat embert. Voltuzin ékre emlékeztetett: válla széles, izmos, mint egy birkózónak. Keskeny csípő, kurta, apró lábak; hatalmas, teljesen szabályosan kerek, borotvált fején a füle mellett ritkás, gyér borosta nőtt; kopasz, napbarnított fejebúbja fényesen csillogott. Olyan furcsa és szokatlan volt egy ilyen vidám, hangos, örökké nevető alakot látni közöttünk, akik mindig oly óvatosak voltunk, oly nyomasztóan hatott ránk ez a különös erdei élet... Kazarinov ezredes tanácsára zászlóaljparancsnoknak neveztem ki Voltuzint, a magunkéból csatoltunk hozzá embereihez.

— Igenis, hadnagyom! — felelte élénken, és nevető szemében valami huncut, soha sem csüggedő fény csillant meg.

Akaratlanul is elmosolyodtam szokatlanul hetyke válaszán.

— Csak egyet fogok kérni magától, hadnagyom: ne követeljen tőlem kezdeményező erőt. A parancsokat a legpontosabban végrehajtom, nem fogom kímélni értéktelen életemet. De a kezdeményezés terén csődöt mondok. Úgy látszik, a mamám úgy szült világra, hogy elfelejtett megajándékozni ezzel az igazán nagyon szükséges tulajdonság-

gal. Megjegyzem, hadnagy, a mamák általában nem a legmegfelelőbb minőségben eresztenek minket ebbe a világba. Mikor felnövünk, akkor kezdjük észrevenni, hogy az egyik ember nem elég szép, nem elég rokonszenves, a másikban egyáltalán nem fejlődött ki a bátorság, amely oly pótolhatatlan az életben, a harmadiknak hiányzik néhány agytekervénye, a negyedik minden tehetség nélkül vegetál... Ezek az üresség, fehér foltok, az idők folyamán undok tulajdonsággal töltődnek ki — gyávasággal, irígységgel, kezdeményező erő hiányával. Nekem az a gyanúm, hogy a saját kezdeményező erőmet ifjú koromban pazaroltam el, kiváló hősökről szóló regények olvasása közben; minden találékonyságomat, kezdeményező erőmet átadtam ezeknek a nemes vitézeknek, magamnak semmit se hagytam belőle... Kérem, ne ítéljen el ezért, hadnagyom.

Nagyon megtetszett nekem ez a beszédes, féktelenül tevékeny ember.

— Azt hiszem, százados elvtárs, maga mindenféle rosszat mond saját magára...

— Téved — mondott ellent sietve Voltuzin és nagyot nevetett. — Tévedni az emberek megítélésében, ez ugyancsak veleszületett hibája az embernek.

Ott állt mellettünk Csertihanov, és észrevétlenül odalopakodott Vaszja Jozsik is, a kecskéket és disznókat a szemüveges katona gondjára hagyva. Prokofij szinte elbűvölten nézte a gömbölyű, eleven századost: szerette a vidám, csüggedést nem ismerő embereket.

— Hadnagy elvtárs, megengedi, hogy mondjak valamit a százados elvtársnak? — kérdezte az őrvezető, és Voltuzin hirtelen megperdült a sarkán Csertihanov felé. — Fejfedő nélkül jár, százados elvtárs, és a nap kiégette a fejéből a kezdeményező erőt, mint a parancsolat, a haját meg elfújta a szél.

— Lehet, hogy így van, őrvezető — Voltuzin rápillantott Prokofij magas homlokú, dús hajjal benőtt fejére, amelynek éppen csak a búbján táncolt a katonasipka. — Jegyezze meg őrvezető, hogy dúsan akkor tenyészik a növényzet, ha vízben áll a gyökere.

Csertihanov szaporán pislogott világos szempilláival, összeráncolta nagy krumpliorrát, mintha valami csípőset szagolt volna. Jozsik visított a nevetéstől. Prokofij megmérgesedett.

— Kiporollak, Vaszka. Kin nevetsz te? — Úgy tett, mintha meg akarná fogni Jozsikot, és elfutott.

— A kezdeményezést megtanulja az ember — mondottam Voltuzinnak. — A helyzet maga követeli meg a döntést.

— Csakhogy a kezdeményező erő tehetség, a tehetséget pedig nem lehet megtanulni — mondott ellent a százados. — Én engedelmes vagyok. Az is hasznos tulajdonság, ha háború esetén pontosan végrehajtom a parancsnok akaratát. Ezzel vigasztalom magam.

Alig érkezhetett meg Voltuzin százados parancsnoki harcálláspontjára, máris futva jött tőle egy összekötő a jelentéssel: a mezei úton négy, katonákkal megrakott ellenséges teherautó közeledik egyenesen Voltuzin egyik százada felé. A zászlóaljparancsnok kérdezi, mit tegyen. De amíg az összekötő hozzánk, a törzsparancsnokságra futott, a teherautók nagy motorzúgással a reggeli esőtől feláztatott csúszós úton forgó kerekekkel már beértek az erdőbe. A fák között puskalövések, géppisztoly sorozatok ropogtak, tompán puffantak a kézigránátok. Akaratlanul is elmosolyodtam, amikor meghallottam a hirtelen kitörő lövöldözést: Voltuzinnak mégiscsak kezdeményezőerőről kellett tanúbizonyságot tenni. Vagy tíz perc múlva véget ért a lövöldözés. Megint csendes és rejtelmes lett az erdő, átható, éles lőporfüst terjengett a föld felett. A századostól újabb összekötő érkezett rohanva; izgatottan, elfúló hangon jelentette: tizenegy hitlerista elesett, négy megfutamodott, s elbújt az üldözők elől az alacsony bokrokkal benőtt vízmosásban, a vízi akadályok áthidalására alkalmas anyagokat szállító gépkocsik gránátrobbanástól megsérültek, egy katonánk elesett, három megsebesült...

Megkértem az orvosnőt, Raisza Filippovnát, az összekötővel együtt menjen el a zászlóaljhoz, és részesítse elsősegélyben a sebesülteket. Békés erdei életünk véget ért,

felfedeztek bennünket, nyomban fel kellett készülnünk az előttünk álló megpróbáltatásokra.

Két óra múlva a szél megcibálta a nyírfák és fenyőfák csúcsait, letépte róluk a sűrű ködfelhőket, feldobta őket a magasba. Hihetetlen, ejtőernyő-fehérségűvé szárította őket, a felhők széttöredeztek és a hasadékok között kibukkant a kék ég. E számtalan kinyitott, remegő felhő-ejtőernyő között jelent meg a német „gólya" felderítőgép. Kényelmesen fürdött az ég kékjében, megcsillogtatta a napsütésben nemesveretű ezüstös szárnyait, vékony, szívet szorító zümmögéssel szőtte át a csendet. Milyen ismerős is volt nekünk ez a vibráló, kínzó zümmögés! A kis előkertben álltam, az ablak mellett, a magas, színes margaréták között, és figyeltem, hogy köröz felettünk a német felderítőgép.

— Kifürkész bennünket, hadnagy elvtárs, olyan biztos, mint ahogy itt állok — szólalt meg mögöttem Csertihanov. — Ez az első fecske... El kéne oltani a tüzeket...

A szakácsok főztek, és a fenyők hegyes csúcsai fölött lilás füstfelhők gomolyogtak. Sztojunyin hadnagy leszaladt a tornácról. Arcának sápadtsága elárulta nyugtalanságát. Hüvelykujját beakasztotta kardszíjába, a „gólyá"-ra sandított, és odaszólította Onya Szvidlert.

— Törzsőrmester! Azonnal oltsák el a tüzeket! Nem látja a gépet?

— Nem kell — állítottam meg Onyát, aki már futott is, hogy végrehajtsa a parancsot. — Majd, ha a „gólya" elröpült, oltsák el itt a tüzeket és az első zászlóaljtól másfél vagy két kilométerre gyújtsanak újabbat!

— Remek! — helyeselt Csertihanov. Sztojunyin hadnagy rám nézett, megértette a gondolatomat.

— Magam megyek a zászlóaljhoz — mondotta, és intett Csertihanovnak. Prokofij kivezette az udvarról Onya Szvidler lovát, és Sztojunyin felpattant a hátára, arcát elfintorította, nyereg nélkül, szőrén ülte meg a lovat. Azután elvágtatott a tisztáson keresztül.

Bementem a házba, és jelentettem elgondolásomat Kazarinov ezredesnek.

— Majd meglátjuk — felelte az ezredes, döntésemet latolgatva. — Hamarosan itt lesznek a bombázók. — Az ezredes az ágyon ült az ablak mellett, tekintetével elkísérte a „gólyát", majd órájára pillantott. — Negyven percen belül. — És megismételte: — Majd meglátjuk.

Kimentem a tornácra. A felderítőgép, várakozást és feszült nyugtalanságot hagyva maga után, utálatos zümmögéssel, lassan úszott el a felhők fehér hattyúcsapata között. A tisztáson eloltottuk a tüzeket, vajon időben meg tudják-e őket gyújtani az új helyen?... Vaszja Jozsik, aki mindig a ház közelében legeltette állatainkat, odaszaladt hozzám:

— Légitámadás lesz, hadnagy elvtárs?

— Minden valószínűség szerint, Vászja.

— Mit csináljak a kecskéimmel — hajtsam be őket az udvarra? De sok bajom van velük, az átkozottakkal! Bárcsak ennék már meg őket!

— Hamarosan megesszük — feleltem, miközben egész máson járt az eszem — légy még egy kicsit türelemmel...

Csertihanov közbeszólt.

— Ne zavard a parancsnokot, Vaszilij a kecskeproblémáiddal. Hajtsd be az állatokat az erdőbe, egyetlen élőlény se kódorogjon a tisztáson.

Ezekben a csöndes, kinzó várakozással teli pillanatokban Nyinára gondoltam. Rettenetesen sajnáltam, hogy nincs itt mellettem: ha itt lenne, levenné vállamról az érte érzett nyugtalanság és aggodalom súlyos terhét. Vajon mit csinálhat most? Meg tudja-e óvni őt Nyikita? És vajon ő maga megóvja-e sajátmagát? Örökké magamon éreztem szigorú, égő tekintetét. Minden lépésemet, minden szavamat figyelte, s én mindig azt szerettem volna, ha határozottnak, okosnak, kitartónak, erősnek lát engem.

Nyugat felől vártam a repülőgépeket, de északkeletről, valószínűleg Szmolenszk felől, bukkantak elő. Az erdő furcsán elcsendesedett, megdermedt, szinte bilincsbe verte a gépek fenyegető zúgása. „Elkéstek, nem tudták időre meggyújtani a tüzeket" — gondoltam elkeseredve és dühösen. Titokban a ház ablakára pillantottam. A poros üvegen át felém sárgállott Kazarinov ezredes arca. A repülőgépek

most — miután nem látnak füstöt — az egész erdőt bombázni fogják...

A repülőgépek nagy kört képeztek, még messze a mi törzsparancsnokságunktól, távolról jutott el hozzám a zuhanóbombázók átható üvöltése. A robbanások gyökértől csúcsig megreszkettették a fákat. A kecskék panaszosan mekegtek. Sztojunyin a tisztás szélén vágtatott felénk tajtékos lován. Egy rántással megállította előttem a vágtató lovat.

— Égnek a tüzek, hadnagy elvtárs! — kiáltotta, és bement a házba, arca eltorzult, sántikálva ment; szőrén ülte meg a lovat. Határtalanul boldog voltam, nagyot nőttem a saját szememben. Ravaszságom sikerült, sok ember életét megmentettem. Csertihanov még nagyobb tisztelettel nézett reám, mint eddig. Minden egyes robbanásnál összehunyorította apró kis szemét és csendesen megjegyezte:

— Törnek-zúznak, mint a parancsolat, pedig nincs ott semmi.

Ekkor, közvetlenül a ház teteje fölött, szinte a fenyők csúcsait súrolva húzott el egy vadászgép kötelékünk. Szétszóródva ékelődtek be a német gépek körébe, és megzavarták zárt rendjüket. Villámgyorsan szálltak, forogtak, lőtték a nehéz, ellenséges bombavetőket.

A magasból váratlanul német Messerschmittek zuhantak föléjük. Még sohasem láttam ilyen légiharcot. Az erdő fölött az eget szinte elsötétítették a kavargó gépek, szűk lett számukra a tér.

Hol itt, hol ott villan meg egyik vagy másik vadászgépünk vöröscsillagos szárnya, majd megint elsötétedik, az ellenséges gépek sötét szárnyai eltakarják. Őrjöngve, a lehetetlenségig fokozott vijjogással űzték egymást, tüzes sorozatokat eregetve egymásba... Kétszer lobbant az égen lángcsóva és a lezuhanó bombázók szurokfekete csíkot húztak a fehérfelhős égre. Majd tehetetlenül, füstfelhőt húzva maga után zuhant a föld felé egy Messerschmitt. Közvetlenül a tisztás fölött, a fejünk fölött, egy német vadászgép érte utol gépünket, amelyik az ellenséges gépet lelőtte. Láttam, ahogy a könyörületet nem ismerő gép-

puskasorozat átlyukasztja a gépet. Abban a szempillantásban kigyulladt, a másodperc egy töredékéig mozdulatlanul állt egy helyben, majd lángolva zuhant a föld felé. Elakadt a lélegzetem. „Elpusztult" ... — gondoltam elkeseredve és nem tudtam levenni róla tekintetemet. Ekkor hirtelen egy fekete pont zuhant ki belőle. Azután kinyílt fölötte egy fehér ejtőernyő és a pont, mintha egy helyben libegett volna a levegőben. A pilóta lassan ereszkedett lefelé. „Megmenekült!" Alighogy a gondolat átfutott agyamon, az ellenséges vadászrepülő elhúzott a leereszkedő pilóta mellett és leadott rá egy sorozatot. A pilóta hirtelen összerándult, és szívembe hasító fájdalommal döbbent belém, hogy a golyók eltalálták.

Az ejtőernyő fennakadt a tisztástól nem messze magasodó fenyőfán. Csertihanov talált rá. A pilóta az ejtőernyőzsinóron lógott, lába majdnem elérte a földet. Halott volt.

A pilóta ingzubbonyának zsebében megtaláltam felesége fényképét. Az asszony huncut szeme káprázta mosollyal nézett ránk, nagy szeme összeszűkült. Magam elé képzeltem ezt a szép fiatalasszonyt, szerelmét, amelyet olyan kegyetlenül húzott keresztül a halálos ellenséges géppuskasorozat, és valami hatalmas, egyszerű bölcsesség érintette meg lelkemet: az emberek életre születnek, a szerelem örömére, és az élet ellenségeinek, akik a halál sötét szemfödőjébe öltöztetik a földet, el kell pusztulniuk ...

7

Késő estig lóháton jártam az alegységeket. Egyetlen ember sem sebesült meg a légitámadás alatt. Csak Onya Szvidler trénjéből pusztult el egy ló, dőlt fel egy vízszállító lajt, és a légnyomás odébb dobott egy sátrat. A cövekekről leszakított ponyva felrepült, és fennakadt egy terebélyes fenyőfa ágán.

De az emberek mégis gondterheltnek, morcnak látszottak. A rövid tűzharc, az ellenséges tehergépkocsik elfog-

lalása és a bombázás után mindenki világosan megértette, hogy a békés élet itt, az illatozó erdőben, a zöldellő tisztáson véget ért.

Még az éjszaka folyamán parancsnokkal együtt elhagyta helyét a 3. zászlóalj egy lövészszakasza.

A 2. zászlóaljból két katona elszökött a faluba. Két fiatalasszony civilruhát adott nekik, és elrejtették őket a kamrában, pincében éjszakáik megédesítésére. A katonákat fegyveres őrök kísérték vissza a századhoz. Voltuzin százados nagyon megörült látogatásomnak, élénken beszélte el nekem a tényeket, és békéltetőn jelentette:

— Bevallom, megbocsátottam nekik, hadnagy. Mit jelentenek a szegényes szemrehányások és büntetések az élet hatalmas törvényeivel szemben! Nagyon szidtam őket. Néha egy szidás sokkal hatásosabb, mintha puskacső elé állítunk valakit. Meg vagyok róla győződve, hogy ezek a katonák bátran fognak harcolni.

Ránéztem a százados tiszta, örömteli, izgalomtól ragyogó arcára, és elmosolyodtam.

— Ejha, ilyen liberális, háborúban? Egyébként hogy lehet az, hogy most mégis meg merte támadni az ellenséges gépkocsikat, méghozzá parancs nélkül!

Voltuzin harsány nevetésre fakadt, hátravetette nagy busa fejét, majd karonfogott: elértette a tréfás célzást.

— Akár hiszi, akár nem — merő életösztönből. Vele születik az emberrel. Amikor maga a Halál szekerezik az ember felé, akkor feltétlenül védekezik. Hát mi is védekeztünk. Ennyi az egész... De tudja, mit tanultam meg egyszer s mindenkorra? Ha e négy teherautó mögött akár tíz, húsz vagy száz kocsi jött volna még, az én katonáim azokat is megsemmisítették volna. A felgyülemlett gyűlölet szétfeszíti a keblet, kikívánkozik az emberekből!

Odamentünk a teherautókhoz. Az úton álltak, vagy húsz méterre egymástól. Az egyiknek erősen megsérült a sárhányója és motorburkolata, a visszapillantó tükrön három kis lyuk, szerteágazó sugarakkal, a másiknak teljesen szétforgácsolódott a karosszériája, bizonyára kézigránátot kaphatott. A harmadik balra lefordult az útról, hűtője orra

egy fenyőfa törzsének dőlt... Beugrottam a vezetőfülkébe, benyomtam a tengelykapcsoló pedálját, és gázt adtam; indítottam, és kikormányoztam a kocsit az útra.

A lovak kötőfékét fogó Prokofij Csertihanov csodálkozva felkiáltott:

— Hadnagy elvtárs, kérem, mi az ördögnek ezek a nyeregnélküli gebék? Hagyjuk őket a fenébe! Belelépünk a gázba, és elszáguldunk, mint a parancsolat, száz versztát egy óra alatt. Ilyen motorral semmi az út Moszkváig...

Leugrottam a kocsiról.

— Jó kis kocsi — mondottam Voltuzinnak. Eszembe jutott másfél tonnás döcögő kis postaautóm. — Tudja meg, nincs-e a katonái között sofőr. Kezdetben jó hasznát vehetnénk a kocsinak.

— Hát hogyne akadna — biztosított Voltuzin, és megint karon fogott. Nem ismert nehézséget és kétséget.

Végigsétáltunk az út mentén. Mellettünk szép sorban magasodtak a fenyőfák, mint jól kifeszített rézhúrok. Úgy tetszett, ha megérintjük őket, az erdőn dallamos, mély pengés fut végig.

— Micsoda csönd, hadnagy — mondotta Voltuzin a fenyők csúcsára emelve tekintetét — bölcs, szinte titokzatos csönd... Mit jelent ennek a robbanások zaja? Óceánba hajított kő... A füst szétszéled, a hang elül, s a csönd megint győzedelmeskedik...

Két katona egy rúdon nagy, bádog víztartályt vitt el mellettük.

— Ne feledkezzen meg róla, százados elvtárs — figyelmeztettem a zászlóaljparancsnokot —, csak éjszaka főzzenek. És ügyeljenek, hogy minél kevésbé látszódjék a füst.

— Csuda sokat tud ez a százados — mondotta tisztelettel Csertihanov, miután elbúcsúztunk Voltuzintól. — Úgy dobálódzik tudós szavakkal, mint más a borsószemekkel.

Hallgattam. A katonák harcra kész, bizakodó hangulata, — hogy bármelyik percben készen állnak az indulásra, a küzdelemre — nem enyhített kínzó, pillanatig sem szűnő nyugtalanságomon: három nap telt már el, de Scsukin csoportja még mindig nem tért vissza.

Hát igen, hogy részt vegyünk valamiben, cselekedjünk, az természetesen veszélyesebb, de mindenképpen nyugalmasabb is — nem lévén idő a töprengésre —, mint harci feladatra küldeni embereket és aztán a szó szoros értelmében elsorvadni a várakozásban, a találgatásoktól és feltételezésektől.

— Azt hiszem, hadnagy elvtárs, nagyon messzire mehettek — szólt megnyugtató hanghordozással Csertihanov, kitalálva min töprengek. Aztán szaporább lépésre bíztatta lovát, odaléptetett mellém, és térdével megbökte térdemet. — Hiszen olyanok, mint az ördögök! Szeretik a kockázatot! Hevességükben rávetették magukat a farkas nyomára, útközben meg sok minden történhetik — találkozások, búcsúztatások: egyeseket megkínál az ember azzal, ami kezeügyébe akad, másokat felköszönt abból az alkalomból, hogy idejöttek a mi földünkre. A hitleristák pedig, magától értetődik, válaszolnak a köszöntésre... Máris mennyi idő telt el!... Egy alkalommal a megboldogult Szuvorov százados azt parancsolta nekem, hogy ugorjak át egy percre a századhoz: siess, egyik lábad itt, a másik ott. És meddig tartott az utam? Késő estig. Meglátott egy ellenséges repülő, s hogy utánam eredt, hogy szórta rám az ólomesőt! Először én is géppisztolysorozattal feleltem neki, mikor töltényem kifogyott, köveket dobáltam feléje. A fritz, az a dög, pedig kidugta pofáját a gépből, és levigyorgott rám. Már ő se lőtt, biztosan neki is elfogyott a lőszere. De amint leereszkedik — mindjárt lekapja a fejemről a sapkámat az átkozott! — azonnal hasravágom magam és lapítok. A gép elhúz a fejem fölött, elrepül, és gyorsan felugrom, tovább szaladok. Hát a repülő megint csak bukórepülésben jön nekem. Így ment ez többször egymás után. No, de aztán megfizetett érte. Elpattanhatott valami rugó a motorban, és a repülőgép úgy belefúródott a földbe, mint a parancsolat! Odavaló is volt... A felderítőkkel is történhetett valami ilyesféle... Majd csak megjönnek.

Scsukin hajnalban tért vissza. Valóságos szekérkaravánt hozott magával, a németektől szerezték az úton. A

néptelen tisztás egyszeriben megelevenedett: a katonák körülvették a zsákmánnyal teli szekereket és hatalmas hátbavágásokkal, kiadós vállveregetésekkel jutalmazták a felderítőket. A politikai helyettes beesett kék szemében valami keménység, tartózkodó mozdulataiban hirtelenség, hevesség tünt fel. Halvány mosollyal szorított kezet velem.

— Hogy vagytok? Túléltétek? Azt hittem, ilyen bombázás után csak haló porotok marad.

A jókora nyírottfarkú, beesett horpaszú, vörös lovak fáradtan fújtattak, fű után nyujtogatták nyakukat. A szekérkaraván mellett géppisztollyal kezében a fellelkesült Csertihanov őrködött. Fenyegetőn hessegette el a kíváncsiskodókat.

— Ne tömörüljünk, elvtársak! Legalább öt lépés távolságra maradjunk a holmitól!

Onya Szvidler is itt volt már, ő osztotta szét a zászlóaljak között a zörgő celofánba csomagolt csokoládészeleteket, a cigarettás, halkonzerves, vajas-felvágottas kenyeres ládákat.

Négy katona egy masszív, rettentően súlyos fogorvosi széket emelt le a szekérről. A csupa csillogó fém szék ülését, karfáját és fejtámláját vörösbársony huzat borította.

— Hát ez meg minek? — nevettem el magam csodálkozva.

Scsukin csak somolygott, felhúzta a vállát.

— Talán még hasznát vesszük. — Áthatóan és furcsa együttérzéssel tekintett rám, majd fejével a szekerek felé intett. — Menj csak oda, és nézz körül. A barátod is ott van...

Az utolsó előtti szekéren Kocsetovszkij szakaszvezető őrizetében két összekötözött kezű német hadifogoly ült, egy őrnagy meg egy főhadnagy. Gyűlölet és értetlenség volt tekintetükben, ahogy rám meredtek, aztán elfordították fejüket.

A hátulsó szekéren, a sebesült katonák között azonnal megakadt a szemem egy civilruhás férfin. Nyikita Dobrov

volt, megismertem a hátáról. De mi ez? A feje teljesen idegen volt számomra! Egy öregember ősz fejét láttam magam előtt. Nem hittem a szememnek. Mélységesen megrázott ez az ősz fej.

— Megőszült!... — tört ki belőlem, akaratom ellenére a fájdalmas kiáltás. — Nyikita, mitől őszültél meg?

— Háború van, Gyima — felelte, megfordult, hogy leszálljon a szekérről, arcát eltorzította a fájdalom. Porlepte, fehér rongy tekerte körül vállát és mellét, talán felhasogatott inge volt. Sötét, nagy foltokban alvadt meg a ruhán az átütő vér.

Nyikitát egy fatönkre ültettem, és odakiáltottam Csertihanovnak:

— Hívd ide Raisza Filippovnát!

Nyikita behunyta világoskék, halálosan fáradt szemét.

— Ó, Gyima — mondotta és mélyet sóhajtott. — Várj egy kicsit mindjárt elmesélek mindent. Csak rágyújtok.

8

Nyikita Dobrov jóformán négykézláb mászott be a kunyhóba, és némán leült a bejárat mellett. Filipp Ivanovics Szkovorodnyikov összehívta a szakaszparancsnokokat. Törökösen keresztbetett lábbal ült a zsákokkal leterített, fonnyadt nyírfaágakon, és félrehajtott fejjel tanulmányozta a térképet. A zöldes félhomályban sápadtan világított kopasz feje. A mellette ülő Mamlejev szintén a parancsnok térdére kiterített térképet nézte.

— Nos, elvtársak... — Filipp Ivanovics felemelte komor, kissé petyhüdt, fáradt arcát. Szeme alatt még jobban kiütköztek a táskák. — Igazán nem valami rendes dolog ez... A németek nyílegyenesen törnek előre, terepen, vasúton, levegőben, mi pedig semmiféle ellenállást sem tanúsítunk. Így végigüldögélhetjük az egész háborút. A csapatok és a nép is bizonyára azt gondolja, hogy mi itt mindenféle partizánharcot vívunk... — Filipp Ivanovics ki-

egyenesítette derekát, tenyerével végigsimította a térképet, és fojtott izgalommal jelentette be (most először döntött harci feladatról): — Mamlejev elvtárssal elhatároztuk, kipróbáljuk az erőnket, mennyit érünk... Három csoportot indítunk útnak. Az egyik az országútra száll ki... Vaszilij, te mész, Szviscsev hallod?

— Hallom, Filipp Ivanovics — felelte egy középkorú, zömök, bőköpenyes férfi.

— Mamlejev elvtárs veled megy. A második csoport — itt az egész szakaszt bevetjük — megtámadja a Korzs nevű faluban állomásozó németeket. A hadtáp állomásozik ott. Te, Konsztantyin, kitapogatod, mennyien vannak. Én is veletek tartok... A harmadik csoport a vasútvonalhoz megy, arra a vonalszakaszra, ahol a töltés mellett fekszik a szétbombázott szerelvény. A vonatok óránként futnak ki Jelnába és Szmolenszk felé, a harcok színhelyére. Ez a te feladatod, Nyikita. Válaszd ki az embereket, ezt az új, a bekerítésben maradt katonát is magaddal viszed, próbáld ki... Visszavonulás esetén, ha üldöznének — minden megtörténhetik —, ne erre gyertek, másfelé vezessétek az ellenséget, tüntessétek el a nyomokat. Mert ha elpusztítják a fészkünket, akkor nem szedjük össze magunkat. Minél határozottabban cselekedjetek. A németek még nem ijedősek, nem is sejtik, mi vár rájuk. Ez éppen a kezünkre játszik. Az éjszaka is segítségünkre lesz, beénünket támogat. Na, isten segítségével, indulás.

Nyina Szokol meglátta Nyikitát, amint a fiú kibújt a kunyhóból, és odaszaladt hozzá. Három lépésnyire tőle megállt, és feszült várakozással nézett rá. Nyikita megpróbált úgy tenni, mintha a kunyhóban mi sem történt volna, és tovább ment. Nyina elszántan megrántotta kabátja ujját.

— Idefigyelj, Nyikita — mondotta szigorúan —, nem vagyok gyerek. — Semmi szükségem a te atyai gyámságodra. Éppen olyan katona vagyok, mint a többiek, ezek a kedvezmények csak megaláznak. Vedd tudomásul! Én is veled megyek.

Nyikita figyelmesen, sőt, úgy tetszett, mintha ingerül-

ten nézett volna a lányra. A szorosan megkötött kendő, a derékszíjjal átfogott, kisfiúnak való kabát, a csizmaszárba tűrt nadrág és a fegyver, amely olyan szokatlanul állt rajta, felismerhetetlenül megváltoztatta a lányt. A régi, álmodozó Nyinából talán csak mandulavágású sötét szeme és ívelt fekete szemöldöke maradt meg. Valami kihívás és hajlíthatatlanság érződött a lányból. Nyikita egyszerre felvidult.

— Jól van, úgyis csak egyszer halunk meg, de akkor biztosan. De hogy mikor, hol talál ránk a halál, azt nem tudhatjuk. Hívd ide Iván Zagolihint!

Nyina elfutott, és eltűnt a fiatal nyíresben.

Nyikita kiment a tisztásra, és rákiáltott egy szürke sapkát viselő férfira, aki a kunyhóban levő tábortűz mellett guggolt.

— Szmislajev! — Szmislajev kis pálcikával sült krumplit kotort ki a forró hamuból. A kiáltásra hátrafordult, és közömbösen nézett a közeledő Nyikitára, egyik tenyeréből a másikba dobálta a tűzforró sült krumplit.

— Mit akarsz? — kérdezte, míg változatlanul tovább guggolt, s bár a krumpli már biztosan kihűlt, megszokásból még tovább dobálta egyik kezéből a másikba.

— Készülj, hamarosan harci feladatra indulunk.

— Mifélére?

— Majd megtudod.

— Mindig készen állok, mint egy pionír — felelt rá Szmislejev erőltetett tréfálkozással.

— Pionírok nem megfelelők ilyen dologra, ide katonák kellenek — vetette oda Nyikita és otthagyta. Rossz érzéssel gondolta: „A fene tudja, miféle ember ez a Szmislajev? Nem kellett volna Filipp Ivanovicsnak a nyakamba sózni . . . — De mindjárt ellent is mondott saját magának. — Nemcsak Szmislajev szorult a németek gyűrűjében. Bizonyára rettentően megijeszthették, sehogy sem tud magához térni."

Nyikita Dobrov öt emberből álló csoportja még világosban hagyta el a csapat körletét. A kolhoz jól kipihent, erdei tisztásokon kihízott lovai szapora léptekkel haladtak,

meg-megrázták fejüket, nagyokat fújtak. Nyikita időnként Nyinára pillantott, arcán alig észrevehető mosoly játszadozott. Nyina alacsony, széleshasú kancán ült, kihúzott derékkal, ünnepélyesen. Szemmel láthatóan tetszett neki ez a titokzatos út, ahol minden fa mögött, mezőn, útkereszteződésnél veszély leselkedett rájuk. Nem rémisztette az ismeretlen.

Szmislajev halkan fütyörészett, gyanakvóan, feszülten figyelt, és ha egy ló hangosabban fújtatott, prüszkölt, egész testében összerándult.

Iván Zagolihin robbanóanyag-rudacskákkal felszerelve, álmosan ringatózott a ló lépteire.

Az ötödik, Szerega Hmurov, egy hosszú kezű, hosszú lábú kamasz, állandóan lemaradt tőlük, aztán vágtában utolérte őket, úgy verdesett két könyökével, mint egy kis madárfióka a csupasz szárnyával.

Mire besötétedett, kiértek oda, ahol Nyikitát a német motorkerékpáros cigarettával kínálta. Megálltak. Valahol messze-messze lövedékek, aknák robbantak, és a robbanások dübörgése egybefolyva, elgyengülten, tompán érkezett idáig. Olykor repülőgép szállt el felettük, zúgása észrevétlenül bukkant elő a semmiből, felerősödött, majd lassan távolodva, újra elhalt. Nyikita és Nyina jól ismerte az utat. Átszeli az erdőt, aztán kivezet a rozstáblához, ott pedig, a mezőn túl, már a vasútvonal húzódik.

Az erdő szélén leszálltak a lóról. Nyikita Szerega Hmurovot hátrahagyta a lovaknál. A fél tábla rozst lekaszálták, formátlan halmokban feketéllettek a keresztek. Szótlanul mentek, lábuk alatt ropogott a tarló. Nyikita üres gázálarctokban két taposóaknát hozott. Megálltak, figyeltek, újra megindultak... Valahol a távolból egyszerre meghallották egy vonat jellegzetes zakatolását. Nyikita megijedt: elkéstek. De rögtön megnyugtatta magát: még csak most kezdődik az éjszaka, majd jönnek még újabb vonatok...

A jobbfelől hallatszó vonatzakatolás hirtelen balra terelődött át. A szerelvény a front felől jött... A mozdony szikrákat hányva, süketítő pöfögéssel, minden erejét megfeszítve húzta maga után a kaptatón a hosszú, gyászosan

fekete kocsikat — egyetlen fény sem világított rajtuk — bizonyára sebesült katonákat szállított. Nyikita és Nyina leguggolt a kévék mögé, Iván Zagolihin és Szmislajev a másik kereszt mögé húzódott. A sűrű, sötét, bánatos éjszaka lágyan, gyengéden ölelte át a földet, gondosan, jóságos és biztos segítőtársaként takarta el sötétjével az ellenség szeme elől a partizánokat. A vonat elkúszott, eltávolodott, bár még sokáig hallották elhaló kerékkattogását.

— Szmislajev és Nyina Szokol itt marad — mondotta Nyikita. — Szükség esetén tűzzel fedezzetek bennünket.

— Az én aknámat magam helyezem le — jelentette ki makacsul Nyina.

Nyikita feldühödött, haragosan, rekedten suttogta, egyenest a lány arcába:

— Azt tedd, amit parancsoltam.

Nyina valahogy hirtelen egész kicsire összehúzta magát, szó nélkül, sietősen vette le az aknát magábarejtő gázálarctokot. Nyikita egyszerre megsajnálta a lányt: mennyi mindent kiállt már, milyen régóta várja ezt az első harci feladatot, ezt a pillanatot... Lehet, hogy soha többé nem lesz még egyszer ilyen alkalom. Nyikita megfogta a lány kezét, amikor az keresztül akarta emelni fején a tok szíját, és halkan mondta, mintha csak megbánta volna előző kitörését:

— Majd ad nekem a te Rakityinod...

Nyina válaszképpen csak hálásan, barátian rámosolygott. Szmislajev, aki eddig a kévéknek dőlt, most hirtelen felriadt, felegyenesedett, és páni félelemmel nézett Nyikitára. Nyikita nyugtalanul kérdezte tőle:

— Mitől ijedtél meg, hallasz valamit? — Nyikita is feszülten figyelt. Mély csend vette körül őket. Csak a szíve dübörgött hangosan. — Nem érted, mit kérdeztem?

— Mit lehet ezen nem érteni? — Szmislajev megint nyugodtan, közönyösen nekidőlt a kévéknek. — Eriggyetek...

Mikor elérték a töltést, Nyikita megint megállt, körülnézett, az éjszaka neszeit figyelte. Iván Zagolihin oldalbalökte a fiút, és Nyikita úgy érezte, mintha a füle mellett egy mély húr pendült volna meg:

— Nincs itt semmiféle örség... Még nem jutott eszükbe. Gyerünk.

Az árok mélyén elmosódottan emelkedtek ki a homályból a személyszállító szerelvény töltésről lezuhant, összetört kocsijai.

— Emlékszel, Nyina? — súgta Nyikita.

Nyina erősen, felindultan szorította meg a fiú kezét.

— Igen. Itt futott a kékruhás kislány... — Otthagyta Nyikitát, és könnyedén felkúszott a homokos, fűvel gyéren benőtt töltésen.

Nyikita és Iván a lány után kapaszkodott. Leültek a sínekre, mozdulatlanul, szinte dermedten, csak a szemük csillogott elevenen, nyugtalan figyelemmel. A hidegen, tompán fénylő sínek elfutottak a messzeségbe, tűként fúródtak a sötétbe, és alig kivehetően, szúnyogdöngéshez hasonlóan zümmögtek.

— Igen — mondta Nyikita. Miután meggyőződött róla, hogy semmiféle veszély nem fenyeget, mintha ledobta volna magáról egész testét bénító félelmét. — Hát akkor kezdjük... Csak nyugodtan, minden kapkodás nélkül, biztosra menjünk. Mind a két sín alá rakunk. Iván itt ásd a gödröt... Készítsétek elő az aknát... A robbanóanyagot...

Nyina kikapta Iván kezéből az ásót, mely fából készült (nehogy megcsörrenjen, ha kőbe vagy vasba ütközik), és maga kezdett neki az ásásnak, kis gödröt vájt a talpfa alatt. Valamit suttogott, közben bátorította magát.

Nyikita elnézte a lányt, és őszintén csodálkozott: ugyan honnan van ennyi ereje, mitől ilyen ügyes?... Iván Zagolihin segített a lánynak, kézzel söpörte ki a homokot meg a köveket a gödörből, hangosan, kapkodva szedte a levegőt.

— Elég lesz — zengett mély basszusa. — Eriggy, rakd le az aknákat... — Ez a mély basszus fülsiketítően erősnek érződött, és Nyina összerezzent, öklével ráütött a fiú térdére:

— Csöndesen, te!... Nyikita, menj!...

Nyikita átment egyik síntől a másikhoz, hasravágódott,

szorosan hozzásimult a talpfákhoz, egész idő alatt fürkészőn tekintgetett körül, és feszülten figyelve hallgatódzott. Behelyezte a robbanótestet, óvatosan beletette a gyújtófejet, és még egyszer ellenőrizte.

— Temessétek be — suttogta, majd odébbhúzódott, leült a sínre, levette ellenzős sapkáját, kabátja ujjával megtörölte arcát, homlokát. — Jól szórjátok be, nehogy észre lehessen venni...

— Kész — mondta Iván, és odakúszott Nyikita mellé.

Nyina egy pillanatig még a helyén maradt és ott, a sötétségben szörnyű, különös fohászt suttogott el izzó gyűlölettel:

— Istenem, add, hogy jöjjön egy vonat és felrobbanjon...

Óvatosan, halkan ereszkedtek le a töltésről, kikerülték a felborult, kerekeivel égnek álló vasúti kocsit, és a rozsföldön keresztül megindultak oda, ahol Szmislajevet hátrahagyták. De nem találták ott. Végigkutatták a kereszteket, arra gondoltak, talán elnyomta az álom, amíg ők a sínéknél dolgoztak, kétszer is hangosan szólították, de Szmislajev eltűnt. Nyikita egyszerre elkeseredett, erőtlenül ledőlt egy kévére. Miért is hozta magával ezt az ismeretlen, kipróbálatlan embert!...

— Menti a bőrét a mocsok — dühöngött Iván, és dühében belerúgott a kévébe. — Látszott, hogy úgy leselkedik jobbra-balra, akár a farkas. — Még jó, ha csak egyszerűen elbújt valahol, mert nem akar harcolni, de hátha átment a németekhez?... Akkor egész munkánk hiábavaló volt...

— Jaj, képes lenne megtenni? — jajdult fel Nyina. — Mit csináljunk most, Nyikita?

— Várunk itt egy kis ideig. Ha ránk hozza a németeket, legalább tűzzel fogadjuk őket... — De miután jó félórát várakoztak a kínzó csöndben, a legkisebb neszre is összerándultak, és egész idő alatt érezték az árulón feléjük lopakodó veszélyt, végül is Nyikita felállt. — Gyerünk a lovakhoz...

— Nem várunk meg egy vonatot? — kérdezte Nyina,

és kiábrándultan állt fel, az égre pillantva. A felhők meghasadtak; tágas, tiszta ég nyílt felettük; — előtűntek a csupatű csillagok, sűrűn rajzottak az égen. Fényük elűzte a sötétséget fenn a magasban, lent pedig mintha ettől még sötétebbé vált volna a homály, átláthatatlanságával bevonta a tárgyakat és az embereket. A rozsföld közepén Nyina megállt, visszafogta Nyikitát és Ivánt. A tarlón huppanó lépteik zaján valami tücsökciripeléshez hasonló nesz ütött át. Makacsul tört át minden hangon, az erdőn, a sötétségen. Néhány percnyi várakozás után a tücsök már jól kivehetően cirpelte élénk, fáradhatatlanul zengő dalát. És néhány pillanat múlva már úgy hangzott, mintha súlyos kalapáccsal csengő fémet ütnének: vonat száguldott a sínen. Az ezernyi visszhang zavarta őket abban, hogy a vonat irányát megállapítsák: először bal felől hallották — ez bosszúságot keltett a partizánokban, majd váratlanul átugrott jobbra, ott is maradt, és mind hangosabban és hangosabban kattogott.

— És ha nem robban fel? — suttogta Nyina, teljes erőből szorongatva Nyikita könyökét. A lány szeme óriásira nyílt, feszülten figyelve, türelmetlenül, várakozóan ragyogott. Iván Zagolihin megnyugtatóan dörmögte mély basszusán:

— Felrobban. Felröppennek, mint a madárkák. — De látni lehetett, hogy őt is kínozza a kétség.

Nyikita hallgatott. A mozdony kéményéből felszálló szikracsóvákat figyelte. A csóvák mind közelebb és közelebb értek hozzájuk... A mozdony, legalábbis úgy látta, már odaért az aláaknázott helyre, de a robbanás nem következett be. Nyikita szívverése elállt. Még egy perc, néhány újabb szikracsóva, de még mindig nem robban... Még egy szikracsóva... Tompa, mély, hatalmas erejű ütés dübörögtette meg a földet. Hatalmas hullámokban áradt, szétszaggatta a levegőt. Az izzástól őrült árnyékkal táncolt a mezőn a sötétség. A hanghullám eltávolodott, megrezegtette a fákat, a vasútvonalon pedig csörömpölés, ropogás, az egymásba futó, kisikló vasúti kocsik nyikorgása fonódott össze.

Iván Zagolihin váratlanul harsányan felnevetett, és akkorát csapott Nyina vállára, hogy a lány térde megrogygant. Nyina leült a tarlóra.

— És te még azt mondtad, nem robban fel!

Nyikita rámosolygott Iványra, megint levette sapkáját, és kabátja ujjával megtörölte gyöngyöző homlokát. Nyina nézte a fellobbanó tüzet, hallgatta az összetört kocsik recsegését, ropogását, bosszúállón, fanatikus makacssággal suttogta:

— A kis kék ruháért... A kislányért...

Az erdő szélén, a dús harmattól nedves égerfák között megkeresték Szerega Hmurovot. A sötétségben való várakozás véget nem érő órái minden bizonnyal elkínozták, és ijedten, szinte üvöltve futott oda Iván Zogolihinhez.

— Éltek! Visszajöttetek! — a gyerek egész testében reszketett, az éjszakai nyirkos levegőtől-e vagy a félelemtől? Hangosan vacogott a foga. — Mekkorát dördült, még az erdő is beleremegett! — A gyerek ijedten tekintgetett körül, figyelte az éles sípolást, nyikorgást, kiabálást, amely a töltés felől hallatszott.

Zagolihin kemény kézzel odébblökte Szeregát:

— Várj, ne ugrálj. Szmislajev járt itt?

— Igen. Ő mondta, hogy mindannyiotokat elfogtak. Egyedül csak ő menekült meg. Fogta a lovát, és elvágtatott. Azt mondta, én is menjek innen, ha kedves az életem. — Szerega szavaiban a megbántottság könnyei érződtek. — Menjünk innen gyorsan, mielőtt megkezdik üldözésünket... — Sietve odavezette Nyikitához a lovat. — Ülj fel...

— Áruló! Disznó! — átkozódott Iván, dühtől fuldokolva. Felugrott a lóra. — Csak egyet szeretnék: még egyszer találkozni ezzel a Szmislajevvel.

Az erdőben lassan, fokozatosan szürkült a levegő, a fák elmosódottan bukkantak elő a sötétségből. A robbantók visszafelé tartottak a csapathoz. Nyikita Szmislajevre gondolt, és úgy tetszett, egyre szélesebbre tágult a lábuk előtt megnyíló sötét, feneketlen mélyseg. Nyikita elszörnyedt, undor, vad, egész testét elgyengítő düh fogta el.

— Nem kellene más úton visszamennünk, mit gondolsz, Iván? — fordult Nyikita Zagolihinhez. — Szmislajev képes ránk küldeni őket...

Iván hanyagul legyintett.

— Ugyan, ki jönne ide? A németek úgy félnek az erdőtől, mint ördög a tömjénfüsttől. — A sikeresen végrehajtott feladattól fellelkesedett, meggondolatlan felindulásában minden óvatosságát elveszített Zagolihin elérhetetlennek, sérthetetlennek érezte magát az otthoni erdőben. Egy kicsit tüntetett is merészségével; még komor, lomhasága is eltűnt, és lusta, mély basszusa is tiszta, zengő színt kapott. — Mi vagyunk itt az urak!

Tapasztalatlanságából eredő gondtalan magabiztossága elűzte Nyikita minden kétségét, amit nem sokkal később keserűen kellett megbánnia.

A robbantók elhagyták a helyet, ahol Nyikita és Nyina a német motorkerékpárossal találkozott. Átvágtak a mezőn, mely hegyes nyelvvel benyúlt az erdőbe, már beértek a sűrű fenyvesek örök homályába, és letértek az útról, amely nem Zserebcovóba vezetett, hanem jobbra, a csapat táborába, amikor váratlanul és kegyetlenül rájuk szakadt a baj és szerencsétlenség.

A német katonák — Szmislajev hozta-e ide őket vagy valaki más, nehéz lenne megmondani — akkor, abban a percben ugrottak elő leshelyükről, amikor a partizánok óvatossága, figyelme eltompult. A szerelvény felrobbantásának helye messze mögöttük maradt, a fűvel benőtt kis ösvény elhagyatott volt, senki sem járt rajta, a lovak csendesen ringatták lovasaikat. Valami csodálatosan meleg, kellemes érzés remegett Nyikita lelkében, kék szemét összehunyorította, s alig észrevehetően mosolygott: nehéz, nagy tett végrehajtásával kezdődött most induló, harcos élete... Milyen jó, hogy ilyen bátor emberek közé került, mint Filipp Ivanovics és Mamlejev. Befogadták, hittek neki... Most bebizonyította, hogy rászolgált a bizalmukra... Bemegy majd a táborba, Szkovorodnyikov kunyhójába, és jelenti neki, hogy a feladatot pontosan végrehajtották, a vonatot kisiklatták. Ezt még a legmagasabb pa-

rancsnoknak is arcpirulás nélkül jelentheti az ember... Nyikita Nyinára sandított, aki egyenes derékkal ült a lovon, akár egy büszke Jeanne d'Arc. Most már miatta sem kell nyugtalankodnia, nem lesz gyáva, nem retten vissza; magatartásával — vegyük akár a harcot, akár az erdei élet nehézségeit — nem kelt sajnálatot maga iránt, és ha elpusztul, hősiesen fog meghalni... És a fiúkra is lehet számítani: Iván valósággal hősnek érzi magát most, hogy teljesítette kötelességét. Szerega sem ment el az égerfák mellől a lovakkal, várt rájuk, ha reszketett is a félelemtől, bár jóformán gyerek még, lélekben meg se erősödhetett. Most lemaradt egy kicsit, valahol a hátuk mögött kocog...

A fenyők alól három katona ugrott ki: egyenesen Nyikitának ugrottak. A fiú valójában meg sem értette, mi történt, fegyveréhez sem tudott kapni. A megriadt ló hátrahőkölt a katonák elől. Nyikita kirepült a nyeregből, nekivágódott egy fának, majd odébbkúszott a fenyőtörzs mögé — a rajtaütés biztosabban végez az emberrel, mint a golyó. Mikor a ló félreugrott, géppisztolya kiesett a kezéből, csak a pisztolya maradt meg, Nyikita elsütötte egyszer, kétszer, harmadszor is... Látta, ahogy néhány erős kéz lerántja Nyinát a nyeregből, és a földhöz szorítja. Négyen Iván Zagolohinra támadtak, ütötték, verték, földhöz akarták vágni. A veszély emberfeletti erőt adott Ivánnak, és a hatalmas legény magán cipelte el támadóit az ösvényről, vadul üvöltött, hangja túlharsogta az izgatott német beszédet. A másodperc töredékére megvillant kézigránátot markoló keze, vicsorgó fogak tépték ki a biztosítékot, hatalmas robbanás... Zagolihin fölrobbantotta önmagát, a belecsimpaszkodott németekkel együtt. A robbanást sebesültek kiáltása, nyögése követte.

Nyikita jól tudta, hogy pisztolyában már csak egy golyó maradt — ezt saját magának szánta. De amikor a fa mögül újabb hitleristát látott előbukkanni, egy fiatal hullámos szőke hajú katonát, ragadozón remegő, vékony bajusszal — mégis rálőtt. Elvétette... Csak ekkor hasított belé a gondolat: élve kerül az ellenség karmai közé! Eszébe jutott a kézigránát — úgy kell tennie, mint Iván

Zagolihin tett... Nyikita már ott szorította markában a kézigránátot... De ebben a pillanatban úgy érezte, mintha a fejét kettéhasítaná valami fától eredő tomja, hatalmas ütés. Öntudatának megmaradt szikrájával zagyva lövöldözést hallott, és egy visító hangot, talán Szmislajevét: „Fogják meg". Rájött, hogy a lemaradt Szerega Hmurov meghallotta a kézigránát-robbanásokat, a németek kiáltozását, és bemenekült az erdőbe.

9

Nyikita és Nyina az őrök kíséretében délben ért be Zserebcovóba. Egy pajtába lökték őket, ahol már négyen tartózkodtak: egy parasztember, aki megtagadta a mezei munkát, egy „gyűrűbe" került katona — ez utóbbi maga alá húzott meztelen lábbal aludt —, egy kisírt arcú, harminc év körüli állapotos asszony, meg egy öregember, piros szemű házinyulakkal teli kosárkával.

Az öreg kissé odébbhúzódott, ezzel adta tudtára Nyikitának, hogy mellé ülhet a szalmára. Nyikita nagynehezen leült. Feje állandóan zúgott, tarkóját mintha kalapáccsal ütötték volna, szeme az ütéstől teljesen bedagadt, körülötte nagy véraláfutás. Nyina nem tudott ülni, fel-alá járt a pajta fala mellett, az ajtó előtt, ahol az őr állt, egy magas, tyúkmellű, aranykeretes szemüvegű katona.

A pajtában baromfitrágya és száraz agyag savanyú szaga terjengett. A hasadékokon keresztül, ha az ember szorosan odahajtotta fejét, látni lehetett a néptelen utcát, végén a kacsaúsztatóval s körülötte a fűzfákat; a másik oldalról a falu főtere tárult a szem elé, a leégett falu tanácsházának helyén csupasz, magas kémény meredezett. Nem is olyan régen még erőtől duzzadva, harcvággyal a szívükben jártak ebben a faluban... Szerencsétlen, balsorstól üldözött falu ez... innen akarták Nyinát Németországba hurcolni. És most, az első harci feladat után megint itt kerültek fogságba...

Nyina Nyikita mellé térdelt, és dagadt szemét vizsgálta:

— Fáj?

— Az ördög tudja, Nyina! — Nyikita megpróbált rámosolyogni. — Az egész fejem ég és tompán sajog...

— Ó, milyen ostobán történt ez, Nyikita — mondta Nyina elkeseredetten. — Olyan ostobán történt, hogy szinte elviselhetetlenül szégyellem!...

Nyikita megnyugtatta:

— Újoncok vagyunk még... Mit tudtunk mi? Semmit az égvilágon! Tapasztalatlanok voltunk, mint egy vaksi kis macskakölyök... Ha most újra elölről kezdhetnénk... — Nyögésnek is beillő hangon keservesen sóhajtott...

Nyina még lejebb hajolt hozzá.

— Csak azt sajnálom, hogy a harc legelején fogtak el bennünket, lényegében még semmit nem csináltunk... — Arca sápadt volt, sötét szeme száraz fényben égett.

A Nyinát figyelő öregember megértette a nyugtalan, felindult lányt, és kedvesen azt tanácsolta neki:

— Járkálj egy kicsit, lányom, járkálj. Ha az ember jár, megkönnyebbül tőle.

Nyinának minden idegszála pattanásig feszült, kétségbeesés gyötörte, de ugyanakkor mégis keményen tartotta magát, fel és alá járt a pajta oldala mellett, szeme szögletéből egész idő alatt látta az őr csillogó szemüvegét — a katona kíváncsian, majdnem együttérzéssel figyelte a lányt, de semmiképpen nem gyűlölettel.

A katona álmában megrántotta meztelen lábát, meglökte, és kiborította az öreg kosarát. A kisnyulak kidültek a kosárból — kis fehér-, fekete-, szürkepihés gombolyagok. Bátortalan, félénk ugrásokkal futottak szét a pajtában. Az öreg nem fogdosta össze és nem tette vissza őket a kosárba. Nyina felvett egy piros szemű, meleg kis nyuszit, odaszorította arcához, és elmosolyodott, azután felvett a földről egy szalmaszálat, odanyújtotta a nyuszinak. A kis állat hasított, puha szája végigcsúszott a szalmaszálon, és megbökte Nyina állát. A lányt figyelő őr vékony ajka mosolyra húzódott, aztán eltűnt az ajtó elől. De rögtön vissza-

jött, és az ajtó fölötti kis nyíláson bedugott egy csomó füvet. A nyuszi ajka gyorsan mozgott, kiválogatta a legjobb ízű szálacskákat. Nyina belenézett az őr szemüvegtől felnagyított szürke, együttérző szemébe. A katona hátralesett, aztán mosolyogva megszólalt:

— Sie nicht falusi... Moszkva? — Nyina bólintott. Az őr nem minden büszkeség nélkül jelentette ki: — Ich bin ein Wiener...

— Wien Austria? — kérdezte Nyina, és az őr boldogan bólintott. Nyina, hogy kedvében járjon, gyorsan kimondta azt, ami legelőször eszébe jutott ezzel a várossal kapcsolatban — a háború kitörése előtt látta a *Nagy keringőt;* — Strauss, Johann Strauss...

Az osztrák még boldogabban bólogatott.

— Ó! Johann Strauss!...

Nyina hátán végigfutott a hideg a halvány reménysugártól. Megint erősen, mohó könyörgéssel belenézett az őr szemébe. És a katona, úgy látszik megértette, mit kért könyörgő szemével a lány. Arca azonnal elkomorodott, elfordult, és már csak közömbös, katonasapkás tarkója látszott az ajtó előtt. Aztán gondterhelten megindult fel s alá az ajtó előtt, előre, hátra, nem nézett többé Nyinára, bár a lány feszülten figyelve, egész testében remegve állt az ajtó mellett, öntudatlanul morzsolgatta a nyuszi hosszú fülét, s még mindig reménykedett a szerencséjében. Az őr nem nézett többé a lányra. Nyina letette a nyuszit a földre, leült Nyikita mellé, két karjával átölelte a térdét, és mély bánattal mondta:

— Apámat sajnálom... Meg Gyimát...

— Ne gondolj rájuk. — Nyikita rátette kezét Nyina vállára, a lány háta reszketett. — Légy erős!

Az őr még mindig az ajtó előtt járt fel s alá. Két alkalommal rózsaszín fény csillant meg szemüvegén, visszatükrözte a lenyugvó napot. A kihunyóban levő bánatos, bíborszín sugarak beragyogtak a réseken. Bent a pajtában mind sötétebb lett. Nyikita körülnézett, nem találhat-e valami rést, amin kibújhatnának. Az őr most megállt, benézett az ajtó feletti résen, szemüvege megint megvillant.

Úgy látszik, Nyinát kereste a félhomályban. Nyikita odalökte a lányt az ajtóhoz. Ugrálva utána indult három kis nyuszi is. Az osztrák sápadt volt, komoly és gondterhelt. Egymással szemben álltak, a lányt csak az ajtó választotta el a katonától. Ekkor az őr határozottan bólintott a fejével. Majd a deszkák közötti résen keresztül becsúszott egy bot, az alsó deszkát kitörve, és Nyina meghallotta az őr sürgető suttogását, amiből csupán egy szót értett:

— Schnell! Gyorsan!...

Nyina lehajolt a hasadékhoz. De azonnal felegyenesedett, és suttogva hátraszólt:

— Nyikita, gyere...

A szalmán ülők megmozdultak, még a katona is felébredt álmából, és megindultak a szabadulást jelentő nyílás felé. Az őr riadtan nézett körül, és felkiáltott:

— Nein! Nein!...

Nyina késlekedett. Nyikita megértette, hogy az őr mit akar, és ráparancsolt a lányra:

— Menj egyedül. Eriggy gyorsan. — És meglökte. — Isten veled. — A karcsú, hajlékony Nyina ügyesen kicsúszott a pajtából, és eltűnt a sarkon. Mögötte fehér labdaként ugrált ki a résen a kis fehér nyuszi. Az őr egy szál deszkával újra befedte a rést, beszögezte, aztán újra megindult fel s alá az ajtó előtt. Nyikita mélységesen megdöbbent, mindent várt, csak ezt nem. Mi késztethette a katonát erre a nagylelkű és veszélyes lépésre? Talán a hitleristákkal szembeni ellenséges érzés, akik bizonyára úgy bánnak az osztrákokkal is, mint egy alacsonyabbrendű népfajjal, vagy egyszerűen csak megsajnálta ezt a pusztulásra ítélt szép, fiatal lányt. Hiszen a hitleristák — és ezt az őr bizonyára nagyon jól tudta — kegyetlenül és könyörtelenül bánnak el áldozataikkal. Akár így, akár úgy, igen nagy jót tett vele, és Nyikita egyszerre fellélegzett, mintha levettek volna a válláról, a lelkéről valami erejét meghaladó terhet. Most, egymagában, sokkal könnyebb lesz meghalnia. Nyikita megvárta míg az őr az ajtó elé ér, aztán tompán, szívhezszólóan ennyit mondott:

— Köszönöm. Danke.

Az osztrák egy pillanatra megállt, és anélkül, hogy feléje fordult volna, biccentett, majd tovább ment. Nyikita visszament az öreghez, és leült mellé a szalmára. A vékony, cingár, borzas, ősz szakállú öregember nagyot sóhajtott, és ellágyultan suttogta:

— Látod, fiam, vannak még jó emberek a világon... Én úgy gondolom, nem is kevesen. Csak mindenfelől sötét, gonosz falak közé szorították be őket, megfonnyadtak köztük... De amint visszahúzódik a gonosz sötétség, a lélek kiszabadul a tágas nagyvilágba, újra fényre jut, s akkor kinyílik a bimbó, kivirágzik... A könnyem is kicsordul, úgy örülök, hogy kiszabadította a lányt, kiengedte, mint madárkát a kalitkából...

Mikor teljesen besötétedett, az osztrákot egy hangos, szemlátomást kissé kapatos új őr váltotta fel. Hangosan beszélt az osztrákkal, váratlanul harsányakat röhögött, aztán mellével nekidőlt a megreccsenő ajtónak, magasba emelte lámpáját, benézett a pajtába, bizonyára azt számolta, megvannak-e a foglyok. Majd letette a lámpát a földre, és vidáman fütyörészve járt fel-alá a pajta előtt.

Nyikita szemére nem jött álom. Súlyosan kínzó gondolatok gyötörték, hol azért szidta magát, mert hallgatott Iván Zagolihinra, s azon az úton ment vissza, amin jöttek, hol pedig azt sajnálta mélységesen, hogy nem sikerült felrobbantania kezében a kézigránátot. Kétségbeejtette, hogy a harc kezdetén szakad meg az élete... Mellettük tompán nyögött az állapotos asszony, elnyújtott nyögései még csak fokozták Nyikita bánatát. A sötétben hasoncsúszva megvizsgálta a pajta sarkait. A fonott vesszőfal egy helyen elkorhadt, deszkával foltozták meg kívülről. A deszka rosszul volt odaerősítve, könnyen ki lehetett volna nyomni; csak ez a korhadt fadarab zárta el Nyikita elől a szabadság, a megmenekülés útját. Szíve vadul kalapált. De alig ért a vesszőfalhoz, az máris hangosat nyikordult. S ezt a nyikorgást az egész rőzséből font, száraz, recsegő fal rögtön visszhangozta. Az őr abbahagyta a fütyörészést, a lámpa fénye imbolyogva megkerülte a pajtát, s egyenest odatartott, ahol Nyikita meghúzódott.

Hajnalban autó ment el a pajta mellett, a reflektorok éles fénye — a németek nyugodtan, minden következmény nélkül közlekedtek teljes fényerővel — kékes, erős sugarakkal tört át a hasadékokon, belevillant a foglyok szemébe, majd kihunyt. A kocsi befordult a sarkon. Az állapotos asszony hangosan nyögött, sikított, úgy látszik, rájöttek a szülési fájások.

Mind állhatatosabban, mind makacsabbul szűrődött be a pajtába a percről percre világosabb hajnali fény. Újabb emberek jöttek az őrhöz, hangos, pattogó beszélgetés hallatszott be. A zárban megcsikordult a kulcs, az ajtó nyikorogva kinyílt. Ketten léptek be a pajtába, végigmustrálták a foglyokat. Csodálkozva bámultak egymásra, amikor észrevették, hogy Nyina hiányzik. Gyors léptekkel végigsiettek a pajtán, benéztek a sarokba, széthányták a szalmát, azután kifutottak, becsapták maguk mögött az ajtót. Megint behallatszott kettőjük kapkodó vitája az őrrel. A vita gyorsan és fenyegetően szakadt félbe — elmentek.

Az asszony dobálta magát a szalmán, öklét harapdálta, s most már áthatóan sikoltozott. A férfiak tehetetlenül, néma részvéttel nézték a szülést, nem tudták, hogyan segítsenek rajta, mit tegyenek. A katona ijedten elhúzódott az asszonytól...

Az ajtó megint kinyílt, és újra az előbbi két katona lépett be. Undorodva fintorogtak az asszony sikoltozására: intettek Nyikitának, hogy keljen fel és kövesse őket. Az egyik katona pisztollyal a kezében Nyikita elé lépett, a másik mögéje állt. Abban a pillanatban, mikor Nyikita átlépte a pajta küszöbét, megütötte a fülét az újszülött csecsemő gyenge sírása. Visszatekintett az anyára, és elmosolyodott: egy kis orosz legény született helyébe a földre... A mögötte haladó katona pisztolyának csövével hátbabökte: lódulj!

10

Nyikitát az iskolához vezették, ahol a tornác előtt egy poros személygépkocsi állt. Úgy látszik a parancsnok megérkezéséig nem akarták háborgatni a foglyokat. Nyikitát bekísérték az egyik osztályba. A padokat összetolták, és egymásra rakták a fal mellett, ettől világos és tágas lett a terem, frissen mosott padló szaga terjengett a levegőben. Az asztal mellett vadonatúj egyenruhába öltözött, negyven év körüli őrnagy ült. Simára kiborotvált, nyugodt arca — ha civilruhát visel — még vonzónak is tűnhetett volna. De a gyűlölt egyenruha érzéketlen, embertelen kifejezést kölcsönzött arcának. Kissé hajlott nagy orra, erős, bevágott álla, makacsul összeszorított, lefelé biggyedő sarkú ajka, figyelmes tekintetű kis, fekete szeme értelemről, akaraterőről tanúskodott. Középtermetűnek látszott, mert gyerekpadban ült, mögötte a táblán, a legfelső sarokban még ott álltak a szavak, amiket minden bizonnyal még a tanítónő írhatott fel: „Itt a tavasz..." A többit letörölték, csak lejjebb, gyerekes ákom-bákommal ennyi látszott még: „Kati hüly..."

— Tessék, üljön le — mondotta az őrnagy szép, tiszta orosz beszéddel, és rámutatott a másik padra. Nyikita odament, és leült. Az őrnagy figyelmesen nézte a fogoly bedagadt, kékes-vörös szemét. — Megverték?

— Nem — felelte Nyikita —, akkor történt, amikor elfogtak.

— Kér egy cigarettát?

— Igen.

Az őrnagy felállt, ápolt, magas, nyulánk férfi volt. Nyikita elé tett egy csomag cigarettát, meg az öngyújtót.

— Kér egy kávét is? — Az asztalon csillogó tetejű, kék termosz állt.

— Majd később, előbb elszívom a cigarettát... — Nyikita nagyot szippantott, elmosolyodott. Már másodszor segítik ki a németek cigarettával.

Az őrnagy figyelmesen fürkészte Nyikitát.

— Mi a neve?

— Dobrov, Nyikita.

Az őrnagy ajkaszöglete mosolyra húzódott, ujjával megérintette ősz halántékát.

— Majdnem Dobrinya Nyikitics, az orosz vitéz.

— Igen, hasonlít hozzá. — Nyikita is összehunyorította szemét, és a cigarettája kék füstjén keresztül figyelmesen tanulmányozta az őrnagyot. — Honnan tud oroszul?

— Többször jártam Oroszországban... A berlini egyetemen tanultam Oroszország történetét. Maga moszkvai? Hol dolgozott?

— Egy Sztálin nevét viselő gyárban. A kovácsműhelyben voltam művezető.

Az őrnagy tétovázott, lenézett, majd gondosan lepöccentette a cigarettája parazsát egy darabka papírra, és váratlanul kérdezte, azt remélve, hogy a kérdéssel meglepetésszerűen fog hatni Nyikitára:

— Mikor szökött meg Nyina Szokol partizánlány, a cinkostársa?

— Éjszaka — felelte Nyikita, gondolkozás nélkül, nyugodtan. — Jobban mondva, hajnalban.

— Miért nem szökött meg vele maga is?

— Az ön érkezése akadályozott meg benne.

Az őrnagy megértette, hogy nem is olyan egyszerű ember ül előtte, amilyennek külsejéből ítélte Nyikitát, és szigorúan ráförmedt:

— Maga robbantotta fel a vonatot?

— Nem.

— Fél bevallani?

Nyikita megrántotta a vállát, és kelletlenül válaszolta:

— Semmitől és senkitől nem félek.

Az őrnagy intett a küszöbön álló katonának. Az kinyitotta az ajtót; Szmislajev botorkált be a terembe. Levette fejéről a sapkáját, zavartan gyűrögette kezében, színtelen szemének réveteg tekintete nyugtalanul futkosott, igyekezett elkerülni Nyikita tekintetét.

— Lépjen közelebb — parancsolta neki az őrnagy szigorúan, és utálattal.

Szmislajev halkan, lábujjhegyen odalépett, közvetlenül az asztal elé. Nyikita úgy érezte, mintha hangyák futkosnának a hátán, tarkóján égnek meredt a haja.

— Ki ez? — kérdezte az őrnagy, Nyikita felé intve. — Nézze meg jól és feleljen!

Nincs undorítóbb az áruló szeménél! Nyikita fáradt, kék szemének egyetlen tekintete találkozott Szmislajev tekintetével, de úgy megrázkódott tőle, mintha egy hulla szemébe nézett volna.

— Nyikita Dobrov — vallott Szmislajev.

Nyikita most már igazán érezte, amint haja égnek mered.

— Ő siklatta ki a vonatot?

— Ő — felelte Szmislajev.

Nyikita kiugrott a padból, és teljes erőből pofonvágta Szmislajevet. Az áruló megtántorodott, és hogy egyensúlyát megőrizze, néhány lépést tett hátrafelé. Nekiesett az ajtónak, az kinyílt.

— Mocsok!... — káromkodta el magát Nyikita, aztán visszaült a helyére, és olyan gyűlölettől lángoló szemmel nézett az őrnagyra — hej, ha ennek is a pofájába vághatna! —, hogy az hátradőlt a padban. De arcizma sem rándult, csak biccentett az őrnek, hogy vezesse el Szmislajevet.

— Ebben a kérdésben számíthat az együttérzésemre! — mondta jelentőségteljesen az őrnagy. — Az áruló a háború legocsmányabb alakja, csak megvetést és elpusztítást érdemel. Mélyen megértem magát, és helyeslem, amit tett. Minden hazáját szerető ember így tenne. — Az őrnagy közelebb húzódott Nyikitához, és az asztalra könyökölt; Nyikita megértette, hogy most következik a nyílt beszéd. — Jóindulattal vagyok maga iránt — folytatta az őrnagy — és szeretném felvilágosítani tévedéséről. A maguk diverzáns munkája, egész partizántevékenységük nem jelent nekünk többet, mint az elefántnak néhány apró csípés vagy sörét. Pazarolják az erejüket, energiájukat, söréttel lövöldöznek, az elefánt pedig rá sem hederít, nyugodtan megy tovább. A mi hadseregünk nem ezredeket semmisít meg, hanem egész hadseregeket. Minszk körzetében több, mint

háromszázezer embert kerítettünk be. Itt Szmolenszk körzetében ugyanannyit. Most kezdődik meg Kijev alatt még nagyobb katonai egységek bekerítése. Hadseregük napjai meg vannak számlálva. De mi nem vagyunk az orosz népnek ellenségei. Nem az orosz nép ellen harcolunk. A kommunista rendszer ellen küzdünk, és nem nyugszunk addig, amíg gyökerestől ki nem pusztítottuk.

Nyikita merev tekintettel figyelte az őrnagyot, és dühét elfojtva gondolta: — „Micsoda okos, veszedelmes vadállat."

— Mit akar tőlem, őrnagy? — kérdezte Nyikita tompán.

A német még jobban nekidőlt a padnak, okos tekintetű fekete szemével szinte keresztülszúrta Nyikitát.

— A csapataink által megszállt területen valószínűleg rendfenntartó csapatokat fogunk szervezni oroszokból. Meggyőződésem, hogy erre okvetlenül szükség lesz. Ezekhez a csapatokhoz nekünk nem ilyen gyáva árulókra van szükségünk, mint ez a Szmislajev, hanem olyanokra, mint maga: akik okosak, erősek és bátrak. A maga számára az volna a legértelmesebb kiút ebből a vesztett háborúból!...

— Várt, és közben le nem vette Nyikitáról fürkésző, furcsán mohó tekintetét.

Ekkor egy személygépkocsi állt meg a ház előtt, nagyhangú, pityókás tiszt lépett be a terembe, szélesre tárta maga előtt az ajtót, kihízott, rózsás képű, világos szemű fiatal férfi volt. Mindkét karjával hat darab tarkacímkés üveget szorított a melléhez. A főhadnagy élénken kiáltott valamit németül, és hangosan, szinte lányosan kacarászott hozzá. Nyikita az egészből csak egy szót értett meg, egy nevet, amelyen a főhadnagy az őrnagyot szólította: Heinz. Az őrnagy szenvtelen arccal ült tovább, nem válaszolt barátja üdvözlő kiáltásaira. Aztán felállt, odament hozzá, és szó nélkül képen teremtette. A főhadnagynak torkán akadt a nevetés, szaporán pislogott világos szőke szempilláival, és az ajtó felé hátrált. Egyik üveg kiesett a kezéből, tompán a padlóhoz ütődött és összetört. A padlón kis tócsát képezett a szétfolyó ital. A helyiséget fűszeres likőrillat töltötte be.

— Tökfilkó — káromkodott az őrnagy és visszaült a padba. — Mások harcolnak, elpusztulnak, az ilyenek meg vedelnek...

Nyikita kinézett az ablakon. A távoli erdő felett lassan kelt a nap. Szíve fájón elszorult. Az őrnagy cigarettára gyújtott, odament az ablakhoz, széles felsőtestével eltakarta a távoli erdőt, és a felkelő napot. Nyikita most csak az őrnagy széles hátát látta, melyen megfeszült a zubbony, olajosan csillogó haját és cigarettát tartó — hátra tett kezét; középső ujján karikagyűrű sárgállt. Az őrnagy sokáig állt így, valamint töprengett.

— Főbenjáró bűnt követett el — szólalt meg szárazon, anélkül, hogy hátrafordult volna. — Agyonlőjük érte.

— Tudom — felelte Nyikita nyugodtan, majdnem közömbösen.

Az őrnagy hirtelen sarkonfordult, és csodálkozva végignézett a fiún.

— Van még egy kis gondolkodási ideje, Dobrov. Üljön egy kicsit, szívjon el egy cigarettát, gondolkodjon, az ördögbe is, ostobaság lenne így eldobni az életet.

Nyikita felállt, és rekedten, dühtől fuldokolva az arcába vágta:

— Hát igen, nagyon szeretnék élni. — Csak egy dolog járt az eszébe; ne látsszon rajta, mennyire fél. Pedig rettenetesen félt. Hányinger kavarta a gyomrát, térde rogyadozott. — De ennek nincs semmi jelentősége. Olyan harc folyik most, hogy a győzelmet csak az életek árán lehet kiharcolni. Csak egyet sajnálok: hogy nem látom meg azt, amikor a mi hadseregünk, a mi népünk szétveri a maguk sötét hordáit. Úgy kipusztítjuk magukat, a hitlerista hadsereget, akár a pestis. Gyűlölöm magukat, sakálok! — szakadt ki belőle a szó.

Az őrnagy mintha egy csöppet megtántorodott volna ettől a suttogástól. Majd előbbi fegyelmezettségét és nyugalmát megőrizve, hangos, kemény léptekkel kiment az osztályból.

Nyikita visszaült a padba, és karjára hajtotta fejét. Így ült ott kábultan mindaddig, amíg csak az ajtón be nem dü-

börgött a pofontól lángoló képű, kedélyes főhadnagy, két katonával. A főhadnagy még jobban leitta magát, és ettől még nagyobb lett a hangja.

Nyikita nehézkesen felállt, és kissé tántorogva megindult az ajtó felé. Hirtelen megérezte, hogy kínzó, súlyos fáradtság húzza le. — „A halál akaszkodott koloncként a nyakamba, az húz lefelé a földbe" — gondolta. A fronton a halál mindig váratlanul tör az emberre. Most egy részeg tiszt képében jön mögötte, és harsányan röhög. De Nyikitán nem fog szórakozni, ő nem fog térden csúszni előtte, és nem fog könyörögni az életéért. Pedig mennyire szeretne élni...

Nyikitát az iskola udvarára vitték, a fás szín mögé. Három sírgödröt már megástak. A katona, meg a kolhozparaszt már ott állt a megásott sírnál — rájuk fogták, hogy a szökött Nyina Szokol cinkostársai. A kis borzas, ősz szakállú öreg a negyedik gödörnél tevékenykedett, ásóval dobálta ki belőle a sárga, agyagos göröngyöket; az agyag ráragadt szandálja talpára, és az öreg időnként letisztogatta az ásóval. Mikor Nyikitát odavezették, az öreg kiugrott a gödörből, s készségesen odaállt, háttal a gödörnek, vigyázzba vágta magát; kicsi, sovány, bátor emberke!

Nyikita is megállt háttal a legszélső gödörnél. A pajta mögül még két, ugyancsak részeg tiszt bukkant elő. Az őrnagy nem volt velük. A kerek képű, vidám főhadnagy rettentően megörült barátai megjelenésének. Eltolta a katonákat, akik a halálraítéltek előtt álltak, táskájából elővette pisztolyát, és zsebéből kendőt húzott elő. Odahívta az egyik tisztet, és nevetve mondott neki valamit. A fiatal német elnevette magát, fogta a kendőt és bekötötte vele a főhadnagy szemét. A főhadnagy három lépéssel hátrább ment a foglyoktól, és csak úgy találomra kétszer egymásután elsütötte pisztolyát. A golyó Nyikita füle mellett fütyült el. Az öreg térdre esett, és sírva fakadt elkeseredésében, mélységes megbántottságában, hogy tiszteletben megöregedett életéért szembekötősdit kell játszania egy tökrészeg hitleristával. Nyikita lehajolt, hogy felsegítse az öreget, és ekkor érte a vállán egy golyó. Fölegyenesedett. A második

golyó mellbevágta. Hanyattvágódott, be a gödörbe. Rózsaszín szélű fehér felhőt pillantott meg maga fölött: mintha csak mélyen fölébehajolt volna. És ekkor meghallotta a pajtából az újszülött hangos sírását. A kis emberpalánta követelődző kiáltására a távolból géppisztolysorozatok kattogása hallatszott, szinte helyeslőleg.

Nyikita arra eszmélt, hogy úgy érzi megfullad. A nyirkos, súlyos sötétség, dermesztő, acélprésbe szorította. Rájött, hogy a sírgödörben fekszik, elevenen temették el. Jeges, szívettépő rémület fogta el. Kétségbeesett, állati vad hangon üvöltött fel, de a föld betömte száját; fuldokolva köhögött tőle. Elpusztíthatatlan életerő támadt fel benne, mintha az emberiség a pillanat egy töredékéig egész erejét átadta volna neki. Hallatlan erőfeszítéssel oldalára fordult, leküzdötte a vállába hasító rettenetes fájdalmat. Épen maradt kezével megtaszította a sötétséget. És a sötétség nem állta ezt a hatalmas ütést, visszahúzódott. Ekkor Nyikita fuldokolva, görcsösen melléig felhúzta a térdét és minden erejét megfeszítve lelökte, átszakította a súlyos, halálos ölelést. Hátával felnyomta a frissen felásott, agyagos göröngyöket és kiemelkedett a sírból. Langyos, életadó levegő tört be tüdejébe. A szíve, e hőstett után mintha elalélt volna, megállt. Nyikita feje előrebukott, szeme lecsukódott, és csak a szája nyelte mohón, szomjasan, hatalmas kortyokban a levegőt.

... Kocsetovszkij szakaszvezető, miután az iskolában elintézte a részeg tiszteket, futtában benézett a pajta mögé. Meglátta a kifordított sírt, szélén az ájultan pihenő ősz fejet, és gyorsan odakiáltotta Scsukin politikai helyettest.

11

— Hadnagy elvtárs, Kazarinov ezredes kéreti — futott hozzám Prokofij Csertihanov, és tenyerét megint a füle mögé emelte. Barátságosan rákacsintott Nyikitára, akit Raisza Filippovna már nagy gonddal, alaposan bekötözött. — No, partizán, úgy bepólyáztak, mint egy újszülöttet, a jobboldalad egy időre alkalmatlanná vált harci cselekedetek végrehajtására... — De rögtön pajtáskodón meg is nyugtatta: — Semmi baj, partizán, ha egy szemed van is, az legalább ép, látsz vele. De én, emlékszel — majdnem teljesen megvakultam. Tudod-e, Nyikita, milyen gondolatra vezetett rá engem a vakság? Amikor az ember még nem volt ember, csak egy csepp, vagy ahogy tudományosan mondják, molekula, akkor minden szervét — kezét, lábát, fülét megelőzve — szeme született meg. Mert ahogy vakon mozgott, nekiment valaminek, és megütötte magát. És ettől az ütéstől, ettől a fájdalomtól hasadt ki a szeme. Hát erre megnyugodtam. Ha a méhek dühükben végleg megfosztottak volna szememtől, akkor azonnal a fejemmel kezdtem volna összeszámolni a sarkokat, fákat, köveket, s az ütésektől a kék foltok és daganatok helyén új szemem támadt volna, ha nem is ilyen elbűvölő, mint ez, de mégiscsak szem... — Csertihanov elfojtotta ajka körül bújkáló ravaszdi mosolyát, és mélyen ülő, apró huncut szemével megint rákacsintott Nyikitára.

— Aranyszájú férfiú vagy, őrvezető — kiáltott fel nem túl hangosan és helyeslőn Nyikita. Hozzám fordult — Eriggy, Gyima. Én is odamegyek valahogy, majd Csertihanov segít...

Besiettem a házba. Az ezredes a kényszerpihenő alatt, szemmel láthatóan rendbe jött, felfrissült, arcának sárgás árnyalata eltűnt, orcája megint eleven rózsás színű lett. Úgy látszik, a lába is egész jól gyógyult, már ülni is tudott, ha feltette lábát a székre.

— Gyere ide, parancsnok — hívott az ezredes, ahogy bementem. — Most fogjuk meghozni a döntést.

Kazarinov a térkép fölé hajolt, amelyet az ágy mellé húzott asztalra terítettek ki. A frissen borotvált, megmosdott, felfrissült Scsukin az ezredessel szemben ült, a politikai helyettes háta mögött, a térképre nézve, kissé meggörnyedten állt Sztojunyin. Leültem az ágyra, az ezredes mellé. Scsukin jelentette a felderítés eredményét.

— A kelet felé gyorsan előretörő németek egyes, főként az utakhoz közel eső helységekben, kisebb helyőrségeket és hadtápegységeket hagynak hátra. A hitleristák egyáltalán nem számolnak népünk jellemével, teljesen meg vannak róla győződve, hogyha egy területet elfoglaltak, azzal már a népet is leigázták és alárendelték maguknak. Ennek következtében támadásunk majdnem mindenütt teljesen váratlanul érte a fasiszta helyőrségeket, különösképpen éjszaka; úgy alszanak, akár otthon a hálószobájukban. Lucski faluban felderítőim egyetlen lövés nélkül, teljesen hangtalanul intézték el az egész tizenhat főből álló helyőrséget... Luszosz falu körzetében és az azt környező kiserdőben még harcol egy hadosztályunk, jobban mondva annak a maradványa. Hol sikerül kitörnie a gyűrűből és kelet felé, a front irányában előre haladnia, hol megint bekerítik és megpróbál harcolva újra kitörni. A hadosztály parancsnoka még a dnyeperi átkelésnél elesett. Dubrovin, ezred politikai tiszt vette át a parancsnokságot.

Ennek a névnek hallatára akaratlanul is megrándult a kezem, és a ceruza vastag fekete vonalat húzott a térképre.

— Mi baj? — kérdezte csodálkozva az ezredes.

Nem mondtam meg, hogy ott Luszoszban a szívemhez talán legközelebb álló ember harcol, vérzik el, a küzdelemben, s lehetséges, hogy épp most, ezekben a percekben forog halálos veszedelemben. Milyen igaz is az, amit a háború első napján gondoltam: a háború egy láncba, egy körbe fűzi össze az embereket. Ezekben a súlyos hetekben találkoztam össze Nyikitával és Nyinával. És most — Szergej Petrovics Dubrovin...

— Merre van ez a Luszosz? — kérdeztem fegyelmezetten. Scsukin ujja végigcsúszott a térkép kékeszöld foltjain, kanyargó fekete vonalain.

— Itt van.

Körülbelül kiszámítottam a távolságot — tizennyolc kilométer tőlünk északkeletre.

Scsukin tovább magyarázott:

— Útközben csak egy falu van: Nazarevo. Valami rendőrségi központ. A rendőröket árulókból toborozzák. Vannak ott bekerített katonák, akik megadták magukat, aztán szökevények, no meg persze a helyi szovjetellenes elemek. Itt képezik ki őket a hitlerista pribékek, jobban mondva, itt kapják az első leckét a banditizmusból. Luszoszban körülbelül egy zászlóaljnyi aknavetőkkel felszerelt gyalogság állomásozik. De lehet, hogy több. Délnyugatról szorongatják a mi hadosztályunkat. Nyugat felé a gyűrűt nem zárták be. A hadosztály útját kelet felé erős védőcsapatokkal zárták el. Hadosztályunknak nagy szüksége lenne élelmiszerre és lőszerre. Grisin főhadnagy, akivel az úton találkoztam, közölte velem...

Scsukin elhallgatott, felegyenesedett, és kérdő tekintetet vetett Kazarinov ezredesre. Az ezredes megmozdította az ágy hosszában kinyújtott, sebesült lábát.

— Minden világos — mondotta felvidultan, és hátát kiegyenesítve figyelmesen, biztató szemekkel nézett rám. — Nos, mit csináljunk, parancsnok elvtárs?

Rendkívül kellemesen érintett, de ugyanakkor meg is ijesztett, hogy egy ilyen tapasztalt katona, egy ezredes, fontos harci feladat eldöntésekor hozzám fordul tanácsért, hozzám, aki csak véletlen folytán lettem parancsnoka ennek a különböző fegyvernemhez tartozó katonákból álló nagy egységnek. A reszketés, amely a rendkívüli izgalom pillanataiban mindig elfogott, ajkamon érződött. Szorosan összeszorítottam a számat, soká hallgattam, a térképet néztem. Az ezredes éppoly világosan látta, mint én, hogy nem maradhatunk itt tovább, csak próbára akarta tenni „parancsnoki határozottságomat". Éreztem, hogy ajkam már nem remeg, Sztojunyinhoz fordultam, és nyugodtan utasítottam:

— Hozzák be a foglyokat. És szóljon, hogy kerítsék elő Onya Szvidlert.

Az ezredes ámuldozva, vidáman felvonta szemöldökét, és megint megmozdította sebesült lábát.

Elsőnek Heinz Loose őrnagy lépett be. Tányérsapkája tetejének elülső, magas pereme csaknem a mennyezetet súrolta. Végigtekintett rajtunk, amint meglátta Kazarinov ezredest, vál-lapján a négy téglalappal, kihúzta magát, ujjával megérintette sapkája ellenzőjét, és összecsapta a bokáját. Az őrnagy után félénken lépett be Binding főhadnagy, akit pufók, reszkető, sápadt arcával férfiruhába öltöztetett nőnek nézhetett volna az ember. Onya Szvidler törzsőrmester jött a foglyok mögött, undorodva, két ujjának hegyével megfogta a főhadnagy zubbonyának ujját, németül mondott neki valamit. Binding azonnal félreugrott, utat engedett neki.

— Törzsőrmester, kérdezze meg az őrnagyot, milyen csapattestnél szolgál — mondtam Szvidlernek.

— Az „SD" biztonsági szolgálat tisztje vagyok — vágta ki az őrnagy oroszul.

— Milyen nagyobb katonai egységek haladtak el ezen a szakaszon Szmolenszk irányában? — kérdeztem. Kazarinov ezredes szabatosabban fogalmazta meg a kérdést:

— Szmolenszktől délre.

— Vagy még pontosabban, Moszkva felé? — kérdezte az őrnagy, aki nyugodtan, tisztelettudóan állt az ezredes előtt; megjegyzem, nem is lett volna hova leülnie. — Ez a mi fő irányunk. Válogatott csapatok haladnak erre: egy SS-hadosztály, 10. páncélos hadosztály, 17. gépesített és még néhány gyalogos hadosztály. — Kazarinov ezredessel összevillant a tekintetünk — az őrnagy igazat beszél. — Az önök csapatai Jelna körzetében váratlanul makacs ellenállást tanúsítanak. Az orosz katona meglepi az embert fanatikusságával, elszántságával. A német hadvezetés nem látta előre ezt a tényezőt. És amennyiben a későbbiekben is így folytatódik, nehezebb dolgunk lesz, mint gondoltuk.

— Tehát Jelna körzetében harcok folynak? — kérdeztem; nagyon fontos volt számomra, hogy pontosan meg tudjuk határozni, milyen messze lehet tőlünk a front. — Mióta tartanak ott a harcok?

— Harmadik hete — felelte kelletlenül az őrnagy. — Általában nagyon sok dolgot nem láttunk előre, mikor az önök földjére léptünk. Például a partizánok alattomosságát.

Nyikita Dobrov, aki a németek mögött jött be a szobába és leült az ajtó melletti lóca szélére, most amikor egy pillanatra csend lett, halkan megjegyezte:

— Maga azt mondta, őrnagy, hogy hadseregük sok százezer katonánkat kerítette be. — Az őrnagy hirtelen megfordult a hangra, meglátta Nyikitát, és ez a mindig fegyelmezett, szenvtelen ember döbbenten tántorodott vissza. Nyikita felállt, arcát eltorzította a fájdalom. — Körülöttük, maga szerint, a német elképzelés szerint, bezárult a gyűrű. Talán bizony leverték ezeket az embereket, megadták magukat?

Az őrnagy egyre döbbentebben nézett Nyikitára. Ijedten suttogta:

— Maga él?...

— Élek. Szerencsés véletlen folytán. — A bekötött szemű, bepólyázott Nyikita nyugodtan, komoran, fenyegetően állt. — De ha megöltek volna, akkor is felkelnék a sírból és halotti leplem ujjával akasztanám fel magukat, átkozott dögök! — Kimerülten a lócára hanyatlott.

Az őrnagy nagy, húsos orrán verejtékcseppek gyöngyöztek. De már visszanyerte lélekjelenlétét, és újra a régi magabiztosság áradt belőle.

Az ezredes hátradőlt a párnán, és elmosolyodott. Ránéztem Binding főhadnagyra, reszketett, rogyadozott a térde, löttyedt, sápadt arca rángatódzott.

— Zserebcovó faluban ártatlan embereket gyilkolt le, játszadozva, szórakozásból lőtte őket agyon, mintha nem is élő emberek, hanem bábuk lettek volna... — Onya Szvidler mellettem ült és fordított. — Ugyanebben a faluban ivócimboráival együtt erőszakkal leitatott, aztán megbecstelenített egy tizenötesztendős kislányt, Kátya Belokrilcevát...

Binding főhadnagynak hirtelen megroggyant a lába, térdre esett. Magasba emelte a kezét, és térden csúszott az asztalhoz; hová lett kevély, hitlerista fennhéjázása! Min-

dent tagadott. Nyikita megint nem állhatta meg, lassan, fenyegetően megindult Binding felé.

— Megismersz-e engem? Szembekötősdit játszottál velem, te aljas!...

Bindingnek leesett az álla, szinte misztikus félelemmel csúszott el Nyikita elől, értelmetlenül, sírósan motyogott:

— Nem én voltam, nem én... — Válla az őrnagy oldalához ütődött.

Loose kesztyűjével undorral arcul ütötte, és németül rászólt:

— Állj fel! Jobban kellett volna céloznod, te tökfilkó.

Onya Szvidler törzsőrmester Binding táskájának tartalmát vizsgálta, átnézte az iratokat, feljegyzéseket, és talált egy feleségéhez szóló, befejezetlen levelet. Onya lefordította nekem: — „Drága feleségem! Már egy hete, hogy Oroszországban vagyok. Franciaország után rendkívül csendesnek, sivárnak tetszik ez az ország. Önkéntelenül is nyugtalanság fogja el itt az embert: csak megyünk-megyünk, majdnem ezer kilométert tettünk meg, és még mindig beláthatatlan messze van az ország vége. Virág nélkül, muzsikaszó nélkül fogadnak bennünket, ami természetes is, nem értik, hogy sokkal kulturáltabb életformát és vezetést hozunk nekik. Dehát nem baj, drágám, hamarosan meg fogják érteni és akkor majd értékelik... Miattam ne aggódj, tudod, vidám, barátkozó természet vagyok, bármiféle társaságban jó hangulatot tudok teremteni. Itt nagyon jó, igazán nagyon jó pálinkát lehet kapni és nagyon sok a csirke..."

Elvettem a törzsőrmestertől a levelet, és odaszóltam Bindingnek:

— Álljon fel. — A főhadnagy készségesen, szaporán pislogva, bizonytalanul felállt. — Be akarja fejezni ezt a levelet, Binding úr?

A főhadnagy ajka értetlen mosolyra torzult, zavartan pislogott, világosszőke szempillájú szemével. A törzsőrmester megismételte kérdésemet:

— Igen, ha megengedi... Csak két szót...

— Üljön le — mondtam neki.

Sztojunyin támlátlan kis széket tolt az asztalhoz. Kazarinov ezredes lehunyt szemmel mosolygott. Binding bátortalanul leült a kis szék sarkára. Eléje tettem a befejezetlen levelet.

— Tolla van? — a főhadnagy sietve elővette zubbonya belső zsebéből a töltőtollát. — Tessék, itt a boríték. Irja rá a címet: kíváncsi vagyok, honnan került ide egy ilyen ember...

A tiszt hitetlenkedve maga elé húzta a borítékot és ráírta: „Elza Binding. Berlin, Friedrichstrasse 16." Aztán kérdő tekintettel rámnézett.

— Diktálom magának a levelet — mondtam. — Írja... Drága feleségem! — Binding leírta a szöveget, és közben egész idő alatt bizalmatlanul, gyanakvóan sandított rám. Kisimult homlokán veríték gyöngyözött. — Írja tovább... Azért törtem be ebbe az idegen országba, hogy raboljak, gyilkoljak, fiatal lányokat megerőszakoljak... — A törzsőrmester lefordította. A főhadnagy összerezzent, és fel akart kelni, Scsukin rátette kezét a vállára, és visszanyomta. Binding gögösen, kihívóan felkapta fejét, elszántan rámnézett, kocsonyás szeme egy cseppet megkeményedett. — Írja tovább — mondtam fegyelmezetten. — Ártatlan embereket gyilkoltam: asszonyokat, öregeket, tizenötéves kislányokat becstelenítettem meg, orosz pálinkát ittam, csirkét loptam, mindenütt ocsmányság született lépteim nyomán. Mindezért öt percen belül kivégeznek. Írja alá. Így. Magam fogom átadni a levelet hozzátartozóinak, amikor bevonulunk Berlinbe...

Binding aláírta a levelet, elhajította a tollat, és felugrott.

— Maguk soha nem lesznek Berlinben! Még álmukban sem fogják meglátni. Megölnek engem? Az én hadseregem akkor is elfoglalja Moszkvát, elfoglalja a maguk egész barbár országát, és kiégett pusztasággá változtatja! Kő és hamu marad belőle!... — A végét már hisztérikusan, sikítva kiáltotta, tehetetlen dühében toporzékolt, míg csak az őr ki nem lökte az ajtón.

Loose őrnagy arca undorral elfintorodott ettől a kiáltozástól, dölyfösen összeszorította ajkát. Amikor a főhad-

nagy üvöltözését egy dörrenés hirtelen elvágta, és csend lett, az őrnagy halkan megszólalt:

— Megértem, hadnagy úr, hogy az önök körülményei között nem szokás foglyokat tartani. Kérem adja vissza a pisztolyomat, és egy töltényt.

Ez a váratlan kérés zavarba hozott. Az ezredesre pillantottam, aztán Scsukinra, mintegy tőlük kérdeztem, mit válaszoljak erre a különös kérésre. Kazarinov nyugodtan, kissé gunyorosan pillantott rám, félig lehunyt szemhéja alól, nem válaszolt, csak egy kicsit megmozdította sebesült lábát; Scsukin alig észrevehetően vállat vont, mondván: döntsd el te magad...

— Mi ez? Színészkedés? Vagy feltétel nélküli megadás?... Remélem ért engem?

Az őrnagy lesütötte szemét, sokáig hallgatott, majd okos szemének tekintete — örökre megkeményedett benne a gyűlölet — az enyémet keresztezte. Nagy erőfeszítéssel mondta:

— Attól félek, feltétel nélküli megadás...

— Adják vissza az őrnagy úrnak a pisztolyát — adtam ki a parancsot. — Az erő és bátorság még akkor is tiszteletre méltó, ha ellenség részéről nyilvánul meg.

Az őrnagy, miután megkapta pisztolyát, kihúzta magát Kazarinov ezredes előtt, összecsapta a bokáját és kiment a szobából, az ajtóban meghajtotta a fejét, széles hátával eltakarta az ajtónyílást.

— Hát igen, ez testestől, lelkestől ellenségünk, hogy úgy mondjam, ő az ellenség, nagybetűvel írva! — szólalt meg Kazarinov ezredes. — Az ilyen nem ismer könyörületet. Egy egész népre tesz bilincset, de a keze nem reszket...

És ebben a percben, mintha az ezredes szavait akarná megerősíteni, tompa lövés dördült az erdőben — Loose őrnagy végzett magával.

Az őrnagy arra vonatkozó közlései, hogy a hitlerista hadosztályok Jelna körzetében csapataink törhetetlen erejébe, kitartásába ütköztek, és hogy a németek még messze vannak Moszkvától, valamint, hogy az őrnagy, ez a meg-

győződéses, makacs és ostobának igazán nem nevezhető fasiszta feltétel nélkül megadta magát, rendkívül pezsdítően hatott rám, biztosabb lettem vállalkozásunk sikerében.

Mikor a törzsparancsnokságon megjelent a négy zászlóalj parancsnoka, megint kiterítettem az asztalra a térképet, és Kazarilov ezredes felé fordulva kijelentettem:

— Ezredes elvtárs értelmetlen, sőt vétkes dolog lenne, hogy itt rostokoljunk tovább, és arra várjunk, mikor vesznek bennünket körül minden irányból, hogy megfojtsanak, vagy szétdarabolják csapatunkat, és így apránként semmisítsenek meg bennünket. Úgy döntöttem, még ma éjjel elindulunk a bekerített hadosztály megsegítésére, hogy reggelre egyesülhessünk vele.

Az ezredes megélénkült, felült az ágyon, sebesült lábát kinyújtotta az asztal alá, és rákönyökölt a térképre.

— No, mondd csak...

— Csoportunk két oszlopban indul meg, Nazarevo falutól balra és jobbra... — kezdtem nyugodtan és határozottan, tudtam, ha valamiben tévednék, az ezredes kijavít, segítségemre lesz...

12

Egy óra múlva mindent eldöntöttünk, mindent pontosan meghatároztunk. Sztojunyin benn maradt a házban, hogy kidolgozza az útvonalak részletes tervét, a jelzésrendszert és minden egyebet. A zászlóaljak parancsnokaival együtt kimentem a tisztásra. Szívemet könnyűnek éreztem, de egyúttal mégis izgultam az előttünk álló feladat miatt. Az első szeptemberi éjszakák hűvöse, félénk világos citromsárgával hintette be a nyírfák levelét. A nyárfák pedig mintha csak szégyenükben pirultak volna el, üde pirt kaptak. Az ősz észrevétlenül lopakodott közelünkbe, a levegőt kékes színben játszóvá, szinte áttetszően csengővé zsibbasztotta, napfényben csillogó, vékony, fehér ökörnyálat úsztatott a levegőben, fent a magasban darvak száll-

tak, bánatos krugatásukat aláhullatták a földre: mintha valaki láthatatlan billentyűkön játszana ábrándozva; majd három repülőgép húzott felénk, zúgásuk elnyomta a madarak kiáltozását.

— Nézzen csak körül, hadnagyom — kiáltotta Voltuzin százados, gyorsan lépkedett kurta lábával, időnként türelmetlenül szökkent egyet. — Ősz van! Mögötte már ott lopakodik a tél, a fagyherceg recsegve-ropogva szorítja ökölbe mancsát. Kitalálja, hadnagy, mire célzok?

— Bízz a fagyban, százados, de magadnak is legyen helyén az eszed és a szíved — feleltem rá nevetve. — A tél még messze van...

— Teljesen igaza van, hadnagyom — nevetett Voltuzin. — Azt akarja mondani: a tél messze van, de Luszosz közel. Minden úgy lesz, ahogy lenni kell. A katonáimért kezeskedem. No, a viszontlátásra. Megyek készülődni...

— Nem is ment, hanem futott, vígan, könnyedén ugrándozva, mintha csak futballpályán szaladna át.

A kerítéstől nem messze, a fogorvosi szék körül zajongó katonák csoportosultak. Odamentem hozzájuk. Az általános lármából tisztán kihallottam Csertihanov hangját:

— Ne tolakodj. Eriggy innen! Fizettél? Vaszja, Hvosztiscsev mivel fizetett? Cigarettával? No, jól van, ülj bele...

A lusta, lomha Hvosztiscsev ügyefogyottan ült fel a székbe, nekidőlt a bársony támlának, és kezével megkapaszkodott a kárpitozott karfába, fontoskodó felfuvalkodott képpel várt. Vaszja Jozsik magához szorította sapkáját — teli volt már csokoládé darabkákkal, cigarettával. A gyerek a szék pedálját taposta. Hvosztiscsev lassan emelkedett felfelé, egyre magasabbra. A katonák nevettek, kiáltoztak, nagyszerűen szórakoztak:

— Egészen ezredesig emeld fel! Kapaszkodj csak, Motya, felfelé, a tábornokságig, ne csüggedj!

Hvosztiscsev képét elragadtatott bamba mosoly húzta szélesre. Kerek, kemény húsú, ezüstös pelyhes arca kivörösödött. Prokofij Csertihanov megforgatta a széket a vastag rúdon, és tettetett együttérzéssel mondta a páciensnek:

— Kész, Motya. Törzsőrmesterig felvitted, tovább nem

megy, a külsőd nem alkalmas, nem tábornoki. De törzsőrmesternek nagyszerűen megfelelsz. Bajuszt növesztesz, és tökéletes törzsőrmester leszel.

— Viseld egészséggel a törzsőrmesteri rangot!

— Csak vigyázz, Motya, nehogy a fejedbe szálljon a dicsőség, ne szorongasd a magunkfajta szegény katonát, ne hordd magasan az orrodat.

— Mindenki a saját butaságának arányában válik beképzeltté — vetette oda Csertihanov hanyagul. — No, elég volt, szállj ki...

Motya még egy percig ott ült a magasban, képén mind szélesebb, mind elbűvöltebb mosoly ragyogott. Aztán Jozsik megnyomta a másik pedált, és a fogorvosi szék visszacsusszant a helyére. Hvosztiscsev helyét egy másik katona foglalta el, de előzőleg egy szelet csokoládét dobott be Vaszja sapkájába.

Mikor Csertihanov észrevett engem, otthagyta a katonákat, odafutott, és vigyázzba vágta magát:

— Hát ez meg mi? — kérdeztem.

— Hadnagy elvtárs kérem, mindenki szeretne magasabbra kerülni mostani helyzeténél. — Csertihanov nem tudta elfojtani ravasz mosolyát. — Hát ennek a gépnek a segítségével... remek kis masina, hadnagy elvtárs, lemérjük, ki mire alkalmas... Akarja, hogy magát is lemérjük?

Elnevettem magam, és valami kamaszos dévajság ébredt fel bennem.

— Miért ne, mérjenek meg. — Gyorsan felültem a karosszékbe, mintha csak egy trónuson ülnék. A katonák még jobban felvidultak. Vaszja Jozsik teljes erőből nyomta a pedált. Az ülés lassan emelkedett felfelé. Hallatlanul komikus és ostoba volt a helyzet. Bizonyára én is olyan szélesen és bambán mosolyoghattam, akár Hvosztiscsev.

— Őrnagyig emeljétek — mondta valaki a katonák közül. De egy másik azonnal helyreigazította:

— Őrnagyig! Az is valami? Emeljétek magasabbra! Vezérőrnagyig!

— Hát aztán? Miért ne lehetne, emeljétek magasabbra! A háború még csak most kezdődik.

— Csak tartsa magát bátran, parancsnok elvtárs!...

Leugrottam a fogorvosi székből, nem vártam meg, míg Vaszja leengedi, és vidáman mondtam a katonáknak:

— Köszönöm, fiúk, a bőkezűségteket. Nem voltatok szűkmarkúak hozzám. De tévedtetek, mert én belőlem építész lesz. Látjátok, mi mindent tett tönkre a háború. És mi mindent fog még elpusztítani. Mindezt újra fel kell majd építeni...

Onya Szvidler jött oda hozzánk, meglátta a szék körül szakácsait, kocsisait, a pásztorokat és a raktárosokat. Türelmetlen nyugtalanság kínozta az előttünk álló feladat miatt, maró gúnnyal mondta:

— Körhintát ne állítsunk fel nektek ezen a tisztáson, lovakkal, csengőkkel, dübörgő dobokkal? Vagy talán egy mutatványos bódét, bábszínházat? Vagy inkább fogjátok kézen egymást és játsszátok azt: körben áll egy kislányka...

— A katonák lehajtották a fejüket, elfordultak, igyekeztek mosolyukat elrejteni. — Takarodjatok a helyetekre! Csak gyorsan, természet egyszerű gyermekei!... Egy órán belül minden legyen indulásra készen!...

A katonák elszéledtek, kelletlenül hagyták ott a napsütéstől rubinpiros színben égő, bársonnyal bevont, nikkelezett fehér fogorvosi széket. Egyedül Vaszja Jozsik maradt ott mellette. Kiválogatta sapkájából a csokoládét, a cigarettát Csertihanovnak adta; fejébe csapta a sapkáját, haja, válla tele lett csokoládémorzsával, meg dohánytörmelékkel.

A kerítés mellett, a fák között a tisztás szélén ődöngtek a kecskék, nagyon ragaszkodtak a katonákhoz és Vaszja Jozsikhoz. Zöld, üveges szemükkel, hosszúkás, sátáni pupillájukkal bámultak a gyerekre, vékonyan, hízelkedően mekegtek, kenyérért kuncsorogtak. Vaszja megvetéssel, dühödt utálattal nézett rájuk: ha nem kellene őriznie őket, bizonyára már vakmerő felderítő lenne belőle, olyan, mint Kocsetovszkij. De azért a gyerek is ragaszkodott hozzájuk, különösen a kiskecskékhez — szépen felcseperedtek már. Mikor a két szakács levágott egy kiskecskét, Vaszja jó messzire bement az erdőbe, és ott sírdogált.

— Hadnagy elvtárs, mit csináljunk az állatokkal? — kérdezte tőlem Onya Szvidler.

— A trénnel együtt hajtsuk őket magunkkal, amíg csak mód van rá.

Jozsik igyekezett megvédeni a saját érdekeit:

— A disznókat magunkkal vihetjük, már nem sok maradt belőlük, de a kecskéket itt kéne hagyni, úgyse fogja őket megenni senki, csak bajt hoznak ránk az örökös mekegésükkel... — Gyűrött kiskabátja közvetlenül a meztelen testére tapadt: Csertihanov reggel kimosta a fehérneműjét.

— Vedd fel az ingedet, alsónadrágodat, Vaszka, már megszáradt — szólt rá szigorúan Prokofij. — És ne szólj bele a parancsnokok beszélgetésébe, ha nem kérdeznek.

Vaszja lehajtott fejjel, bánatosan baktatott a kecskéihez. Azt mondtam Onya Szvidlernek:

— Állíts Jozsik helyére valakit a katonák közül...

Bementem az erdőbe. Csertihanov megértette, hogy egyedül szeretnék maradni, és nem jött utánam. Az erdőben, a sűrű, illatos levegőben sárga cikcakkot húztak a lehulló levelek. Sündisznó surrant el előttem, tüskéit rátapadt aranyszínű levélérmék díszítették.

A bölcs csend és a lelki béke perce volt ez, mintha egész életutamra langymeleget árasztó, elbűvölő fénysugár hullott volna. Ragyogásában egyszerre megláttam magam előtt apámat. Ott fekszik hatalmasan, fehér ingben, borostás arccal az ágyon, beteg, szenved; hallom a hangját, eszembe jutnak szavai: „Ha baj történik — ne sírj. Ha harcba keveredsz — ne kíméld magad. Ha megszerettél valakit — ne szalaszd el..." Jó emberek. Hánnyal, de hánnyal találkoztam ezen az úton, mindegyikük adott magából valamit nekünk. Tyimofej Jevsztyignyejevics Paporotnyikov, az irodalomtanárunk, Nyikita apja: Sztyepan Fjodorovics Dobrov kovács, Mihail Mihailovics Barhatov népművész, Nyikolaj Szergejevics Sztoljarov, Szerafima Vlagyimirovna Kazanceva és természetesen Szergej Petrovics Dubrovin a gyári pártbizottság titkára, tanítónk és barátunk. Kis kölykök voltunk, amikor

megismert, mindannyiunkat megszeretett, nyolc évig vezetett bennünket, életünk nehéz ösvényén, éles szemmel figyelt mindannyiunkat, ahol kellett, javított, tanított. Mindenekelőtt hazafit nevelt belőlünk: kötelességtudó, becsületes embereket, katonákat. Most mi, az egyszerű falusi fiúk világraszóló történelmi események részesei lettünk, és a harcban váll-váll mellett küzdünk tanítónkkal. Ebben a harcban az életünket sem kíméljük... Megszerettem valakit, de a háború elválasztott egymástól bennünket... Hol lehet most a szerelmesem? Vajon túléli-e Nyina, a makacs, büszke Nyina ezt a vad lángzivatart, vagy röptében oltja ki életét a golyó, mint magasba szárnyaló madárét. Maradj életben, éld túl mindezt, hiszen életre születtünk, ismételgettem egyre... Anyám is eszembe jutott, bizonyára elkínozta az aggodalom, hogy nem kap rólam semmi hírt, milyen súlyosak, keservesek lehetnek neki az éjszakák... Vajon sikerül-e az első harcunk? Nyugtalanság, remény, kétség és aggodalom váltogatta egymást szívszorítón, mégis áttört rajtuk az ismerős húr örömteli pendülése: vezesd, vezesd őket bátran, előre!...

Gyorsan elővettem egy darab papírt a térképtáskámból, leültem egy fatönkre, és kék ceruzával ráírtam: „Kérem felvételemet a kommunista pártba. Kommunistaként akarok meghalni a harcban..." A rövid sorok szinte maguktól ömlöttek a papírra, hallatlan erőt, magabiztosságot és bátorságot éreztem magamban, az embert felmagasztosító felelősség tudata nehezedett a vállamra.

— Csertihanov — kiáltottam. Az őrvezető döngő léptekkel futott hozzám. — Merre van Scsukin politikai helyettes?

— A törzsparancsnokságon. A pártbizottság tagjaival beszélget. Hívjam ide?

— Ne hívd.

Megindultam a házba. A kerítésnél egy gerendán ült a parancsnokok és katonák között Scsukin. Felfigyelhetett szokatlanul izgatott lelkiállapotomra, mert felállt és elibém jött.

— Mi történt? — kérdezte és éles tekintettel fürkészett.

Átnyújtottam neki felvételi kérelmemet. Elolvasta, hosszú ideig hallgatott, töprengett, nem emelte fel fejét, csak forgatta kezében a papírt. Aztán megláttam az arcát, hegyes, kemény szögben kiugró profacsontját, és ajka körül valami rejtett, nekem legalább úgy tűnt — semmi jót nem ígérő mosolyt; összehunyorított szeme szúrósan, szigorúan szegeződött rám. Visszanyújtotta a papírt, és kurtán kijelentette:

— Nem fogadom el. — Összerezzentem, talán még hátra is tántorodtam. — Nem fogadom el — ismételte még keményebben, majd ráérősen kitépett jegyzetfüzetéből egy lapot, és odanyújtotta nekem. — Írd. Kérem felvételemet a kommunista pártba. Kommunistaként akarok élni és harcolni.

Gyorsan írtam a szavakat, örültem, hogy így tanítottak meg az élet egyszerű és bölcs lényegére.

— Most rendben van — helyeselt Scsukin. — Nekünk, a pártnak eleven kommunistákra van szükségünk. — Csendesen, tele melegséggel elnevette magát, és hiányos fogazatú fésűjét végighúzta keményszálú, szőke haján.

NEGYEDIK RÉSZ

1

Estére szél támadt, vadul cibálta a fenyők és nyírfák csúcsait, leszaggatta róluk a ritkás leveleket, fergetegesen vékony, egészen őszies süvítéssel hajlítgatta a fákat. Felhőket hajtott maga előtt. Rézsútosan vágó eső eredt meg, rövid időre mintha kioltotta, szinte földhöz szegezte volna a nappali langy meleget, lehűtötte a levegőt. Korán besötétedett. Csertihanov egy sovány, felkantározott kancát vezetett a tornác elé. Nem ültem rá: éjszaka kényelmesebb gyalogosan. Kazarinov ezredesnek a legjobb lovat fogtuk be, Prokofij jócskán terített szénát a szekérre.

Hét órakor az első és második zászlóalj elhagyta védelmi szakaszát, és megindult a kijelölt útvonalon. A harmadik és negyedik zászlóalj a második menetlépcsőben indult. Ezt követte Onya Szvidler hadtápja — az élelmiszert, lőszert szállító szekerek, meg a lábasjószág. Az utolsó szekereken jött Raisza Filippovna a sebesültekkel. Mind a két oszlopot két szakasz géppisztolyos biztosította. Az élen haladó alegységeknek este tizenegy órakor kell elérniük Nazarevót, hogy elfoglalják a falut, megsemmisítsék a német helyőrséget és felszámolják a rendőrséget.

Az első zászlóaljjal Scsukin politikai helyettes ment. A másodikkal én és Kazarinov ezredes. Sztojunyin a második menetlépcsőben jött utánunk.

Két traktor, egy kerekes meg egy hernyótalpas, az erdei buckákon, fatönkökön át bukdácsolva, tompa dübörgéssel vontatta a lövegeket. Burmisztrov tüzérei a traktorosok háta mögött álltak vagy a lövegek mellett gyalogoltak.

— Kiküldte a felderítőket? — kérdeztem Voltuzint. A százados égett az örömteli izgalomban: véget ért a tétlen henyélés az erdő hűvösén. A háború mindenekelőtt szenvedélyes, gyors mozgás, s Voltuzin most végre mozoghatott, hadba kelhetett.

— Minden rendben, hadnagyom! — válaszolta élénken Voltuzin az ezredes szekere mellett lépegetve. — Hamarosan megjönnek az első hírekkel. Jó időt fogtunk ki: sötét és hűvös van, a csípős idő segít az ébrenlétben!... Hogy érzi magát, ezredes elvtárs?

— Nagyszerűen, százados — úgy látszik, Kazarinov is emelkedett hangulatban volt. — Örülök, hogy rátok találtam, fiúk, úgy érzem, harci rendbe tartozom magam is, ha féllábbal is, de mégiscsak harcolok. És ti... Tudjátok, milyenek vagytok ti? Ott feküdtem abban a kis erdészházban és figyeltelek benneteket... El sem lehet mondani, mennyit értek! Ilyen emberek hagynák legyőzni magukat?! Nem! Soha... Most mondom ezt nektek a harc előtt, hogy tudjátok... — Kazarinov felkönyökölt, előbb rámnézett, aztán Voltuzinra. A százados elnevette magát.

— Tudjuk mi, ezredes elvtárs: ha a katona nem hisz a győzelemben, akkor nem is katona. El kell rothadnia. De mi élünk. Nézze meg, micsoda erő gyűlt itt össze, előttünk is, mögöttünk is!...

A sötétségben áradt a léptek állandó tompa dobogása, fegyverzörrenés, fojtott hangok zúgása. Az oszlop eleje kiért az erdőből, mezőn keresztül haladt előre, a motorok zúgása kivehetővé vált, bár messziről hallatszott felénk.

Egy óra múlva összekötő futott hozzánk Scsukintól, és jelentette, hogy az oszlop folytatja előrenyomulását a kijelölt útvonalon, semmi rendkívüli nem történt. Két óra múltán pedig megjöttek a felderítők; Grivasztov és Kocsetovszkij rohanástól kifulladva ért hozzánk, mindketten izzottak a türelmetlenségtől.

— Ezredes elvtárs, megengedi, hogy Rakityin hadnagynak jelentsünk? — kérdezte Kocsetovszkij szakaszvezető, és meg sem várta a választ, már jelentett is:

— Most jövünk Nazarevóból. A faluban teljes a csend

és a nyugalom. Majdnem a fél falut bejártuk. A házak között sok teherautó, szekér áll. Csak a főutcára ál'ítottak őrséget. A falu legszélső háza mellett ül az egyik, lányokkal fecseg, magyaráz nekik valamit németül, nagyokat nevet hozzá. A túlsó végen a másik fel-alá jár az utcán keresztbe és szájharmonikázik. Szívesen megcsiklandoztam volna a késemmel, de a pajtásom nem engedte ... Minden ablak világos, nem félnek az átkozottak, hencegnek!...

Grivasztov közbeszólt mély basszus hangján:

— Két szakasz elintézheti a helyőrséget, mi majd vezetjük őket, mutatjuk az utat...

Voltuzin százados elküldte összekötőjét a századparancsnokhoz, Az összekötővel együtt a felderítők is eltűntek a sötétben.

Menetoszlopunk elkerülte Nazarevót, Luszosz felé folytatta útját. Túljutottunk a mezőn, a sötétség széles, komor falként állt utunkba, előttünk kis gyér pagony húzódott. Jobbra, a ritkás törzsek között megvillantak a nazarevói fények. Úgy látszik, a németek megalázónak tartották az ablakok elsötétítését, nemcsak hogy nem sejtették a veszélyt, de fittyet is hánytak neki. Amikor átvágtunk a pagonyon és kiértünk a nyílt mezőre, mintha még meg is szaporodott volna a világos ablakok száma...

Prokofij Csertihanov jött hozzám, és megérintette a vállamat.

— Tegye fel a rohamsisakot, hadnagy elvtárs — mondotta halkan, de ellentmondást nem tűrő hangon, és kezembe nyomta a súlyos, éles szélű rohamsisakot, amit én sohasem szerettem. — Vegye fel — ismételte szigorúan. — Úgy látszik, katona szimatjával megérezte a nyugtalanság és veszély közeledtét. — Jó lenne, ezredes elvtárs, ha ledőlne — tanácsolta Kazarinovnak — a széna puha, illatos, csak feküdjön szép nyugodtan...

Már jócskán elhagytuk Nazarevót, amikor kitört a viharos, gyors s a fülelő éjféli csöndben különösen hangosnak tetsző váratlan tűzharc. Géppisztolysorozatok keresztezték egymást, összegabalyodtak. Gyors egymásutánban csattantak a bevágódó kézigránátok robbanásai. Nyomjelző

golyók egyenletes, szabályos csíkja húzódott át a sötét, tömör égen, a második sorozat színes pontokként hullott át fejünk fölött... A támadásba lendülő katonák kiáltását a távolság egyetlen tömör elnyújtott hangba öntötte: — Á-á-á!!! — A hang hol elcsendesedve a földre hullott, hol magasba törve, tébolyult erővel zengett...

Megnéztem az órámat, 12 múlt 5 perccel. Nem álltunk meg. Kazarinov ezredes felült a szekéren, figyelmesen hallgatta a lövöldözést.

— Szerintem minden úgy megy, mint a parancsolat, ahogy ezt a te Csertihanovod szokta mondani — szólt oda nekem. Helyettem Voltuzin százados felelt rá:

— A pontosan meghatározott feladatot pontosan is hajtják végre, ezredes elvtárs... — A százados a szokottnál is izgatottabb volt.

Előttünk, az oszlop élén valaki nagyot kiáltott, azután három puskalövés csattant. Voltuzin előreszaladt megtudni, mi történt. Rövidesen visszajött, és örömteli izgalommal jelentette:

— Két fasiszta kimenekült Nazarevóból, beleütköztek menetoszlopunkba, lelőtték őket. Ennyi az egész...

Közvetlenül Luszosz előtt megint megkeresett bennünket Grivasztov és Kocsetovszkij. Nehezen fújtattak a futástól. Kocsetovszkij szép, ragadozó arcán vad mosoly játszadozott. Fogát alig hallhatóan csikorgatva, lassan tért magához harci mámorából. A felderítők kitüntették magukat. Az őröket hangtalanul elintézték, aztán mindkét szakaszt felsorakoztatták, és zárt rendben vonultak végig az utcán. A fasiszták a sötétben nem jöttek rá, hogy a mi katonáink vonulnak előttük. Aztán a katonák parancsszóra szétugrottak, kézigránátokat vágtak be a kivilágított ablakokon, a házak között álló gépkocsikba; rálőttek az ajtókon kirohanó katonákra, rendőrökre. A helyőrség megsemmisült: egy részüket megölték, mások elbújtak a veteményes kertekben, bemenekültek az erdőbe. A hitleristák közül valaki bizonyára elrohant Luszoszba, hogy közölje a váratlan támadást, és riassza őket. Minél hamarabb, még napfelkelte előtt el kellett érnünk a megindulási állást. A

felderítőkre még egy, minden eddiginél nehezebb feladat végrehajtása várt: összeköttetést kell teremteniük a bekerített hadosztállyal.

— Átjutunk hozzájuk, hadnagy elvtárs — vágta ki gondolkodás nélkül Grivasztov. Kocsetovszkij felnyögött:

— Szomjas vagyok. De jó lenne egy korty víz...

Csertihanov odanyújtotta neki kulacsát a maradék alkohollal. — Takarékos egy ördögfajzat, beosztó. Hány nap óta nem ivott belőle egy kortyot sem, tartogatta...

— Nesze, húzd meg jól.

— Ó! — sóhajtott Kocsatovszkij ámultan. — Köszönöm Prónya... — Kortyolt belőle, vissza akarta adni a kulacsot, de meggondolta magát. — Várj, meghúzom még egyszer...

Grivasztov elutasította a kulacsot, és komoran morogta:

— Megvagyok nélküle...

S a felderítők megint eltűntek a sötétben.

2

A zászlóalj éjjeli három órára érkezett el a megindulási állásba. Ritkás, tiszta kis nyírfaliget, alacsony kékes égerbokrok és a nyártól kiszáradt, ködbe burkolt vízmosás mintegy másfél kilométernyire a falutól. A századok felkészültek a támadásra. A traktorok minden erejüket megfeszítve dübörögtek, mint szántáskor. Tüzelőállásba vontatták a lövegeket, amelyek közvetlen irányzásra készültek fel. Ebben a titokkal terhes, tolvaj csendben a motorok fojtott dohogása fülsiketítőnek tetszett és nyugtalanítóan hatott; valaki idegesen kiáltott a tüzérekre:

— Csendesebben ott, hé!...

Keleten, a látóhatár szélén kettéhasadt az ég, s a széles repedésen át tüzesen zúdult alá a fény, visszaszorítva az éjszaka sötétjét, a hajnali szürke árnyak megkapaszkodtak a nyírfák ágaiban, homályos fürtökben lógtak rajtuk, megsápadtak és eloszlottak. A völgyben, mintha átszakadt

volna a gát, a köd lefutott és tovagomolygott, a vízmosás nyirkos mélye is kibukkant a szélénél meghúzódó katonákkal. Most megláttuk a falut is, az is hamuszürke volt, komor, akár egy kínoktól eltorzult emberi arc. Kereszt nélküli, ütött-kopott harangtorony emelkedett magányosan a szürke tetők fölé.

Csertihanov odanyújtotta a távcsövét. Szememhez emeltem, és a falu egyszeribe közel került hozzám. A legszélső háznál, a tornác meg egy kis verem között, tűz égett. Három német katona bögréből ivott valamit, bizonyára kávét, épp odarohant hozzájuk egy negyedik, valamit súgott nekik, azok gyorsan feugrottak, ijedten néztek a kiserdő felé, azután letették a bögréket a tábortűz mellé, odafutottak a veremhez, és eltűntek az alacsony szalmatető alatt. Azonnyomban sugárban fröccsent az ólom a kiserdő felé a veremből. Szinte leberetválta a nyírfák gyenge ágait. A géppuskasorozat után fütyülve, sivítva szálltak el fölöttünk az aknák. A nyírest recsegés-ropogás töltötte be. A tűz találomra, rendetlenül zúdult ránk. Ezek szerint valaki jelentette Luszoszba a nazarevói rajtaütést, és közölte menetoszlopaink útvonalát.

— Bizonyára elkapták Grivasztovót és Kocsetovszkijt. — gondolkodott hangosan Hvosztiscsev kocsis; fent ült a szekér bakján, és minden aknabecsapódásra összerázkódott. — Azok már elmondták nekik ...

Csertihanov dühösen félbeszakította:

— Miket beszélsz összevissza! Elkapták őket ... Hagyják is azok elfogni magukat! Jobb lesz, ha a magad dolgával törődsz ... Dugd el a füledet jól, mert még átlyukasztja a géppuska — jól elengedted a tapsifüledet ...

Meghagytam Voltuzinnak, hogy a századok semmi körülmények között fel ne fedjék hollétüket. A százados átsietett a balszárnyra a vízmosásba és, szokás szerint, hetykén vetette oda:

— Minden rendben lesz, hadnagyom!

Az aknapuffanások, a géppisztoly- és géppuska-ropogás tíz perc alatt elült. Hat katonánk sebesült meg. Négyet hátravittek, be a kiserdőbe. Furgonov aknarepeszt kapott

a fejébe. Meghúzta magát egy nyírfa tarka törzse mögött, gyorsan bekötözte sebét, a gézen átütött a vér; Vaszja Jozsik odarohant hozzá, hogy segítsen neki.

— Jöjjön, elkísérem hátra — ajánlkozott Vaszja, és Furganov kezét a vállára tette.

— Hova hátra? A kötözőhelyre, onnan a kórházvonatra és azután megyünk egyenesen Gorkij városába? — Furganov ellökte a gyerek kezét, leült, hátát a fa törzsének támasztotta, behunyta szemét; arca beesett, ajka megsápadt.

— Pihenek egy kicsit — suttogta.

Grivasztov és Kocsatovszkij nem jött vissza. Nyugtalanul néztem Kazarinov ezredesre.

— Vajon sikerült-e nekik végrehajtani a feladatot?

— Majd megtudjuk a jelzésből — felelte az ezredes —, de akár így, akár úgy, ki kell vernünk innen a németeket, más kiút nincs.

— Tudom. Ki is verjük őket. — Biztosra vettem a hadművelet sikeres kimenetelét. — Magának, ezredes elvtárs, nem szabad addig kijönnie az erdőből, amíg a falut el nem foglaltuk. Ha mégis megpróbálná... figyelmeztetem...

Kazarinov halványan, megadóan mosolygott.

— Igenis, parancsnok elvtárs. — Félig fekvő helyzetben ült a szekéren, az álmatlanul töltött éjszaka s az izgalom megint megsárgította a halántékát, sötét karikákat rajzolt szeme köré. Mikor kell Scsukinnak jeleznie?

— Négy óra harminckor — feleltem, bár Kazarinov nagyon jól tudta nélkülem is.

— És most mennyi az idő?

— Négy harmincnyolc.

— Há-át igen... — az ezredes fázósan megrázkódott, betakarta vállát köpenyével. — Mi történhetett vele?

— A sötétségben esetleg letérhetett a helyes irányból.

— Nem, hadnagy elvtárs — mondott ellent gyorsan Csertihanov — Scsukin szeme biztosabb az iránytűnél is.

Megint a falut távcsöveztem. A német katonák nem tértek vissza a tűzhöz, lent maradtak a veremben, a géppuska mellett: feltehetően a támadást várták. Jobbra, a vetemé-

nyes kertben, más katonák tevékenykedtek, bizonyára az aknavetőket állították fel.

A türelmetlenség percről percre nőtt. A katonák is, a parancsnokok is szótlanul, dühösen néztek jobbfelé, várták a jelzést. A nyugtalanság mindjobban markába szorította őket, hideglelősen reszkettek tőle. Nem tudtam levenni szememet az órámról. A pici kis másodpercmutató csak futott, körbe-körbe, mintha könnyedén vinne bennünket valami jóvátehetetlen szörnyűség felé. Scsukin még mindig nem jelzett. A nyomasztó csend mindannyiunkat kétségbeejtett. Lehet, hogy magunknak kell elfoglalnunk a falut? — töprengtem, körbejárva a fehér-fekete foltos nyírfatörzseket. Nem lehet tovább várni. Jobb támadni, mint védekezni... Vagy talán kerüljük el Luszoszt, és próbáljunk csendben kámfort játszani? Dehát ekkora csapattal nem lehet észrevétlenül átjutni! Nem! Át kell törni magunkat a hadosztályhoz, kerüljön akármibe...

— Sietnek is ők támogatni bennünket — mondta rekedt, ideges hangon egy katona, vállát a fa törzséhez támasztva, komoran nézett a falura, és mohón szívta cigarettáját. Egy másik bólintott neki:

— Leszakadtak tőlünk szépen, nekiindultak egyedül kelet felé... Nagy szükségük is van nekik miránk.

— Hallgassatok! Hollók! — kiáltott rájuk a harmadik. — Mit károgtok itt?!

Visszamentem az ezredeshez. Duzzadt szemhéjú, sárgás fényű szemével kérdőn tekintett rám.

— Öt perc múlva egyedül támadunk — mondottam nyugodtan, határozottan. — Nincs más kiút.

— Igen — erősítette meg az ezredes, hátradőlt, elnyúlt a szénán, elnézte a nyírfák fölött úszó felhőket, melyeket megaranyozott a hajnali fény.

A csend mind nagyobb súllyal nehezedett vállunkra. S ekkor egyszerre belehasított a csendbe Vaszka Jozsik örömtől átforrósodott, csengő hangja.

— Rakéták! Rakéták! — a drága, fehér nyírfák tovább zengték, egymásnak adogatták Vaszja hangját. — Rakéták!

Két vörös pont kúszott fel a fényesen ragyogó, rózsa-

színű égre, várva vártan, reszkető sápadt fényben égve. Vaszja csengőn kiáltotta:

— Ott is rakéták! Nézze! Ott vannak!... Ott ni, hadnagy elvtárs!...

A falun túl, a sötét erdő fölött válaszképpen Scsukin jelzésére halvány pislogással hasonló piros pontok kúsztak fel az égre.

— Remek fiúk vagytok, felderítők! Remek fiúk! Köszönöm nektek... — motyogtam magam elé, azután odakiáltottam Csertihanovnak: — Jelzést Prokofij! Jelzést!

Csertihanov őrvezető futva eltávolodott a szekértől, és egyszerre sütötte el mind a két rakétapisztolyt. A rakéták ropogva szálltak a kiserdő fölött, mintha elcsukló hangon adnák ki a parancsot Burmisztrovnak:

— Tűz!

Eldördültek a lövegek. A nyírfák megrebbentek. Zizegve hullottak a levelek. A katonák nekiiramodtak, megállás nélkül, futtában lőttek. Az egymást követő csatárláncok ívben fogták körül a falut. Kazarinov ezredes kocsisa a kiserdő széléhez hajtotta a lovakat. Ott megállítottam őket:

— Egy lépést se tovább!

Az izgatott, sápadt ezredes beleegyezően bólintott.

Burmisztrov lövegei szünet nélkül dörögtek. A csatárlánc az első kétszáz méteren nem ütközött tűzbe. Ezt eredményezte a váratlan rajtaütés. Utána a rőt lentáblában, a krumplisorok között egymásután vágódtak fel a becsapódások fekete földszökőkútjai. Az egymásba olvadó géppisztoly- és géppuskasorozatok ropogása zápor-zuhogássá erősödött. A katonák még egy kis darabig futottak, azután bevágódtak a lábon álló lenbe, vártak egy kicsit, majd mélyen meggörnyedve futottak tovább.

— Csertihanov, szólj Burmisztrovnak, hogy a lövegek együtt haladjanak előre a támadókkal, — kiáltottam, a harc menetét figyelve.

De a tüzérek maguk is rájöttek már, és felváltva tolták előre a lövegeket: míg az egyikkel lőttek, a másikat vontatták.

A csatárláncok már elhagyták a lentáblát, elérték a krumpliföldet, és belefeküdtek. A sűrű tűzfüggöny rájuk zúdult, földre kényszerítette őket. Nem engedte továbbfutni az embereket. A szívem összeszorult, lehet, hogy befullad a támadás? Egy percet sem szabad tovább várni...

Kifutottam a kiserdőből. A dúsfejű len a lábamhoz csapódott. Elestem, felálltam, tovább futottam. Háromszor fütyült el a fülem mellett pusztulást ígérő golyó. Engem is földhöz szorítottak. Kúszva folytattam utamat.

— Miért feküdtetek le? — kiáltottam.

Furgonov felém fordította bepólyázott fejét.

— Nem hagynak felkelni az átkozottak, úgy vágnak a golyók, mint a beretva.

— A veremből úgy lő a géppuska, mint a parancsolat. Burmisztrov meg hol túl közel céloz, hol meg túllő rajta.

Körülnéztem. Megláttam Csertihanov apró szemét, mely egészen megfeketedett a dühtől, mögötte Vaszja Jozsik ámuló, vakmerő fényben égő szeme villogott.

— Mit keresel itt? — kiáltottam Vaszjára. — Azonnal menj vissza! De gyorsan! Takarodj innen!

A gyerek mintha nem is hallotta volna szavaimat. Felemelte arcát, komikus, kerek kis orrlyuka rámvillant, elnézett mellettem, le a falura. Aztán mégis elkúszott — úgy látszik, szót fogadott De szinte ugyanabban a percben meghallottam Csertihanov ámuldozó kiáltását:

— Vaszka! Hová mégy, te ördögfióka! Vissza! Hallod-e, vissza!

Vaszja már előttünk kúszott nagy sebesen, egyre messzebb, egyre messzebb, mintha csak igyekezett volna minél hamarabb elkúszni mellőlünk olyan messzire, hogy ne tudhassuk visszahozni. Az izgalomtól kiszáradt a szám. Kis időre kikapcsolódtam a harcból, csak a gyerek szürke kis sapkáját figyeltem feszülten. A sapka most elhagyta a lentáblát és a krumplisor felett úszik. Aztán egy pillanatra megállt egy kis bokor mellett, most átcsúszott a kerítés rúdja alatt, és eltűnt a veteményes kert szélén húzódó lapulevelek között. Ezek a keserves, várakozással teli pillanatok, úgy éreztem, kiszorítják belőlem a lelket. Fejünk

felett megfeszített húrként pengtek a golyók... A szürke kis sapka közvetlenül a verem előtt tűnt fel újra... Vaszka oldalról odafutott a veremhez, egészen a tető alá és bevágott egy kézigránátot. A robbanás zavaros tölcsért vágott fel, eltakarta a vermet is, Jozsikot is. A géppuska elhallgatott. De a géppisztoly-sorozatok és akna-lövések nem csendesedtek. Késnél élesebben hasított szívembe a fájdalom, hogy nem tudtam megóvni a gyereket...

A támadás alatt vannak pillanatok, melyek a harc egész kimenetelét eldöntik — a győzelem vagy a tragikus kifejlődés irányában. Ilyen pillanat érkezett el most is. Megéreztem a pillanatot, amikor a katonát teljes erővel feszíti az energia, az akaraterő és a bátorság. Egész testemben éreztem ezt a pillanatot. Minden háttérbe szorult, minden eltűnt, nem éreztem félelmet, nem éreztem veszélyt, a felénk lopakodó halált, nem sajnáltam életemet, csak egyetlen makacs érzés uralkodott rajtam: meg kell semmisíteni az ellenséget! Hideg futott végig a hátamon, átható, semmihez nem hasonlítható reszketés fogott el. Felálltam.

— Bocsás meg, anyám, nem tehetek mást — suttogtam mindenre elszántan. — Segíts, ha tudsz...

Lassan mentem előre, majd szétfeszített az izgalom, szemben a golyókkal, robbanásokkal, pisztolyomat jobboldalamhoz szorítottam. Mögöttem megindult Csertihanov is. És akkor, közvetlenül mellettem, felhangzott Furgonov vad bikabömbölése:

— Előre! Utánam! Hurrá-á-á! — döngő léptekkel rohant a hatalmas termetű katona, ijesztő volt dühödt haragjában, fehér gézkötésén, a megalvadt nagy vérfoltokkal. Hangos kiáltással zúdultak a nyomában szakaszának katonái.

Balra néztem. Voltuzin százados könnyű, ruganyos ugrásokkal repült át a krumplisorokon, és most már az egész krumpliföldön végig, egymást le-lehagyva, elnyújtott, szinte vadállati üvöltéssel bíztatva magukat: — „Hurrá-á-á, hurrá-á-á" — száguldottak az emberek. Csak a sebesültek és elesettek feküdtek a földön.

Váratlanul szekér száguldott el mellettem, vicsorgó

fogú, vörös, megbokrosodott lovak húzták — Hvosztiscsev ostorozta őket vadul. Úgy látszik Kazarinov ezredes is megérezte, akárcsak én a harc csúcspontját, azt a percet, amikor vagy előre kell vinni az embereket, vagy vissza kell vonulni, ő is kitört a mezőre a kiserdőből. A lovak vadul vágtáztak, a szekér ugrált a buckákon. Az ezredes feltérdelt a szekéren, magasba emelt kezében pisztolyt szorongatott, és teli torokkal kiabált valamit.

Az üvöltő, már megállíthatatlan hullám elérte a falut, megkapaszkodott a szélső házakon. Megálltam és visszanéztem. A kiserdőből, és az égeres irányából épp akkor törtek elő a negyedik zászlóalj odaérkezett századai... A lentáblában nagy erőlködve húzta maga után a traktor a löveget — a másik traktorunkat egy robbanás megrongálta...

Csertihanov elfutott mellettem, keresztülugrott a kerítésen, és átrohant a kerten a veremhez. Lehajolt, és karjára emelte Vaszját. „Meghalt" — gondoltam, egész testemben megrázkodva: gyerekek halála, betegsége, szenvedése mindig mélységesen megrázott.

— Meghalt? — kérdeztem és odaszaladtam Csertihanovhoz, Prokofij némán megrázta a fejét, mosolygott.

— Lélegzik a csibész...

Vaszja kinyitotta kerek, világos szemét, csak úgy áradt belőle a rémület — így néznek a mély álomból ébredő gyerekek, ha valami rosszat álmodtak. Ahogy megismert, kisgyerek módjára felém nyújtotta karját, mint az apja felé. Karomba vettem a sovány, könnyű kis gyereket, és ajkamat rászorítottam világos, keményszálú hajára. Vaszja hirtelen megrebbent és lábra állt.

— Hol a pisztolyom? — Jozsik ijedten keblébe dugta kezét, megtapogatta zsebeit. — Nincs meg a pisztolyom.

— Itt van, na — mondta Prokofij gyengéden. — Nesze, te katona... És a sapkád is itt van...

Vaszja keblébe dugta pisztolyát, és mintha eszébe jutott volna valami, megkérdezte:

— Miért lökött fel valami? Megütöttem magam egy fatönkbe...

Prokofij elnevette magát:

— Majd később megmagyarázom...

— Ha még egyszer így parancs nélkül mersz csinálni bármit is... — hadartam szigorúan.

— Merek én, hadnagy elvtárs! — kiáltotta hetykén Vaszja, és hátravetette pisze orrú kis arcát.

— Vigyázz magadra!... — fenyegettem meg. — Csertihanov, tartsd rajta a szemed!

Talán csak egy percre torpantam meg a veremnél, de a harc már a falu közepén dúlt. Onnan hangzottak felénk hullámverésként az elnyújtott kiáltások mint a hullámverés, hol elhalkulva, hol felerősödve, amelyet éles, dühödt lövéssorozatok, csattanó robbanások szőttek át.

Az utcán, a második ház előtt állott Kazarinov ezredes szekere. A vörös kanca földre rogyott, golyó találta, vadul rángatózott a hámban. Hvosztiscsev a lövések felé pislogott, időnként szipogott egyet, dühödten vicsorgatta a fogát, és életlen baltával csapkodta a kötőféket. Kazarinov leugrott a szekérről, fájós lábáról elfeledkezve, botra támaszkodva sántikált a szekér körül, égett a türelmetlenségtől, rettentően nekikeseredett: igazán a legrosszabbkor pusztult el a lova.

— Jól van, Gyima! — kiáltotta az ezredes, most először szólítva keresztnevemen. A sikeres támadás örömtelin felelősítette. — Tudod, úgy látszik, valóban át tudunk törni! Kezdetben nagyon kínzott a kétség... — Odaért hozzánk Csertihanov, késével elvágta a kötőféket és odébb lökte a szekeret a kimúlt ló mellől.

Az utca közepén és a házak előtt elesett vöröskatonák és németek hevertek.

3

A három oldalról megtámadott ellenséges csapat megsemmisült, Luszosz falut elfoglaltuk. Sziromjatnyikov főhadnagy harmadik zászlóalja, mely az első zászlóaljat követte, Scsukin parancsára jobbra fordult Luszosztól, kiverte a németeket Vorobja faluból, és megnyitotta az utat kelet felé.

A templom mellett találkoztam Scsukinnal. Megszokott, kemény, ráérős lépteivel jött felém, rohamsisakját az állszíjnál fogva lóbálta a kezében, mintha csak a csajkáját fogná. Géppisztolya keresztbe lógott a mellén. Scsukin messziről integetett felém — most láttam először ilyen szélesen mosolyogni.

— Élsz? — Scsukin keményen megszorította kezemet. — Tudod, sokáig kerestük őket, elkeveredtünk valahogy, azért késtünk...

— Nem baj, eddig minden rendben. Nagy a veszteségetek?

— Nem jelentős. Végül is váratlanul törtünk rájuk.

Odaszaladt hozzá az izgatott Voltuzin százados, csak úgy fújtatott, erős válla hullámzott a zihálástól. Kopaszodó, magas homlokán verítéktől gyöngyözött. Karon ragadott, és türelmetlenségtől topogva, ragyogó arccal kiáltotta:

— Úgy látszik, hadnagyom, mégiscsak érünk valamit!

— Miért? Maga mit gondolt?

Voltuzin fejét hátravetve szívből kacagott.

— Így is gondoltam, hadnagy!

— Adja ki a parancsot, hogy a századokat vezessék ki a faluból, légitámadás várható.

Odagördült hozzánk Kazarinov ezredes szekere. Hvosztiscsev az elpusztult ló helyett másikat fogott a szekér elé, ugyanolyan vöröset, csak soványabbat. Amint hozzánk ért, egyetlen mozdulattal megállította a vágtató lovakat.

— Van itt valaki a hadosztálytól? — kérdezte az ezredes.

— Egyelőre nem láttam senkit — válaszoltam.

A templom nyitott ajtaján, kitört üvegű ablakán rothadó krumpli savanyú, erjedt szaga áradt ki. Az esőtől, széltől megfeketedett falépcsőkön szétszórt gabonaszemek. Jóllakott verebek lomhán ugrándozva, lustán csipegettek belőlük. Fel se rebbentek, amikor a templom sarka mögül előbukkant Grivasztov és Kocsetovszkij felderítő, sértetlenül, épen és elégedetten. Egy fekete bajuszos százados jött velük. Bajusza bánatosan lekonyult.

— Nem a mieink közül való — jegyezte meg halkan Csertihanov. — A hadosztálytól lehet...

Odaszaladtam a felderítőkhöz.

— Kedveseim!... — Átöleltem, és megcsókoltam először Grivasztov szakaszvezetőt, aztán Kocsetovszkijt. Vigyázzban álltak előttem, kitörésem zavarba hozta őket. Grivasztov ingzubbonya elején a durva varrás több helyen engedett, és a lyukakon át kivillant csupasz teste. — Nagyon nagy segítségünkre voltatok. És magatoknak is... Csoportunk minden katonája nevében, minden bajtársatok nevében... Köszönöm...

— Szovjet hazámat szolgálom! — felelték rá tompán, felindulástól remegő hangon a felderítők. Kocsetovszkij lehunyta vakmerő tekintetű szemét, élesen rajzolt, ragadozó orrcimpája megremegett. Grivasztov alig mozgó szájjal nyögte ki:

— Hadnagy elvtárs, küldjön bennünket a legnehezebb... a szinte lehetetlen...

— Amíg élünk, számíthat ránk — tette hozzá Kocsetovszkij. Grivasztov rám emelte hosszú, sűrű szempillák mögött megbúvó nagy, komor, de mégis jóságos szemét.

— Csak felejtse el, ami történt... — és hüvelykujját végighúzta ingzubbonya elején, a durva öltéseken, mintegy emlékeztetve első találkozásunkra.

Az ápolatlan, vékonyka bajszú százados Kazarinov ezredeshez fordult:

— Dubrovin ezredpolitikai tiszt kéri, hogy fáradjon hozzá.

— Hol találom?

— Ott a kiserdőben. — A százados fáradt mozdulattal

mutatott az utca végére; az utca enyhe lejtővel ereszkedett le a patakhoz, és a hídon túl felfutott a dombra, a látóhatár szélén feketéllő erdőbe.

Oldalukhoz fogott puskával három vöröskatona kísérte át a hídon a fasiszta katonák fogságba esett kis csoportját. A magaslatról két lovas vágtatott felénk.

— Személyesen az ezredpolitikai tiszt jön ide — mondta a fekete bajuszos százados, és ellépett a szekér mellől a felénk vágtató két alak elé.

A lovasok elkerülték a foglyok csapatát, odavágtattak Kazarinov ezredes szekeréhez. Már messziről megismertem a sötétszürke lovon ülő Szergej Petrovicsot. Egyenesen, keményen ülte meg a lovat, mintha odanőtt volna a nyereghez. Szívem fájón-édesen megsajdult, amikor közelről megláttam az arcát, a sapka alól kilátszó, egészen ezüstös halántékát, szőke, gyér, ősz szálakkal vegyes bajuszát, apró, fáradtságvéste ráncokkal körülvett, lágy, figyelmes szemét. Megváltozott a tanítónk, nem is annyira megöregedett, mint inkább szigorúbb lett, keményebb.

Szergej Petrovics könnyedén leugrott a lóról, odadobta a kantárt a legénynek, megigazította a zubbonyát — magas, nyúlánk, parancsoló megjelenésű férfi állt előttünk. „Dzerzsinszkij" — gondoltam nem minden büszkeség nélkül. Természetesen nem ismert meg: az egyenruha meg ez az éveknek beillő két hónap bizonyára nagyon megváltoztatott. Odalépett Kazarinov ezredes szekeréhez.

— Jó reggelt, ezredes elvtárs! — Szergej Petrovics kezet nyújtott Kazarinovnak. — Dubrovin ezredpolitikai tiszt. — Az ezredes is bemutatkozott. — Most sebesült meg?

— Nem, most megúsztam . . . — tréfálkozott Kazarinov, és egy kicsit megemelte bekötözött lábát. — Még két-három ilyen hadművelet, mint ez, és teljesen meggyógyul a lábam. A győzelem legalább olyan jót tesz neki, mint a gyógyszer . . .

— Milyen csapat ez? — kérdezte Szergej Petrovics.

Kazarinov elmosolyodott:

— Csapatnak nem csapat, egységnek nem egység . . . csak így állt össze apródonként, egyszer egy katona jött, más-

szor egy alegység, hát így szaporodott, így lett belőle katonai egység.

Az ezredpolitikai tiszt nem válaszolt az ezredes tréfás szavára, szemmel láthatóan nyugtalanította valami.

— Ön a parancsnok? — kérdezte tartózkodón.

— Nem. Én csak idősebb tanácsadó vagyok, a parancsnok — Rakityin hadnagy. Itt áll...

Szergej Petrovics felém fordította fejét. Előreléptem, és sapkámhoz emeltem kezemet. Szergej Petrovics megismert, alig észrevehetően hátrahőkölt, mintha csak mélyet lélegzett volna, aztán kihúzta vállát. Szemöldöke megrezzent, csodálkozón felhúzódott. E rövid perc alatt mindent felmért, odalépett hozzám, kezet nyújtott, és elcsukló hangon mondta:

— Köszönöm a segítséget, hadnagy. — Kazarinovhoz fordult. — Bocsásson meg, ezredes elvtárs...

Szergej Petrovics átölelte a vállamat. Odább mentünk az ezredes szekerét körülvevő katonák és parancsnokok csoportjától, és lassan megindultunk a templom felé.

— A felderítőitek emlegettek valami Rakityin hadnagyot, de nem gondoltam, hogy te vagy az, Gyima...

Zavart hallgatással mentem mellette, szerettem volna hangosan felkiáltani. A találkozás öröme késztette rá, vagy talán az átélt, veszélyes percek váltották ki ezt belőlem, de az is lehet, hogy a lelkemben felgyülemlő düh akart kitörni. A templomtornác lépcsőjéről nagy szárnycsapkodással rebbent fel a verébcsapat. Szergej Petrovics lesöpörte a zabszemeket, és leült a korhadt lépcsőre. Én állva maradtam.

— De megváltoztál, Gyima... — mondta halkan, és még mindig ámultan, együttérzően nézett rám, ráncoktól körülvett, fekete szemével. — Nagyon nehéz?

— A nehézségektől nem félünk — feleltem komoran, szinte ellenségesen. Rájöttem, hogy egyedül csak neki, annak az embernek, aki nyolc éven keresztül tanított bennünket arra, hogyan kell élni, csak neki tudom kiönteni fájdalmamat, csak tőle tudok választ kapni kínzó kérdéseimre.

— Tudom, hogy győzni fogunk — mondtam élesen. — De hány emberélet árán vívjuk ki a győzelmet?! Miért vonulunk vissza? Két-három hét alatt sok száz kilométert! Egy kétszázmilliós nép hadserege! A világ legjobb hadserege! — A bensőmben forrongó düh és keserűség váratlanul és hevesen tört utat magának.

Szergej Petrovics egyre döbbentebben hallgatott, mint aki nem ismer rám. Támadásom váratlanul érte. Levette sapkáját, zsebkendőjével megtörölte homlokát.

— Jól tudod, Hitler hitszegően támadt ránk... Kihasználta a meglepetés előnyét.

Közelebb léptem Szergej Petrovicshoz, és szinte kiáltva vágtam oda neki:

— Miért adtunk neki lehetőséget arra, hogy meglepetésszerűen üssön rajtunk? Most aztán sírokkal borítjuk el a földet! Én nem akarok meghalni. Élni akarok!

Szergej Petrovics felugrott, haragosan nézett rám.

— Elég volt! — szakított félbe szárazon, parancsolón... — Örülök, hogy találkoztunk, szerettem volna kibeszélgetni magam veled, te meg vádbeszéddel támadsz rám.

Lesütött szemmel álltam előtte.

— Kinek beszélhetnék erről, ha nem magának? — mondottam csendesen, alig tudtam visszafojtani könnyeimet...

— Minden sokkal bonyolultabb, mint ahogy te gondolod, Gyima — mondotta Szergej Petrovics megenyhülten. — De most nincs idő vitákra... Örülök, hogy ezekben, a haza számára legnehezebb napokban nem tántorodtál meg, becsülettel megálltad a helyed. És meg is fogod állni! — Szergej Petrovics kényszeredetten elnevette magát. — És még azt mondod, hogy rossz tanító vagyok. Úgy látszik, mégis jó tanító voltam, ha ilyen állhatatos emberek kerültek ki a kezem alól... — A szokott, régi mozdulattal simított végig arcomon, hüvelykujjával érintve szemöldököm. Egyszerre olyan melegség ömlött el szívemen, megint kamasznak, ipari tanulónak éreztem magam. — Igen, helyesen, jól neveltünk benneteket — ismételte Szergej Petrovics mély meggyőződéssel.

4

Csertihanov segített Kazarinovnak lekászálódni a szekérről. Az ezredes átölelte az őrvezető izmos vállát, másik kezével botjára támaszkodott, és lassan közeledett a templom bejáratához.

— Úgy gondolom, most nincs idő titkok megtárgyalására — mondotta gondterhelten Dubrovinnak. — Nem szabad elszalasztani a megfelelő pillanatot.

— Ez az igazság! — kiáltott fel váratlanul Csertihanov, az ezredes szavainak megerősítéseképpen. — Gyorsan meg kell lépnünk innen, mielőtt az ellenség felocsúdna. Mert ha észhez tér, teljes erőből ránk támad, akkor aztán nem lesz sok időnk odatartani a hátsó felünket. Már anélkül is csupa kék-zöld folt.

Szergej Petrovics érdeklődéssel fordult az őrvezető felé. Prokofij, mintegy bocsánatkérően ezért a vakmerő kijelentésért, füléhez emelte hatalmas kezét.

— Bocsánat, ezredpolitikai tiszt elvtárs — és a hátam mögé húzódott. Szergej Petrovics tartózkodóan megdicsérte Csertihanovot.

— Nagyon helyesen jegyezte meg. Azonnal cselekedni kell. Nézzék, már itt is vannak a repülőgépek.

A templom felett, egészen alacsonyan három gép húzott el, és két géppuskasorozatot adott le a térre.

— De hiszen ezek a mieink — kiáltotta Prokofij. — Mi az, megvesztek?... Kifutott a térre a templomkertből.

Az utcákon, ahogy az már viharos, sikeres támadáskor, egy helység elfoglalása után lenni szokott, katonák jöttek-mentek, lassan csillapodtak a kedélyek, kis csoportokban, vagy magányosan keresték rajukat, szakaszukat. A repülőgépek kört írtak le, hogy még egyszer leadhassanak egy sorozatot, de mindenki, aki csak a téren állt, feléjük integetett kezével, sapkájával, az emberek kiáltoztak, vidáman szitkozódtak: „Saját bajtársaitokat lövitek, ördögfajzatok!" A pilóták nem lőttek, hirtelen a

magasba emelték a gépeket, még egy kört írtak le a falu felett — meg akartak győződni róla, hogy nem tévedtek — aztán keletre szálltak; csodálkozva integettek felénk a repülőgépek szárnyai.

Most jöttem rá, hogy a front közel lehet hozzánk, s a repülők a harcoló fasiszta hadosztályokat keresik, hadtápjaikat bombázzák. A pilóták, úgy látszik, igazán nem számítottak rá, hogy Luszoszban szovjet csapatokat találnak.

— Együtt megyünk tovább — mondta Szergej Petrovics Kazarinov ezredesnek — egy vezetés alatt...

Ezek az utolsó szavak, ahogy én kivettem, rám vonatkoztak. Valami szinte megfoghatatlan, tudatomig nem is férkőző sejtelem sértette önérzetemet. Aztán ez a megfoghatatlan sejtelem világosan ki is rajzolódott: miért is kellene más parancsnok oly nagy nehézségek árán egygyéforrasztott csoportunknak? Es vajon valami is jobb lesz ettől? Döntő pillanathoz érkeztünk. Hirtelen súlyos felelősséget éreztem az emberek iránt, akiket én szedtem össze egyenként, tudtam, hogy bíznak bennem, hisznek nekem, és ez a felelősségérzet megerősített meggyőződésemben.

— Az én alegységemet, ezredpolitikai tiszt elvtárs, senkinek nem adom át — jelentettem ki határozottan. — Jól tudom, hogy önnél akad olyan parancsnok, aki talán tapasztaltabb nálam, magasabb rangot is visel, de a mi csoportunk helyzete különleges. Most nem a parancsnoklás kérdéséről van szó, hanem több ezer ember életének megőrzéséről, a haza védőinek megtartásáról. Megesküdtem, hogy kivezetem őket a zárógyűrűből. És köteles vagyok beváltani eskümet. Még meghalni sincs jogom addig. Ne gondolja, hogy túlságosan elbizakodott vagyok. En — az nem azt jelenti, hogy én egyedül, jelenti egyben Kazarinov ezredest is, Scsukin politikai helyettest is és Sztojunyin hadnagyot és Csertihanov őrvezetőt is... Mindannyian esküt tettünk.

Dubrovin egy cseppet félrehajtotta a fejét, úgy nézett rám átható, fekete szemével. Most még jobban csodál-

kozott, mint amikor odavágtam neki vádjaimat és panaszaimat. És ez a kissé csodálkozó tekintet, mintha halkan azt kiáltotta volna: „Ohó, úgy látszik már elég szépen kinőttek a tollai ennek a madárfiókának...” Szergej Petrovics most Kazarinovra nézett.

Az ezredes a templomtornác lépcsőjén üldögélt, ujjával beesett halántékát dörzsölgette, és alig észrevehetően mosolygott — tanítása, oktatása termékeny talajra hullott.

— Támogatnunk kell Rakityint — mondotta az ezredes. — Eddig minden a legnagyobb rendben ment. A katonák szeretik...

Az ezredpolitikai tiszt elgondolkozva tépdeste napszítta szőke bajuszának végét.

— Hát nem bánom — egyezett bele. — Ha tévedsz, majd kijavítjuk.

Szavaiból erős, tapasztalatokban gazdag ember elnézését, megértését éreztem ki, egy jóval fiatalabb, tapasztalatlanabb ember iránt. De nekem se elnézés, se kedvezés nem kellett, energikusan elutasítottam.

— Harcban csak egyszer tévedhet az ember, és az legtöbbnyire örökre szól. Nekünk, ezredpolitikai elvtárs, nem szabad tévednünk. Csapásunknak biztosan kell ülni. — Elhallgattam, tekintetemmel helyet kerestem, ahová kiteríthetném a térképet. A gabonával felszórt templomtornác lépcsője üres volt. Csertihanov beugrott a raktárnak használt templom nyitott ajtaján, és kihozott egy nagy ládát. Szergej Petrovics kiterítette rá a kék és piros ceruzajelekkel telerajzolt térképet. — A peremsávtól egy menetelésnyi távolság választ el bennünket, körülbelül tizenhat-tizennyolc kilométer. Felderítőket küldünk ki. Átlopakodnak az ellenség első vonalain és összeköttetést teremtenek felsőbb parancsnokságunkkal. Meg vagyok győződve róla, hogy csapataink támogatni fognak bennünket, kijelölik az áttörés helyét, napját, óráját.

— Értelmes gondolat — mondotta Szergej Petrovics, miközben a térképet vizsgálgatta.

— Hát igen, egyedül, vaktában nincs értelme nekirohannunk az útnak, összeroppantanak bennünket — erősítette meg Kazakirov ezredes, — De az is meglehet, hogy a felderítők nem tudnak átjutni ...

— Akkor majd küldünk egy második csoportot, egy harmadikat — jelentettem ki mély meggyőződéssel — egészen addig, amíg eredményt nem érünk. Ha egy hétbe telik, az se nagy baj. Sokkal nagyobb baj, ha megsemmisítenek bennünket.

— És hol fogjuk kivárni ezt a hetet? — kérdezte Kazarinov. — Azt hiszed, hagynak bennünket nyugodtan várakozni? Hallod-e, hiszen máris erre tartanak, a falu felé? ...

— Bevesszük magunkat az erdőbe — mondotta Szergej Petrovics, és egy hosszúkás, zöld foltra mutatott a térképen. — Ide. A hitleristák félnek az erdőtől, a harckocsik csak az erdőszélét közelítik meg, onnan fognak ránk lőni, az erdőbe nem mernek behatolni ...

A foglyok odaértek a templom kerítéséhez. Mintha minden harciasságot leráztak volna magukról, porosan, fáradtan, magukba roskadva, szoros kis csoportba verődve, ijedt és kérdő tekintettel nézelődtek — nem értették, hogyan kerülhettek fogságba ilyen távol a fronttól.

Csak egy fiatal, karcsú, büszke fejtartású hadnagy igyekezett megőrizni öntelt nyugalmát. Portól szürke haja széles hullámmal emelkedett magas homloka fölött. Ajkának undortól lebiggyedt sarkában engesztelhetetlen megvetés bújt meg. Világos, zöldesen kocsonyás szemében a szabadságtól megfosztott vadállat bánata és szomorúsága tükröződött. Egy ideig állta tekintetemet, aztán hirtelen leült a foldre, és homlokát térde közé rejtette. Ez a fiatal tiszt, ahogy később megtudtam, vidáman, szinte szórakozva vonult végig Belgiumon, Franciaországon, egészen Párizsig. Ugyanilyen vidám sétát ígértek neki Moszkvába is. Lehetséges, hogy ő vonult ott zeneszóra tánclépésben az országúton, azon az emlékezetes reggelen a Dnyeper partján, és az a magasra tartott kezű kisfiú, aki az apja kabátját viselte, őhozzá fordult

kegyelemért és segítségért. A hadnagyot messzire, egészen Moszkváig repítették álmai, még a hadsereget is megelőzte.

A kihallgatásnál a hadnagy közölte, hogy a páncélos ezredet, amelyben szolgált, a jelnai harcokban megtépázták, ezért visszavonták a hátországba pihenőre és feltöltésre. Azt is elmondotta, hogy az orosz csapatok keményen ellenállnak, ellentámadásaik könyörtelenek. De Guderian tábornok kijelentette a katonáknak, hogy az orosz erőket mégis szétverik; lehetséges, hogy a Moszkváig vezető úton még nagyon sok harckocsit fog veszíteni, az is lehet, hogy mindet elveszti, de a legutolso harckocsin mégis bevonul a moszkvai Kreml ősi falai közé.

A foglyoktól szerzett értesülések nagyon fellelkesítettek bennünket: a front megállt Jelenánál, és ez nagyon kezünkre játszott.

Félrevonultam Scsukinnal.

— Kit küldünk el felderítésre, Alekszej Petrovics?

Scsukin levette rohamsisakját, elgondolkozva, ravaszkásan rámmosolygott, megfésülte keményszálú, szőke haját — a sikeres kimenetelü harc, a cél megközelítése rendkívül fellelkesítette.

— Kit? — ismételte a kérdést. — Scsukin politikai helyettest. Nagyon hozzászokott már ehhez a dologhoz. Ki mást küldenénk? Én megyek magam, Mitya ...

— Hogy gondolsz ilyet, Alekszej Petrovics — tiltakoztam.

— Úgy gondoltam, parancsnok, hogy magam megyek — mondotta Scsukin mostmár határozottan. Úgy látszik, már végig gondolta a dolgot. — Szerintem ez a legfelelősségteljesebb feladat. Ezt senkire nem bízhatom rá.

Belenéztem Scsukin kék szemébe — a nyugtalanságtól, aggodalomtól még jobban behúzódott üregébe, vörösesszőke szemöldökének védővonala alá — és most úgy tetszett, mintha már nagyon-nagyon régóta ismerném, amióta csak élek. Nagyon nehezemre esett elválni tőle, de ugyanakkor azt is tudtam, hogy éppen ő, az óvatos,

szívós, makacs Scsukin tud legbiztosabb kapcsolatot teremteni harcoló csapatainkkal. Szerettem volna valahogy kimutatni iránta érzett ragaszkodásomat. Megfordultam, ott állt mögöttem Prokofij.

— Vidd magaddal Csertihanovot — mondtam hirtelen; Scsukin jól tudta, hogy amikor átadom neki Csertihanovot, önmagam felét ajánlom fel neki.

Prokofij egy lépést tett előre, értetlenül nézett Scsukinra, aztán rám, majd döbbenten megszólalt:

— Hadnagy elvtárs, elment az esze? Sehova nem megyek én el maga mellől.

— Prokofij! — kiáltottam rá. — Mi az, inadba szállt a bátorság.

Az őrvezető megbántottan ráncolta össze homlokát, tompán, elítélően jelentette ki:

— Ha nem lenne ilyen kritikus a helyzet, most párbajra hívnám ki ezért a kijelentésért. Aknavetős párbajra. Már előre elsirathatná az életét, nem úszná meg szárazon. Még hogy én begazolok! Hogy képzeli ezt?... Vegye tudomásul, ha kell, akár a fasiszták barlangjába, Berlinbe is elmegyek. Itt meg csak a mieinkhez kellene átmenni. Ez is valami!... Nem hagyhatom magát egyedül. Úgy elintézik nélkülem, mint a parancsolat... És ez talán elősegítené az ügyünket, politikai helyettes elvtárs? — Most már Scsukintól várta a támogatást.

Összenéztünk Scsukinnal, és mind a ketten elnevettük magunkat.

— Hát valóban, mit is csinálnál nélküle? — mondta nekem a még mindig nevető Scsukin. — Maradjon csak veled, majd Grivasztovot és Kocsetovszkijt viszem magammal. Ők éppen olyan remek fiúk, mint a te Csertihanovod. — Scsukin feltette fejére súlyos rohamsisakját, és kék szemére szigorú árnyék borult.

5

Ötödik napja ültünk itt az erdőben tizenöt kilométerre a fronttól — hét gyalogos zászlóalj, hat különböző űrméretű löveggel. Az ellenség tudta, hogy a háta mögött nagyobb katonai egységünk tartózkodik, de úgy látszik, túl jelentéktelennek tartott bennünket vagy ami még valószínűbb, nem volt ideje törődni velünk; hosszabb időre elakadt Jelna körzetében, ez előtt a régi kis orosz városka előtt.

De a fasiszták azért rólunk sem feledkeztek meg, és mindenképpen megpróbáltak kifüstölni bennünket az erdőből. A harckocsik hol egyik, hol másik oldalról kísztak közelünkbe. Dübörögve kerülték meg az erdőt, letiporták az erdőszéli fiatal nyírfákat és nyárfákat, de ötven méternél mélyebbre nem mertek behatolni az erdőbe — megszokták, hogy síkságon, sima utakon gördüljenek. A harckocsik és a közelünkbe hozott aknavetők találomra lőtték az erdőt, a lövedékek és aknák robbanásai gyökerestől téptek ki az ünnepi ruhába öltözött kis fenyőfácskákat, megtépázták az öreg szálfenyők csúcsait, de emberben alig tettek kárt, mert a katonák jól beásták magukat. Az erdő nyögött a folytonosan recsegő robbanásoktól, a fák törzse eltűnt a sárgás lőporfüstben — a fojtogató, csípős, savanykás füstszag késő éjszakáig terjengett körülöttünk. A keskeny, fűvel benőtt utakon tüzéreink felállították lövegeiket, és időnkint vissza lőttek. Egy ellenséges harckocsi, amely bemerészkedett csapataink körzetébe, aknára futott, és felrobbant. Az aknát utászaink helyezték el ügyesen az úton... Repülők is támadtak bennünket, azok is össze-vissza dobálták ránk a bombákat. Az elesetteket a helyszínen temettük el a nyírfák alatt, a sebesülteket hátra küldtük a „hátországba" — a körkörös védelem közepébe, a szekerekhez, Raisza Filippovna és Onya Szvidler gondozásába...

Estefelé a harckocsik visszavonultak — minél messzebb a vésztől —, hogy reggel ismét megjelenjenek és

őrizzék az erdőt. Az éjszakák változatlanul a mieink voltak. Az éjszaka adott nekünk élelmet, fegyvert, lőszert. Csak éppen pihenést nem...

A vonulást túlélő disznókat és kecskéket, meg a Luszoszban szerzett élelmiszert már elfogyasztottuk. Nem sok maradt belőle: az egyiknél kétszersült, másiknál egy konzerv, harmadiknál néhány szem cukor a zsebben.

Mindennél jobban a dohány és a só hiánya gyötörte a katonákat; só nélkül a hús undorítóan édesnek tetszett. Onya Szvidler, aki még jobban lefogyott, és ettől még inkább égi meszelőre hasonlított, izgatottan hadonászott, különböző cikcakkokat írva le arcom előtt nyitott mandzsettájú ingzubbonya ujjából kilógó, fürge kezével; kiabált, lázasan csillogó szeme szinte sütött:

— Szentimentálisnak fog nevezni, ha megmondom, hogy a lelkem már régen olyan, mint egy ezer szilánkra törött kristályváza ettől a látványtól: mennyire szenvednek az emberek, öntik ki a levest, a kását. Szinte elfogynak a szemem láttára. Ezelőtt úgy néztek rám, mint jótevőjükre — igazán tiszteségesen elláttam őket! Most meg olyan ferde szemmel néznek rám, mintha itt lenne mögöttem Baszkuncsak tó és én szándékosan nem adnék nekik sót, mint az a bizonyos fösvény lovag. Pedig én is olyan sótlan lettem, mint egy édesvizi hal. Azt hiszi, nem igaz? De mennyire igaz! Még a vicceim is sótlanok.

Vaszja Jozsik, aki szánakozva hallgatta Onyát, elszaladt párnahuzat hátizsákjáért, átkutatta, kivett belőle egy csöppnyi hagymafejnagyságú kis zacskót, és kibontotta — só volt benne, amit még édesanyja rakott a zsákjába — és átnyújtotta Szvidlernek.

— Tessék, vegye el — mondta a gyerek felindultan, szeretett volna könnyíteni a törzsőrmester sorsán. — Nekem nincs rá szükségem, én mindent sótlanul eszem. Becsületszavamra. — De rögtön összerándult, és elrántotta a kezét, meghallva a kunyhó mellett álló Csertihanov figyelmeztető kiáltását:

— Vaszja, azonnal vedd vissza a becsületszavadat. A sóval együtt.

— Milyen nemes szívű fiú vagy te! — kiáltotta Onya Szvidler, és átölelte Jozsikot. — Köszönöm. Csakhogy ez nem só, hanem könnyek. És a könnyek nem illenek a katonához. — Felénk fordult, és állhatatosan kért: — Küldjön ki embereket az országútra. Szerezzenek nekem sót.

Az éjszaka folyamán katonáink vonuló fogatokat támadtak meg az országúton, töméntelen szükséges és szükségtelen dolgot hoztak, csak éppen sót nem. Egy alkalommal maga Szvidler is velük ment, de ő sem járt szerencsével.

— Nem is tudom, mit csináljunk, hadnagy elvtárs — vallotta be Onya csüggedten. — Hát tarisznyával járjuk a falvakat és csipetként szedjük össze a házakból...

— Lehetséges, hogy a fasiszták, akár az emberevő óriások, só nélkül zabálnak mindent — jegyezte meg Prokofij nyugodtan, keserű gúnnyal. Egy tuskón ült, mezítláb, a kunyhó mellett, hatalmas büdös szivart szívott, és a zsákmányolt géppisztolyokat tisztogatta, az enyémet meg Kazarinov ezredesét. — Neked kellene ezt tisztáznod, hiszen te tudsz a nyelvükön pofázni.

— Hogy mennyi hiábavalóságot tudsz összebeszélni — válaszolt rá elítélőn Onya.

— Ahá, tehát mégiscsak sóval esznek! — Prokofij félretette a géppisztolyokat, és odament a törzsőrmesterhez. — Ezek szerint egy fityinget sem értek, se te, se a szakaszod, ha nem tudsz sót szerezni. Miféle katonák vagytok ti! Az ilyennek csak a neve katona. Nem jó a szimatotok. — De aztán megvigasztalta: — Jól van, segítek én rajtad, Onya. Ahogy mondom, úgy igaz... — az őrvezető lehalkította hangját. — De csak megfelelő fizetségért: sohse legyek dohány szűkében.

— Annyi cigarettát és szivart kapsz tőlem, hogy azt se tudod, mit csinálj vele! — egyezett bele gyorsan Szvidler; fekete szemében reménysugár csillant meg. — Ez a sátánfajzat Csertihanov mindenre képes. Prokofij rámnézett, majd a kunyhóban ülő Kazarinov ezredesre és nagyot sóhajtott, mint aki óriási áldozatot hoz. —

Igazán nem szívesen hagylak itt benneteket, de mit csináljak, ha muszáj.

— Megpróbálom, hadnagy elvtárs, lehetetlen, hogy az egész ellenséges hadsereg hadtápjánál ne találjon az emegy kis sót...

Prokofij sokáig és gondosan készült erre a „só hadjáratra". Géppisztolyt, kézigránátokat, pisztolyt, kétszersültet vett magához, ki tudja, miért, még távcsövet is, no meg egy zseblámpát; finn kését is kiélesítette. Vaszja odaadta neki az iránytűjét. Prokofij indulás előtt lábat mosott, felszerelését megerősítette, rendbeszedte.

— Üljünk le egy kicsit a hosszú út előtt — kért bennünket, és tekintélyesen elhelyezkedett a fatönkön. Kazarinov ezredes fekvőhelyén ült, Vaszja Jozsik meg én leültünk a puszta földre. — Ezredpolitikai tiszt elvtárs, üljön le mellénk a siker érdekében — szólt az őrvezető a hozzánk lépő Szergej Petrovics Dubrovinnak.

Az ezredpolitikai tiszt körülnézett, hova is üljön, de aztán nem találván megfelelő helyet, ő is a földre ült. Szergej Petrovics nagyon lefogyott, szigorúnak, nyugtalannak látszott. Mindannyian egyszerre álltunk fel.

— Soha nem gondoltam volna, hogy ilyen váratlan oldalról törjön ránk a baj — szólalt meg Dubrovin. — Elszorul a szívem, ha az emberekre nézek. Fáradtak, álmosak, ingerlékenyek... Oly elkínzottak, erőtlenek a fiúk. Tudja maga őrvezető, milyen fontos lenne legalább egyszer jóllaktatni az embereket?

— Igenis, tudom, ezredpolitikai tiszt elvtárs! — válaszolt Prokofij. Kihúzta magát, összecsapta bokáját; a szürkületben nehéz lett volna kivenni arckifejezését. — Távozhatom?...

Csertihanov elment, hat katonát vitt magával. Meg voltam győződve róla, hogy Csertihanov épen, egészségesen tér vissza, és az is lehetséges, hogy sót is hoz magával. Ilyen legénnyel nem történhetik semmi. Engem általában kevésbé nyugtalanítottak a légitámadások, aknabecsapódások s a harckocsik őrjárata az erdő körül, mint a többieket. Nem ültünk ölbe tett kézzel, jól beás-

tuk magunkat a földbe, lövészárkokat ástunk, majdnem egész védelmi vonalunkat körülvettük az ellenségtől szerzett szögesdróttal, aláaknáztuk a veszélyesebb szakaszokat, és sokáig tartani tudtuk volna magunkat, ha a németek nagy erővel is támadnak. A só és egyéb élelmiszer hiányát, bár kellemetlen, de mégis csak átmeneti dolognak tartottam.

Én inkább a felderítők miatt nyugtalankodtam. Ez a nyugtalanság estéről estére kínzóbban szorította a szívemet, a keserű gondolatok még csak közelembe sem engedték az álmot.

— Hol van a te Scsukinod? — kérdezte Dubrovin ezredpolitikai tiszt, miután elbúcsúztattuk Csertihanovot. — Jól ismered őt?

Megbántódtam Scsukin miatt, és hevesen válaszoltam:

— Jobban bízom benne, mint saját magamban, ezredpolitikai tiszt elvtárs. Azok közül az emberek közül való, akik csak egy esetben nem térnek vissza: ha elpusztultak. Scsukin még sebesülten is idevonszolja magát, hogy jelentést tegyen...

— Várunk még egy-két éjszakát — mondta Kazarinov ezredes. — Ha addig nem jönnek, újabb csoportot küldünk. Minden valószínűség szerint elpusztultak. — Az ezredes kibújt a kunyhóból, mellém állt, kinyújtotta sebesült lábát.

— Jól van, várunk — egyezett bele Dubrovin: a fatönkön ült, és elgondolkozva tépdeste bajusza hegyét. Aztán felemelte a fejét, és fürkészőn nézett a szemembe. — Mit gondolsz, megjönnek?

— Ha élnek, megjönnek — feleltem.

— Nyugtalankodsz?

— Igen, nagyon.

— Milyen nagy a csönd — jegyezte meg Kazarinov ezredes, hallgatózott, felnézett a fák homályban vesző csúcsára. — A saját fülem zúgását is hallom...

Az egésznapos, feszült, veszélyekkel teli jövés-menés után valami kínzó, szinte végletekig feszített csönd borult az erdőre. Ekkor kelet felől egyszerre elnyújtottan

felsóhajtott és tompán felnyögött a föld. Örültem, ahogy meghallottam ezeket a sóhajokat és nyögéseket — szóval a front még mindig ugyanott áll. De ezek a súlyosan csattanó robbanások mintha makacsul, türelmetlenül azt ismételgették volna, hogy siessünk.

Az őr rákiáltott valakire. Feleltek neki: „Jó barát". Hárman jöttek oda a kunyhóhoz, egymás után bemutatkoztak:

— Romodanov őrnagy.

— Petyenykin főhadnagy.

— Laptyev törzsőrmester.

— Tessék — felelte Dubrovin ezeredpolitikai tiszt, és felállt.

Én is felkeltem. Az őrnagy egy lépést tett előre, Szergej Petrovics felé — zömök, határozott mozgású férfi volt.

— Ezredpolitikai tiszt elvtárs, engedje meg, hogy eltávozzunk.

— Hogy értsem ezt?

— Végleg el akarunk menni. Megpróbálunk magunk átjutni a fronton. Mind a hárman egy ezredből valók vagyunk.

Dubrovin értetlenül nézett először rám, aztán az ezredesre, mint aki azt kérdezi: hallottátok ezt a kérést? Közelebb léptem az őrnagyhoz, megnéztem széles pofacsontú arcát, beesett, szenvedélyes lángban égő szemét — most láttam először ezt az embert.

— Tudja, maga, mire kér engedélyt? — kérdeztem. — Szökésre. Maguk parancsnokok. Mit tegyen akkor egy sorkatona? Az én engedélyemet nem kapják meg.

Az őrnagy felfortyant:

— De hát ostobaság, hogy itt üljünk ölbe tett kézzel, étlen, szomjan, anélkül, hogy valami reménye lenne az embernek a jövőre nézve.

— A maga katonái közül valók, Szergej Petrovics? — kérdeztem az ezredpolitikai tisztet.

— Nem — és megkérdezte az őrnagyot: — Mióta van itt nálunk?

— Tegnap éjjel jöttünk Voltuzin százados zászlóaljához — válaszolta kelletlenül az őrnagy.

Kazarinov ezredes gúnyosan elnevette magát:

— Tegnap jöttek, és már le is vonták a következtetést: nincs semmi remény, és szökni kell? Egyszerűen csak elfáradtak, kedves barátom. Menjenek vissza a helyükre, nyugodjanak meg, és gondolkodjanak egy kicsit a dolgon...

— Már annyit gondolkodtam ezen, hogy szétmegy a fejem — vetette oda keserűen az őrnagy, kelletlenül sarkon fordult, és görnyedten elment, magával víve barátait is. Biztos léptekkel mentek, mint akik megszokták a járást az éjszakai erdőben.

— Hát hol vannak a te felderítőid, parancsnok? — kérdezte újra, de most már igazán türelmetlenül az ezredpolitikai tiszt. — Magad is láthatod, nem ücsöröghetünk itt tovább...

— De annak sincs értelme, hogy fejjel menjünk a falnak — vitatkozott vele az ezredes.

— Meg vagyok róla győződve, hogy kevés ilyen katonánk van, mint ez a három — mondottam. — Várjunk még egy kicsit, ezredpolitikai tiszt elvtárs.

Szergej Petrovics elővette zsebóráját, egészen közel emelte a szeméhez, és megnézte.

— Visszamegyek a fedezékembe, hamarosan bejönnek hozzám a zászlóaljpolitikai tisztek. Egyre nehezebb fenntartani az emberek harci kedvét. Tudják ezt?

Majdnem az egész éjszakát Voltuzin századosnál töltöttem; napközben a zászlóalj állandóan aknatűz alatt volt.

— Örülök, hogy látom, hadnagyom! — kiáltott Voltuzin, amikor összetalálkoztunk, rögtön karon ragadott és föl-alá cipelt magával. Voltuzin nem csüggedt. Hangja csak akkor lett kicsit fátyolosabb, amikor azt jelentette, hogy az aknatűz következtében négy ember megsebesült, egy elesett. De ez a bánatfelhőzte pillanat hamar tovatűnt. Voltuzin megint szokott, vidám lelkesültségével beszélt tovább: — Mindjobban és jobban meggyőződöm arról, hadnagy, milyen döbbenetesen csodálatos dolog is az

élet! A világon semmi nem erősebb annál. Hány ellenség támad rá minden oldalról, bombákkal, lövegekkel, harckocsikkal. Azért csak tartja magát. Büszkén, szépségesen, örökre! És milyen változatos: napsütés, szerelem, vitézség, gyereksírás, erdei csönd, veszélyek, támadásba lendülő katonák, mindez maga az élet. És mennyi megpróbáltatást tartogat! Elfogyott a só — ez is megpróbáltatás, de remek! Német harckocsikra támadni — ez is megpróbáltatás, de remek! Az egész élet olyan nagyszerű és remek, hadnagyom. Egyszerűen el vagyok ragadtatva attól, hogy élek! — oldalához szorította kezemet. — Mindenféle ostobaságot beszélek összevissza, ugye? Olyan ritkán látom magát, pedig éppen magával szeretek így mindenről elbeszélgetni...

S mikor egy darabon elkísért, éppen ilyen vidáman és lelkesen bizonygatta nekem:

— Az én zászlóaljam kiváló, a katonák mindegyike külön-külön remek fiú! Ilyen katonákkal a lehetetlent is végre lehet hajtani. Kijutunk a gyűrűből, áttörünk a mieinkhez, egy pillanatig sem kételkedem benne...

Búcsúzóul még változatlan vidámsággal közölte, hogy Romodanov őrnagy, Petyenykin főhadnagy és Laptyev törzsőrmester nem tért vissza a zászlóaljhoz.

Hajnalodott. Útközben, ahogy a törzsparancsnokságra mentem, megállított Burmisztrov tüzér.

— Hadnagy elvtárs, mikor indulunk? — Reménykedve nézett rám. — Minden türelmünk elfogyott, nincs erőnk tovább várni... Falon is áttörjük magunkat, csak engedje!...

— Hamarosan, Burmisztrov, hamarosan — válaszoltam nagy élénken, és még mosolyogtam is hozzá, hogy megnyugtassam a tüzért. — Csak készüljenek...

— Már régóta készen állunk. — Burmisztrov csüggedten baktatott vissza lövegeihez — megint csak várni kell.

„Merre járhatsz, Alekszej Petrovics? — gondoltam Scsukinra, miközben kiértem a tisztásra. — Legalább valahogy hírt adnál magadról..."

A tisztáson élénken zajlott, hahotázott egy csomó em-

ber. A katonák négy szekeret vettek körül, amelyek kunyhónk közelében vesztegeltek. Minden egyes szekéren két hasas hordó. A katonák között megláttam a szekéren álló Prokofij Csertihanovot. — Természetesen ő rendelkezett. „Sört hozott volna? — gondoltam ámultan és gyorsan megindultam a szekerek felé. — Még csak ez hiányzott."

Ahogy Csertihanov meglátott, leugrott a szekérről, és odafutott hozzám. Megállt, rántott egyet kurta, mindig ráncos ingzubbonyán, aztán nagy lendülettel füle mögé emelte kezét.

— Hadnagy elvtárs jelentem, a feladatot nem sikerült végrehajtanunk, sót nem hoztunk. Két oszlopot átkutattunk. De sehol sem találtunk. Szereztünk viszont a németektől és hoztunk helyette pótlékul — nyolc hordó sózott heringet. Egyenek heringet. — Oldalt lépett, utat engedett nekem.

Egy félóra múlva már az egész erdőt elárasztotta a jól lesózott hering különleges, csípős, fűszeres illata — Prokofij ügyesen kiverte a hordók fenekét. A heringszag áttört az erdő sűrűjén, és a hajnali hűvösségben mind messzebbre, messzebbre áradt, eljutott a lövészárkokig, és amikor az emberek megérezték, mélyet szippantottak belőle, és mélységesen megdöbbentek, elámultak rajta. Hamarosan az egész csapat hírül vette, hogy heringhez jutottunk. A zászlóaljaktól már jöttek is az ellátók, szekereken vagy csak úgy, gyalog, vödörrel a kezükben.

Onya személyesen, darabszámra osztotta a heringet, minden főre egyet. Prokofij Csertihanov ott állt mellette, az osztást figyelte, és fontosságának teljes tudatában egy hatalmas szivart szívott. Már végighallgatta Onya elragadtatott kijelentéseit, ügyességére, remek szimatjára vonatkozóan. és most a hering helyes felhasználására oktatta az embereket.

— A legszigorúbban hagyjátok meg a katonáknak — magyarázta Prokofij —, nehogy egyszerre megegyék az egész heringet. Egynek egy kanál levest, aztán szopogassák hozzá a heringet. A kását is így egyék. Egy kà-

nál kása, utána megint szopogassák a heringet. Három napra elég kell, hogy legyen egy hering, mint a parancsolat. Az is lehet, hogy tovább. A hering olyan, hogy minél tovább áll, annál sósabb.

Onya Szvidler, bár igazán nagyon elfoglalta az osztás, azért mégis odamondott neki:

— Talán írjál Pronya egy utasítást, miként kell felhasználni a heringet sóhiány esetében. Ez lenne ám a háborús korszak kiváló műalkotása! Miért is ne? De mennyire!

Elmosolyodtam, ahogy Prokofij és Onya Szvidler rövid párbeszédét hallgattam. A sózott hal szagára összefutott a nyál a szájamban, nagyokat nyeltem. Én is azt hittem, mint ahogy azt hiszem még nagyon sokan, hogy egy fél hordóval meg tudnék enni egy ültő helyemben. Úgy kívántam, annyira jólesett volna valami sós étel. Már éppen oda akartam menni Szvidlerhez, hogy kérjek tőle egy halat, amikor valaki megérintette a vállamat, és megkérdezte:

— Hát ez meg miféle vásár itt?

Villámgyorsan hátra fordultam — Scsukin hangját hallottam. A politikai tiszt az ismerős rohamsisakban állt előttem, vállán géppisztollyal, mint mindig, most is nyugodtan, bár egy kissé elcsodálkozva a heringosztáson. Fáradtnak látszott, még sokkal jobban lesoványodott, pofacsontja, melyen megfeszült a napbarnított bőr, még jobban kiugrott. Háta mögött éppen olyan kimerülten állt Kocsetovszkij és a bekötött fejű, komor Grivasztov. A felderítők váratlan megjelenése egy percre teljesen megbénított. Egyszerűen nem hittem a szememnek.

— Mit nézel úgy rám? — kérdezte Scsukin értetlenül, és elnevette magát: — Talán bizony már eltemettél?

Rábólintottam. Olyan heves volt az öröm, amely elfogott, hogy az első pillanatokban nem találtam szavakat.

— Alekszej Petrovics... Aljosa, kedvesem... Fiúk... Úgy vártunk benneteket!... Csertihanov — kiáltottam izgatottan. — Fuss Dubrovin ezredpolitikai tiszt elvtárshoz, jelentsd, hogy megjöttek a felderítők! Gyorsan!

Prokofij hanyatt-homlok rohant Dubrovin fedezéke felé. Majd hirtelen megtorpant, és visszajött, hogy füle mögé emelt kézzel üdvözölje Scsukint.

— Politikai helyettes elvtárs, üdvözlöm visszatérése alkalmából! — Hát megjöttek... Mi meg, látja, osztjuk a heringet... — Észrevette dühös tekintetemet, eszébe jutott a parancs, gyorsan elrohant, csak úgy döngött a föld súlyos léptei alatt.

A felderítők visszatérésének híre azonnal bejárta a zászlóaljakat. Az emberek a tisztáson egy időre elfeledkeztek a heringről, körülfogták Scsukint s a politikai helyettes egy kicsit zavartan, de ugyanakkor határtalan szeretettel nézett a katonák mohó, türelmetlenségtől égő, reménykedő szemébe — valamit mondani kell ezeknek az embereknek. Körülnézett. Egy csomó kéz nyúlt egyszerre feléje, felállították a szekérre a hordó mellé. — Beszélj! Én is intettem neki: beszélj! Scsukin görcsösen nyelt egyet.

— Odaát voltunk a Nagy Földön — kezdte a politikai helyettes halkan, megindultan. — Láttuk a mieinket, drága katonáinkat, összeölelkeztünk velük, ott harcolnak a front másik oldalán. De még hogyan harcolnak!... Mindhalálig kitartanak! Legfelső hadvezetésünk, pártunk, hadseregünk megsemmisítő csapást készít elő az ellenségre. Az Uralból, Távol-Keletről, Szibériából friss hadosztályok jönnek, és jönnek a fegyvert szállító szerelvények is... A fasiszták hamarosan megismerik csapásaink erejét. Történjék bármi, egyesülnünk kell csapatainkkal. És egyesülni is fogunk! Közel már ez az óra, elvtársak!...

Scsukin leugrott a szekérről, odament a kunyhóhoz, levette rohamsisakját, ledobta válláról hátizsákját, leült a fatönkre, megelégedetten hunyta le szemét, elmosolyodott, mélyen, megkönnyebbülten sóhajtott, ahogy súlyos, kimerítő munka után szokott az ember.

— Itthon vagyunk... — suttogta, szinte csak az ajkával, s oly furcsa volt hallani ezt a meleg szót, hogy „itthon", itt, az ellenségtől körülvett idegen erdőben — bizonyára legközelebbi hozzátartozóinak érezhette ezeket az embere-

ket, akikkel annyi megpróbáltatáson ment keresztül. Elővette fésűjét, és a szokott mozdulatával megfésülte haját. Gyengéden végigsimítottam a karján.

— Nagyon nehéz volt, öregfiú?

Scsukin nyugodtan felvonta a vállát.

— Ördög tudja, Mitya! Valahogy úgy eltompultam, nem tudom, mikor nehéz, mikor könnyebb... Mindenütt ugyanaz; a háború veszi körül az embert. Ugyanazok az események, csak különböző variációkban. Egyszer, emlékszel, rőzseút alatt feküdtünk. Most pedig egy fasiszták által elfoglalt ház pincéjében töltöttük a napot. Éppen úgy éjszaka kúsztunk ki belőle, mint akkor. Grivasztov és Kocsetovszkij némán, teljes csendben intézték el a négy alvó tisztet, és már ott se voltunk! — Scsukin körültekintett: — Hol vannak ezek a sasok?

A két sas: Grivasztov és Kocsetovszkij a heringes hordók mellett állt; milyen furcsa: ezek az emberek nem sokkal ezelőtt hőstettet hajtottak végre, lehetetlennek tűnő dolgokat váltottak valóra, és most apró, hétköznapi dolgokon veszekedtek, Onya Szvidlerrel vitatkoztak.

Megjelent Dubrovin ezredpolitikai tiszt. Simára borotválta, feszes tartással, a szokottnál izgatottabban. Scsukin eléje lépett. Dubrovin átható tekintetű, fekete szemével figyelmesen fürkészte a politikai helyettes arcát, majd hirtelen kezet nyújtott neki.

— Örülök, hogy visszatért.

Mindnyájan leültünk a földre, a fatönk köré. Scsukin sietve lehúzta csizmáját, s a csizmaszárból, ott, ahol a fül van, elővett egy gondosan összehajtott papírdarabkát. Kibontotta, tenyerével kisimította. A mi vonulási tervünk volt ez, annak megjelölésével, hol törjük át az ellenséges védelmi vonalat és hol egyesüljünk csapatainkkal.

— Holnapután pontban négy órakor itt kell lennünk ezen a helyen — jelentette Scsukin. — Csapataink nagyobb lövészegységgel, harckocsitámogatással támadni fogják a fasiszták védelmi vonalát. A támadás megkezdését egy vörös és egy zöld rakéta jelzi. Zászlóaljaink itt, az erdőben, ezen a helyen gyülekeznek támadásra.

— Minden világos — mondotta Dubrovin. — Felkészülünk rá... — Scsukin Szergej Petrovicsra nézett.

— Elmegyek a zászlóaljakhoz, ezredpolitikai tiszt elvtárs, összehívom a kommunistákat, a komszomolistákat, beszélek velük.

— Okvetlenül.

— De nem kell idő előtt feltárni elgondolásunkat — figyelmeztettem Scsukint. Kazarinov ezredes helyeslően bólintott, egyetértett velem. A felvonulási tervet tanulmányozta, egyeztette a térképen.

6

A két napot a zászlóaljaknál töltöttem. Szigorúan tartottam magam a jól megtanult szabályhoz: minél gondosabb az előkészítés, annál sikeresebb a hadművelet végrehajtása.

A katonák felvidultak. Különös érzékkel megérezték a készülő támadást, és maguk is készülődtek: fegyvert tisztogattak, ellátták magukat lőszerrel, kézigránáttal, bakancsukat javítgatták. A kommunistáknak és komszomolistáknak, akiket Dubrovin küldött ki az alegységekhez, hogy emeljék a harci kedvet, semmi dolguk nem akadt. A katonákban lángolt a harci kedv. Kis papírdarabokon kurta sorokban kérték felvételüket a pártba... Onya Szvidler majd eldőlt a fáradtságtól. Mindent tőle követeltek. Lőszert, lovakat a sebesültek szállításához, száraz elemózsiát az útra, vizet. A katonák, bármennyire szigorúan figyelmeztette őket Prokofij Csertihanov, hogy csak a sót szopogassák róluk — együltükben befalták a kiosztott heringeket. Az embereket kínozta a szomjúság, egész belsejük égett, és a kis patak közelében elhelyezett alegységek katonái minduntalan lefutottak a partra, négykézlábra ereszkedve itták a zavaros, langyos vizet, mely egyáltalán nem oltotta a szomjat. Nyekeregtek, nyikorogtak a botokra akasztott vödrök fogói. A patakból messzebb elhelyezkedő szakaszok hordós szekereket követeltek Onya Szvidlertől.

A törzsőrmester majd szétrobbant. Ha meglátta Csertihanovot, már messziről kiáltotta, és mérgében vadul hadonászott hozzá:

— Csertihanov, te szabotőr! Talán nem az vagy? Az vagy bizony! Szándékosan hoztad ide ezt az átkozott heringet, hogy a katonák harcképtelenné váljanak a szomjúságtól, leessenek a lábukról! Hadnagy elvtárs, most már végleg arra a következtetésre jutottam, hogy Csertihanov gonosz szándékú ember!

Prokofij nyugodtan, minden harag nélkül nézett a dühöngő Szvidlerre. Elitélően csóválta a fejét.

— Te, Oszip, aki az ellenség nyelvén is beszélsz, sokáig éltél Moszkvában... Mindig nagytudású embernek tartottalak... Most meg miféle ostobaságot fecsegsz összevissza. Szégyellem magam a hadnagy elvtárs előtt miattad... Ejnye, ejnye!... Hiszen én csak segítettem rajtad. A katonák most enni kértek volna tőled, pedig semmid sincsen, jól tudom. Így vizet isznak és máris úgy érzik, jóllaktak. Talán bizony a vizet is sajnálod tőlük?

— Kiapad a patak, ha ennyit isznak... — háborgott Onya —, honnan veszünk akkor vizet.

— Látod, esőre áll az idő...

Első nap meleg, csendes felhők úsztak az erdő fölött, olyan alacsonyan, hogy szinte megérintették a fenyők csúcsait. Időnként mintha megtorpantak volna, egymásra tornyosultak, komoran feketéllettek. S olyankor ritkaszemű, gombanövesztő langyos eső szemetelt, lágyan surrogott a lombok között és a tűleveleken. De a felhők hamarosan kiszürkültek, elúsztak és az esővel permetezett fenyőfák, sárguló nyírfák üde hűvösséget árasztottak. A felhők megóvtak bennünket az ellenséges légitámadásoktól. A második napon azonban őszinte bánatunkra kitisztult az idő, és a repülőgépek háromszor bombázták csapatunkat. Ketten elestek, hárman megsebesültek. A sebesülteket hátraküldtük a „kórházba", a körkörös védelem középpontjában ásott földkunyhóba.

Raisza Filippovna orvos-őrnagy egy kis sátorban végezte a műtéteket. Több mint ötven könnyebben vagy súlyosab-

ban sebesült betege volt már. Alig állt a lábán a fáradtságtól, mégis tovább operált. A katonák mélységes tisztelettel néztek rá, akár az édesanyjukra. Az orvosnő jóformán nem is beszélt, száját szorosan összeszorította, csak sovány arcából kivilágító nagy, sötét szeméből sugárzott a gondoskodás, szomorúság, gyengédség és fájdalom. Raisza Filippovna halkan, de határozottan kérte tőlem:

— Hat szekérre van szükségem a súlyosan sebesültek számára. A többiek tudnak gyalogolni. De Szvidler csak hármat akar adni. Mindent itthagyhatunk, csak a sebesülteket nem.

Elnéztem szomorú szemét, kislányosan szigorú, simán hátrafésült haját, és hirtelen úgy megsajnáltam ezt a kedves, fiatal nőt. Otthon kellene neki most lenni, Arzamatban. Kanyarós, náthás gyerekeket kellene gyógyítania — Raisza Filippovna gyermekorvos volt. — Könyveket olvasni, moziba járni, ünnepnap vendégeket hívni, ő pedig szó nélkül, türelmesen viseli a háború nehézségeit, amelyeket néha még a férfiaknak sem könnyű elviselni.

— Jól van, Raisza Filippovna, szólok Szvidlernek, adjon lovakat magának. Készüljön.

Nyikita Dobrov jött ki a földkunyhóból, leült egy kidőlt fára. Amikor észrevett engem, elmosolyodott, intett ősz fejével, és odahívott magához. Odamentem hozzá, leültem melléje, egész idő alatt valami kényelmetlen érzés kínzott. Nem tudtam szabadulni a gondolattól, hogy nem az a Nyikita ül mellettem, akivel majd tíz évet töltöttem együtt szoros barátságban. Hanem egy egészen más ember, szigorú, és kicsit barátságtalan lény. Az idő előtt megőszült dús haj egész külsejére valami bölcs érettség bélyegét nyomta rá. Csak világos, gúnyoros tekintetű szeme és mosolya emlékeztetett a régi Nyikitára. Látszott rajta, mennyire kínozza a tétlenség.

— Ha tudnád, milyen elegem van ebből, hogy szégyellem ezt a tétlenséget! — szakadt ki belőle, mint egy nyögés, és arca eltorzult, mintha fájdalom hasított volna belé. — Gyűlölöm magamat érte! Mikor indulunk?

— Ma éjszaka.

— Csak már indulnánk!...

— Meggyógyulsz és akkor talán visszamégy a gyárba, a kovácsműhelybe — mondtam. — Elfelejted ezt a megrázkódtatást...

Nyikita hevesen tiltakozott:

— Nem. Nekem le kell számolni a fasisztákkal, amiért élve eltemettek! Visszatérek ide. Csak egy kicsit kapjak erőre... — Váratlanul kedvesen elmosolyodott: — Emlékszel, Gyima, hogy mentünk mi hárman, te, én meg Szanya Kocsevoj a kiegészítő parancsnokságra, és követeltük, küldjenek Spanyolországba, hogy a lázadó Franco csapatai ellen harcolhassunk... És a parancsnok azt mondta nekünk, közel van már az a háború, amiben nekünk kell majd harcolnunk... Milyen elkeseredettek is voltunk, amiért nem engedtek el bennünket...

— Igen — feleltem. Világosan emlékeztem, micsoda fiatalos hév fűtött bennünket azon a ragyogó nyári napon. — Igen. Úgy éreztük, harcolni kell bármelyik ország, bármely nép szabadságáért. És most az életünket, fiatal életünket és vérünket adjuk maradéktalanul azért a földért, amelyen születtünk és felnőttünk, és nincs számunkra drágább ennél a hazai földnél. Lehetséges, hogy csak a nagy szerencsétlenségek és megrázkódtatások éveiben bontakozhat ki előttünk valaki fennkölt, tiszta, emberi és állampolgári tulajdonságainak teljességében.

Tőlünk jobbra Voltuzin százados zászlóaljának körzetében még egyszer utoljára recsegve-ropogva bevágódott két akna. Azután minden elcsendesedett. Az ellenséges ütegek és harckocsik eltávolodtak az erdőtől, éjszakai pihenőre tértek. Elbúcsúztam Nyikitától, visszatértem parancsnoki harcálláspontomra, a tisztás szélén álló, roskatag kis kunyhóhoz. A nap lenyugodott.

— Hadnagy elvtárs, hallja, hogy zúg az erdő? Éppen úgy, mint az a méhkas, amit megbolygattam, emlékszik? — jegyezte meg Prokofij Csertihanov. Egy lépéssel mögöttem jött. — De vágyódik haza mindenki... Olyan vidámak, mintha lakodalomba hívták volna őket...

Mi, négyen — Kazarinov ezredes, Dubrovin ezredpoli-

tikai tiszt, Scsukin, meg én — aprólékosan kidolgoztuk a menetoszlopok mozgásának tervét. A zászlóaljak ennek a tervnek értelmében készültek a menetelésre. A tábor megelevenedett. A fák között mindenütt emberek futkostak, parancsszavak hallatszottak. Rá-rákiáltottak a szekér elé befogott lovakra, nyikorogtak a kerekek, csörömpöltek a vödrök és csajkák; feldübörgött Burmisztrov tüzér traktora is. És ekkor... teljes egészében megéreztem a nagy és bonyolult hadiszervezet fenyegető erejét; itt tovább élt, harcolt az életért, felkészült a küzdelemre...

Az erdő fölött észrevehetően besötétedett a hűvös, alkonyi árnyaktól. Egy terebélyes, sötét fenyő ágai között áttört és megcsillant egy kékes, jeges fényben égő csillag. A fenyő mellett, a zöldes égen kigyúlt még egy, majd megint egy... Újabb és újabb csillagok gyúltak ki. Ezek voltak a mi katonacsillagaink... Leültem egy fatönkre, bánatos, szívszorító fájdalom töltött el, amilyent elváláskor érez az ember. Nagyon nehezemre esett megválni ettől az erdőtől. Nyina tartott itt fogva engem. Itt, az ellenséges vonalak mögött a közelemben éreztem őt, ha nem is voltunk együtt. Hamarosan tűzből, acélból szőtt fal választ majd el bennünket; vajon át tud-e törni ezen a tűz- és acélfalon a szerelmünk?... — Isten veled, Nyina! — jutott eszembe akaratlanul is — találkozunk-e még valaha?...

Hvosztiscsev a kunyhó elé vezetett egy lovat Kazarinov ezredes számára.

A zászlóaljak hangtalanul keltek útra, két menetoszlopban vonultak ki az erdőből, és sietve haladtak előre kelet felé — az éjszaka leple alatt —15 kilométert kell megtennünk. Voltuzin százados zászlóaljával mentem.

— El ne maradj mellőlem, Jozsik, hallod-e? — mondtam Vaszjának. — Még elkeveredsz itt nekem. Csertihanov, rajta legyen a szemed...

— Dehogy maradok el — vágta rá fürgén a gyerek, pedig alig tudta velünk tartani a lépést.

Amikor kiértünk a nyílt mezőre, hátranéztem, és az izgalomtól és elragadtatástól majdnem felkiáltottam, mögöttünk némán, elszántan vonult a hatalmas harci menet-

oszlop. Lépteik nyomán tompa, fenyegető dübörgés támadt, óvatosan csörrentek a fegyverek. Gorkij szavait szerettem volna hangosan feléjük kiáltani, hogy az egész menetoszlop meghallja: „Emberek! Köszöntöm a jövőtöket!" — És ekkor, mintha csak az elragadtatott kiáltásomra válaszolnának, váratlanul, mint hirtelen támadt vihar, felcsendült a dal. Hetykén szólt, éles füttyökkel kísérve:

— De jó, de jó, barátaim, élni a mi atamánunkkal, soh'sem kell félni! — énekelte az egyik szakasz. A hetyke dal magától csordult ki az emberek szívéből, az örömtől, hogy végre kitörtek az erdőből és hamarosan áttörnek az ellenség tüzén és gonoszságán, otthon lesznek, a Nagy Földön, a mieink között!

— Hát ez mi? — kérdeztem értetlenül Voltuzintól. A százados vidáman nevetett.

— Énekelnek, hadnagyom — és elfutott, hogy lecsendesítse az igazán nem alkalmas időben nekividámodott szakaszt. A dal hamarosan elhalt. Voltuzin visszatért, méghozzá nagyon elégedetten.

— Mit jelent ez? — kérdeztem tettetett szigorúsággal. — Mi ez e fegyelmezetlenség?...

— Örömükben énekelnek — jelentette Voltuzin élénken. — Együtt a szakaszparancsnokokkal. Hazafelé tartanak... vagyis, bocsásson meg, a harcba, a halálba — de a szívük dalol!... És az ellenség azt hiszi rólunk, hogy gyűrűbe zárt, megsemmisített...

Csak most értettem meg határozottan és visszavonhatatlanul, hogy ezek az emberek: a katonák és parancsnokok már komolyan és örökre legyőzték az ellenséget, bár lehet, hogy sokan közülük még kihullanak a sorból.

Scsukin elővéd szakasza a sötétségben már egy mélyedés felé tartott. Félig kiszáradt kis folyócska keresztezte útunkat.

A túlsó partról száraz motorkattogással, alig világító fényszórókkal két motorkerékpáros gördült felénk. Mintha csak alázuhantak volna, amint az emelkedőről ráfutottak a hídra. A fényszórók fénye megrezzent, előbb egyik oldalra vetődött, azután a másikra, majd hirtelen kialudt.

Rövid, átható kiáltást hallottunk, azután minden elcsendesedett. Scsukintól összekötő érkezett hozzánk. Grivasztov és Kocsetovszkij az egyik hitlerista motorkerékpárost élve elkapta, a másik meghalt.

Onya Szvidlert nem találtuk a közelben. Helyette Voltuzin százados összekötője hallgatta ki nagy üggyel-bajjal a foglyot. A motorkerékpáros elmondotta, hogy a Jelnától délre eső frontszakaszon harcoló gyalogos hadosztály parancsnoka a magaslaton levő erdőszéli kis faluba, a tartalék parancsnoki harcállláspontra húzódott vissza. Kis idő múltán feltartóztattunk a hídon egy öregembert. A faluból jött, leányához vagy a testvéréhez igyekezett egy másik faluba. Az öreg megerősítette a fogoly vallomását.

— Nagyon kicsi a mi falunk — mondotta az öreg izgatottan, egész idő alatt az arcomat fürkészve. Elmondhatatlanul boldog volt, hogy találkozott velünk. — Nyolc házból állt, de csak öt maradt belőle: kettő nemrégiben égett le, egyet pedig szétvitt egy bomba. Igaz, valamiféle parancsnokság foglalta el a falut. Egy tábornok is van velük, saját szemével látta. Ma ebéd után jöttek személykocsin, teherautókon, az egyik kocsinak vasból van az oldala és géppuska van a tetején ... Az embereket kizavarták a házakból. Mindenféle iratokkal teli ládákat cipeltek be a házakba és körös-körül telefondrótokat húztak ...

— Sok katona van a faluban? — kérdeztem.

Az öreg végignézett a messzire nyúló, sötétségbe vesző menetoszlopunkon, és sietve ráfelelt:

— Nem sok. Bár minden ház tömve van velük. De a házakban csak tisztek laknak. A katonák sátrakat vertek fel Pontosan nem tudom megmondani, de azt gondolom, lehetnek vagy százan ...

Voltuzinnal a térképet kezdtük tanulmányozni. A falu nem esett útba, kissé odébb feküdt tőlünk. Jobbfelől megkerülhettük volna, de akkor esetleg megkockáztatjuk, hogy eltévedünk, különben is teljes lehetetlenség lett volna úgy elvonulnunk a falu mellett, hogy ne halljanak meg, ne vegyenek észre bennünket.

— Megrohamozzuk a falut — mondtam Voltuzinnak.

A százados habozás nélkül rávágta:

— Nagyon jó.

— Apó — fordultam az öreghez — el tudná vezetni katonáinkat úgy, hogy bekerítsék a falut?

— Vagyis vezessem el őket úgy, hogy a falu túlsó felére kerüljenek? De mennyire el tudom vezetni őket, hiszen minden ösvényt ismerek itt. Bekötött szemmel is gyerekjáték nekem, előbb itt a part mentén, aztán az erdőn keresztül, és úgy a falu mögé . . . Csak jöjjenek a katonák.

— Százados elvtárs, azt az énekes kedvű szakaszt küldje a falu átkarolására. Két másik szakasz majd jobbról és balról közelíti meg. A jelzés egy rakéta. Utasítsa a felderítőket, hogy vágják el a telefonvonalakat. Az első szakasszal, az énekesekkel a századparancsnok menjen. A feladat végrehajtása után a század csatlakozzon a menetoszlophoz. — Voltuzin százados eltűnt a sötétben, magával vitte az öreget is. — Csertihanov! — szólítottam Prokofijt. Csertihanov egész közel jött hozzám. — Fuss el Scsukin politikai helyetteshez, közöld vele döntésemet: megrohamozzuk a hadosztály tartalék parancsnoki harcállásponiját. Az ő százada vonuljon tovább változatlan irányban. Készüljön fel a falut rohamozó szakaszok tűztámogatására!

Prokofij elrohant a völgybe.

Összekötőt küldtem Kazarinov ezredeshez, aki a harmadik zászlóaljjal jött, egy másikat Dubrovin ezredpolitikai tiszthez, aki a tőlünk balra eső második menetoszlopot vezette, hogy figyelmeztesse őket, és közölje velük döntésemet.

A menetoszlop, amely rövid időre megtorpant a motorkerékpáros kihallgatása és az öreg kikérdezése miatt, most újra megindult. Az első szakaszok már a kis hídon vonultak. Tompa bakancsdübörgéssel, megcsörrenő felszereléssel katonák futottak el mellettünk, ők fogják megrohamozni a falut. A futó alakok között megláttam az öreget, és úgy tetszett, magát Voltuzint is. „Miért fut velük?" — gondoltam. De talán csak tévedtem. Mégsem. A százados volt az. Hirtelen megállt, kurta, fáradhatatlan lábai felém hozták, és nagy élénken jelentette:

— Minden rendben, hadnagyom! Az öreg úgy fut, akár a legfiatalabb katona. Azt ígérte, félóra alatt elvezeti a szakaszt a falu mögé. Azt gondolom, így is lesz.

— Jól van — mondtam, és megnéztem, mennyi az idő. Az izgalom, amely teljesen magával ragadta a századost, megint cselekvésre késztette, Voltuzin újra eltűnt a sötétségben, de előtte még felém biccentett.

— Bocsásson meg.

A csapat éle már felért a magaslatra, és megint megtorpant; a szakaszok támadást vártak. Fenn a magasban, közvetlenül a csillagok alatt gyér felhők száguldottak szakadozottan, fehérségük még a sötétben is világított. Sietős száguldásukban valami nyugtalanság, intés rejlett. A földön épp ily sietve futottak az árnyékok, és időnként, amikor a felhők közül reszkető, kísérteties fény hullott alá, tisztán kirajzolódott az erdő távoli sörénye, a fáktól beárnyékolt kis falu házsora, a kis folyó zöldes tükre sápadtan csillogott. A menetoszlopban álló, figyelő emberek feje fölött jeges, hűvösségtől csillogó pára remegett. Az elfojtott beszéd levelek zizegéseként remegett a levegőben. A frontról hallatszó lassú, tompa robbanások még csak fokozták a feszültséget. De én nyugodt voltam, az izgalom mintha csak kiégett volna belőlem, leülepedett a lelkemben.

A félóra eltelt. A szél fáradhatatlanul egyre űzte, röpítette a felhőket, és a csendben úgy hallottuk, mintha zizegnének. „Mi történhetett a szakaszokkal? — gondoltam magamban; egész idő alatt nem tudtam levenni tekintetem a faluról. — Miért tart ilyen sokáig?"

— Vaszja — szóltam Jozsiknak —, keresd meg Voltuzin századost. — A gyerek fürgén átcsúszott a katonák között, és eltűnt a homályban. Nemsokára visszaszaladt hozzám.

— A harmadik század parancsnoka azt mondta, hogy a zászlóaljparancsnok maga vezeti a szakaszt.

— „Nem állta meg — gondoltam a századosra utalva. — De lehet, hogy jobb is így, biztosabb."

A falun túl felröppent magányos rakéta zöldes, élettelen fényével megvilágította az erdőt és a megbújt kicsi házakat. A „hurrá" kiáltások, lövések, majd a kézigránát-

robbanások egy időben hangzottak fel minden oldalról, egymás felé siettek, s a falu fölött egyetlen hatalmas, elnyújtott, harsány üvöltéssé fonódtak össze. Egy pontról hirtelen tüzes, vakító tűzfelhő csapott a magasba — bizonyára felgyújtottak egy benzintartályt. Magas, táncoló árnyékok örvénylettek a faluban. Nagy lánggal égett egy ház. A támadás váratlan és sikeres volt — ez a katonák hangulatából is érződött, alig bírtak nyugton maradni, mindegyik szeretett volna odarohanni a harcba.

Jozsik ijedten nézte a tűzvészt, a lángok fényében felvillanó alakokat.

— Hadnagy elvtárs kérem, miért nem jön még Csertihanov? Lehet, hogy ő is ott van a harcban?

— Majd jön.

Kiadtam a parancsot, hogy az élszakasz induljon meg. Az emberek a libegő lángokkal égő házaktól nem messze vonultak. A lángok visszfénye ráhullott a menetoszlopra, és a katonáknak a harc szinhelye felé fordított, szigorú vonású arca izzónak tetszett ebben a visszfényben.

Elhagytuk a falut, keresztülvágtunk a mezőn, megint erdőben vonultunk tovább. Az erdei úton utolért Voltuzin százados. Nagyokat fújt a szaladástól, zsebkendőjével törölgette fejét és nyakát.

— Hol volt? — kérdeztem tőle.

A százados arcán örömteli, de bűntudatos mosoly ragyogott, bizalmasan karon fogott.

— Az utolsó percben bizonytalannak éreztem a szakaszparancsnokot. Magam vezettem a szakaszt. A feladatot végrehajtottuk, hadnagyom. Nagyon vágytak már a harcra a katonák, úgy verekedtek, akár az ördögök — fejezte be vígan. Vaszja megrángatta a százados zubbonya ujját.

— Százados elvtárs, nem látta Csertihanovot?

— De láttam, Vaszja — felelte gyorsan Voltuzin. — Hát hol lett volna, ha nem ott? Velem együtt rohant. Az egyik ház ablakán bevágott egy páncéltörő gránátot, mindent szétvitt... Rögtön jön a zsákmánnyal...

Megjelent Csertihanov. Két katona kísérte. Mind a hárman zsákokat, aktatáskákat cipeltek. Prokofij valamiféle

botot hozott a vállán, mint amivel az edényt szedik ki a kemencéből. A zsákban fémesen zörgött valami.

— Miért kell neked engedély nélkül odatolakodnod, ahol semmi keresnivalód? — kérdeztem szigorúan Csertihanovot. De ez alkalommal nem mondta el a szokásost: „bocsánat, hadnagy elvtárs".

— Az orosz katonának csak ott van keresnivalója, ahol harcolnak — vágta ki. — Megszereztük az ellenséges hadosztály zászlóját, hadnagy elvtárs! Ilyen a zászlójuk. Nézze. — Levette válláról a régi csatabárdra emlékeztető botot. — A zsákokban vaskeresztek meg kitüntetések vannak. Kiosztom a fiúknak emlékül.

Mélységes felindulást éreztem. Csak néztem Prokofijt, és nem tudtam, milyen szavakkal fejezzem ki érte, a bajtársamért, a hűséges útitársért, a fáradhatatlan orosz katonáért érzett büszkeséget és örömet. Eszembe jutott, hogyan fejezte ki köszönetét Csertihanov nekem és Scsukin politikai helyettesnek, amikor kiszabadítottuk a hitleristák kezéből a fogságba került lányokat.

— Most én nevezem ki magamat egy percre marsallnak — mondottam felvidultan. — Prokofij rögtön vigyázzba vágta magát. — A fasiszta hadosztály parancsnoki harcálláspontjának megsemmisítésében való részvételért, az ellenséges zászló megszerzéséért a legfelső hadvezetés köszönetét fejezem ki önnek, Csertihanov őrvezető elvtárs!...

— Szovjet hazámat szolgálom! — harsogta Prokofij.

Megcsókoltuk egymást.

Összekötőket küldtem Kazarinov ezredeshez és Dubrovinhoz, közöltem velük, hogy a falu ellen intézett támadás sikeresen végződött, igen sok iratot zsákmányoltunk az ezred zászlójával együtt. Az összekötő Dubrovinnal együtt tért vissza. Szergej Petrovics leszállt a lóról, megnézte az iratokat tartalmazó zsákokat, meg a zászlót.

— Úgy vigyázzanak a zászlóra, mint a szemük világára. Az iratokat küldjék át Kazarinov ezredesnek. Átvizsgáljuk. Lehetséges, hogy akad közöttük nagy fontosságú is...

A hűvös éjszakai levegőben még élesebben érződött a front lélegzete. És minél közelebb kerültünk hozzá, annál

gyakrabban találkoztunk a mezei utakon és erdőszéleken német hadtáp alegységekkel, magányos szekerekkel, gépkocsikkal, kisebb katonacsoportokkal. Rövid tűzharcba keveredtünk velük, s a menetoszlopok akaratlanul is megtorpantak egy kis időre. Aggódtam, hogy nem érkezünk meg az összpontosítási helyre a kitűzött időben.

Hajnalra a peremsávon a tüzelés elcsendesedett. A csendet felverte a már felfejlődött alakzatban vonuló zászlóaljak zaja, dobogása. Burmisztrov löveget vontató traktora fáradhatatlanul dohogott. A sötétséget áttörve, hangtalanul rajzolták be az eget a nyomjelző golyók, s világos bolyhos csíkokat hagytak maguk után.

— Hamarosan elérjük a frontot, hadnagy elvtárs? — kérdezte Vaszja Jozsik. Igyekezett lépést tartani velem, hol nagyokat lépve, hol meg futva jött mellettem, és akárcsak én, készenlétben tartotta pisztolyát.

— Számításom szerint még vagy két és fél kilométer lehet hátra — felelt helyettem Csertihanov. — Miért? Talán elfáradtál? Ülj a nyakamba, elviszlek a mieinkig... Egy alkalommal, tudod, Vaszja, vagy hat kilométert cipeltem el a hátamon a sebesült szakaszparancsnokomat. Úgy látszik, megsajnált engem, kérlelt, hagyjam ott: „Hagyj itt engem, Pronya! Vagy elkúszom a mieinkig, vagy megbújok itt valahol. Vagy pedig — azt mondja — lőj agyon..." — Úgy megharagudtam rá ezekért a szavakért, ki se mondhatom, mennyire, de hát ha az ember haragszik, megkétszereződik az ereje. A vállamra dobtam, és mentem, mint a parancsolat. Mert a sebesült katona olyan, akár egy csecsemő... tehetetlen. Hát magára lehet hagyni egy csecsemőt?... Csak szedd a lábad, Vaszja.

A front vonalán túl alig észrevehetően megzöldült az égalja. A szél előzte a felhőket, hogy tágas teret biztosítson a hajnalnak. Váratlanul ért utol bennünket a virradat. Úgy megszoktuk az erdőt, hogy védtelennek éreztük magunkat a nyílt mezőn. A csatárláncok a mező egész szélességében sietve vonultak, szinte futottak egymás mögött, a lábon álló, megfeketedett zab között. Elragadta őket a hév, megérintette arcukat, megmerevítette vonásaikat, összeszori-

totta fogukat, és tudtam, hogy ezeket az embereket talán egyedül csak a halál tudja megállítani.

A gyér kis berekben, mely elállta útunkat, két hitlerista tüzér osztály helyezkedett el. Mikor a hajnali szürkületben meglátták a megállíthatatlanul feléjük gördülő emberhullámokat, a csodálkozás és elszörnyedés szinte megdermesztette, megbénította őket. Előretörő hullámunk elsöpörte őket az útból.

A katonák hullámai, egymás után gördültek át a bereken, és megint kint zúdultak tovább a nyílt mezőn, amelynek végén fekete falként emelkedett az erdő széle. Attól féltem, ha a németek észreveszik, milyen erő összpontosult a hátuk mögött, harckocsikat vetnek be ellenünk, géppuskákkal megállítanak és lekaszabolnak bennünket. És bizonyára ezt is tették volna, ha földet rengető dübörgéssel el nem dördül a front túlsó oldalán álló csapataink tucatnyi ütege. Egy pillanatra, mintegy parancsszóra, megtorpantak a csatárláncok, a katonák nyugtalanul, ámultan, boldogan hallgatták az össztüzet, még nem hittek a saját fülüknek. Prokofij Csertihanov végigzuhant a födön, mintha csak kirántották volna alóla a lábát, arcát a földhöz szorította, és értelmetlenül, gyorsan mormogott valamit, aztán felugrott — arca csupa könny volt — és teli torokból üvöltötte:

— A mieink lőnek! Mint a parancsolat!

A kiáltást átvették a többiek is.

— A mieink! A mieink! — kiáltották, üvöltötték eszelősen az emberek, magukkal ragadta őket a boldogság, hogy kiszabadulnak a gyűrűből és találkoznak a mieinkkel, akiket ha még nem láthattak is, már a közelükben éreztek. A kiáltás végigfutott a csatárláncon, átlendült a második és harmadik menetlépcsőben érkező századokhoz. Majd kiáltozva mind gyorsabban és gyorsabban a lövések felé futottak, egyenesen az erdőhöz.

A lövegek tüzének fenyegető bömölése percről percre erősödött, osztatlanul uralkodott fölöttünk — az orosz tüzérség megtörte az ellenséges védelmi vonalakat, melyek minden valószínűség szerint a kiserdő túlsó oldalán helyez-

kedtek el. A hitleristák, úgy látszik, visszavonultak megerősített elsővonalbeli állásukból, keresztüljöttek az erdőn, kizúdultak az erdőszélre, a mezőre és ott a mi csatárláncainkkal találták magukat szemközt. Katonáink szuronyrohammal söpörték el őket. Az első csatárlánc már el is tűnt az erdőben . . .

Az ágyúzás megszűnt. Az erdőből egymás után két harckocsi kúszott elő az úton.

— A mieink! — üvöltötte újra Csertihanov, és kiugrott az útmenti kis árokból. — Scsukin! — és öles ugrásokkal futott a harckocsi felé. Vaszja Jozsik nem maradt el mögüle. Scsukin a harckocsitorony mellett állt, géppisztolyával integetett felénk. Én sem álltam meg, futottam feléje.

Az akna közvetlen közelemben csapódott be. Jobboldalamon óriási ütést éreztem, és a légnyomás messzire eldobott. Süketen feküdtem, nem éreztem a testemet, mintha nem is az enyém lett volna, mintha meghalt volna. Csak a szívem vert és az agyam élt.

— Prokofij, itt van! — hallottam Vaszja síró hangját. — Gyere hamar!

Csertihanov hajolt fölém, aztán odarohant hozzám Scsukin is.

— Él? — kérdezte ijedten Scsukin. — Gézt adjál! Gyorsan! Keresd meg Raisza Filippovnát!

— Sikerült, Aljosa — suttogtam. — Sikerült! Köszönöm neked, barátom . . .

Elvesztettem az eszméletemet, de még hallottam, hogy a szívem ver, és dobog . . . — Élsz! — zengte az ismerős húr. — Élsz! Megmaradtál . . . Azért, hogy élj, hogy harcolj! Nyináért, a fiúnkért!

A kiadásért felel a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka
Felelős szerkesztő: Tóth Lajos
A védőburkoló és kötésterv Molnár Ágnes munkája
Műszaki vezető: Olajos Tibor
7800 példány, **21 (A/5)** ív, **MSZ 5601—59**
29 — 604903/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest

20,70 Ft